

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Revista Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare

an XXX • nr. 1 (58) • iunie 2022

Redactor-șef: dr. Florian ROATIȘ florianroatis@yahoo.com

Redactor-șef adjunct: Laviniu ARDELEAN

Redactori: Gabriel STAN-LASCU

Csilla TEMIAN

Diana FILIP

Simona DUMUȚA

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Publicație semestrială

www.bibliotecamm.ro

ISSN 1221-3764

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „PETRE DULFU” BAIA MARE

Director: prof. dr. TEODOR ARDELEAN

Tehnoredactare și copertă: Gabriel STAN-LASCU

Postare pe site-ul bibliotecii: Marcel ȚURA

Multiplicare și broșare: Gheorghe ȘUT

Patrie și patriotism – concepte desuete?

Dr. Florian ROATIȘ

Folosite până la abuz în cei 45 de ani de comunism românesc (1945-1989), noțiunile de *patrie* și *patriotism* le auzim tot mai rar invocate în ultimii ani, prezența lor fiind mai mult decât discretă în limbajul oficial, ca și în cel obișnuit. Nu doar că au intrat într-un nemeritat con de umbră, dar mulți se feresc să le pronunțe, considerând, probabil, că au fost emanate de regimul de tristă amintire!

Provenind de la expresia latină *terra patria*, însemnând „pământul părinților”¹, locul unde se află osemintele acestora și ale strămoșilor, înțelesul noțiunii de patrie nu se reduce la teritoriu, la pământul pe care, din întâmplare, ne-am născut. Pământul rămâne, desigur, temelia pe care trăiește și creează o comunitate (națiune), dar esențialul pentru patrie îl constituie oamenii cu organizarea lor socială, politică, cu trecutul lor comun, cu limba și valorile dezvoltate și apărute de-a lungul istoriei. Pentru antici, apartenența la o comunitate era ceva sacru, iar exilul – cea mai teribilă pedeapsă, căci priva individul de orice legătură cu cetatea sa și mai ales cu zeii care-l protejau, devenind un adevărat *paria*.

Doar în cetatea (*patria*) lor, anticii își meritau și își păstrau drepturile politice și religioase; exilați, ei își pierdeau cultul, adică credința și zeii și, în consecință, însăși demnitatea de om. Dată fiind importanța sa, anticii aveau pentru patrie sentimente de pietate și de maximă iubire, implicând sacrificiul suprem când era cazul, atât de elocvent exprimat de cuvintele lui Horațiu din *Ode: Dulce et decorum est pro patria mori*². Patriotismul lor era necondiționat: patriei trebuia să-i dedici totul, să o slujești și să o iubești, chiar dacă ea este vitregă cu tine!

Nu altfel se exprima, la începutul modernității, filosoful italian Niccolò Machiavelli: pentru el „nu există obligație mai mare decât aceea față de patria noastră”³. Pentru binele patriei, adică binele comun, este permis orice mijloc, afirmă el în lecția oferită principelui.

Sigur, conceptele de patrie și patriotism au cunoscut o continuă și semnificativă evoluție pe parcursul celor două milenii care ne despart de antichitatea greco-romană.

Astăzi se face o confuzie – din ignoranță, de către cei mai mulți – între patriotism și naționalism, fără a realiza o distincție între tipurile pe care le comportă fiecare dintre cele două concepte.

Astfel, patriotismul se referă la relațiile cu cei care formează comunitatea din care facem parte, este orientat, deci, spre interior, pe când naționalismul se raportează la exterior, la relațiile cu alte națiuni (comunități). Patriotismul se exprimă în atașamentul conștient față de neam (națiune), în dragostea față de limba, cultura, tradițiile și valorile sale, în devotamentul și dăruirea cu care susții interesele națiunii, binele comun.

Prin definiție, omul este, ca să folosim expresia mult citată a lui Aristotel, *zoon politikon*, adică nu trăiește izolat, ci numai în comunitate, alături de semenii săi.

Patriotismul presupune conștiința apartenenței la o anumită comunitate, la un popor, la un anumit mediu etnic, lingvistic, cultural, economic etc., iar conduita patriotică impune participarea cu responsabilitate la organizarea, la administrarea cetății, adică la viața publică. La polul opus se află indiferentismul și neimplikarea, obligațiile de cetățeni către patria comună limitându-se la prezența (atâta câtă e!) la vot, o dată la 4 ani!

Ce ne mai spun nouă, astăzi, cuvintele de patrie și patriotism, după ce au fost demonetizate prin utilizarea lor exagerată în comunism? Ca să economisim cuvinte, deci spațiu, pornim de la un sondaj⁴ Avangarde, realizat la finalul lunii februarie, după debutul războiului din Ucraina. La întrebarea cu caracter premonitoriu „Dacă România ar fi atacată, ați rămâne în țară pentru a o apăra”, răspunsul dat, cu o marjă de eroare de +/- 3,4%, a fost: „Da”, la 26% dintre cei intervievați (deci puțin mai mult de un sfert), „Nu”, la

¹ Vezi etimologia conceptului la Fustel de Coulanges, *Cetatea antică. Studiu asupra cultului, dreptului și instituțiilor Greciei și Romei*, Editura Meridiane, București, vol. I, 1984, p. 194 și, mai pe larg, în *Ibidem*, vol. II, cap. XIII, pp. 13-17.

² „Dulce și plăcut este să mori pentru patrie”. Apud Oliviu Felecan, Nicolae Felecan, *Multum in parvo. Expresii și citate latinești adnotate*, Editura Mega. Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2013, p. 158.

³ Apud Maurizio Viroli, *Din dragoste de patrie. Eseu despre patriotism și naționalism*, Editura Humanitas, București, 2002, p. 57.

⁴ Sondajele realizate în stradă sau prin telefon nu-ți lasă timp de reflecție, deci comportă imprecizie, fiind dominate de emoție, ca atare trebuie luate *cum grano salis*!

48%, „Nu pot aprecia” alți 20%, iar 6% au refuzat asumarea unui răspuns. Să înțelegem că numai un sfert dintre români ar merita să fie considerați, după acest sondaj, patrioți? Desigur că nu, întrucât orice răspuns am da, ar fi grevat de emoție.

Sondajul relevă, în primul rând, o apreciere axiologică la starea românilor în prezent, deloc mulțumitoare, eufemistic spus. Motivele prin care își justifică răspunsul cei intervievați sunt nemulțumirea pentru modul în care este administrată țara, deci neîncrederea în cei care conduc și, mai ales, faptul că țara nu a făcut nimic pentru ei, că nu se simt protejați de legile și de instituțiile statului. Socrate și-a iubit cetatea, chiar dacă l-a condamnat la moarte, iar Machiavelli afirma că a te ridica împotriva patriei, chiar dacă te-a jignit grav, este un adevărat paricid⁵! Cinci secole după Machiavelli ne întrebăm dacă patria trebuie iubită în orice condiții? Și patria trebuie să fie demnă de iubire, iar pentru aceasta se cuvine să-i protejeze pe toți, fără discriminare, asigurându-le drepturi egale, pentru ca toți să poată reitera anticele cuvinte *Ubi patria, ibi bene*⁶! Tratamentele preferențiale (spre exemplu, diferențele mari și nejustificate între pensii) sunt de natură să producă discordie între cetățeni, reducând atașamentul și devotamentul lor pentru țară!

În profunzime, însă, sondajul amintit relevă care sunt consecințele lipsei unei educații în ceea ce privește identitatea națională, cu atât mai necesară astăzi, într-o epocă declarată a „globalizării”. Dacă în comunism educația patriotică se făcea de la o vârstă fragedă și până în facultate, astăzi ea lipsește din programe și manuale, iar cadrele didactice eludează cu bună știință temele de acest gen. Ca sentiment de iubire, conștient asumat, patriotismul nu poate fi impus prin legi, ci trebuie educat. Această educație trebuie începută încă din familie și continuată în școală. Pașoptistul Aaron Florian, profesorul lui Nicolae Bălcescu, știa și exprima acest lucru când scria, în micul eseu *Patria, patriotul și patriotismul* din 1843, că „această sarcină a educației îi privește pe părinți; mai cu seamă ei sunt datori a îngriji ca pruncul dimpreună cu laptele mamei să sugă iubirea de patrie și iubirea de concetățeni și respectul pentru toate instituțiile și așezămintele patriei”⁷.

Ca să-ți iubești patria, țara și poporul cu care te identifici, trebuie să-i cunoști istoria, tradițiile și valorile, limba și cultura etc. Dar cum să-ți cunoști țara și poporul, de vreme ce disciplinele care oferă o asemenea cunoaștere, istoria și geografia, au fost tratate subapreciate, marginalizate: istoria poporului nostru scoasă de la examenul de bacalaureat, iar numărul de ore săptămânal redus, astfel că astăzi cele două discipline ocupă 1-2 ore săptămânal în planul de învățământ, pe când în Franța disciplinele similare sunt predate în 3-5 ore săptămânal, în Anglia 3-4 ore, la fel și în Ungaria etc. Decidenții politici consideră, probabil, istoria o disciplină desuetă, orientată doar spre un trecut dispărut în negura timpurilor. Necunoscând ei înșiși istoria patriei, nu cunosc pledoariile unor învățați români pentru scrierea și cunoașterea acesteia. Iată ce scria, cu amărăciune, dar premonitoriu, Alexandru Papiu Ilarian, alt reprezentant al generației patriotice pașoptiste: „O națiune ce nu-și cunoaște istoria se aseamănă ființelor lipsite de memoria celor trecute: ea nu cunoaște legătura logică și necesară între trecutul, prezentul și viitorul său, ea nu se cunoaște pe sine însăși, nu știe de unde și cum rezultă starea de față în care se află, nici și-o poate îndrepta... ci oarbecă fără îndreptar și răătăcește în toate părțile până ce în urmă cade în cursa inamicului”⁸.

După ce naționalismul ceaușist din ultimii 15 ani de comunism a exacerbat cu asupra de măsură trecutul glorios al poporului român, popor cu înzestrări de excepție care, în pofida condițiilor vitrege – situat la răspântia a trei imperii, austro-ungar, turcesc și țarist –, a anticipat creații și evenimente culturale, științifice și literare⁹, s-a trecut cu o incredibilă ușurință la demitologizarea și relativizarea istoriei noastre. Rezultatul este cvasicatastrofal, chiar dacă urmările se vor decanta în timp: nu știm (cu deosebire tineretul) cine suntem, de unde venim, încotro mergem, rămânem impasibili la denigrarea simbolurilor naționale, nu ne cunoaștem valorile cu care participăm la concertul națiunilor civilizate etc. Nu mai departe decât acum câțiva ani, când s-a făcut subscripție publică pentru cumpărarea de către stat a operei brâncușiene „Cumînțenia pământului”, s-a strâns o sumă rușinos de mică, neputând reține în țară o lucrare a unui artist de care suntem mândri că s-a născut pe pământ românesc.

Un patriot este cel ce respectă țara și valorile ei, apără demnitatea și interesele naționale, îi asumă și defectele, căci nu există popor perfect, iar nu cel care își declară cu emfază „mândria de a fi român” – primul pas spre patriotismul „orb”, adică naționalismul îngust, exclusivist! Iar patriotismul adevărat, constructiv, trebuie dovedit prin fapte mai mult sau mai puțin obișnuite, înainte de sacrificiul suprem!

⁵ Apud Maurizio Viroli, *op. cit.*

⁶ Oare pentru cele patru milioane de români care trăiesc și muncesc în străinătate și iubesc (probabil) țara de la distanță sună convingător aceste cuvinte? Ce știu despre „pământul părinților” copiii acestora, născuți și crescuți într-o altă cultură?

⁷ Aaron Florian, *Patria, patriotul și patriotismul*, Editura Vremea, București, 2020, p. 63.

⁸ Alesandru Papiu Ilarian, *Tesauru de monumente istorice pentru România*, București, 1862, Tom I, p. V.

⁹ Este vorba de protocronismul românesc, concept lansat în 1974 de către Edgar Papu, care a declanșat un val de „descoperiri”, românii dovedindu-se primii (*proto* – primul, *chronos* – în timp) în mai multe domenii, datorită geniului național etc.

La ce servesc mirarea și DE CE-urile copiilor? sau Stimularea gândirii prin lecturi filosofice adaptate vârstei

Mara POPOVICI

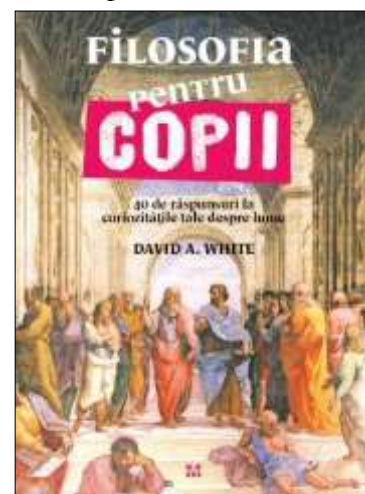
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Dacă pornim de la credința vechilor greci, care susțineau că filosofia începe chiar cu procesul mirării, al uimirii, proces întâlnit la orice vârstă, dar declanșat cu naturalețe și înconștientă în special de către copii, vom ajunge la ideea că mirarea timpurie derivată din simpla curiozitate poate deveni premisa mirării filosofice. Copiii se nasc cu acea curiozitate incipientă, originară, care pentru ei reprezintă însuși procesul învățării și evoluției lor.

De ce-urile copiilor stau sub semnul mirării autentice – cel mai simplu instrument de cunoaștere a lumii. Așa că, privite de aproape, de ce-urile copilăriei sunt chiar motorul filosofiei sau ceea ce îi face pe cei mici filosofi înnașcuți. Curiozitatea ființei umane joacă un rol crucial în dezvoltarea și maturizarea ei, pentru că ne împinge să căutăm răspunsuri la întrebările care ne frământă, răspunsuri care, de multe ori, ne definesc și ne modelează drumul pe care-l vom urma în viață. Ar fi greșit să credem că această curiozitate copilărească trebuie depășită cât mai repede și că ar trebui înlocuită cu conformarea la normele sociale și la valorile tradiționale. Pentru că întrebările și căutările ne fac să evoluăm, prin exersare, experimentare și descoperire, cei care sunt stimulați în acest demers își vor îmbunătăți semnificativ comportamentul și gândirea. Încurajarea copiilor să încerce discuții, conversații cu tentă filosofică le dezvoltă spiritul critic, imaginația, capacitatea de reflecție, îi învață să gândească coerent, să fie mai lucizi, îi ajută să se maturizeze social și emoțional, să se poată feri de prejudecăți și de îndochinări. Cred că orice părinte își dorește ca aceste abilități și trăsături să fie cât mai dezvoltate la copilul său. De ce să credem că maturitatea înseamnă a nu-ți mai pune întrebări, a te conforma pe deplin și a te purta ca și cum ai ști totul?

Cum facem să păstrăm această stare nativă a mirării și s-o încurajăm constructiv în rândul copiilor? Prin lecturi adaptate vârstei lor, lecturi care ating teme filosofice și discuții ghidate prin care încercăm stimularea gândirii critice a copiilor. Astfel, inițierea timpurie în tainele filosofiei nu constă în studiul textelor sofisticate, ci al textelor simple care ating idei precum: libertatea, dreptatea, adevărul, timpul, divinitatea, rațiunea, prietenia, iubirea, viața, moartea și altele. Pe baza lor se pot naște discuții, dezbateri în cadrul cărora se fac anumite exerciții de gândire asemănătoare cu cele pe care le fac filosofi.

Serviciul Împrumut carte pentru copii și tineret al Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” deține mai multe titluri care se încadrează în recomandările de lectură care-i ajută pe copii să dezvolte discuții argumentative pe teme filosofice. Printre ele se găsesc cele două cărți de filosofie pentru copii, *Ruxi* și *Sînziama*, publicate de filosoful cu contribuții însemnate în domeniul pedagogiei, Matthew Lipman. Metodologia sa este implementată în peste 50 de țări, iar scopul ei final este de a demonstra că rațiunea și gândirea critică sunt mai importante decât memoria. O altă carte potrivită pentru copiii cu vârsta de peste 10 ani este *Filosofia pentru copii* de David A. White, în care vom găsi 40 de răspunsuri la întrebările celor mici despre lume. Filosoful francez Roger-Pol Droite, autor al cărții *Filosofia pe înțelesul copiilor*, pledează pentru schimbarea prejudecății că doar anumite persoane pot

face dezbateri filosofice, fiind de părerea că orice ființă care meditează metodic asupra modului în care gândește face, de fapt, filosofie. Să nu uităm de *Micul prinț* de Antoine de Saint-Exupéry, una dintre cărțile care au fermecat pe cei mici de pe întreaga planetă de 79 de ani încoace, o poveste poetico-filosofică ce ne aduce în prim-plan valorile umane.

Recomandările din colecțiile secției noastre, pentru preșcolari și școlari mici¹, sunt: *Frederick* de Leo Lionni, *Sylvester și pietricica fermecată* de William Steig, *Copacul cel darnic* de Shel Silverstein, *Fericirea este o vulpe* de Evelina Daciūtė, *Pandora* de Victoria Turnbull, *Gândurile unei broscuțe* de Kazuo Iwamura, *Marile întrebări ale lui Boris și Moris sau Secretele animalelor din pădure* de Anaël Assier și toate titlurile din Colecția „Micii filozofi”.

După aceste argumente în favoarea filosofiei, lista scurtă și subiectivă este complet deschisă în funcție de preferințele celui care este dispus să accepte provocarea, transformând-o într-o activitate ludică pentru copii.

Vă dorim aventură frumoasă și fructuoasă în lumea *Sophiei*, adică a înțelepciunii!

¹ Pentru adolescenții de peste 15 ani recomandăm bestsellerul internațional *Lumea Sofiei*, de Jostein Gaarder, Editura Univers, București, 2013.

Biblioteca – una dintre cele mai sigure surse de informare, chiar și în era digitală

Moto: Google îți poate returna 100.000 de răspunsuri, un bibliotecar ți-l poate da pe cel corect.
(Neil Gaiman)

Diana FILIP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Cu peste patru secole în urmă, prin 1620, celebrul filosof englez Sir Francis Bacon, în *Novum Organum*, principala sa operă, făcea următoarea afirmație: „Cunoașterea este putere”. Suna destul de profetic, ținând cont de saltul evolutiv pe care lumea l-a făcut în ultimul timp, grație materializării acestui principiu. Nici frumusețea, nici banii, nici faima, nici chiar fericirea... nu i-au oferit omului atâta siguranță precum cunoașterea.

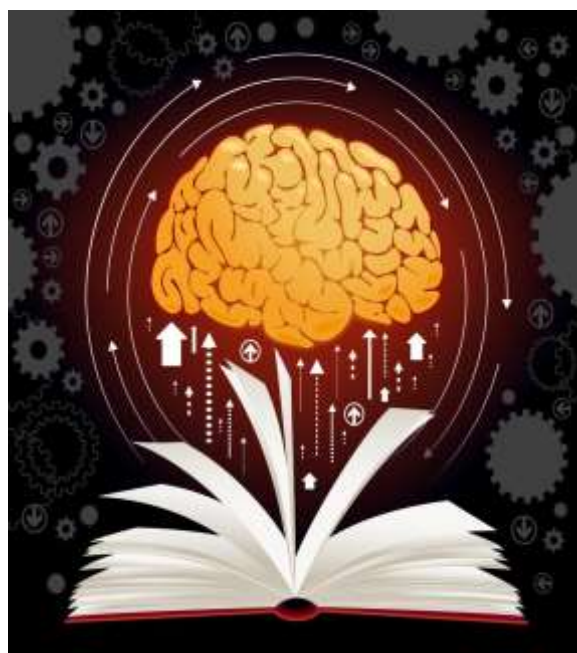
Ca o ironie a sorții, acum, când avem la îndemână, fiecare dintre noi, surse nelimitate de cunoaștere, adesea la doar un click distanță, ne simțim copleșiți, uneori nesiguri de veridicitatea lor. Datorită libertății de exprimare pe această piață media, oricine poate vinde orice și oricând. Tocmai din acest motiv, informația nu este, de foarte multe ori, corectă și nu poți avea garanția că ceea ce descoperi este în totalitate adevărat. Așadar, în mediul virtual, granițele între informare și dezinformare, între adevărat și fals, între intenție și greșală sunt extrem de greu de reperat.

Pare paradoxal, dar suprainformarea este marea piedică în calea informării, pentru că ne-ar trebui tuturor o minte scilpitoare pentru a discerne în acest haos informațional. Renumitul sociolog german Elisabeth Noelle-Neumann¹ remarcă, în studiile sale, că stăm confortabil în **bulele** noastre din rețelele sociale. Exprimăm idei numai dacă avem validarea bulei. Dacă ideile noastre nu coincid cu ale bulei, preferăm să tăcem, pentru că ne temem de izolarea socială și intrăm în „spirală tăcerii”. Aceste bule au devenit un fel de închisori ale libertății de exprimare și ale dreptului la informare.

Dar suntem oameni, fiecare cu imperfecțiunile noastre. Nimeni nu este perfect și nimeni nu le poate ști pe toate, însă avem cu toții capacitatea de a ne autodepăși, de a aspira la perfecțiune, de a găsi adevăruri pe care le căutăm.

Mereu am fost îndemnați să citim, să ne informăm și, nu întâmplător, acest îndemn a dus la rezultate. Am reușit, astfel, să exprimăm mult mai ușor ceea ce doream să exteriorizăm, ne-am găsit răspunsuri la întrebări care ne măcinau cugetele, ne-am găsit pe noi înșine și, de cele mai multe ori, ne-am dezvoltat abilități de a discerne și de a ne dezvolta armonios.

Mai mult decât atât, prof. dr. univ. Octavia-Luciana Porumbeanu confirmă că *abilitatea de a supraviețui în secolul al XXI-lea*² este dată chiar de cultura informațională pe care o deține fiecare, deoarece, alături de cultura tehnologică, aceasta a devenit indispensabilă.

¹ Elisabeth Noelle-Neumann, *Spirala tăcerii. Opinia publică – învelișul nostru social*, Editura Comunicare.ro, 2004.

² Octavia-Luciana Porumbeanu, *Utilizatorii în epoca contemporană*, în *Magazin bibliologic*, nr. 1, 2006, pp. 42-57.

Nevoia tot mai pregnantă de informare a dus la crearea unor instituții publice care să stocheze, să colecteze, dar și să distribuie, prin diverse forme, informația. Nu putem să nu remarcăm aici bibliotecile care sunt, în continuare, o sursă informațională certificată, de prim ordin, de mare încredere care funcționează în parametri legali. Aceste tezaururi culturale au misiunea de a stoca și coordona informațiile, dar și să pună la dispoziția utilizatorilor materiale informaționale eficient organizate, ușor de accesat, care să le satisfacă solicitările.

Conform Library Map of the World³, în lume există 2,6 milioane de biblioteci, cu un fond de peste 6 miliarde de unități, ceea ce denotă faptul că ele rămân, și la ora actuală, cele mai sigure rețele de canale de informare culturală. Menirea lor este de a fi la dispoziția întregii comunități prin serviciile și programele pe care le oferă, să vină în întâmpinarea nevoii de informare continue, educare și recreere a cetățenilor. Deoarece sunt considerate baza principală a educației continue și a auto-educației, care ar trebui să dureze o viață, ele trebuie să compenseze decalajele din cunoștințele oamenilor, să le ofere în mod constant informații despre cele mai vechi, dar și despre cele mai recente realizări ale științei, tehnologiei și culturii.

În conformitate cu prevederile „Legii cu privire la biblioteci” (nr. 160 din 20.07.2017), potrivit Art. 5, principalele funcții ale bibliotecii sunt:⁴

- a) promovează dezvoltarea unei societăți deschise și incluzive;
- b) oferă acces la informație, la tehnologii informaționale și la alte resurse;
- c) valorifică patrimoniul cultural și sprijină pluralitatea culturilor;
- d) promovează alfabetizarea și cultura informației, lectura și educația nonformală;
- e) oferă un forum pentru dezbateri și comunicare privind activitățile civice;
- f) prestează servicii conform necesităților membrilor comunității, în concordanță cu propriul regulament de organizare și funcționare;
- g) oferă acces egal și nediscriminatoriu la serviciile de bibliotecă tuturor membrilor comunității, indiferent de gen, vârstă, apartenență etnică, dizabilitate;
- h) contribuie, prin mijloace specifice, la procesul de instruire, formare și cercetare;
- i) colecționează, prelucrează, păstrează, gestionează și diseminează documente de bibliotecă.

Desigur că, alături de funcțiile enumerate mai sus, biblioteca poate avea și altele stabilite prin regulamentul-cadru de organizare și funcționare a bibliotecilor, precum și prin propriul regulament de organizare și funcționare.

Din dorința de a oferi, constant, servicii de calitate, structurile lor info-documentare trebuie să acopere nevoile și așteptările utilizatorilor, precum și să se readapteze permanent schimbărilor mediilor (suporturilor) informaționale. Drept urmare, misiunea bibliotecarilor este să dirijeze eficient resursele informaționale din cadrul instituțiilor pe care le servesc, să aibă soluții pozitive, sub diverse forme, adaptate și readaptate cerințelor impuse de cititori.

Într-un raport al său, IFLA identifică la începutul anului 2016 principalele 5 trenduri din noul mediu informațional⁵:

- noile tehnologii vor crește și totodată limita numărul persoanelor care au acces la informație – o problemă principală este gestionarea drepturilor de autor, ceea ce plasează bibliotecile în economia informației;
- educația online va transforma și afecta învățământul tradițional – educația va fi globală și mobilă, iar calculatorul sau telefonul mobil vor deveni noii traducători sau interpreți;
- granițele privind protecția datelor, în general, și a celor cu caracter privat, în particular, vor fi redefinite;
- societățile hiperconectate vor avea în vedere noile grupuri de utilizatori;
- economia globală informațională va fi transformată de către noile tehnologii – bibliotecile pot asista utilizatorii oferind servicii care să mențină totodată limba și integritatea culturală. Noile tehnologii au influențat fluxul tradițional al informației (creator – editură – persoana care deține drepturile de autor – distribuitor – vânzător – bibliotecă – cititor) și pun în discuție vechile modele de business și cadrele de reglementare facilitând competiția și noile modele de acces.

³ <https://librarymap.ifla.org/>

⁴ <http://www.bnrm.md/files/accesDedicat/Lege-cu-privire-la-biblioteci.pdf>

⁵ <https://trends.ifla.org/files/trends/assets/trend-report-2016-update.pdf>

Ca o paranteză, Federația Internațională a Asociațiilor și Instituțiilor de Bibliotecă a fost înființată în anul 1927 cu scopul promovării, cooperării, cercetării și dezvoltării internaționale în toate domeniile activității bibliotecii, inclusiv bibliografia, serviciile de informare și educarea personalului, cu scopul de a oferi un organism prin care biblioteconomia poate fi reprezentată în chestiuni de interes internațional.

Dincolo de aceste aspecte, trebuie înțeles că nevoile de informare ale utilizatorilor pot fi mereu influențate de diverși factori care trebuie identificați și tratați cu mult tact profesional. Evoluțiile înregistrate la nivelul producției de informație și al tehnologiilor informării și comunicării sunt cele care duc la schimbări ale comportamentului utilizatorilor, ale educației acestora, ale barierelor întâlnite în procesul de informare⁶.

Pentru a-și îndeplini misiunea de a fi furnizori eligibili de informație, bibliotecile trebuie să aibă ca repere de funcționare valorificarea constantă a potențialului informațional, precum și accesul la informații, adaptat din mers noilor realități tehnologice. Să nu uităm faptul că, în decursul ultimilor 20 de ani, întreaga evoluție tehnologică a revoluționat mediul informațional prin apariția noilor mijloace de comunicare în masă. Spre exemplu, cu toții am putut observa convergența dintre informarea tradițională și internet. Aceste rețele internaționale de calculatoare, formate prin interconectarea rețelelor locale și globale, au facilitat grozav interacțiunea cetățenilor între ei, precum și schimbul de date.

În biblioteci, surselor tradiționale li s-au adăugat și surse noi, create după noile tehnologii. Astfel, documentele primare clasice au fost completate cu documente electronice; catalogul tradițional i-a corespuns catalogul online; lucrările bibliografice tradiționale au fost completate cu bazele de date bibliografice.

Puse la dispoziție de sistemele automatizate de bibliotecă, aceste cataloage electronice – OPAC (Online Public Access Catalogue) au rolul de a pune la dispoziție documentele primare existente în fondul respectiv, iar cititorii le pot consulta în mod direct, rapid, având posibilitatea combinării mai multor criterii de căutare: titlu, autor, subiect exprimat prin cuvinte-cheie, date de publicare, ISBN, ISSN etc. Cititorii care le consultă pot găsi informația concomitent, prin mai multe puncte de acces (căutare combinată). În plus față de informațiile conținute în cataloagele tradiționale, aceste cataloage permit multiple căi de căutare și găsim a informației, iar rezultatele căutărilor pot fi tipărite, constituind bibliografie pentru cititorul interesat de subiectul respectiv.

Doar o deschidere permanentă spre cititor, un feed-back constant, mult dinamism și o readaptare la noile tehnologii reprezintă garanția succesului unei biblioteci, chiar și în era digitală. Cu alte cuvinte, *considerăm că cea mai bună soluție în era digitală este ca bibliotecarii să se deplaseze ei spre locul/mediul unde se găsesc utilizatorii și să încerce să le ofere servicii și asistență acolo*⁷.

⁶ Rodica Eleonora Mandea, *Utilizatorii de informații : nevoi de informare și practici de căutare a informației*, Editura Universității din București, 2003, p. 85.

⁷ O. L. Porumbeanu, *Referințe în era digitală : marketing și servicii în lumi virtuale*, în <http://www.abr.org.ro/porumbeanu2008.doc>

Din patrimoniul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” (7)

Simona DUMUȚA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Evangelhie învățătoare, Târgoviște, 1644

Oglinda paginii de titlu (după B.R.V.): EVANGHELIE ÎNVĂȚĂTOARE / duminelor preste tot anul și la praznice / domnești, și la sfinți mari aleș. / Cu porunca și cu cheltuiala, Prea / luminatului creștin Matei Basaraba / voevod domn și biruitoriu atoa / tă țara rumânească. / Și cu nevoința sfințitului kir Teofil / mitropolit, atoață țara rumânească. / Tipăritisau întru dumnezeiasca / lavra ce se chiamă monastirea deal / care iaste hramul stntul Nicolae. / Văleat. 7153. / O roj hvo; 1644. Mșă, sep, 2, dni.

Text cu caractere chirilice încadrat în chenar, tipar negru și roșu, frontispiciu, letrine, două mărimi de caractere. Coperte de lemn îmbrăcat în piele cu ornamente prin presare la rece și cotor cu patru nervuri profilate.

Evangelhie tipărită la Mănăstirea Dealu de lângă Târgoviște prin grija și cheltuiala domnitorului Matei Basarab și strădania mitropolitului Teofil al Ungrovlahiei (1590-1648). Matei Basarab (1580-1654) a fost domn al Țării Românești vreme de 22 de ani. A ctitorit numeroase biserici și mănăstiri și a contribuit major la înlocuirea limbii slavone cu cea românească și a sprijinit cultura și răspândirea tiparului.

Sfânta și Dumnezeiasca Evangelhie, București, 1760

Oglinda paginii de titlu: SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA / EVANGHELIE / Care sau Tipărit acum în Zilele prea / Înălțatului Domn și oblădui / toriu a toată țara Rumânească Io / SCARLAT / Grigorie Ghica Voievod. / Cu Blagoslovenia și cu toată che[]tuiala pu[r] / tătorului pravoslaviei prea sfințitul / Kir GRIGORIE / Mitropolitul a toată Țara Rumâ / nească și eksarhu plaiurilor. / Acum întracestaș chip tipărită și dior / tosită, în scaunul Domniei în Bucu / rești în Tipografia Mitropo / liei. / La anul spsenia Lumii 1760. / De Iordache Stoicovici Tip.

Text cu caractere chirilice, încadrat pe două coloane în chenar, tipar negru și roșu, letrine și ornamente tipografice. Coperte de lemn îmbrăcate în piele, urme de poleială aurie și două încuietori metalice. Cotor cu trei nervuri profilate. Pe verso, stema domnitorului. Pe fila 4 verso gravură cu Sf. Ioan, semnată Vazilie Dobromirchi.

Evanghelie tipărită la București cu binecuvântarea și cheltuiala Mitropolitului Grigorie al Ungrovlahiei (1710-1787), în vremea lui Scarlat Grigorie Ghica (1715-1766), domn al Țării Românești. Mitropolitul Grigorie a sprijinit activitatea tipografică din acea vreme, la inițiativa și pe cheltuiala sa fiind tipărite peste 40 de cărți religioase în limba română.

Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie, Iași, 1762

Oglinda paginii de titlu: SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA / EVANGHELIE / Care acum întâi sau Tipărit / Întru aceștia chip. / În Zilele prea înălțatului Domn / Io GRIGORIE IOAN VOEVOD / cu Osârdia, Și cu toată / Cheltuiala Prea Osfințitului / Mitropolit al Moldovii / KIR GAVRIIL. / Întru a sa Tipografie, în sfânta / Mitropolie, în IAȘI. / În Anul dela zidirea lumii, 7270 / de Grigorie Tipografu.

Text cu caractere chirilice, pe două coloane, încadrat în chenar. Tipar negru și roșu. Titlul încadrat într-un splendid chenar, cu semnătură dreapta jos: Grigorie T. Gravuri: pe a patra filă nenumărată. Pe verso, gravură cu Sfântul Evanghelist Ioan, datată 1762 și semnată Ierei Mihai și Monah Teofan. La fila 23 gravură cu Sfântul Evanghelist Matei datată 1761 și semnată Ierei Mihai St[re]lbițki și Monah Teofan. La fila 60 gravură cu Sfântul Evanghelist Luca datată 1761. La fila 106 gravură cu Sfântul Evanghelist Marcu datată 1761. Frontispicii, letrine, ornamente tipografice. Coperte de lemn îmbrăcat în piele, frumos ornamentată. Cotor cu 4 nervuri profilate, urme a două încuietori metalice.

Evanghelie tipărită la Iași prin strădania și cheltuiala Mitropolitului Gavriil Callimachi (1710-1786) în vremea domnitorului moldovean Grigore Callimachi (1735-1769), nepotul său. Evanghelia de față este prima dintr-un șir de lucrări de cult tipărite de mitropolitul Gavriil Callimachi, un ierarh învățat implicat în dezvoltarea culturală a Moldovei.

Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie, Blaj, 1765

Oglinda paginii de titlu: SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA / A LUI IS HS EVANGHELIE / Acum întâiu Tipărită, supt stă/pânirea Preaînălțatei Împărăteasei / Râmleanilor Prințesei Ardealului. / Iproci: / MARIEI TERESII / Cu Blagoslovenia Prea Luminatului, / și prea osfințitului, Kiriu Kir / ATANASIE RĂDNIC / VLĂDICĂI Făgărașului, iproci: / În Sfânta Mitropolie a Blajului. / Anii dela Is: 1765.

Text cu caractere chirilice încadrat în chenar, tipar negru și roșu pe două coloane, frontispicii, inițiale roșii, vignete și gravuri semnate „Sandul Tipografu”. Coperte de lemn îmbrăcate în piele ornamentată prin presare la rece, cotor cu patru nervuri profilate și două fragmente de încuietori de piele.

Este prima Evanghelie tipărită la Blaj, în timpul stăpânirii împărăteasei Maria Tereza a Austriei (1717-1780), cu binecuvântarea Preasfințitului Episcop al Făgărașului Atanasie Rednic (1722-1772), (originar din Giulești – Maramureș).

Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie, Blaj, 1776

Oglinda paginii de titlu: SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA / A LUI IS. HS. EVANGHELIE / Acum a doao oară Tipărită, supt / stăpânirea Preainălțatei Împără/teasei Râmleanilor Prințesei / Ardealului, I/proci: MARIEI TERESII. / Cu Blagoslovenia Ekșteleanții sale Prea/ luminatului, și Prea osfințitului, / Domnului Domn / G. GRIGORIE MAER / Vlădicăi Făgărașului, și al Prea în/ălțatei Cesaro Crăeștiu, și Apostoli/ceștiu Măririi sfeatnic dinlăuntru. / Iproci: Iproci: / În Tipografia M: Bunei Vestiri: / În Blaj. / Anii dela Hs. 1776. / (De Petru Popo Vici Râmnicianul Tipografu!)

Text cu caractere chirilice pe două coloane încadrat în chenar, în tipar negru și roșu, inițiale în roșu, gravuri, frontispicii, vignete, ornamente grafice și semne tipografice. Pe pagina de titlu textul este încadrat somptuos. Coperte de carton, cotor de piele.

Este a doua Evanghelie tipărită la Blaj în timpul stăpânirii împărătesei Maria Tereza a Austriei (1717-1780), cu binecuvântarea Preasfințitului Grigore Maior (1715-1785), Episcop de Făgăraș și de Alba Iulia.

Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie, Sibiu, 1806

Oglinda paginii de titlu: SFÂNTA / ȘI / DUMNEZEIASCA / EVANGHELIE, / acum / întru aceștia chip / tipărită: / în Zilele prea luminatului, / și prea înălțatului / Împărat / FRANȚISCUȘ / al duoilea. / Cu slobozenia Ci. Consistorium neunit din Ardeal. / Sibii, / în Tipografia lui Ioann Bart. / 1806.

Text cu caractere chirilice, tipar negru și roșu. Textul de pe pagina de titlu este încadrat în chenar decorativ. Pe verso gravură într-un bogat chenar decorativ cu motive geometrice și florale, reprezentându-l pe Iisus Judecător. Evangheliile sunt prefațate de câte o gravură a fiecărui Apostol. Letrine roșii, frontispicii, vignete. Coperte de lemn îmbrăcat în piele ornamentată prin presare la rece.

Evanghelie tipărită la Sibiu în vremea Împăratului Francisc al II-lea (1768-1835) în tipografia lui Ioan Bart, tipografie care, prin activitatea de editare și difuzare a cărților în limba română, a contribuit semnificativ la constituirea unui limbaj literar românesc, la păstrarea sentimentului național și la ridicarea nivelului cultural al transilvănenilor.

Cartea, biblioteca și bibliotecarul, pilonii de bază ai cunoașterii

Alina ILIEȘ

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Universul cunoașterii este compus din trei piloni de bază: cartea, biblioteca și bibliotecarul. Cartea, elementul educativ și formativ, este depozitată într-un spațiu cultural, biblioteca, unde bibliotecarul are rolul de a pune în valoare documentele din fondul de carte și de a provoca comunitatea la o întâlnire specială cu universul cunoașterii. Documentul este aliatul cel mai credincios al omului, oferă comori valoroase de gând și ne transpune într-un imperiu fără frontiere, în care păreri contrare sunt alăturate în bună pace. Cuprinde în paginile sale zestrea de preț a celor care au luptat pentru libertate și adevăr, simbolizând lumina biruinței din bezna neștiinței, prin cunoaștere. Lectura este o formă de comunicare interumană, un exercițiu de gândire complet și unul dintre momentele fundamentale ale complexului proces de cunoaștere, care ne transformă, prin perseverența cititului zilnic, în elite culturale. *Iubirea de cărți este o chemare a spiritelor alese către perle rare ale miracolului cuvântului, înflorit pe hârtie*¹.

Cartea șterge măsurile vremii și privește spre viitor, prin înțelegerea și respectarea cu mândrie a trecutului strămoșesc, a originilor fiecăruia. Astfel, prin ea, trecutul rămâne viu prin biruința asupra ignoranței și nepăsării, printr-un spațiu propice pentru lectură și meditație, cum sunt bibliotecile, care pun în lumină tezaurele lor valoroase: cărțile, care stimulează creativitatea și au un rol formativ pe toate planurile. *Cartea este și va rămâne mereu punte între inimi și ceasuri, catalizator de intense stări sufletești, semn de înălțări și lumină nestinsă peste trecătoarele lucruri*². Realizează cele mai depline întâlniri și poartă cu ea, peste timp și pământuri, esențe adunate într-un cuvânt, rostul și chemarea. Produce zborurile spre amănunțimile văzduhuri ale cunoașterii. *Universul cărții este un univers interior, lumea de adevăruri pe a cărei verticală încă urcăm către noi. Cartea va trăi peste timp, nu numai pentru că a biruit timpul, dovedindu-și vigoarea, nu doar pentru că a dus și duce pe umeri munții trecutului nostru, ca pe niște nori fără trup, ci, mai ales, pentru că, acum, și mâine, în mijlocul unor veacuri dominate de artificialitate, ea poartă firesc, în plămada ei de semne și foșnet, sinele nostru, vine spre gând dinspre cuvinte și păduri, bogată în suflet și-n amintire, caldă și liniștitoare ca o mână de prieten*³.

În fondul de carte al bibliotecilor se găsesc fabuloase tezaure de gând și simțire, temelii de valoare și de frumos în uluitoarea diversitate a formelor cărții. Între cele două coperte de carte descoperim o grădină aparte în care răsadurile cresc frumos și pilduitor. Această frumoasă grădină de înțelepciune este depozitată pe rafturile bibliotecii și este recomandată spre lectură de bibliotecar. El îți dezvoltă pasiunea de rafinament cultural și îți lansează provocarea ca, dincolo de copertile ei, să descoperi mireasma înțelepciunii, care aduce rod în viața fiecărui cititor. Lecturarea acestor perle culturale va transforma mintea cititorului și îi va dezvolta vocabularul, schimbându-l într-un om de cultură ales, gata să ofere altora din grădina lui de înțelepciune.

Biblioteca este un leac de suflet, ridicând alcătuirea ei aparte și acțiunea sa miraculoasă dincolo de statutul în-că material și măsurabil al cunoașterii. *Într-o lume mereu schimbătoare, biblioteca a rămas purtătoare a esenței umane, a comunicării peste locuri și timp, structură înfinit mai plină de sensuri decât părțile ei componente, o temelie a continuității, a pluralismului, a nevoii de alții, a măsurii de sine, spațiu al marilor virtuți, dascăl desăvârșit al încrederii în voința, tenacitatea și frumusețea omului*⁴. O cetate de idei și un câmp al rodului cultural care susține imboldul de a scrie, a crea și a obține rezultate notabile în domeniul studiului aprofundat. E locul unde te întâlnești cu marile nume și opere, unde prin cunoaștere și educație poți trăi împlinirea în credință, în voință și în originalitate. În clădirea primitoare se adună toate mijloacele de comunicare în masă: cărțile, revistele, ziarele, casetele, CD-urile și celelalte mijloace de comunicare actuale, electronice, rețele informatice ș.a. Este un spațiu decorat cu mobilier modern, dotat cu calculatoare și cu rafturi de carte, la care au acces

¹ Ion Stoica, *Informație și cultură*, Editura Tehnică, București, 1997, p. 141.

² *Ibidem*, p. 84

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 214.

liber toți vizitatorii. Calculatoarele sunt atât pentru bibliotecari, pentru căutarea documentelor, încărcarea, rezervarea și restituirea cărților, cât și pentru cititori, în primul rând pentru a accesa catalogul on-line. De asemenea, în cadrul bibliotecii sunt locuri special amenajate pentru studiu individual și o parte dintre ele dotate cu calculatoare sau sistem de conectare la internet prin Wi-Fi, unde utilizatorii au posibilitatea să își redacteze lucrările dorite. *Bibliotecile sunt gândite să atragă, să rețină, să incite să fie folosite, nu să fie admirate în sine. Aerisite și încălzite convenabil, ele permit o anume libertate de mișcare și alegere. Mobilierul adecvat fiecărui spațiu este și el conceput spre a fi cât mai funcțional și mai comod, construit pe măsura umană. Situată pe cât posibil în centrul așezărilor urbane sau rurale, biblioteca devine casa tuturor, consilierul, centrul de informare, prelungirea locului de muncă și al locuinței familiale*⁵.

Bibliotecarul are sarcina de a provoca la lectură comunitatea și de a stimula publicul să participe la viața culturală prin promovarea evenimentelor culturale cu ajutorul afișelor, colaborează cu asociații, instituții culturale și de învățământ, oferă informații despre modul de obținere a permisului de bibliotecă, accesarea catalogului on-line, împrumutul cărților și alte servicii oferite de bibliotecă. Mediatizează pe rețele de socializare evenimentele culturale, vitrinele și expozițiile de carte. Cu ajutorul lui, instituția este un loc de socializare, prin organizarea unor manifestări culturale, în care are loc reuniunea cetățenilor și schimbul de idei și informații. Este un ghid spre tărâmul cunoașterii, care îndrumă pe fiecare cititor care a trecut pragul instituției.

Acest univers al cunoașterii format din cărți, bibliotecă și bibliotecar are un impact asupra societății și poate influența comunitatea să își dorească cât mai multe întâlniri cu mirificul tărâm al cunoașterii. Întâlnirea cu cartea, biblioteca și bibliotecarul are un rol formator și educativ, provocându-ne mereu să aflăm, prin lectură, lumina cunoașterii.

Dragi cititori, vă invit la o întâlnire cu acest univers al cunoașterii, unde veți avea oportunitatea să citiți documente valoroase din toate domeniile, să vă îmbogățiți bagajul de informații acumulate de dumneavoastră cu altele noi, să faceți cunoștință cu marile personalități culturale și cu cel mai bun prieten al omului: CARTEA, care este cheia spre a deschide orizontul cunoașterii și care vă va ajuta să deslușiți tainele multor necunoscute ale vieții.

Bibliografie:

1. Banciu, Doina; Buluță, Gheorghe; Petrescu, Victor; *Biblioteca și societatea*, Ager, București, 2001.
2. Buluță, Gheorghe; Craia, Sultana; Petrescu, Victor; *Biblioteca azi. Informare și comunicare*, Bibliotheca, Târgoviște, 2004.
3. Buluță, Gheorghe, *Civilizația bibliotecilor*, Editura Enciclopedică, București, 1998.
4. Stoica, Ion, *Informație și cultură. Sinteze, reflecții, atitudini*, Editura Tehnică, București, 1997.

⁵ Gheorghe Buluță, *Civilizația bibliotecilor*, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 20.

„Brotacul”, un nou covor povestitor pentru copii

Laura ZAH

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

O poveste plină de sens, de mesaj și de sensibilitate face obiectul unui nou covor povestitor confecționat de bibliotecara Mara Popovici. Povestea, aleasă tot de ea, are același scop ca și restul covoarelor povestitoare existente în fondul Serviciului Împrumut carte pentru copii și tineret, și anume transmiterea unui mesaj clar în urma analizei și explorării sentimentelor, comportamentului și reacțiilor umane în diverse situații, care se realizează prin dialogul cu cei mici.

Ceea ce propune Mara Popovici de această dată spre dezbatere (totul pornește de la povestea spusă pe covor, pentru a ajunge la discuții care le largesc copiilor orizontul cunoașterii) este povestea *Brotacul*, un personaj simpatic, fericit și mulțumit de el însuși până în momentul în care începe să se compare cu alții. Faptul că nu poate zbura ca Rața, nu poate găti „cele mai gustoase prăjituri din lume” asemeni Purcelului, nu știe citi așa cum știe Iepurele îl face nefericit pe Brotac. Acest sentiment este resimțit de majoritatea copiilor și adulților în situațiile des întâlnite în viață, când își doresc să fie ca alții (mai frumoși, mai bogați, mai deștepți, mai plini de succes etc.), mai ales acum, când există o mare discrepanță între bogăția materială a unora și modestia financiară a altora. În astfel de momente există două soluții: a fi perseverent și a încerca să ajungi cum îți dorești (așa cum a și făcut Brotacul când a încercat să-și confecționeze aripi, să facă prăjituri sau să citească) ori să-ți accepți limitele, să te accepți și să te iubești așa cum ești. Fericirea este când ești mulțumit cu ce ai, cu ceea ce ești. Sentimentul de bine resimțit atunci te ajută să fii creativ și să faci ceea ce știi și poți, fără sentimentul frustrării.

Educația timpurie a copiilor, fie și prin metode non formale, ajută la gestionarea acestor situații de viață, din copilărie sau de mai târziu. Se poate afirma că povestea scrisă de Max Velthuis face parte din categoria cărților terapeutice care vindecă sufletul, îi dau echilibru și speranță de mai bine. Această poveste îi învață pe copii să nu-i judece pe ceilalți în mod critic, ci să-i accepte așa cum sunt, deoarece fiecare om are deopotrivă calități și defecte, lucruri pe care le poate face și limite. Iepurele, personaj înțelept, îi spune Brotacului, supărat și dezamăgit de sine însuși, că nici el nu poate zbura, nu poate face prăjituri sau alte lucruri și că el, Iepurele, și toți ceilalți prieteni ai lui îl iubesc pentru ceea ce este, adică o broscuță simpatică, „cu slipi în dungi”. Așadar, *Brotacul* este, la prima lectură, o poveste ușoară, drăguță, dar care oferă un teren larg de discuții, din care copiii trag multe învățăminte.

Ilustrațiile cărții *Brotacul*, după care este realizat covorul povestitor, sunt creația autorului, născut la Haga în 1923, căruia îi plăcea de mic să deseneze și să-și inventeze poveștile. Animalele personaje (Brotacul, Rața, Purcelul, Iepurele, Șoarecele) sunt „un fel de copii ai mei, au propria personalitate în care există întotdeauna o parte din mine”, spune autorul, broscuța fiind copilăroasă, porcul – iubitor de casă, rața – iubitoare de senzații, iepurele – intelectual, iar șoarecele este aventurier. Prin intermediul personajelor sale, autorul aduce în fața copiilor teme existențiale îmbrăcate în voalul magic al poveștii.

Covorul povestitor realizat de Mara Popovici este confecționat din materiale textile în culori vesele, care redau și sugerează verdele crud al ierbii, albastrul senin al cerului și al apei; interioarele primitoare ale căsuțelor Purcelului, Brotacului, Iepurelui și dau copiilor o stare de confort, de „acasă”, cu toate piesele lor componente: bucătăria, cu soba, tigăile, ingredientele și ustensilele de gătit, biblioteca Iepurelui, cu cărțile frumos aranjate pe polițele raftului, sufrageria Brotacului, cu flori pe masă și fotoliul în care stă așezat să citească. Personajele, simpatice, dornice să-și interpreteze rolul sub ochișorii celor mici, sunt și ele realizate cu mare măiestrie.

Sunt convinsă că, atât covorul povestitor, cât și cartea vă vor fi pe plac, dragi copii!

Vizită de studiu și atelier de imprimare 3D la Centrul de Excelență în Tehnologia Informației și Comunicării de la București

Ștefan SELEK

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În perioada 28 martie-1 aprilie, la București, a avut loc Campusul de mentorat în TIC din cadrul proiectului „Teach for future”, coordonat de Asociația Națională a Bibliotecilor și Bibliotecarilor Publici din România și finanțat de Comisia Europeană, în cadrul programului Erasmus+. Au participat 11 beneficiari din România, 9 din Bulgaria și 10 din Grecia. Personal, am fost selectat în urma rezultatelor obținute la examenele ECDL susținute în perioada iulie-septembrie 2021.

Programul a fost dens și variat. Prima zi a început la sediul Bibliotecii Naționale a României, Centrul de Excelență în Tehnologia Informației și Comunicării. Ioana Crihană, director executiv al ANBPR și manager în cadrul proiectului amintit, a ținut discursul de introducere cu privire la proiect și activitățile lui. A urmat prezentarea despre STEAM (Știință, Tehnologie, Inginerie, Artă și Matematică) și bune practici în TIC susținută de Dragoș Neagu, președinte ANBPR și director al Bibliotecii Județene „Panait Istrati” din Brăila, precum și prezentarea expoziției „Orașul viitorului”, a elevilor de la Colegiul de Arte „Hariclea Darclee” din Brăila, de către prof. Florentina Giol. Cele mai apreciate intervenții au fost cele care au inclus demonstrații practice de robotică. Au fost prezentați: *NAO*, robot care oferă soluții pentru copiii cu nevoi speciale și roboții realizați pe platforma *Arduino*, care pot fi îmbunătățiți prin adăugarea de noi module. Prima zi s-a încheiat cu o vizită documentară în Biblioteca Națională a României. De la Daniela Brîncoveanu am aflat despre serviciile pentru persoane cu deficiențe de vedere din cadrul Sălii de lectură „Mihai Eminescu”, despre structura și funcționarea bibliotecii, precum și despre spațiile ei expoziționale. În aceea zi erau expuse câteva incunabule, o colecție de postere cu mașini interbelice, precum și cărți de referință din mai multe zone ale țării, dintre care nu putea lipsi Maramureșul.

A doua zi a fost dedicată vizitei la Institutul Național al Patrimoniului, aflat în sediul Casei Presei libere. Vizitatorii au fost întâmpinați de Mihaela Buruiiană și Marian Tufaru, care au oferit informații și o demonstrație practică a soluției de scanare rapidă Scan Robot 2.0 Treventus, precum și despre felul în care se obțin acordurile de publicare din partea autorilor, cu titlu gratuit, pe baza unor formulare speciale.

A treia zi a fost cea mai interesantă. Am fost la Centrul RoboHUB, unde gazdă a fost Anamaria Stancu, președinta Asociației e-Civis, care ne-a făcut cunoștință cu robotul *Esca*, foarte simpatic și interactiv, care este folosit mai ales în companii private, cu scop de marketing, întâmpinând clienții și interacționând verbal cu aceștia. Un alt robot prezentat a fost *Alfa*, folosit pentru a demonstra abilități motrice. Acesta a dansat și a făcut flotări în fața publicului. În contextul războiului din Ucraina și a crizei alimentare care se prognozează, o secțiune specială a fost dedicată roboților cu aplicații în agricultură. Au fost prezentate următoarele: o stație meteo SMART, pentru monitorizarea temperaturii și umidității din sol, precum și a vitezei și direcției vântului; o capcană cu feromoni pentru dăunători, precum și drone cu recipient pentru pesticide pentru stropirea precisă a zonei atacate de insecte; un robot cu 4 picioare, dezvoltat de armata americană, care poate urmări gradul de îmbolnăvire a plantelor cultivate, prin montarea unei camere video cu care să supravegheze dedesubtul frunzelor.

Partea practică a Campusului a constat în atelierul de creație 3D, care a avut loc în după-amiezile celor patru zile, la centrul ECDL din cadrul Veranda Mall București, unde participanții au realizat câte un obiect 3D cu specific pentru munca de bibliotecă, sub îndrumarea trainerului Mihai Peca. Una peste alta, am petrecut o săptămână frumoasă la București, în compania unor colegi creativi și dedicați, care vor să țină pasul cu tehnologia și să aducă bibliotecarul mai aproape de rolul său de facilitator de transformare digitală pentru comunitate.

Vizită de studiu și atelier la Centrul de Excelență în Domeniul Managementului Inovației și Colaborare în Rețea din Salonic, Grecia

Ștefan SELEK

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În perioada 6-11 iunie, la Salonic (Grecia), a avut loc Campusul de mentorat în instrumente de colaborare în rețea din cadrul proiectului „Teach for future”, coordonat de Fundația Heritage din Grecia, Asociația Națională a Bibliotecilor și Bibliotecarilor Publici din România și Global Libraries Bulgaria și finanțat de Comisia Europeană, în cadrul programului Erasmus+. Am participat 10 beneficiari din România, 10 din Bulgaria și 10 din Grecia.

Organizatorii greci au pregătit un program divers. De-a lungul celor cinci zile de atelier, au avut loc prezentări interactive, seminarii și vizite de studiu la instituții cu atribuții în domeniul conservării memoriei colective. Temele, dezbătute în limba engleză, au surprins elemente de interes pentru dezvoltarea serviciilor moderne de bibliotecă precum: colaborarea în rețea, marketing pentru biblioteci, soluții IT pentru biblioteci, utilizarea Inteligenței Artificiale în tehnica de bibliotecă, tehnici de identificare a informațiilor false, noțiuni de managementul timpului, storytelling etc.

Activitățile s-au desfășurat la sediul Liceului Agricol American (American Farm School), o instituție privată de învățământ, un campus universitar întins pe o suprafață mare, fondat în 1924 de John Henry House, într-o zonă rău famată de la periferia Salonicului. Școala urmează să sărbătorească un secol de existență și se mândrește cu 1.200 de studenți, care studiază în domeniile: agricultură, științe naturale și protecția mediului, pregătiți de 350 de cadre didactice și personal auxiliar.

Cele mai interesante prezentări au fost livrate de profesioniști în domeniul biblioteconomiei și științelor informației. Anthi Baliou a vorbit despre cum putem contracara informațiile false și despre Inteligența artificială în organizațiile culturale. Aspasia Tasiopoulou de la Biblioteca din Veria a prezentat serviciile oferite în perioada pandemiei de COVID-19, când, prin intermediul unei sponsorizări din partea unei firme de curierat, biblioteca a reușit să împrumute 10.000 de cărți cititorilor din oraș. Biblioteca a deschis o sală de lectură în aer liber și a documentat prin fotografii coșurile din fața magazinelor și străzile goale din perioada valului 2 al pandemiei. Două bibliotecare cipriote, Barbara Aristidou – Universitatea Tehnică din Limassol și Pani Skitini – Ministerul Educației, Culturii, Tineretului și Sportului din Cipru au avut prezentări despre rețeaua de biblioteci din Cipru și despre Catalogul Național Partajat care este funcțional în această țară mică. Damiana Koutsomiha, managerul Bibliotecii din cadrul American Farm School, a prezentat câteva dintre trăsăturile cetățeanului secolului 21 și noțiuni despre managementul timpului care se traduce prin mai buna organizare personală a fiecărui individ. Tot cu această ocazie am avut oportunitatea să realizăm un podcast, sub forma unui dialog, prin care am răspuns la două întrebări: Cum v-a ajutat proiectul „Teach for future” să vă dezvoltați competențe? Cum intenționați să implementați câteva dintre ideile seminarului?

Am vizitat Biblioteca Municipală din Salonic, însoțiți de managerul de proiect, Emmanuel Garoufallou. Ne-au întâmpinat Eleni Tsismikli, director adjunct al instituției, care ne-a făcut o scurtă

Biblioteca Municipală din Salonic

prezentare a celor 80 de ani de istorie a serviciului public de lectură pentru cetățenii orașului Salonic, precum și Apostolos Patelakis, cercetător grec de origine română, născut la Craiova, bun cunoscător al relațiilor diplomatice și culturale dintre Grecia și România, care ne-a servit și de ghid în itinerarul nostru prin oraș până la arhiva din port.

Situată central, la câțiva pași de Turnul Alb, monument emblematic al orașului, într-o clădire frumoasă cu opt etaje, Biblioteca Municipală din Salonic adăpostește o secție pentru copii, o colecție de carte veche, periodice, o secție de beletristică, un departament de arte și științe. În foaierea sălii de evenimente am avut ocazia să vizităm o expoziție dedicată

sărbătoririi a 200 de ani de la Revoluția de la 1821 din Grecia. Cu această ocazie, din partea echipei de proiect a fost oferit un măslin Bibliotecii publice din Salonic, pentru a-l planta în grădină, în amintirea bunei colaborări între instituții. Programul a mai cuprins vizite la Centrul de refugiați „Oikopolis” și prezentarea arhivei din portul Salonic, al doilea ca mărime din Grecia, unde am fost întâmpinați de Konstantinos Paloukis, arhivar.

Fiind vorba de un proiect european Erasmus, care promovează valorile Uniunii Europene, am avut prilejul și bucuria să descopăr câteva dintre cele 15 monumente UNESCO pe care le găzduiește orașul Salonic, port la Marea Egee, cel mai important oraș al regiunii Macedonia și al doilea ca mărime după Atena, capitala Greciei. Denumirea urbei vine de la Tesalonica, soția regelui Casandru, întemeietorul așezării în anul 315 î.Hr. Apostolul Pavel a predicat creștinismul în această zonă în anul 50 d.Hr.

Am vizitat Muzeul de Arheologie și Muzeul Culturii Bizantine, care m-au purtat într-o călătorie în timp, pe parcursul a mai bine de 2.000 de ani de istorie și civilizație. În intervalul scurs, pe aceste meleaguri s-au succedat mai multe civilizații: greacă, romană, bizantină, otomană, care și-au pus fiecare amprenta asupra dezvoltării orașului. Amintesc apoi de Arcul de triumf al împăratului Galerius, realizat în anul 303 d.Hr., în urma victoriei împotriva perșilor, Biserica Sfântul Dumitru, izvorătorul de mir, martir creștin în timpul aceluiași împărat Galerius, Hagia Sophia, biserică ridicată în secolul 7 d.Hr., după modelul Sfintei Sofia din Constantinopol, Turnul Alb, ridicat după cucerirea otomană a orașului în anul 1430. M-am plimbat pe faleză prin fața statuii lui Alexandru cel Mare și prin Piața Aristotel, cea mai mare din Salonic, proiectată de arhitectul francez Ernest Hébrard, după Marele incendiu din 1917.

La final, doresc să adresez mulțumiri pentru oportunitatea de a participa la acest proiect colegei Ioana Crihană (ANBPR) și managerului de proiect Emmanuel Garoufallou (Fundatia Heritage), pentru buna organizare, colegilor din țară și prietenilor din Bulgaria și Grecia, în compania cărora am petrecut câteva zile memorabile.

Artiști de renume la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, sub semnul unei întâlniri „mirabile și admirabile”

- conferință de presă -

Florina VANCIU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Joi, 5 mai 2022, la Fondul Documentar al Academiei Române din cadrul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” a avut loc conferința de presă premergătoare concertului susținut de violonista **Diana Jipa** și pianistul **Ștefan Doniga**, în Sala ROTARY a Colegiului de Artă din Baia Mare.

Concertul susținut în cadrul Proiectului ROMANIA UNIVERSALIS a fost organizat de Asociația Culturală INNOVARTE cu sprijinul Institutului Cultural Român, al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România și cu valorosul parteneriat al canalului Radio România Muzical și al instituțiilor care găzduiesc evenimentele incluse în program: Muzeul Municipiului București, Filarmonica „Dinu Lipatti” din Satu Mare, Filarmonica de Stat Oradea, Filarmonica „Banatul” din Timișoara, Filarmonica Arad, Colegiul de Arte Baia Mare, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, Direcția Județeană pentru Cultură Sălaj, Ateneul Popular „Maior Gheorghe Pastia” din Focșani, Centrul Cultural „Ion Vienea” Giurgiu, Filarmonica „Ion Dumitrescu” Râmnicu-Vâlcea, Fundația ACCUMM. Concertul desfășurat sub titlul ROMANIA UNIVERSALIS a fost primul recital din seria celor zece concerte consacrate creației camerale românești, dedicate celebrării a 15 ani de la integrarea României în Uniunea Europeană, susținute în perioada 5-27 mai în diferite orașe din țară: Baia Mare, Zalău, Satu Mare, Oradea, Arad, Timișoara, Focșani, București, Giurgiu și Râmnicu-Vâlcea.

Proiectul, inițiat în anul 2019 și dedicat promovării diversității și identității culturii române, a propus și în acest an un repertoriu bogat și variat, alcătuit din 11 creații camerale care aparțin compozitorilor români: George Enescu, Béla Bartók, Walter Klepper, Mihail Jora, Alfonso Castaldi, Theodor Rogalski, Hilda Jerea, Adrian Iorgulescu, Ulpui Vlad, Dan Dediu, Roman Vlad. Recitalurile din turneu au marcat două date cu o deosebită încărcătură simbolică, în turneu fiind incluse zilele de 9 mai, Ziua Europei, și 21 mai, Ziua Mondială a Diversității Culturale.

Conferința de presă a fost moderată de dr. **Teodor Ardelean**, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, care a urât „bun venit prietenilor muzicii, artei, culturii și bibliotecii”, felicitându-i pe cei doi artiști „pentru modul în care performează, inclusiv pentru ideea de a se apropia de Baia Mare, de Maramureș, într-un fel care ne onorează” și considerând acest eveniment artistic din orașul nostru „demn de a intra în perenitatea eternului favorabil”. „E aproape un lucru supranatural. Dacă analizăm modul în care au evoluat limbajele culturii, ajungem la concluzia că, deasupra limbii, care este principalul instrument de comunicare culturală, sunt altele, cum este și acest instrument pe care îl puneți voi în aplicare pe scenă, ce nu are nevoie de o traductologie, care pune în dificultate înțelegerea oamenilor. Muzica pune în dificultate numai relația dintre sunet și receptorul de sunet, atunci când receptorul de sunet nu are suficientă posibilitate de asimilare a mesajului muzical”.

Pianistul **Ștefan Doniga** a mărturisit că nu se află pentru prima oară în Baia Mare; în urmă cu 30 de ani a obținut aici primul premiu din cariera sa, la Olimpiada de Muzică, considerând astfel deschiderea turneului la Baia Mare „o coincidență frumoasă”. În opinia sa, acest proiect este un mijloc de a plasa muzica în contextul lumii actuale, dorind să sprijine idei și realități. Pianistul a explicat și sintagma denumirii proiectului ROMANIA UNIVERSALIS, adică *România către lume*, stabilind setul de valori pe care doresc să îl transmită prin acesta, folosindu-se de muzică și de valoarea lucrărilor interpretate pentru a sublinia nevoia de toleranță, integrare și acceptare, aducând în fața publicului muzica unor compozitori români de diferite etnii.

Sub semnul aceleiași întâlniri „mirabile și admirabile”, după cum o considera dr. Teodor Ardelean, a luat cuvântul și prof. **Călin Ionce**, care a dorit să evidențieze profesionalismul celor doi artiști, producțiile foarte bine realizate de ei până acum, de la înregistrări, până la videoclipuri, precum și ușurința de a lucra cu astfel de oameni valoroși, care onorează, sperând ca evenimentul să fie doar un înce-

put pentru alte viitoare proiecte, care să aducă în prim-plan compozitori români care merită să fie cunoscuți și recunoscuți.

În aceeași pleiadă culturală s-a înscris și cuvântul directorului adjunct al Colegiului de Arte, prof. **Dorin Chereji**, care a vorbit despre „căldura pregătirii” evenimentului și onoarea de a fi prima gazdă a turneului și, nu în ultimul rând, despre anvergura europeană și contextul de integrare și toleranță al proiectului.

Prof. **Sorina Mihuț**, coordonator pentru proiecte educative școlare și extrașcolare în cadrul colegiului, a evidențiat implicarea profesorilor și elevilor în activități educative care aduc un plus de bunăvoință, toleranță și prietenie în jurul lor și a mulțumit pentru mijlocirea întâlnirii cu cei doi muzicieni care promovează muzica și cultura românească, anunțând o serie de activități ce vor avea loc la colegiul băimărean.

Prof. **Ioan Horvath-Bugheșiu**, reprezentantul Asociației Culturale Musica Rivulina, continuă firul promovării acestui eveniment extraordinar, apreciind munca susținută depusă de cei doi artiști pentru a ajunge la un asemenea nivel.

Violonista **Diana Jipa** a adăugat la finalul întâlnirii că „muzica românească are un loc binemeritat în muzica universală”.

După conferința de presă cei doi artiști au vizitat biblioteca și Cabinetul Memorial „Iosif Herța” din incinta Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, constituit în urma donației făcute de celebrul etnomuzicolog, compozitor și cercetător de origine maramureșeană, cunoscut și apreciat, atât pentru studiul instrumentelor muzicale și al colindelor, cât și pentru muzica sa de teatru.

Diana Jipa a debutat ca solistă la vârsta de numai 10 ani alături de orchestra Filarmonicii din Brașov, susținând apoi numeroase concerte și recitaluri în țară și peste hotare: Grecia, Italia, Cehia, Irlanda, Germania, Rusia, Belgia, Olanda, Coreea de Sud. În anul 2005 a reprezentat România în concertul organizat la Bruxelles cu ocazia semnării Tratatului de Aderare a României și a Bulgariei la Uniunea Europeană. Din anul 2007 a devenit o prezență constantă pe scenele de concert din România, susținând în același timp concerte și recitaluri peste hotare, fiind prezentă pe scenele unor importante festivaluri muzicale, dezvoltându-și un repertoriu deosebit de vast.

Ștefan Doniga, absolvent al Universității Naționale de Muzică din București, unul dintre cei mai activi și mai apreciați muzicieni ai generației sale, susține concerte și recitaluri pe cele mai importante scene muzicale din România, precum și în peste 20 de țări din Europa și Asia și participă în cadrul unor producții muzicale dintre cele mai diverse, de la spectacole de balet și teatru-dans până la show-uri de muzică electronică. În anul 2000 a reprezentat România la Primul Festival Balcanic al Tinerilor Pianiști de la Razgrad, Bulgaria, unde a primit Medalia Festivalului. Este singurul pianist român care a înregistrat integrala mazurcilor pentru pian de Alexandr Skriabin, o imprimare realizată în concert la Ateneul Român și difuzată în repetate rânduri, prin intermediul Uniunii Europene de Radio, de către postul muzical de radio german WDR 3. A realizat prima înregistrare mondială a concertelor nr. 2 și 3 de S. Bortkiewicz în compania orchestrei Filarmonicii „Janacek” din Ostrava, Cehia, și a interpretat integral și imprimat în premieră *Suita a II-a pentru pian* de Remus Georgescu. Tânărul artist este autorul mai multor scenarii de spectacole de teatru-dans, al unui volum de versuri și al unei piese de teatru, deține o distincție pentru muzică de teatru, a realizat și prezentat emisiuni de radio și televiziune, a făcut regie tehnică pentru spectacole de operă, a tradus și publicat cărți din domeniul artistic și conduce o agenție de impresariat artistic.

O altfel de recomandare de lectură (5)¹

Florina VANCIU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

*Murind când vine primăvara, iată titlul unui volum care primește alte conotații în această perioadă tulbure. Cine și-ar fi imaginat după *Haosul care vine*, că în anul 2022 vom fi, după anii pandemiei, din nou în furtuni de oșel și că Iadul dezlănțuit se va abate asupra poporului ucrainean, iar Victimele inocente și colaterale ale unui sângeros război cu Rusia vor fi parte la Un război murdar, prinse în Labirintul lui Putin.*

24 februarie 2022, Ziua când te-apucă noaptea, când s-a pornit Mașina de ucis într-un Act de război, Când stelele se întuneacă, iar Falimentul păcii frânge atât de nedrept destine, când Fiara își arată colții și dă Ordine ucigașe, începând coborârea pe Scara către catastrofă. Așa începe răul!

Paragrafe din *Literatura traumei* au devenit acum *Întâmplări cu personaje real*, iar *Neînfricătii* aflați în *Furtuna războiului*, pe *Frontul de acasă*, în *Cercul de foc*, au arătat că alegerea era între *Biruință sau moarte. Frica și libertatea* nu puteau fi așezate acum pe același calapod. *Capitala sub ocupația dușmanului* era de neconceput! *Un batalion de viteji* care nu doresc să rămână *Prizonierii istoriei* ne oferă tuturor o lecție de curaj, având alături *Destinul unui erou* care se află acum *Sub povara marilor decizii* și care strigă pentru poporul său întregii lumi *Am nevoie de pace* și sunt aici sub steag *În slujba dreptății*, arătând cu atâta tărie ce înseamnă încă o dată *Puterea cuvântului, a exemplului și a simbolului*, strigând *Rupeți rândurile, fiți Gata de luptă! Cruciații ai înălțimilor* și-au făcut *Zborul de noapte* apărându-și țara cu orice preț *Până la capăt și mai departe...* Pentru ca soarele să nu răsară dinspre asfințit.

Viața în război nu aduce decât *Lacrimi și durere. Umanizarea dreptului umanitar* a ajuns la alte cote, adunând împreună *State, națiuni și mari puteri* care au oferit *Un licăr în beznă* sau măcar un... *Loc de oștat*, refugiaților care, cu *Inimă frântă*, și-au părăsit *Pe drumuri de sticlă* țara, sub *Imperiul fricii*, în lupta pentru *Supraviețuire* și pentru care *Ipoteza fericirii* pare atât de departe. *Arcul așteptării păcii* *În spatele frontului*, în *Zăpada însângărată* și *Dincolo de linii*, pare, uneori, *Un pod prea îndepărtat*.

De partea cealaltă... când admiți sa fii părtaș la *Intoleranță și crimă*, când folosești doar *Limbajul morții* transmis din *Centrul de comandă* unde *Cuvântul e crimă*, din dorinți nesăbuite ale unor glorii apuse, nu ar trebui să te miri că te afli *Sub cerul liber*, pe *Coridorul îngust...* *Singur în fața istoriei*. În acest punct *Aurul prădătorului* nu mai are nicio valoare, nu mai poți să cumperi cu el *Zile din istoria liniștii...*

Când nu înțelegi că nu există *Schimb de vieți* care pot fi jucate la *Ruleta rusească*, când ești prins în *Capcana timpului*, neputând înțelege *Sentimentul unui sfârșit*, crezându-te în *Cantonament în Ucraina*, când vrei să treci pe o *Scară strâmbă*, cu tancurile, *Podul de lut*, când pui *Sub tăvălug* destine, vieți, orașe, când pornești *Din Rusia, cu sânge*, pe *Drumul spre nelibertate*, pentru a cuceri *Zona de interes*, ghidându-te după *Ghetoul interior* și urmând hărți din *Atlasul întunericului*, lăsând în urmă doar *Scrum în vânt* și *Aer cu spini* ești... *Căpitan la crime!*

Când nu mai poți face diferența *Între adevăr și mistificare*, când semeni *Credință sub teroare*, când trimiți în *Furia dezlănțuită* pe front *Copiii distrugerii* și îi însemni *Generația Z* sau *Generația Putin*, când *Efectul*

¹ **Notă:** Sublinierile italice din text reprezintă titluri de cărți din colecțiile Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare. Menționez că, pentru potrivirea în context, unor volume le-am omis informația la titlu.

de undă se simte în *Cele patru colțuri ale lumii* și simți cum ți se închide în față *Ușa cu trei încuietori* a lumii, începe *O numărătoare inversă...* Atunci începe să se scrie *Cartea prafului*.

Din câte se pare unii nu au parcurs și nu au învățat nimic din *Marea carte a inumanității*. O istorie a ororilor în 100 de episoade, folosind *Politici de război* ce nu pot fi înțelese și acceptate, în care *Mânia și orgoliul* aduc omenirea *La porțile infernului*, atunci când te crezi *Stăpânul jocului*. *Miza războiului* este revoltătoare și de neacceptat. Să crezi că te afli *Sub semnul victoriei* în numele reîntregirii unui teritoriu, să folosești *Dezinfectarea, armă de război*, să ordoni *În cadență, marș, până ce totul țândări va fi*, să provoci atâta durere, nu aduni decât... *Victorii pierdute*. *Blestemat război!*

Dar *Într-o zi se va termina* și va veni *Trecutul la judecata istoriei*, iar *Hăul ispășirii* unor astfel de fapte va fi foarte adânc. Vor fi multe *File rupte din cartea războiului*, însă *Memoria nu arde*, vom învăța *A trăi cu durerea* și vom căuta *Motive pentru a zămbi*. *Un război, un exil, o viață* lasă urme adânci! *Lumea în care trăim* cu siguranță nu va mai fi la fel, nu vor mai fi *Strigăte spuse în șoaptă*, vom învăța poate să prețuim mai mult viața și vremurile de pace care ni se păreau atât de naturale.

Ar trebui totuși, de acum, să ne punem întrebarea *Cine-i păzește pe paznici*, asigurându-ne cumva că astfel de sminteli nu mai sunt posibile...

Lumea din noi care s-a aflat în *Vremuri grele*, la *Cumpăna destinelor* va fi de acum cu *Toate sistemele în alertă*. *Dincolo de bine și de rău*, trebuie să fi învățat vreo lecție din aceste *Clipe de istorie*, *Ceasuri de cumpănă ale omenirii* care au adus atâta *Suferință, Disperare, Panică, Ruină și blestem*, folosind algoritmi de calcul din *Matematica vieții și a morții*, în care se pare că *1+1 nu face (întotdeauna) 2*.

Anul viitor pe vremea asta, când *Anotimpul furtunilor* și *Jocul cu moartea* vor fi trecut, iar după *Jurnal din vremuri de război* vom începe să scriem *Cartea alinării*, *Cartea copiilor pierduți* sau *Cronica realităților tulburătoare* și, de ce nu, *Istoria speranței*, vom înțelege, încă o dată, că nu a fost doar... *Bătălia lor*, ci a noastră, a tuturor. După ce am

văzut ce pot face *Nălucirile puterii și-ale măririlor* când ești șef de promoție la *Școala dictatorilor*, trebuie să ne asigurăm că astfel de atrocități și derulări de fapte dintr-un scenariu care părea ireal nu se vor mai petrece. Pe atunci va fi... *Iarnă la Kremlin*.

Cu certitudine *Arta războiului* nu e o artă care trebuie învățată și trăită!

Amintiri cu biblioteci și bibliotecari

Maria GÂRBE
Baia Mare

Biblioteca este o memorie comună. Iar definițiile ei sunt multiple, pe măsura serviciilor oferite, a fondurilor componente... Ea înmagazinează informație pe care omul a creat-o și de care tot el, prin generațiile vremurilor, are nevoie. Materialele/suporturile pentru scriere, precum și formele de stocare a acestora au evoluat. De la inscripția pe piatră și tăblițe de lut, la manuscrise, pergamente, suluri de papirus..., cărți tipărite pe hârtie, iată-ne ajunși la forme electronice digitale, e-book-uri sau alte căi de stocare și transmitere a informației. În orice bibliotecă se află și bibliotecarul. „Numele lui nu se acoperă niciodată de glorie – scria Ioana Dragotă în 1993 –, dar să știi că pe traseul oricărui act de cultură circumscris cuvântului vei găsi undeva, cu siguranță, și un bibliotecar”.

În evoluția societății „scrisul și cititul, textul și opera, autorul și cititorul sunt imaginile metonimice, în oglindă, ale unei ecuații a cunoașterii umane din ale cărei promisiuni, trădări și reverii s-a născut, în fond, «progresul» culturii omenești” – astfel scria Augustin Ioan în revista *Vatra* nr. 1-2 din anul 2017 (p. 109). Deoarece cartea, „fie ea instituționalizată sau nu, făcând parte dintr-o colecție, devine parte și dă viață unui loc numit Bibliotecă” (dr. Marta Cordea).

Scrisul pe piatră a fost folosit hăt departe în istorie, cu milenii în urmă. Întors acasă la Cicârlău, după vizitele cu concerte de muzică populară pe continentele lumii, prin anii o mie nouă sute șaptezeci și ceva, cântărețul Nicolae Sabău și-a alcătuit în curtea casei „Cartea de piatră”, o alee unde sunt inscripționate, în piatră, cele mai frumoase versuri populare. Este un exemplu care mă face să sper că și cartea tipărită pe hârtie va mai apărea și peste ani, va fi utilă.

Despre actuala bibliotecă băimăreană, Casa Cărții numită Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare știm multe lucruri. A crescut și s-a dezvoltat sub ochii noștri, ne bucurăm de beneficiile ei. N-a fost întotdeauna așa. Într-o vreme avea, de exemplu, spre coordonare biblioteci satești, volante sau biblioteci de casă. Iată ce aflăm din cotidianul local băimărean *Pentru socialism*, apărut în decembrie 1956: „În afară de cititorii care își împrumută direct cărțile de la Biblioteca Centrală Regională [denumirea veche a actualei biblioteci județene, n.n.], mai sunt mulți alții care își procură volumele pentru lectură de la bibliotecile de casă, organizate în diferite cartiere ale orașului Baia Mare. Există 11 astfel de biblioteci de casă, în cartierele Prefabricate, 1 Mai, Valea Roșie, Valea Borcutului etc.”. Iar în 1963 existau deja 20 de biblioteci de casă.

În anul 1962, directorul Bibliotecii Regionale, cum se numea atunci, a propus realizarea unui album care să prezinte aspecte ale activității bibliotecilor din regiunea Maramureș. Un frumos și util album care completează istoria instituției, pentru că reflectă activitatea din noua clădire a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, a apărut în anul 2005. Colectivul redacțional al albumului este format din: director: Teodor Ardelean; redactor: Laura Temian; concepție grafică și tehnoredactare: Firuța Șomcutean; foto: Alexandru Roman și Cosmin Sabo; traduceri: Oana Ungurean.

În cursul anilor 1961-1962, bibliotecarii foloseau „registru de reținere a cărților” pentru titlurile foarte solicitate. Eu, ca bibliotecară (adică noi), prin anii '70-'80, până prin '90 întocmeam „liste de așteptare”. Pentru că aveam zile și perioade când era foarte greu. Ce mai, erau vremuri cu un singur canal TV și fără rețele de socializare prin telefoane și laptopuri. Fără exagerare, se formau rânduri de așteptare până pe trotuar pentru a împrumuta o carte. Și nu doar la lecturile școlare, ci și la o culegere de probleme de matematică, un volum de analiză și critică literară sau un titlu căruia acum îi spunem bestseller. Ce situații critice erau pentru bibliotecari când la sala de lectură exista un singur exemplar care era solicitat în aceeași săptămână de către 2-3 clase de elevi. În 2022, la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare rezervarea titlurilor se face în contul cititorului printr-o facilitate din catalogul online.

Iată ce mai aflăm din cotidianul local din octombrie 1957: „Biblioteca centrală are cinci biblioteci de casă. Cea din cartierul Prefabricate este cea mai activă. Are o sută de cititori care citesc lunar pes-

te 200 de cărți. Viorica Mocanu, responsabila ei, își dă silința să descopere gusturile cititorilor săi și să le aducă cele mai potrivite titluri”. În amintirea acestei bibliotecare voluntare am pornit rândurile de față. Anul acesta, în luna februarie, s-au împlinit 100 de ani de la nașterea ei (n. 20 februarie 1922 – d. 17 decembrie 1991). A condus biblioteca de casă din 1955 până în 1966, când s-a mutat din cartierul Prefabricate. Este mama profesoarei Ileana Oros. Cartierul în care locuiau era sistematic construit de forma unui dreptunghi. În mijlocul lui se afla școala, iar în curtea școlii aveau loc întâlnirile comunității de cartier și într-una dintre săli se desfășurau activitățile organizate de bibliotecă. Primul învățător al școlii de aici a fost Ștefan Setel, nepotul de soră al scriitorului Petre Dulfu. Amintirea acestui învățător îl așază printre cei care au insuflat celor din jurul lui dragostea de carte. Cam prin anii 1953-1954 a venit la această școală cu *Isprăvile lui Păcală* scrise de unchiul său, Petre Dulfu, și le-a dăruit copiilor, locuitorilor cartierului. A fost cartea cu care a debutat editorial Petre Dulfu, premiată de Academia Română și care a cunoscut zeci de ediții.

Oamenii din cartier se cunoșteau între ei, comunicau, se ajutau. La această școală și bibliotecă de casă veneau și cei de peste râul Firiza, adică din Colonia Topitorilor și cei de pe Valea Cerbului, își amintește profesoara Oros. Mai veneau și copiii din Tăuții de Sus. Aici învățau copiii de la clasele I-IV. Cei din clasele V-VIII mergeau la Ferneziu. În general, copiii, școlarii mici împrumutau cărți de la bibliotecile de casă. Odată ajunși la liceu, frecventau Biblioteca Regională (cum se numea atunci). Alte amănunte despre cartierul Prefabricate se găsesc în *Gazeta de Maramureș* nr. 746 din 2017 (an XVI, 26 aug.-1 sept., pp. 1-3).

Copil fiind, Ileana urmărea activitatea mamei. O dată a rămas singură acasă și a reușit ca, la cei 8 anișori, să înlocuiască bibliotecara „titulară” voluntară și să împrumute cărți unei cititoare. Spune acum, la vârsta de șaptezeci de ani plus, că era ucenică de bibliotecară. Pentru că a mai ajutat-o pe mama până în clasa a XI-a, în 1966, când s-au mutat din cartier. Astfel că în adolescență este firească dorința sa de a deveni bibliotecară. Soarta însă a rânduit altfel mersul vieții și, după absolvirea facultății, a devenit licențiată în matematică. Cu drag și respect față de slova scrisă, precum și de cifre a fost profesoara de matematică a multor generații de copii.

Mama Ileanei Oros, Viorica Mocanu, în 1940 a fost răcolată pentru a fi trimisă la muncă în Germania. A reușit să scape și s-a refugiat la Turda. Ajunsă în București, a activat la instituții de caritate. Aici și-a însușit experiența voluntariatului. Un învățător din Târgu-Mureș a organizat un cămin pentru refugiații din Ardeal, unde se întâlneau și organizau șezători. Surorile Bodea – Viorica (Mocanu prin căsătorie) și Maria (Costin prin căsătorie) cântau melodii pe versuri de George Coșbuc, Octavian Goga... Întoarse acasă la Baia Mare, au avut preocupări pentru munca cu cartea: Maria Costin a lucrat la biblioteca băimăreană, iar Viorica Mocanu și-a folosit experiența dobândită în refugiu, astfel că acasă la ea s-a deschis o bibliotecă de casă. Era preocupată să adune spre lectură cât mai multă lume. Era salariată ca infirmieră la grădiniță, dar se ocupa ca voluntar de bibliotecă de casă, de împrumutul de cărți sau de organizarea unor activități. La școala din cartier se organizau baluri de caritate însoțite de tombolă pentru adunarea de fonduri. Mamele pregăteau prăjituri care se vindeau la baluri. Era implicată și bibliotecă. Fiica Ileana își amintește de sceneta adaptată după *Dumbrava minunată* de Mihail Sadoveanu. Scriitorul Gabi Lachner (n. 1946) a crescut în acest cartier și aici a citit primele cărți.

Viorica Mocanu în anul 1980, pensionară

O altă activitate întâlnită frecvent era lectura în grup. Un fin observator al comportamentului uman subliniază faptul că, pentru acele vremuri și altele asemănătoare, lectura în grup contribuia la unitatea colectivelor umane, cum este și exemplul din acest cartier. Într-o altă ordine de idei, îmi amintesc de un text semnat Dana Ionescu în 2011, într-o revistă de teatru online – *La New York se poartă lecturile publice*. „O nouă tendință sau, mai bine zis, o nouă practică se consolidează în peisajul teatral newyorkez.

Spectacolele-lectură sau pur și simplu lectura publică a pieselor înainte să demareze o montare atrag un public din ce în ce mai numeros și sunt din ce în ce mai agreate și de artiști... Experiență interesantă și utilă, lectura de acest tip are mai multe beneficii pentru toți participanții”.

Uneori, educatoarea fiind plecată, o lăsa ca înlocuitor pe Viorica Mocanu, spre bucuria ei, dar și a copiilor. Le citea povești, după cum relatează Ileana: „Mama a fost ca un magnet pentru copii, pentru cititori”. În 1952 a fost aleasă deputat de circumscripție (pentru cartierul Prefabricate), cu prelungirea mandatului prin realegere în anii următori. Și activitatea de deputat era tot neplătită. Activa și la Crucea roșie. Era președinta comisiei de femei din cartier. Se afla într-o bună colaborare cu Leontina Uglar, Lidia Agricola, Matilda Slevenszky (care a lucrat la Biblioteca Regională din Baia Mare). Toate făceau parte din comisia de femei de pe lângă Sfatul Popular. Aceste mame se antrenau la multe activități.

Revenim la bibliotecile de casă, care, la vremea respectivă, au dat rezultate bune. Ele erau deservite de bibliotecari voluntari. Bibliotecara Viorica Mocanu avea o legătură strânsă cu învățătoarele, care îi dădeau listele de lecturi școlare pentru fiecare clasă. Pe baza lor ea întocmea listele de solicitare către Biblioteca Centrală Regională. Iar când veneau copiii la bibliotecă le sugera, le prezenta titlurile din lista primită de la învățătoare. Și nu se folosea expresia „lecturi obligatorii”.

În relația cu Biblioteca Regională avea o mapă cu acte de verificare, de primire/predare a cărților. Voluntariatul includea și acest dus-adus al cărților de la regională. Periodic, la trei luni, cărțile se schimbau. Pentru asta primea de la magazinul cartierului – Alimentara – cutii sau bucăți de carton în care puneă cărțile. Legate, uneori semănau cu niște baloți. Dar așa erau vremurile. Asta însemna că voluntara Viorica Mocanu și fiica Ileana umpleau cutiile cu cărți, se urcau în autobuz și le predau Bibliotecii Centrale Regionale. Preluau alte titluri cerute de cititori și se întorceau cu același autobuz. Nu era ușor, dar ceea ce făceau le aducea mulțumiri sufletești. Se bucurau că erau utile societății, că puteau alina sufletele celor care le treceau pragul pentru o carte. Exact ce scria Ioana Dragotă peste ani, pe lângă multe altele, ce calitate garantează reușita unui bun bibliotecar: „dorința de a fi util, empatie și, de ce nu, dăruire”. Se mergea și la domiciliul cititorilor, mai ales la bolnavii care nu se puteau deplasa, dar solicitau cărți. Asta îmi amintește de anii 1970, când îi duceam cărți poetului sătmărean Ioan Bran (1 iulie 1942-27 mai 1988, Bârsăul de Jos), cel care, în urma unui accident, a fost ținut la pat

preț de 23 de ani. Dar n-a încetat nicio zi să citească și să scrie poezie.

Ileana Mocanu în 1966, la închiderea activității bibliotecilor de casă

Bibliotecile de casă s-au deschis la inițiativa comisiei orașenești de femei din Baia Mare și erau deservite de casnice, gospodine care ulterior au făcut o pasiune pentru activitatea desfășurată. Biblioteca avea cărți pentru copii, dar și pentru adulți. În cartier nu existau televizoare, ci doar stație de radio-amplificare.

Între timp vremurile s-au schimbat, situația e cu totul diferită, astăzi Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare având filiale nu doar în municipiu, ci și în alte orașe... ale lumii.

Cine și cu ce prilej își mai amintește de Jules Renard?

En littérature, on ne fait bien que ce qu'on a vu ou souffert¹.

(Jules et Edmond de Goncourt, *Journal*)

Dr. Mihai BOTEZ-STÎNCARU

Piatra-Neamț

Jules Renard nu e, cum simplist s-ar putea crede, acel funcționar modest din staff-ul unui consiliu municipal din Chaumot ori simplu primar în comuna Chitry-les-Mines din ținutul Nivernais și care, din plictis provincial, se apucă să înnegrească foi de hârtie cu iluzii de creator, atitudine tipic bovarică. Acestea sunt doar „accidente” ori simple tributuri plătite socialului comun. Nu avem de-a face, în cazul său, cu un mărunț funcționar de țară adumbrit de o marotă, de un „hobby”, cum se spune acum la ceea ce francezii denuceau odinioară cu expresia „violon d’Ingres”. Viața lui e în altă parte, pentru că dacă totul se rezumă doar la o simplă existență vegetativă, te trezești cu teribila constatare rimbaldiană: *la vraie vie est absente*², iar tu nu mai ești, în fapt, decât un „mort viu”. Din fericire, nu este vorba de așa ceva în existența reală a omului care trăiește cu adevărat *ailleurs*³; el simte că are de împlinit o misiune pe Pământ și se zbate din toate puterile să o ducă pe aceasta la bun sfârșit, precum împlinitorul poruncii evanghelice de a spori talantul, iar nu de a-l îngropa. Și asta tocmai pentru că absolut nimeni nu o poate face în locul lui; primar, consilier municipal poate fi oricine, fără a se consemna vreo modificare la nivel de funcție – scriitor precum J. Renard creatorul de diferență reală nu e decât el: inconfundabilul, unicatul.

Când înțelegem cu justețe asta, deja ne aflăm pe drumul cel bun în înțelegerea scrierilor sale. Iar altfel noi nu am mai fi cei dăruți cu felul său unic de a vedea și a prezenta acea fațetă a lumii care ne îmbogățește nouă, cititorilor, cunoașterea ei, și în absența căreia am fi mai săraci cu o posibilitate de întregire a experienței umane globale. Cine nu consimte la acumularea unor astfel de viziuni întregitoare de viață și de lume, ori refuză deliberat să le facă loc în bugetul lor de timp și de preocupări, se condamnă la o închircire jalnică a umanului cu care au fost inițial creditați. Și se identifică, la limită, cu aceia care nu pot spune mai mult despre o carte sau alta a sa decât anonimul care a notat pe un exemplar din *Poil de Carotte* următoarea sentință: *exemplar aflat din întâmplare la un librar. Exemplar în care el (J. R.) o bârfește pe maică-sa pentru a se răzbuuna împotriva ei*. Autorul consemnează acest „amănunt” în propriul *Journal*, prin anul 1900. Deosebirea dintre faptul brut (critica instituției familiale, în speță, a autorității materne exacerbate) și modul în care este reprezentat el prin mijloacele artei este una fundamentală, întrucât simplificările abuzive aduc distorsionări grave în legătură cu adevăratul mesaj al unei opere. Voi încerca să detaliez acest fapt ceva mai încolo. Și o voi face întrucât îmi simt o datorie nu atât pentru cititorii care îi vor fi parcurs, din interes sau din obligativitate școlară, fie și numai „povestirea” *Morcoveață* (există ediții speciale pentru copii în „Biblioteca școlară-lui”), ci pentru a suplini ceea ce artistul, decedat cu mai bine de un secol, nu mai are cum rectifica prin intervenție directă spre a pune lucrurile pe făgașul lor de drept.

Nu sunt ceea ce se cheamă, în mod obișnuit, un cititor specializat în opera renardiană; am studiat dincolo de liceu literatura franceză și am oarece privire de ansamblu asupra ei, ca și unele prospecțiuni punctuale aprofundate întreprinse prin prisma profesiei. J. Renard nu se află printre atare subiecte cu care m-am întreținut cu studenții un număr de ani. Nici nu-mi amintesc de vreunul care să-l fi ales ca subiect de tratat în

Jules Renard

¹ (fr.) În materie de literatură, nu-ți reușește bine decât ce scrii despre cele văzut și suferite de tine.

² (fr.) Viața adevărată lipsește (Arthur Rimbaud).

³ (fr.) În altă parte.

lucrarea de licență. Li se va fi părut că este prea „subțire” pentru a alcătui substanța unei atare dizertații, deși aceasta este o impresie total exterioară adevărului cu privire la numitul scriitor.

Venind vorba, tangențial, de modul cum este reflectat copilul în literatura franceză (o temă de seminar, printre altele, cu scopul de a forma aptitudini de discuții și de prezentări sintetice, comparatiste), nu am găsit pe nimeni care să poată spune mai mult de o frază simplificatoare despre personajul numit *Poil de Carotte*, gen: „e un copil neînțeles de familie și tratat abuziv de propria mamă” – și nimic mai mult, căci la atât se reducea memoria nu prea învechită a cititorului de „lecturi de vacanță”. Și nici nu am reușit să obțin de la vreunul o interpretare conformă cu mesajul cărții la cea mai dramatică frază din carte: *tout le monde ne peut pas être orphelin*. (Abia mai târziu am descoperit pendantul dur al acesteia în *Jurnal: Ce n-aș da să fi putut și eu costa, la naștere, viața mamei mele!*, pe care am citit-o cu un frison rece în șira spinării). Doar după ce am tradus-o „ad usum dephini”⁴, ferind-o de un mot-à-mot nu tocmai venit sau lămuritor pentru spiritul limbii române („Nu-i dat oricui să fie orfan”; traducătorii autorizați fiind chiar ceva mai expliciți decât cel de ocazie: „N-au toți norocul să fie orfani”), am reușit a corecta viziuni ultrasimplificatoare. După o oră de discuții și făcând paralele cu situațiile altor personaje-copii din literatură, nu doar franceză, a apărut întrebarea firească: „Dar noi, care am citit-o în limba noastră, de ce oare nu am înțeles aceste lucruri?”. „Fiindcă ați citit-o la o vârstă când problematica vă depășea, așa cum vi s-a întâmplat și cu *Luceafărul* sau cu alte scrieri care sunt pentru o altă vârstă a înțelegerii. Nu e chiar la fel de simplu de priceput ca în cazul lui *Cuore*, de pildă, sau *Gavroche* ori *Cosette*...”. M-aș bucura să aflu că și alți dascăli, în școli mai mult sau mai puțin renumite, vor fi procedat la fel ori de câte ori apăreau (și, desigur, apar în continuare) probleme de inadecvare între mesaj și receptare. Pentru situații în care nu puțini alumi se află într-o dilemă similară cu a lui Morcoveață („nu-i dat oricui să nimerească peste un astfel de dascăl”), mă voi opri pentru câteva bune momente spre a încerca să lămurim chestiunea dezbătută artistic în lucrarea în discuție.

O să încep cu câteva date în sprijin, venite din afara cărții. Scriitorul este catalogat de specialiști între cei *naturaliști*, trăitor fiind în vremea când respectivul curent literar dominant în proză și în dramaturgie era vioara primă pe scena literaturii franceze, adică spre finalul de secol XIX. J. Renard i-a avut între prieteni și cunoscuți pe frații Goncourt, Alphonse Daudet, Jules Vallès, Marcel Schwob, pe lângă alții despre care nu se poate spune că ar fi tot naturaliști: Edmond Rostand, Maurice Barrès, A. Gide etc. Primii (ai căror șefi de „școală” sunt Zola și Maupassant) sunt niște realiști mai radicali și care au pretenția că lucrează în literatură cam în felul în care o fac savanții în domeniile științifice. Firește, niciun naturalist nu seamănă cu altul, sensibilitatea și credințele personale diferind de la om la om. După cum se consideră că Flaubert este cel mai romantic dintre realiști, tot astfel s-ar putea spune J. Renard este cel mai poetic dintre naturaliști. Sursele de inspirație vin din mediul social cunoscut și analizat cu mijloace literare, în care fantezia are un rol cât se poate de redus, predominând analiza de diferite tipuri: sociologic, clinic, psihologic în chip aprofundat. De aici predominanța unui stil puțin înflorat, obiectiv, descriptiv și cu intenția de a deromantiza situațiile și personajele din literatura antecesorilor, de a reduce fanteziile debordante ale înaintașilor la stări și situații din care cititorul are de învățat prin „dezvrăjirea” de modelele idealiste care au făcut aproape totalitar lumea ficțiunii romanești.

Se știe că introducerea figurii copilului în literatură, ca personaj de interes adus în prim-planul atenției din zonele periferice, a fost făcută de șeful școlii romantice franceze, Victor Hugo. Și acesta s-a inspirat din propria viață de familie, devenit tată a patru copii îndată după vârsta de douăzeci de ani. Procedul romantic prin excelență este antiteza, contrastul. Contrapunerea personajelor pozitive cu cele negative asigură o formulă de conflict care întreține cu putere dramatismul unei scrieri. Dar se întâmplă ca elementele contrastive să caracterizeze un același personaj (v. Quasimodo, din *Notre-Dame de Paris*, *Lorenzaccio*, de Musset etc.), prin asta diferit de cele clasice, unde aveam de a face doar cu „tipuri” pure (erou, avar, intrigant, mizantrop etc.). Ce socotește J. Renard ca nerealist, deci pur idealizat, în prezentarea copilului de către V. Hugo și alții este faptul de a vedea în el doar o ființă angelică. El se ridică împotriva unor asemenea idei edulcorate („copilul de zahăr”), a imaginilor ce tind să devină canonice, tradiționale, însă false: „În literatură, adevărul se deosebește de neadevăr întocmai ca florile naturale de cele artificiale; printr-un fel de mireasmă inimitabilă” (*Jurnal*, 1895). Provenite din observații necontaminate de modele false în esență, el are chiar cuvinte dure despre atare subiecte. Mult mai realistă și conformă cu psihologia copilului i se pare de a-l înfățișa așa cum este, iar nu cum ne dorim să fie, și de aceea trebuie să-l privim ca pe o făptură mai curând „feroce și infernală”, psihanalitic privind lucrurile, dar și copleșită de corvezi cu nimeni de împărțit și de persecuții materne în mare parte gratuite, pline de venin și maliție.

⁴ (lat.) Metodă prin care preceptorii regali mobilau mintea prințului care urma să urce pe tron.

Nu a fost nevoie să caute prea departe pentru a găsi modelul concret a ceea ce dorește să proiecteze sub lumină literară. Ca un nou Diogene, autorul notează în *Jurnal*: „Cu felinarul meu am găsit un om: eu. Îl cercetez”. După care îl livrează doar ușor cosmetizat onomastic, doar printr-o poreclă... Deși în carte nu apare niciodată cu numele său adevărat, ci doar cu porecla degradantă pe care și-o însușește și o livrează el singur spre a se prezenta celorlalți, știm de fapt la cine trimite: la Pierre-Jules Renard... Oricât am empatiza cu figura lui Morcoveață, în pofida aurei sale de martir al condiției de tiranizat al defulărilor unei mame denaturate, să nu uităm că e un copil destul de certat cu igiena, neglijând cu lunile spălătul pe picioare și făcând doar de mântuială ablațiunile faciale, complăcându-se într-un soi de murdărie endemică pe care râul nu are suficientă virtute curativă de a i-o înlătura la scăldat și emanând un miros nu tocmai de iasomie, explicabilă la un Gavroche, copil al străzii, iar nu la un copil de familie bună, totuși, din clasa de mijloc a societății. Tatăl investește în educația copiilor, plătindu-le instruirea într-o școală privată, cu internat, și îi repugnă ideea ca fiul său să ajungă simplu pingeluitor de ciubote. Tot el, copilul oropsit și luat în pleasnă de mai toți ai săi ori de câte ori se ivește prilejul, este cel care o șicanează pe bătrâna servitoare Honorine, făcând-o să fie îndepărtată din slujba din familie pe motiv de bătrânețe.

Din gelozie că nu este îndrăgit și el la fel ca vecinul său de pat la internat, copilul cu obraji trandafirii, îi stârnește acestuia porecle înjositoare, apoi îl denunță pe pedagog la director și-l pregătește pentru îndepărtarea subită din postul de supraveghetor. Se dovedește nu o dată mincinos și hoțoman, precum în înscenarea provocatoare, de către mamă, a flagrantului cu „bănuțul de argint”, sau ca în situația când subtilizează pe terenurile de vânătoare și porția de vinars a tatălui, pretextând că a turnat-o în ureche pentru a ucide o muscă ce își făcuse sălaș acolo și risca să-l infesteze cu viermișori. Dorește de mic să împuște la vânătoare păsări și animale, și nu o dată reușește, asomează cu cruzime, prin sugrumare și lovire brutală, păsările doar aripate de către tatăl său ori de el însuși, ucide cu sadism o biată cârțiță făcând-o să bufnească de pământ în urma unor aruncări repetate în aer, apoi zdrobind-o de un pietroi, rănește prin împușcare premeditată, monstruoasă, o pisică bătrână, ademenită cu lapte, cu chip să o transforme în nadă pentru raci etc. Nu o dată este prefăcut și zăcaș, răutăcios mai mult decât alții, căci în bătaia cu bulgări de zăpadă el ascunde pietre în cocoșele reci și loviturile sale țintesc cu precădere capetele... E posibil, până la un punct, ca mama lui să fie îndreptățită a se purta dur cu o asemenea mică *bête féroce*⁵ pe care o are de „îmblânzit”, întrucât ea pare a-i fi cel mai apropiat observator și judecător, chiar dacă și cu asupra de măsură. Sunt decelabile în asemenea porniri spre rău ale vieții cu părul roșcat efectele tratamentului la care copilul a fost supus în familie, în special de mama cu porniri contra firii. Un personaj cu un background sociopsihologic ca al său ar dobândi clemență conform jurisdicției americane, care ține constant cont de aceste circumstanțe atenuante în stabilirea cuantumului de pedeapsă aplicabilă în special făptuitorilor de acte antisociale, îndeosebi cele de violență...

Dacă citim personajul doar în cheia copilului persecutat pe nedrept de mamă, riscăm să facem o lectură parțială, unilaterală, iar nu așa cum a decis și a făcut-o intenționat autorul. Firește, nu acestea sunt accentele precumpănitoare... dar există și ele, și cu un scop bine determinat: copilul este ceea ce este de fapt: o sumă de instincte și de trăiri contradictorii, iar nu ceea ce se crede în mod simplificat, idealizant, despre el. Toți cei care au fost interesați de geneza acestei scrieri au aflat paralelismul aproape simetric între personajele din familia autorului și corespondentele lor literare. Sub figura dlui Lepic apare tatăl viitorului scriitor, la vârsta de aproape cincizeci de ani, mai curând apatic și neinteresat de a pune ordine cu autoritatea care îi revine în derapajele din propria familie. Relația sa cu soția, mai tânără cu doisprezece ani, dar acrită de dispariția afecțiunii dintre ei la cam zece ani de la căsătorie, este transpusă aproape identic în carte. Fratele cel mare *Félix* își are corespondentul, pe aceeași treaptă, cu Maurice, fratele lui Pierre-Jules, mezinul; la fel sora mai mare *Amélie* este corespondenta *Ernestinei*. Iar mama, madame Lepic, este aproape o copie fidelă a mamei viitorului autor. *Jurnalul*, dar și scrieri precum *Les Cloportes* sau *La Bigote* ne vor prezenta, neficționalizat, prototipul ei în situații și mai lămuritoare. Autorul nu se răzbună pe ea – cum ar suna formula argheziană: *bicini răbdat se-ntoarce în cuvinte* –, ci nu o idealizează, atât doar, găsind că poate încarna, așa cum este, cu idiosincraziile sale repertoriate faptic, un personaj literar dintre cele mai realiste, bine individualizat și caracteristic pentru o genitoare cu atitudini preferențiale nete între propriile odrasle, raritatea ajutând-o doar să se singularizeze printre mame care au cu totul alt comportament vizavi de propriii copii. Nimic nu-i este trecut cu vederea lui Morcoveață pe considerentul că e doar un copil, orice poate fi speculat împotriva lui găsește cale de materializare, înjosire și batjocură. Șicanarea propriului copil pentru a da curs satisfacțiilor sale pervertite devine o preocupare predilectă a mamei, iar prilejurile nu se lasă deloc așteptate. Față de inerentele lui scăderi, toleranța mamei este zero, mezinul fiind în fapt Cenușăreasa familiei sau echivalentul „rășuștei cele urâte” din povestea lui Anderson, cu diferența că aici basmul e unul real și cu altă formulă de încheiere decât

⁵ (fr.) Vietate sălbatică periculoasă, fiară.

cunoscuta producție folclorică. Sau dacă e cumva vizibilă vreo atitudine pozitivă, ea este doar mimată, grimată cu prefăcătorie, pentru a induce în eroare privitorii externi.

Explicația cu valențe cvasiștiințifice a unui astfel de personaj e dată de situația că ultimul ei copil vine dintr-o perioadă de criză sufletească, în care dispare iubirea dintre soți, dar apare ca printr-o ironie a sorții copilul nedorit (dl Lepic i-o va certifica în clar lui Morcoveață spre final, incluzându-se și pe el în ecuație), ultimul, cel care îi va reaminti mereu, în decursul anilor, de perioada neguroasă traversată de ea în propria familie... Firește, s-ar fi putut întâmpla și reversul medaliei, adică toată dragostea care nu are cum să se mai reverse asupra fostului soț, cândva iubit și iubitor, să se canalizeze asupra acelui copil îndeobște (statistic vorbind) cel mai iubit de părinți: mezinul. Dar nu a fost să fie, iar toată cazuistica ne prezintă acea fațetă care urâște până la oroare relațiile într-o familie din care dragostea firească a dezertat... Unii comentatori au găsit de cuviință să-i motiveze mamei așa-zisa severitate – în fapt o natură umană reprobabilă din mai multe puncte de vedere, nu doar ca mamă, ci și ca soție greu de suportat sau membră a unei congregații creștine (v. scena cu cerșetorul orb). Pledoaria pro s-ar baza pe faptul că așa înțelegea o femeie simplă, în mod natural, să-l educe pe copil în spiritul corectitudinii, al purtării de propria-i grijă, al călirii față de temeri nejustificate, precum teama de întuneric, de singurătate, din dorința de a-i cultiva porniri de moderație, de respingere a tentațiilor, de sacrificiu chiar, de băiat ascultător, disciplinat, îndatoritor și supus față de cei mai mari etc. Însă dacă ar fi așa, de ce oare nu procedează în același fel și cu ceilalți copii, cei mari, pe care îi favorizează constant în detrimentul mezinului?! Ipoteza unei atare „apologii” (în sensul celei a lui Socrate) e puțin rezistentă, covârșitor dovedindu-se rechizitoriul moral al fiului-procuror. Iar întrucât Morcoveață este portretul copilului neiubit de mamă, alias micul Jules, care suferă din pricina carenței afective din partea celei de la care așteaptă dragoste nu mai mult decât vede revărsându-se asupra fraților mai mari și trăind zilnic această frustrare endemică și nedreaptă, înțelegem că reușita descrierii vine din faptul că, dacă i-a admonestat pe alții pentru greșelile comise, autorul nu s-a menajat nici pe sine ca personaj într-o astfel de prezentare. Dimpotrivă, s-a oferit ca material pentru un experiment, unul amar însă nu mai puțin real. Iar faptul că în final Morcoveață se răzvrătește împotriva situației sale de copil nu doar văduvit de afecțiune maternă, ci suportând exacțiuni și perfidii de tot soiul din partea mamei proprii, mai rău decât dacă ar fi fost vorba de una vitregă, ajungând să declare deschis că o urâște și nu ține să o mai vadă vreodată este elocvent pentru starea de degradare care se poate instaura în nu puține cămine, însă mocnind în anonim. Parcă îți vine să dai (măcar o dată) crezare, iar nu să o socotești o simplă excentricitate de efect sau pur scandaloasă, teribilei declarații lansate public de marele André Gide: *Familles, je vous hais!*⁶ Și într-un caz, ca în altul sau altele, nu este vorba de o șarjă umorală la adresa mitului familial, o lovitură vizând demolarea sa ca instituție, ci de o punere necruțătoare sub lupă a unor situații sociale reale, întru nimic fantasmagorice, însă fințând la adăpostul tabuurilor încetățenite ori a „corectitudinii politice”, cum se numește astăzi ipocrizia măsluirii sau eufemizării adevărului.

J. Renard nu este singurul între congeneri care se preocupă de cazuri de copii cu probleme familiale mai mult sau mai puțin specifice. Pe ai săi, dezmiardați onomastic Fantec și Baie, i-a crescut cu dragoste și cu dăruire sufletească. Problematica l-a atras și pe Alphonse Daudet, în romanul *Jack*, al cărui erou eponim este un copil nefericit din pricina unei iviri pe lume neconforme cu moralitatea de tip burghez, dar și a situațiilor defavorabile spre care acest fapt îl pune să evolueze. E un suflet fin, amabil, care își iubește sincer mama, iar la rândul său este îndrăgit de aceasta, chiar dacă mai degrabă în mod ostentativ și superficial... Tot despre un Jacques (cu grafie franțuzească de astă dată și cu numele de Vingtras, făcând parte dintr-o trilogie romanescă alcătuită de J. Vallès) ni se prezintă destinul altui erou copil – în romanul *L'Enfant* – provenit dintr-un mediu social defavorizat și un climat familial sordid, însă având de suferit exacțiunile unui tată denaturat, și din ale cărui relații familiale copilul se va desprinde prin revoltă făturișă... O altă figură de părinte abrutizat prin incultură endemică și neînțelegător față de aspirațiile propriului copil o avem în romanul *Padre padrone*, de scriitorul sard Gavino Ledda; iar mai târziu, tot pe teren francez, atașanta figură a lui Jacques Thibault (prenume predestinat parcă să incarneze un anume tip de erou literar), trimis de însuși tatăl său, onorabilul „stâlp al societății” Oscar Thibault, la școala de corecție pentru a fi comis crima unei fugi din încorsetatul mediu familial (în prima parte din romanul fluviu *Familia Thibault*, de R. Martin du Gard). Cum lesne se poate deduce, iată-l pe Morcoveață într-o galerie destul de ilustră de personaje figurând *le mal-aimé familial*⁷.

Probabil dacă vârsta i-ar fi permis autorului, multe nuclee din jurnalul personal ar fi slujit creării altor lucrări centrate pe problematica umană. Din lectura *Jurnalului*, ținut între 1897 și 1910, aflăm, episodic, rela-

⁶ (fr.) Familii, eu vă urăsc!

⁷ (fr.) Cel neiubit în propria familie.

tări despre dezastrele care nu au ocolit familia Renard: tatăl se va sinucide prin împușcare, mama va cădea în puțul din curte, găsimu-și moartea prin accident domestic, fratele Maurice va deceda și el nu prea vârstnic (asemănător dramei fratelui lui Antoine de Saint-Exupéry). Sunt evenimente care cu siguranță au avut un ecou profund în sufletul lui Jules Renard. Forțând puțin nota, am putea spune că *Jurnalul* lui J. Renard-Morcoveață este pentru cartea în discuție ceea ce reprezintă *Le Journal des Faux-Monnayeurs* pentru un roman celebru de A. Gide. Cartea este o mină de informații prețioase despre activitățile culturale ale autorului: succesul pieselor de teatru *La Maîtresse*, *Le plaisir de rompre*, *Pain de ménage*, *Poil de Carotte* etc., tribulațiile prin care ajunge să impună articole și fragmente literare în ziare și reviste pariziene precum *Le Figaro*, *L'Echo de Paris*, *Gil Blas*, rolul său în fondarea și conducerea revistei *Mercure de France*, acceptarea ca membru al *Academiei Goncourt*, ajungând a face parte din juriul acestei prestigioase fundații literare, relațiile cu mari actori ai timpului, starea prietenilor literare și paraliterare și așa mai departe. Și nu mai puțin o sumă de observații pertinente asupra lumii din jur, cu problematicile specifice acelor timpuri de sfârșit și început de secol. Dar partea cea mai atractivă o constituie șiragurile de ziceri aforistice de mare efect literar prin subtilitatea gândurilor și originalitatea formulărilor lingvistice, care fac ca jurnalul lui Renard să fie cu mult mai interesant și meritoriu de lecturat decât oțioasele producții de acest fel ale multor congeneri. Iată doar un mic florilegiu din volum:

- *Ce-am putea face pentru tine cu prilejul celei de-a patruzecilea aniversări? — Să mă întineriți.*
- *Leda? Nu-i mai neverosimilă decât Fecioara...*
- *De stirpe nobilă, La Bruyère se numea de La Bruyère. „De”-ul a căzut, noblețea a rămas.*
- *Ne ducem să vizităm un bolnav ca să-i povestim toate bolile de care am suferit noi înșine și pe care le-am văzut la alții.*
- *Ți-aș da cu dragă inimă jucăria mea, dar nu pot: e a mea.*
- *Datorăm virtuțile noastre neputinței de a avea vicii.*
- *Anul acesta nu voi produce nimic: am degerat astă iarnă.*
- *Să-mi încarc bine fraza, să ochesc bine și să nimeresc drept la țintă.*
- *Arcul de triumf al țăranului este curcubeul.*
- *Este cea mai credincioasă nevastă: nu și-a înșelat niciun amant.*
- *Sunt oameni care retrag bucuros cele spuse, așa cum scoți o sabie din burta adversarului...*

Prietene Jules Renard, îi fericesc pe cei care te-au cunoscut, fiindcă oameni ca tine apar rar pe Pământ. De la tine am învățat că sinceritatea are nu doar o față, ci mai multe, și toate pline de aceleași adevăruri. Iar adevărul are multiple forme de manifestare, fără să se preschimbe în contrariul său. Cărțile tale nu sunt, pentru cei care simt și gândesc ca mine, cărți de citire, ci de recitare. Cu noutăți la fiecare reluare, ca în niște exerciții de observare prelungită, reiterate. Cineva spunea că de la Hemingway înveți să descrii exact și cum dă colțul străzii o pisică, o lecție de maestru în artele plastice în primul rând. De la tine înveți omul mult mai multe, cu condiția să te ia în serios, să nu vadă în cuvintele tale destinate stărnirii hazului sau ironiei doar niște efecte urmărite pentru ele însele, ci manifestări complementare ale unor chestiuni grave în fondul lor. Forța care ți-a susținut curajul de a vorbi dezinhibat despre tine și ai tăi este una de-a dreptul admirabilă. În lipsa ei, nu ai fi devenit ceea ce ești și așa cum trebuia să fii. Prin asta ești inimitabil, în primul rând. Iar morala care se degajă la tot pasul din tot ceea ce scrii este una dintre cele mai naturale cu putință. Nimic pedant, nimic „ex cathedra”. Prospețimea și acuitatea privirii cu care sondezi atât elementele cele mai diverse din natură, cât și pătrunderea în cutele psihologiei umane sunt de neegalat. Imaginile pe care le surprinzi precum în instantanee vizuale fac concurență celui mai versat ochi de fotograf profesionist. Doar astfel ai reușit să ne atragi la lectura profitabilă a acelor pagini de sorginte buffoniană, reînviind o venerabilă tradiție cvasiscientistă în redarea de „istorii naturale”. Darul tău e de neprețuit, iar recunoștința noastră mereu de sporit. Citindu-te, în special *Jurnalul*, scriere care are minunata calitate de a ne implica în substanța ei profund umană, ne reîmprospătăm ființa. E ca și cum ne-am pune în față o oglindă în care ne vedem, rând pe rând, și așa cum suntem, și așa cum ar trebui să fim, atât față de noi înșine, cât și față de semenii: o minunată lecție de comportament pentru a nu-ți dezonoara numele de om, ci dimpotrivă. Se cere ca, pe cale de consecință și semn de recunoștință, să veghem ca făclia memoriei tale să rămână aprinsă peste ani și secole.

(Fragment din volumul în pregătire *Epistole omagiale și acide*, autor Mihai Stîncaru)

Alex Ștefănescu și „sindromul Toscanini”

Dr. Mihai BOTEZ-STÎNCARU

Piatra-Neamț

Cu siguranță, elementul care ridică semne de întrebare (mirare) în titlul propus acestei note literare nu vizează în speță numele cunoscutului critic literar român, cât asocierea sa compulsivă cu numele unui muzician celebru (dirijor de clasă internațională) într-o relație care se cere, firește, explicitată. Mai direct spus: cum de s-a ajuns la instituirea respectivei sintagme; și apoi, pe ce temei se face atribuirea sa personajului menționat. Și pe drept cuvânt, întrucât față de numeroasele epitete caracterizând, cu obiectivitate sau doar metaforic, persoana dirijorului italian de acum un secol, ceea ce propun eu aici vine ca premieră, fie și doar cu alură de *trouvaille*¹. Și asta în mod natural, întrucât nu am întâlnit nicăieri o alăturare de termeni de acest fel și care, în plus, are pretenția de a justifica făurirea *ad-hoc* a unei sintagme singulare.

Nădăduiesc ca lămuririle pe care le voi aduce în acest scurt material să aplaneze inerente porniri de iritare sau respingeri ca lipsă de fundament ori chiar neseriozitate, ci să furnizeze adeziuni în privința implementării expresiei ghilimetate. Despre termenul „sindrom”, DEX-ul ne oferă definirea autorizată: „totalitatea semnelor și simptomelor care apar împreună în cursul unei boli, dându-i nota caracteristică”. Cum lesne își poate închipui oricine, nu sensul prim, referitor la patologii, este cel reținut în abordarea de față, ci unul derivat, conotativ. Înainte să apuc eu a spune ceva concludent și particular despre cel desemnat ca izvoditor al așa-numitului sindrom, oamenii de cultură muzicală vor fi recurs instinctiv la cunoștințele lor referitoare la omul și artistul italian devenit un nume de referință în viața muzicală a secolului trecut. În urmă cu cinci ani, în 2017, comunitatea artistică a lumii muzicale a sărbătorit 150 de ani de la nașterea, la Parma, în 1867, a celui numit *maestro immortale*, de aceeași faimă dirijorală ca și conaționalul nostru Sergiu Celibidache – precum și 60 de ani de la trecerea sa în eternitate, la vârsta de 90 de ani. Se știe că era o fire năbădăioasă, de meridional, cu izbucniri de furie greu de controlat și cu pretenții care puteau trece drept excentrice, cu toate că plene justificare. Deși tânăr dirijor la pupitrul unor mari orchestre, Toscanini a interzis intrarea în sală a întârziatelor la concertele dirijate de el (*ingresso vietato ai ritardatari*), iar doamnelor să asiste la reprezentații cu pălăriile pe cap. S-ar putea spune că nu e vorba în astea mai mult decât de niște capricii ori puseuri de personalitate exacerbata. Însă tot el este acela care refuză să dirijeze după gustul publicului burghez, cum obișnuiau alți șefi de orchestră ai epocii, ba, mai mult, a refuzat să dirijeze orchestra filarmonicii „La Scala”, când a remarcat prezența în sală a viitorului conducător fascist Benito Mussolini sau, aflându-se la pupitrul altei orchestre, în Bologna, a unui ministru din guvernul aceluia (Ciani). Tot din considerente politice, dirijorul se va autoexila în SUA, unde va performa pe cele mai mari scene muzicale, majoritar la *Metropolitan* din New York, cu o glorie neștirbită, până la sfârșitul vieții.

Arturo Toscanini

S-ar putea ca asemenea fapte de „rebeliune” să dea naștere unui așa-zis sindrom. N-ar fi exclus, cu condiția să-și afle investigatorul potrivit. Dar nu la acesta mă refer eu, pentru că nu pe o atare cale s-ar putea stabili vreo conexiune cu criticul român. Așa că revin la subiectul propus. Puntea de legătură între cele două spirite cu ascuțit spirit critic în artă mi-a fost sugerată de lectura unui pasaj dintr-o carte a binecunoscuților scriitori sovietici, tandemul de mare succes Ilf și Petrov, și anume *America fără etaje*. Ea a fost scrisă ca urmare a unei vizite de documentare, pe viu, în Statele Unite, cu puțini ani înainte de cel de-al Doilea Război Mondial. A rezultat o carte-reportaj dezvăluind o Americă esențializată prin chiar originalitățile ei mai puțin cunoscute europenilor, în primul rând, și cu atât mai mult sovieticilor, care rar reușeau să pună piciorul în afara granițelor măreței construcții staliniste... Iată pasajul cu pricina, a cărui lectură se poate dovedi edificatoare

pentru cele ce voi concludiona:

Pe când era dirijor la Scala din Milano, în Italia, s-a anunțat un concurs pentru cea mai bună operă. Toscanini făcea parte din juriul concursului. Un compozitor destul de neînțeles, înainte de a-și înainta partitura, i-a dat îndelung târcoale

¹ (fr.) Găselniță, după tipicul zicerii italienești: *se non è vero, è bene trovato*.

celebrului muzician, l-a lingușit și s-a străduit în toate felurile să-i fie pe plac. A cerut ca opera lui să-i fie dată lui Toscanini pentru referat. Referatul a fost ucigător, iar opera respinsă. Au trecut zece ani și iată că neînțelesatul compozitor s-a întâlnit din nou cu Toscanini în New York.

— Ei, maestro, povestea e acum de domeniul trecutului, i-a spus compozitorul, dar aș vrea să știu de ce mi-ați respins atunci opera.

— Nu mi-a plăcut, i-a răspuns Toscanini.

— Totuși, eu sunt sigur că nici nu v-ați uitat peste ea. Dacă ați fi studiat-o, cu siguranță că v-ar fi plăcut.

— Spuneți prostii, pentru că îmi amintesc perfect partitura dumneavoastră. Nu e bună de nimic. Ia ascultați!

S-a așezat la pian și a cântat repede, pe dinafară, câteva arii din opera mizerabilă pe care o respinsese cu zece ani în urmă.

— Nu, opera asta nu e bună de nimic, repeta el în timp ce cânta, e sub orice critică...

(Ilf și Petrov, **America fără etaje**, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 194, trad. Ana-Maria Brezuleanu).

Situația înfățișată este destul de lămuritoare prin sine, pentru a avea nevoie de alte comentarii. Este un exemplu net despre cum trebuie să opereze o conștiință artistică pentru a prezerva domeniul nobil al artei de infestări nocive. Salubritatea gestului de a feri arta de impostură este exemplară. Totuși, pentru mine, ca cititor și critic, faptul învederat îmi spune mai mult decât ce enunță, iar asta are legătură cu activitatea de critic, indiferent dacă este vorba de cei care o exercită în domeniul plastic, muzical sau literar.

Cazul pe care l-am supus discuției (nu cred că este aici vorba doar de o legendă din cortegiul celor care însoțesc biografiile oamenilor de elită – dar chiar și așa de ar fi, și tot și-ar avea semnificația majoră, dincolo de fapte intrinseci!) degajă ceva demn de reținut și este, din partea unui slujitor al artei adevărate, un model de probitate și de atitudine corectă în planul deontologiei profesionale. Întâmplarea face că substanța sa vine din arealul muzicii, însă eu cred că poate urca în orice compartiment al criticii, al judecății faptelor artistice sau de creativitate în general. Instituția criticului a fost înființată tocmai cu scopul de a cerna valorile de opusul lor, iar asta nu o poate face nimeni mai bine decât cel dotat cu cunoștințe estetice bine puse la punct. Însă, chiar așa stând lucrurile, se exercită ea, această activitate, așa cum îi este rangul și menirea? Practica ne arată că nu prea, că se comit abateri, uneori grosolane, în discernerea valorilor la modul obiectivității. Nu o să aduc acum exemple concrete din lumea literaturii, fie ea și doar cea națională, contemporană, în care am oarece competențe. Toți cunoscătorii demni de acest nume știu la ce mă refer. Am participat la simpozioane și dezbateri scrise pe tema destul de arzătoare a chestiunii „valorii și nonvalorii în critica literară” și am văzut cum se pun problemele, atât în linii mari, cât și în cazuri concrete de flagrantă devianță. Doritorii de a-și face un nume prin scris au salutat cu entuziasm eliminarea cenzurii ideologice, care, e drept, a dispărut în totalitate. Dar a suprima instanța care validează literatura – cea realmente demnă de acest nume – delimitând-o de kitsch echivalează cu instaurarea unei anarhii, de aici proliferarea unei maree de pseudoliteratură, care riscă a sufoca valorile autentice congenerice.

Privești este, comparativ vorbind, aceea a unui ogor însămânțat cu plante de cultură, însă năpădit de buruieni. Dacă agricultorul nu intervine prompt cu ierbicide și activități de înlăturare prin prașile a competitorilor nocivi, producția este amenințată atât cantitativ, cât și calitativ. E drept că agricultorul este avantajat de faptul că buruienile nu se aseamănă cu plantele cultivate, ceea ce sprijină până în proporție de 100% munca de extirpare. Dincoace, întreprinderea este mai anevoioasă, întrucât surogatele artistice sunt în mod falacios prezentate sub aparențe de valori. Editurile, îngrijite majoritar doar de aspectul comercial al afacerilor de acest gen, neglijează până la obnubilare rolul lor de instanțe prime de cernere a valorilor. Toate responsabilitățile sunt plasate în sarcina autorilor, iar acestea se rezumă la aspectul strict juridic, ideatic. Încă funcționează prejudecata că „timpul va cerna (discerne) valorile”, impunând operele autentice și condamnămnd la dispariție pe celelalte. Un atare gen de „selecție naturală” este însă cvasiinoperant în materie de artă și cultură. Și e puțin probabil ca el să se dovedească mai eficient în viitor decât în prezent. E ca și cum ai spune că alimentele gen „junk-food”, pline de E-uri contraindicate se vor autoelimina de pe piață prin faptul că între timp cumpărătorii se vor fi conștientizați că sunt cancerigene sau în nu puține grade nocive organismului. Însă cât de logic este să le tolerăm, totuși, în consumul public, știindu-se din vreme ce rol distructiv au?! Prin ce elemente operaționale (presupunând că așa ceva ar exista) s-ar achita timpul de atare sarcină?!

Numai instanța numită „specialist, expert”, reprezentată prin factorul uman abilitat, poate da verdict în acest domeniu, așa cum s-a văzut în cazul Toscanini. Doar jugularea din start a unei pseudoproducții este realmente eficientă și salubă. Piața invadată de kitschuri este greu de corectat. Simpla lor prezență nu doar poluează un spațiu cultural, afectându-i funcționarea și menirea, ci riscă să inducă confuzie între categoriile de consumatori, pervertind bunul-gust și instaurând valabilitatea cotelor nonvalorice. Și de aici se pot face oarece corecții, însă doar „post factum”. Autorii buni nu apelează la critici spre a le bonimenta operele produse, ci își sunt primii și proprii critici. În genere, ei ajung colecționați și ierarhizați prin demersuri de

istorie literară. Acolo le sunt recenzate, validate și expuse meritele respective. Autorii care nu merită atenție nu se regăsesc în istorii, și cum înserierile de acest tip se fac în timp, doar astfel s-ar putea spune că și timpul este un factor de selecție. Mulți dintre autorii care nu se văd luați în seamă recriminează, îi blamează atât pe critici, cât și pe istorici pentru faptul că nu se ocupă de ei, invocând discriminări și parti-pris-uri. Iar dacă, întâmplător sau programatic, anume critic le învederează scăderile sau defectele, iau observațiile acestora drept „injurii”, care etimologic înseamnă, originar, nedreptăți...

Alex Ștefănescu este cunoscut pentru modul ferm și obiectiv în care își exercită magisteriul de o viață. Nu e singurul, firește, însă nu cunosc pe altul pentru care ceea ce numeam „sindromul Toscanini” să fie atât de evident. În prefața la volumul masiv de *Istoria literaturii române contemporane 1941-2000*, el afirma că ar fi dorit să includă în titulatura istoriei sale și adjectivul „exactă”, punând în evidență „modul meu tranșant de a mă pronunța în diverse probleme (în opoziție cu stilul evaziv al altora)”. Termenul „tranșant” vrea să spună *principial*, fără concesii și abateri de la judecata nepărtinitoare. Și așa consider că procedează cam peste tot unde îi zăbovește atenția. Probitatea mi se pare a fi la ea acasă în scrisul său. Activitatea de asanare a câmpului literaturii ține la el, așa cum o formulează explicit, de „un sentiment al datoriei”. În prefața altei cărți, publicată la Editura Humanitas, *Cum te poți rata ca scriitor. Câteva metode sigure și 250 de cărți proaste*, el discută doar un sfert din cele peste o mie de cărți proaste citite până la acel moment. Comentariile la ele au fost făcute inițial în diverse publicații (*Ziarul de duminică*, *România literară*), dar și la radio (*Revista literară radio*), precum și în emisiunile televizate. Audiența audio-video a fost, cu siguranță, mai mare decât la publicul cititor al cărții sale. Negreșit că, percependu-se devoalați cu maximă audiență, ca autori de literatură proastă, pe mulți dintre ei faptul acesta îi va fi disuadat să recidiveze sau, dacă au făcut-o, s-au preocupat în a-și corija erorile care nu le făceau cinste. Alex Ștefănescu a încorporat organic ceea ce eu am numit, pornind de la rememorarea înserată mai sus, „sindromul Toscanini”, întrucât nu s-a mărginit a decreta că una și alta dintre lucrări sunt proaste, neavenite, făcând deservicii autorilor respectivi, riscând a le compromite numele (cu avizul lor!), ci a și citat din ele spre a-și justifica aserțiunile, așa cum muzicologul a reprodus din memorie fragmente din compoziția proastă a celui care credea că maestrul nici nu s-a uitat peste ea. Asta e deja ceva rar și se cuvine semnalat ca atare. Așa cum spunea și unul dintre părinții Bisericii Creștine: „Urăsc păcatul, nu pe păcătoși”, tot cam în acest fel își califică atitudinea și criticul român: „Nu am nicio plăcere să pun pe cineva la zid. (...) Campania pe care o duc nu este îndreptată împotriva lor, ci împotriva cărților lor. Mi-aș dori chiar ca ei să mi se asocieze, detașându-se de ceea ce au scris și trecând de aceeași parte a baricadei cu mine, dintr-un devotament sincer față de literatură”.

Cunoaștem cu toții zicala „cu o floare nu se face primăvară”; ba nici chiar cu două-trei, s-ar putea adăuga la modul pragmatic. Doar câțiva critici probi nu sunt suficienți pentru redresarea fenomenelor de derapaj extins la care asistăm pe piața cărții. Faptul că numărul editurilor a sporit vertiginos, întrucât aici nu se fac investiții pentru achiziția de materie primă, cam totul reducându-se la solicitarea și procurarea de ISBN-uri pentru doritorii de a-și vedea tipărite opurile, indiferent de nivelul valoric, comportă un fapt îngrijorător. Legile sunt prea permissive, multe edituri sunt simple afaceri de familie, aproape indistincte, ca modalitate antreprenorială, de procurarea și punerea în funcție a cazanelor de țuică – folosesc prima comparație care-mi vine în minte, deși poate nu cea mai adecvată. Ministerul Culturii ar trebui să condiționeze acordarea licențelor de editare de bunuri culturale de implementarea și respectarea strictă a unui set de măsuri ferme, în cadrul cărora factorul estetic să fie preponderent. Editurile care produc rebuturi culturale peste o marjă judicios instituită ar trebui fie penalizate usturător, fie să li se retragă licența. De asemenea, librăriile ar trebui să depună cereri de la oficii personalizate care să avizeze achizițiile și desfăcerea doar a bunurilor culturale cu standard autorizat. Piața cărții nu poate funcționa pe principiul „termenului de garanție” și al returnabilității, chiar dacă cititorii și-ar dori acest mod de comercializare. O „poliție a bunurilor culturale”, similară celei a „bunelor moravuri”, ar trebui să opereze mai în amonte de cea a mărfurilor de tip material. La fel s-ar cuveni să acționeze și bibliotecile, asaltate de donații din partea autorilor dornici de a-și vedea marfa expusă pe rafturi, indiferent de cât de meritorii le sunt producțiile.

Astfel s-ar face pași sănătoși pentru impunerea unei activități responsabile, fondate pe spiritul de rigoare profesională, nu pe cifra de afaceri. Căci poluarea culturală nu este mai puțin nocivă decât cea industrială. De sănătatea culturală a oamenilor trebuie avut grijă la fel ca și de cea corporală, sau de a planetei, al cărei leagăn riscă a fi transformat în coșciug prin goana nesăbuită, alimentată de lăcomie, a oamenilor, doar după profit material și însemne de mândrie neonorată prin prestații certe, de ordin valoric în primul rând.

Nicolae Georgescu: o restituire autentică a gândului eminescian¹

Dr. Zenovie CÂRLUGEA
Târgu-Jiu

În urmă cu un sfert de secol, după ani buni de confruntări între textele edițiilor, între acestea și textele din *Convorbiri literare*, consultând deopotrivă și manuscrisele eminesciene, profesorul Nicolae Georgescu își susținea teza de doctorat în filologie cu „edițiile Eminescu”. Încă de atunci, pe baza unor constatări editologice și impresii de lectură, a avut intuiția că arhitectul ediției princeps de *Poesii* din decembrie 1883 (pe copertă: 1884) nu este Titu Maiorescu, ci însuși Eminescu. Însuși profesorul George Muntean, secretar științific în tinerețe al lui Perpessicius, i-ar fi confirmat, după îndelungi discuții privind tema aleasă, că prin 1960 însuși marele editor ajunsese la concluzii asemănătoare, crezând că Eminescu dusesse la tipografie chiar volumele legate ale *Convorbirilor*, punând semne la poemele care trebuiau culese și intercalând inedite: „Atribuind autorului (Eminescu) – așa cum se cuvine – arhitectura volumului său de versuri, plasăm acest volum în întregime în sfera voinței sale (auctoriale) – interne, așadar – și putem discuta în cunoștință de cauză dacă sensul întreg se subordonează vreunui alt sens, mai larg etc.”.

De la o ediție la alta, în intervalul 1883-1913, Maiorescu adaugă poezii noi (în total 12), schimbă locul câtorva, revede și punctuația, fluctuantă în toate edițiile, păstrând mereu „Prefața la ediția de ntâi”, cu precizarea că tipărirea în volum se face în lipsa poetului. Iar editorii lui Eminescu se vor afla apoi între poet și primul său critic și editor”, stimându-i deopotrivă pe amândoi...

Darea la iveală a epistolarului din 2000, cu restituire integrală a unor scrisori din care un Octav Minar (dar și Eduard Gruber, ginerele Veronicăi Micle, mai apoi Augustin Z. N. Pop) citase deja, i-a întărit convingerea că intuiția lui Perpessicius era justă.

La 8 februarie 1882, poetul îi scria Veronicăi că Titu Maiorescu „îmi propune să-mi editez versurile”, drept care acesta îi împrumută volumul arhivat 1870-1871 al *Convorbirilor literare*, unde se găseau „Venere și Madonă” și „Epigonii”. Revăzându-și textele, poetul, care se afla acum, după mai bine de zece ani, în etapa maturității artistice, rămâne îngrozit de unele „greșeli de ritm și rimă”, „nonsensuri”, „cuvinte strani”, întrebându-se retoric dacă „e cu puțință a le mai corija, a face ceva din ele?” „Mai nu cred, dar în sfârșit să încercăm”, îi scrie Veronicăi. Apoi, referiri la acest aspect al editării poeziilor lui Eminescu nu mai avem, anul 1882 fiind unul tensionat pentru viața gazetarului, iar 1883 fiind cel cu internarea poetului (la sfârșitul lui ianuarie) la Spitalul Brâncovenesc, în primăvară acesta prevenindu-și amicii să aibă grijă de el, întrucât simțea că se îndreaptă spre catastrofă. Se cunoaște starea maximă de surescitare în care se afla poetul în primăvara și la începutul verii, totul culminând cu internarea lui la 28 iunie 1883 în spitalul doctorului Șuțu. Aici Eminescu rămâne până la începutul lui noiembrie 1883, când va fi trimis la sanatoriul Ober-Döbling de lângă Viena (revenind în țară la sfârșitul lui martie 1884, după cele 4 luni de internare și câteva săptămâni de plimbare prin Italia, însoțit de amicul Al. Chibici-Revneanu). La sfârșitul lui decembrie 1883, apare, prin grija lui Maiorescu, ediția princeps a *Poesiilor* lui Eminescu, carte pe care criticul i-o va duce cu prilejul vizitei pe care i-o face internatului chiar de Anul Nou. Din scurta vizită, aflăm că poetul nu s-a bucurat, nici nu a fost surprins (Maiorescu îl înștiințase într-o scrisoare că-i va edita poeziile la Stabilimentul grafic Socec & Teclu), primind volumul cu răceală și așezându-l alături pe masă (totuși, un exemplar i-l va oferi medicului curant cu dedicație). Cartea cuprindea 38 de poezii tipărite, cărora editorul le adaugă, intercalându-le, 26 de inedite, dintre care șase fuseseră tipărite mai întâi în *Familia*.

¹ Mihail Eminescu, *Poesii*. Ediție critică, studiu introductiv, comentarii filologice și scenariul probabil al ediției princeps, Editura Tipo Moldova, 2021, 806 p.

Nicolae Georgescu consideră acest volum drept „inițiativ”, întrucât „arhitectura” sa i-ar aparține lui Eminescu, fiecare poezie având valoarea ei, dar în contextul tematic și ideatic al cărții alcătuită după o concepție armonioasă fiecare poem căpătând o semnificație în plus, un anumit tâlc congruent cu ordonarea semnificativă. Criticul va proceda la o lectură sinoptică (un fel de sinopsis editorial), comparând vers cu vers textul din fiecare ediție în parte, reproducând și unele fotocopii ale surselor comparate (e vorba de cele 11 ediții Maiorescu din intervalul 1883-1913, pe care nici Perpessicius nu le-a avut la 1939, cu atât mai puțin Ibrăileanu și Lovinescu în polemica dintre ei, fiecare folosind altă ediție Maiorescu). N. Georgescu va constata că *ediția princeps*, folosind textele publicate în *Convorbiri*, le va prelua cu greșeli de tipar respective, Maiorescu, spirit logicist, administrând și o punctuație excesivă: „În această ediție a mea, am scos vreo mie și ceva de virgule puse de-a lungul timpului în textul eminescian – și am repus la locul lor, vreo câteva sute, eminesciene, scoase de alții (notând fiecare loc, desigur)”. Un exemplu ușor de reținut îl constituie virgula neavenită din versurile aflate în finalul „Luceafărului”: „Ce-ți pasă ție, chip de lut,/ Dac-oi fi eu sau altul?”. Considerând că vocativul „chip de lut” (pus între virgule), culpabilizând femeia, este instituit de Maiorescu, N. Georgescu propune o altă lecțiune pornind de la forma manuscrisă „Ce-ți pasă ție, din pământ,/ Dac-oi fi eu sau altul?”. Ceea ce este cu totul altceva. Așa și cuvântul „lin” înlocuit de editori cu „lui” în versul: „S-a rupt din locul *lin* de sus”, sintagma „loc lin de sus” fiind prin excelență eminesciană...

Prin astfel de demersuri comparatiste (având în vedere nu numai cele 11 ediții Maiorescu, ci și pe ceilalți editori din epocă, inclusiv Perpessicius), prin corelarea analizei filologice cu comentariul literar, Nicolae Georgescu face o muncă sisifică, restituindu-ne un Eminescu autentic, cât mai exact, credibil, cel din *ediția princeps*, aceeași operație trebuind făcută și pentru cele vreo 400 de postume. Pentru asta, spune criticul, ar trebui înființat un Institut Eminescu, ba chiar ar trebui editat ziarul *Timpu*, altfel eminescologia rămâne o „formă fără fond”. Deocamdată avem *ediția academică integrală* în XVI volume, începută de Perpessicius (I-VI) și continuată de Creția-Vatamaniuc.

Recenta ediție critică imprimată la Editura Tipo Moldova, prevăzută de un amplu studiu introductiv, e un fel de „synopsis editorial”, restituindu-ne *ediția integrală* a antumelor eminesciene (*ediția princeps* din 1883, urmată de alte două până în 1889) cu formele și punctuația autorului. În „Studiul introductiv”, lămurind anumite contexte istorico-literare, criticul deplânge faptul că nu avem la ora de față o ediție critică Eminescu, una „ne varietur”, întrucât nu găsim doi editori care să semene între ei, prin urmare întreprinderea sa se recomandă a fi „nu o carte de citit, ci de consultat!”, invitându-și cititorii „să refacă experiența autorului”.

„Perpessicius a editat poezia eminesciană într-un sistem de ediție critică exemplară în cultura română” (I-IV, 1939-1958), cunoscând foarte bine laboratorul de creație, observă autorul, ceea ce se vede în aranjarea „nucleilor”, derivarea formelor, afilierea manuscriselor, în subsolul paginilor strângând „diamantele risipite”. Faptul a fost posibil datorită păstrării celebrei lăzi cu manuscrise, donată de Maiorescu în 1902 Academiei Române, care a antrenat travaliul a generații întregi, însă „prima dezvăluire completă a manuscriselor eminesciene într-o formă și după un sistem ce-și dovedesc încă viabilitatea” Perpessicius a făcut-o. Au urmat D. Murărașu, care a editat de mai multe ori literatura populară, *ediția academică* reluându-se cu volumul VII (*Proza literară*), după moartea lui Perpessicius, și continuând cu volumele IX-XVI, ce cuprind gazetăria, traducerile, așa-numitul „Fragmentarium” și epistolarul. Este, apreciază criticul, „o monumentală realizare a secolului”, un șantier „ținut deschis timp de 50 de ani, la capătul căruia stă scris cu litere eterne numele unei științe noi în univers: *eminescologia*”.

Începând cu Maiorescu, deopotrivă criticul și editorul lui Eminescu, „întemeietorul eminescologiei”, și continuând cu V. G. Morțun, A. D. Xenopol, I. Scurtu, Ilarie Chendi, Nerva Hodoș, Gh. Adamescu, N. Iorga, G. Bogdan-Duică, E. Lovinescu, G. Ibrăileanu, C. Botez, Mihail Dragomirescu, I. E. Torouțiu, G. Călinescu, Perpessicius, D. Murărașu, Șerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, Grigore Scorpan, până la mai recentii Augustin Z. N. Pop, Gh. Bulgăr, Gavril Istrati, Aurelia Rusu, D. Vatamaniuc, Mihai Cimpoi, Toma Dulciu, avem de-a face cu momente importante în eminescologie, acestora adăugându-li-se în zilele noastre, iată, pasionatul eminescolog Nicolae Georgescu.

Cartea de față este rodul a 15 ani de observații și cercetări, ordonate apoi într-un sistem de lectură, un *modus operandi* foarte meticulos care, prin metoda comparatistă, constată „lipsa concordanței între editorii lui Eminescu”. Astfel s-a ivit necesitatea „unei abordări sistematice, integrale, și de câțiva

ani buni am reluat investigațiile, adăugând la această muncă asiduă a confruntărilor parcurgerea studiilor consacrate fiecărei ediții eminesciene în parte și fiecărei tentative (program) de editare a poeziei antume a lui Eminescu”.

„A fi editor al lui Eminescu – scrie Nicolae Georgescu – a ajuns să însemne în cultura noastră a ști totul sau aproape totul despre text și interpretări, fără însă a da indicii, fără a cita ori fără a oferi un aparat critic al variantelor anterioare, alese de alți editori – la care să te raportezi în mod firesc atunci când refaci același drum. (...) În ceea ce ne privește, refacem traseele mai importante, lăsând libere căile străpunse, atenționând asupra fundăturilor, recuperând textul din rătăcirile unde-l duc unele cărări”.

Foarte atent la punctuația din ediții, fiecare editor a ținut cont de evoluția și tendințele limbii literare, adaptându-se la regulile din acea vreme, punctuația rămânând într-o măsură destul de mare „apanajul fiecărui editor în parte”. De aceea, criticul filolog, editologul N. Georgescu restabilește anumite cazuri, pentru restituirea exactă a eufoniei și muzicalității (limba lui Eminescu fiind prin excelență una muzicală, ritmică), bunăoară folosirea virgulei, a apostrofului (cu *blanc* distanțat, *fără blanc* sau *mediu*), a accentului (*etic* și *logic*), a cratimei („etajată” la Ibrăileanu, „ușoară” la Călinescu), a unor „grafii eminesciene atipice”, forme grafice echivalente etc.

Numai de-am aminti folosirea apostrofului și „jocul ghilimelelor” franțuzești, eludându-se liniuța de dialog, în „Luceafărul” – așa cum a fost tipărit în almanahul apărut la Viena în primăvara lui 1883 – și tot am vedea că aceste semne de punctuație, chiar dacă nu au valoare gramaticală, au un mare rol în înțelegerea textului, în ideatica pe care poetul vrea s-o comunice: „Eminescu recurge la apostrof – atât de specific tuturor limbilor romanice, încât li se poate spune în bloc „limbi apostrofice” – nu doar ca la o notație de gamă muzicală, dar și ca la un adjuvant gramatical”. De aceea, consideră criticul, „noi nu putem să renunțăm la intențiile unui autor, oricare ar fi el – mai ales că este Eminescu! –, de dragul unor norme care cer să înlocuim apostroful cu cratima. Păstrăm pozițiile apostrofului așa cum le fixează, pentru eufonie, autorul. (...) Nu e vina noastră că editorii anteriori – până la Perpessicius inclusiv – n-au rezolvat aceste dificultăți când era în vigoare regula romanică a apostrofului în limba română, și le-au lăsat moștenire peste anul de grație 1953” (anul reformei lingvistice).

Și încă acest sentiment de solidaritate empatică în regim axiologic reclamând pasionalitate, sensibilitate, vizionarism critic: „Cerem grație, cel puțin pentru poezie, de la aceste reguli care stabilesc scrierea în general: poetul are dreptul să folosească întreg instrumentarul pe care i-l oferă un sistem de notații pentru a-și nuanța gândurile”. (Situția fiind aceeași pentru Alecsandri, Veronica Micle, Al. Vlahuță și chiar pentru poezia populară publicată în ziarele și revistele secolului trecut: „regula celor trei poziții ale apostrofului se respectă cu strictețe”).

Lucrarea, fondată pe un sistem original de operare comparatist-filologică, este, în fond, un spectacol de erudiție și pasiune inebriabilă, mergând pe observații și date exacte, verificabile, totul pus în perspectiva unui „posibil” scenariu editorial gândit de poet (este părerea mai veche, pe care o susține și ilustrează cu noi și noi exemple și relaționări).

Astfel, putem ușor urmări demersul comparatist și comentariile filologice interpretative, la fiecare poezie în parte, lămurind *sui generis* locul și rolul acestora în ideatica volumului a cărui arhitectură ar fi fost gândită de Eminescu. Mai mult chiar, pe lângă studii de specialitate editologică, criticul face loc în cartea de față și unor interpretări privind poetica hermeneutică eminesciană, precum în cele opt secvențe interpretative ale studiului „Imaginea luminii în poezia lui Eminescu”, cu accent pe „sursa luminii”, pe „lumina de la răsărit”, pe „lumina, ca expresie”, pe „Omul ca lumină”, pe metafora „sâmburul luminii”, pe „dulcea lumină”, ori pe „lumina dintâi” sau „cazul chipului de lut”... La fel, studii mai vechi intră în componența volumului, precum „Ateismul din *Mortua est!*”, „Unchiul și mătușile”, „O nuntă fără soacre”...

În secțiunea finală, „Scenariul probabil al ediției princeps” (pp. 747-803) – în care comentează punctual cele 73 de poezii, de la „Singurătate” (prima tipărire în *Convorbiri literare*, 1 martie 1878), la „Rugăciune” (prima tipărire în 1892, în ediția a șasea, Maiorescu) – N. Georgescu încearcă să explice „logica înlănțuirii poeziilor în prima ediție Eminescu”. Este un scenariu „probabil”, cu valoare de „jurnal arheologic”, scris după recitirea insistentă și studierea poeziilor din edițiile Maiorescu, înainte de confruntarea textelor cu cele din *Convorbiri literare* și mult înainte de confruntarea celor 11 ediții maioresciene cu celelalte ediții critice. Cu fiecare ediție nou consultată, criticului i s-a întărit convingerea „că un scenariu probabil trebuie discutat” implicit. Remarcăm, în afară de considerațiile tehnice, comentariul

urmând îndeaproape textele, fără acea hermeneutică gratuită și plutitoare în abstracțiuni, criticul fiind clar, limpede, accesibil, indiferent că se referă la teme și motive privind iubirea și natura, fie la idei privind universul cosmic, raportul Dumnezeu-Satana, eternitatea în raport cu lumea trecătoare ori singularitatea geniului eminescian, de regăsit în operă sub multe imagini-simbol.

*

Nume de prim-plan în eminescologia de azi, criticul și istoricul literar Nicolae Georgescu, venind dinspre filologia clasică, a desfășurat cel mai amplu șantier de investigare și restituire autentică a poeziei eminesciene, dovedind probitate și sagacitate profesională, spre deosebire de alte abordări exagerate ale unor confrăți urmărind acreditarea ideii de „asasinat politic”, în care însuși „masonul” Titu Maiorescu ar fi jucat un rol important...

Cărțile sale din ultimii cincisprezece ani privitoare la viața și opera lui Mihai Eminescu s-au bucurat de aprecieri binemeritate, întrucât au venit cu aspecte inedite, interesante, clarificatoare de multe ori și în multe privințe: *A doua viață a lui Eminescu. Cu un album incomod privind ziaristica eminesciană în caricaturi de epocă* (1994), *Cercul strâmt. Arta de a trăi pe vremea lui Eminescu* (1995), *Luceafărul. Ediție critică* (1999), *Moartea antumă a lui Eminescu* (2002), *Cu Veronica prin Infern. Cartea regăsirilor* (vol. I), *Cartea despărțirilor* (vol. II), 2004, *Un an din viața lui Eminescu (martie 1881-aprilie 1882)*, *Cartea trecerii. Boala și moartea lui Eminescu* (2009), *Eminescu și editorii săi* (2000, 2 vol.), *Mihai Eminescu. Poesii antume, Eminescu după marea scanare* (2016), *Cuvinte și semne* (Editura Academiei, 2018, 616 p.).

Editolog al poeziei eminesciene cu o solidă bază clasicistă, criticul filolog N. Georgescu revine în atenția culturală cu prezenta lucrare, într-o formulă memorabilă, amintindu-ne de lucrarea precedentă publicată sub egida Academiei Române, Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru”, *Cuvinte și semne* (2018, 616 p.). Aceasta detalia *Hermeneutica punctuației în poezia eminesciană*, adunând la un loc studiile și cercetările care au stat la baza elaborării ediției de *Poesii* („ediție critică, studiu introductiv, comentarii filologice și scenariul probabil al ediției princeps”, 802 p., apărută tot în editura Academiei Române în 2012), dorindu-se „un instrument de cercetare pentru eminescologi, pentru filologi în general, și un îndrumar de lectură pentru iubitorii poeziei lui Eminescu”.

„Intenția noastră – mărturisea acolo autorul și susține și de data aceasta – de a stabili un text al poeziei antume eminesciene cât mai apropiat de voința auctorială s-ar pierde în subiectivism și ar fi considerată doar o nouă manieră de a-l edita pe poet dacă n-ar avea întemeierea necesară, adică trecerea efectivă prin nisipul fierbinte al tuturor experiențelor editoriale în domeniu”. Asta câtă vreme se știe că, încă din anii '40 ai secolului al XIX-lea, cercetătorul I. E. Torouțiu „supunea unui examen critic comparatist foarte larg un număr de cinci poeme eminesciene, observând că dintre cele 25 de ediții pe care le avea la îndemână nu sunt două care să semene între ele, fiecare editor în parte propunând formula sa de text fără a intra în comunicare cu editorii anteriori sau discutând foarte rar cu ei și numai în cazuri considerate litigioase”.

Între cei care s-au ocupat de editarea critică a poeziilor eminesciene, observa și Torouțiu, „s-ar putea broda un interesant capitol de psihologie; o bogată panoramă cu variante de caractere, îndeosebi de temperamente, dar mai ales se evidențiază ocupația de viață”. Criticul observă că, începând cu editorul Maiorescu, care a administrat eleganter poezii eminesciene o riguroasă punctuație în toate cele unsprezece ediții, începând cu cea din decembrie 1883 („pronunțat spirit german în punctuarea textelor lui Eminescu”), prin virgule, pauză, cu deosebire punct-virgulă, două puncte etc., ca „un puternic baraj la mijloc de vers”, editorii care au urmat au punctuat poezia lui Eminescu după cum au crezut. Astfel, Mihail Dragomirescu l-a „întrecut” pe Maiorescu în administrarea virgulei acolo unde poetul nu o pusese („Parcă a adunat un sac de pureci și i-a turnat peste paginile imaculate”).

În acest sens, pentru a restabili acuratețea textelor punctuate de poet, N. Georgescu – intenționând un *Eminescu par lui-même* – cercetează cu lupa filologică manuscrisele poetului (facsimilate de Academie) și le pune în relație cu textele publicate, inițiat, în *Familia, Convorbiri literare* și *Almanahul România jună*, apoi în edițiile Maiorescu și, desigur, la toți editorii care au urmat. Bunăoară, consideră ediția V. G. Morțun „un scandal inabil”, acoperit de A. D. Xenopol prin „reacția cronologică”. Mai apoi, dacă ediția lui Matei Eminescu este considerată „o cauză de familie”, cea realizată de Ioan Scurtu ar fi o „combinație a tipăriturilor cu manuscrisele”, iar întreprinderea lui A. C. Cuza o măsură a „faptei ziaristice”. Un susținător și editor al lui Eminescu a fost marele istoric și pedagog al neamului Nicolae Iorga, care constata că, după Marele Război, editarea scrierilor lui Eminescu s-a făcut mai mult din motive comerciale,

el însuși (dar și cumnatul său, G. Bogdan Duică) străduindu-se să culeagă poemele lui Eminescu din *Convorbiri literare* și să le publice în două volume (I, 1866-1879; II, 1880-1895). Dar nici edițiile Iorga nu sunt lipsite de greșeli de fond sau de formă, de erori de tipar, de inversiuni cronologice etc. Dincolo de alte ediții (Murnu, bunăoară), avem edițiile lui Ibrăileanu („un izvor de sugestii”), C. Botez („un «rumeguș» extrem de fertil”), Mihail Dragomirescu („tentația antologiei”), G. Călinescu („limitele pozitivismului... temperat”). De la aceste „limite” de *pozitivism temperat*, se trece la *Ediția Perpessicius*, care ar reprezenta „trecerea de la necropolă la Acropole”, autorul propunându-și, totuși, să urmărească unele „diferențe minimale”.

Dincoace de ediția monumentală Perpessicius, care – se știe – a fost continuată sub auspiciile Academiei Române (mai exact, după 1968, „colectivul de la MLR”, în frunte cu Petru Creția, fiind admonestat cam aspru de criticul nostru pentru multe proceduri și lipsuri, precum eludarea „emendațiilor” lui Ion Crețu, editor al operei poetice și politice eminesciene), până la încheierea „integrală” sub coordonarea lui D. Vatamaniuc (de către colectivul de eminescologi din anii ’70-’80).

Mai aproape de noi, universitarul Gh. Bulgăr readuce în atenție, în ediția sa (oprită, de altfel, de la apariție, de câțiva intelectuali tocmai pentru a nu fi „discreditată” ediția Perpessicius!, dar apărută azi, după două decenii), textul ca atare și discuțiile filologice pe marginea lui, formulând cu hărnicie nu mai puțin de 200 de emendări la ediția Perpessicius din 1939, „niciuna dintre ele neintrată în circuitul editorial”. Emendări pe care Perpessicius nu și le însușește invocând „tradiția editării” din *Convorbiri literare*, *Familia*, *Almanahul României Jună...* „Despre Perpessicius – scrie N. Georgescu – știm că n-a participat la marele Centenar din 1950 (...), când poetul a fost livrat oficial, cu surle și trâmbițe (*cu surle și dobe*, n.n.), proletcultismului”, urmând ca abia în 1952 să editeze vol. IV și apoi alte două, în 1958 și 1963.

Prilej pentru autorul nostru de a aduce un omagiu celor care au statuat principiile editării textului eminescian de după al doilea război, din anii ’60 (Gh. Bulgăr, Flora Șuteu, Petru Creția, Luiza Seche, Ion Gheție – „singurul nucleu de filologi care s-a aplecat vreodată din perspectiva filologiei asupra textului eminescian”, moment important în istoria eminescologiei care trebuie reținut).

Conștient că e imposibil să avem o ediție de *Poezii* eminesciene *ne varietur* – în ciuda ediției sale de antume, *Poezii*, care corelează, comparatist, analiza filologică cu cea literară, ea însăși „insuficient îngrijită redacțional” – Nicolae Georgescu declara într-un interviu:

„Mai întâi ar trebui ca fiecare editor să declare ce ediție urmează, să ofere un aparat critic în care să arate ce anume preia de la predecesori, ce anume respinge, așa cum sper că am reușit eu să fac. (...) Apoi ar trebui ca acea cronică a edițiilor, care în perioada interbelică a funcționat la noi ca o adevărată instituție, să se reinstitue (...), să sancționeze abaterile, să «premieze» inovările, în general, să stimuleze dezbaterile. (...) Mai bine în sălbăticia de acum, cu atâtea sisteme ortografice, de punctuație, de antologare – decât deloc. Eminescu se așază în mintea și sufletul românilor și așa, lăsând fiecăruia dreptul și răgazul să-l regândească”.

În privința editării *postumelor*, a celor vreo 400 de titluri, se impune, crede editorul, un tratament filologic asemănător, lucru făcut de N. Georgescu pentru antume, care ar impune înființarea unui *Institut Eminescu* pentru validarea generală a operei. Din păcate, completează acesta, „eminescologia a rămas o formă fără fond”, după dizolvarea „grupurilor de eminescologi” care au lucrat în instituții diferite, precum cel de sub redacția lui Tudor Vianu, apoi a lui Șerban Cioculescu (*Dicționarul limbii poetice eminesciene*, 1967), sau cel având-o în frunte pe Aurelia Rusu, colectivul de la MLR sau cel de la Biblioteca Academiei...

N. Georgescu se întreabă, apoi, dacă „ne putem odihni în bogata antologie a Ediției Crețu-Vatamaniuc?”, gândindu-se, totodată, la „o ediție a ziarului *Timpul*”, în care s-ar afla și alte texte încă neidentificate și, deci, neincluse în ediția integrală...

Oricât de retorice ar părea aceste întrebări, un lucru e clar: Eminescu este un subiect încă viu, de actualitate, iar Nicolae Georgescu, care a lucrat ca o instituție în minele de aur ale acestui continent, este poate cel mai de seamă eminescolog al vremurilor noastre, prin simțul filologic profund, probitatea documentară, acribia editologică, intuiția creatoare și vocația demersului comparatist fără precedent în amplitudinea lui. Editologia eminesciană a marcat, în acest sens, o nouă etapă, prin restaurarea comparatistică autentică a poeziilor și identificarea filologico-hermeneutică a spiritului identitar eminescian.

Îngrijitorul de carte – un fel de „cenușăreasă”?

Dr. Ana OLOS

Baia Mare

Ideea acestui articol a pornit de la o recenzie a celor două volume *Varia* conținând publicistica lui N. Steinhardt, numerele 18 și 19 din seria de acum încheiată a operelor integrale ale monahului de la Rohia, apărute din inițiativa Presfințitului Părinte Iustin, Episcopul Maramureșului și Sătmăruului, președintele de onoare al Fundației „N. Steinhardt”, la Editura Polirom, sub egida Mănăstirii Rohia¹.

Urmând numeroaselor recenzii laudative din cele mai importante reviste de cultură din țară, după apariția volumelor, publicat în revista timișoreană *Orizont*, articolul cu pricina cuprindea referiri doar la N. Steinhardt și conținutul cărților, fără nicio mențiune a meritelor îngrijitorului volumelor, autor al studiului introductiv, al notelor și indicilor, conf. univ. dr. Florian Roatiș. De altfel, nici editurile – așa cum se întâmplă și în cazul traducătorilor – nu îi prezintă pe acești „oameni ai cărții”, decât în mod cu totul excepțional, considerând trudnicul proces de „facere” a cărții o activitate oarecum de gradul doi, din categoria „serviciilor” (fiind remunerată ca atare), subordonată textului original al autorului, ce-i drept, de cele mai multe ori o mare personalitate. Astfel că și cu ocazia lansării unor cărți ale unui autor în viață, când autorul este în prim-plan, vor fi de față și prezentatorii, printre ei și reprezentanții editurii sau chiar editorul/îngrijitorul ediției, aceștia ocupând un rol central abia când autorul e plecat dintre cei vii. Dar oare cine altul decât editorul sau îngrijitorul ediției cunoaște mai temeinic și profund opera autorului? Desigur, la fel și comentatorul care și-a dedicat ani de zile – uneori o viață – studierii operei unui scriitor, dar într-un fel situându-se pe o poziție mai puțin umilă.

Revenind la sintagma „oameni ai cărții”, îi numim astfel pe cei care s-au dedicat într-un fel sau altul „produsului” Galaxiei Gutenberg”, cum denumea canadianul Marshall McLuhan era care o precede pe cea electronică, dar care încă prosperă, cu toate profețiile despre sfârșitul ei. Printre acești „oameni ai cărții”, începând cu autorul, creatorul ei, se numără cei care au publicat-o, vândut-o, cumpărat-o, dăruit-o, păstrat-o, citit-o sau care au scris despre ea, laudând-o sau criticând-o, recomandând-o și altora. Au existat și unii care au murit pentru ea, cum citim pe internet într-o reclamă la *Oamenii cărții*, romanul Geraldinei Brooks. Au mai fost și cei care au ascuns-o de dușmanii ei, vezi *Călătoria oamenilor cărții* de Olga Tokarczuk, laureată a premiului Nobel pentru Literatură. Printre acești „oameni ai cărții”, ocupă un loc deosebit – dedicându-și timpul și energia, cu sârg și abnegație, „facerii” cărților – *editorul*, pe care DEX îl definește ca persoană care se ocupă de stabilirea textului, adnotarea și publicarea operelor unui autor, exemplu fiind Kogălniceanu, primul editor al letopisețelor românești. Un nume notoriu este, desigur, al lui Perpessicius, care și-a dedicat o bună parte din viața editării după manuscrise a operei lui Mihai Eminescu. Incontestabil că, fără textul inițial al autorului, rolul celorlalți contributory n-ar mai exista. Însă, uneori, contribuția editorului este majoră și fără ea opera autorului, sau o parte din ea, s-ar pierde în neant. Fie că autorul a plecat dintre cei vii înainte de a-și fi redactat/tipărit manuscrisul; fie că vremurile i-au fost potrivnice sau că, pur și simplu, și-a risipit scrierile în pagini de reviste literare, unele recuperate și restituite acum electronic de biblioteci. Un exemplu celebru este cel al americanului Thomas Wolfe, care și-a dus manuscrisele încărcate într-o furgonetă la editură, romanul *Look Homeward Angel* fiind „moșit” de editor. Dar să nu uităm de confiscarea manuscriselor oponenților regimurilor totalitare, autorii fiind în situația de a le reconstitui, de a le rescrie din memorie.

Mai nou, datorită polisemiei cuvântului editor, există și un proces de reducere/ștergere a sensului inițial. În anii din urmă, datorită înmulțirii editurilor mici, din rațiuni financiare, nu mai pot fi angajați editori sau redactori de carte. Marile edituri care publică în continuare ediții critice ale unor autori de prestigiu își permit să aibă și îngrijitor/i de ediție. Dar uneori și autori uitați sau considerați minori își

¹ Între timp a apărut și volumul 20, cu corespondența, ultimul din serie, la Polirom. Aceeași editură a publicat tot în 2021 și o biografie romanțată a lui N. Steinhardt, cu un subtitlu cam bizar: *Steinhardt. Bughi mambo rag*, de tânăra Lavinia Bălulescu.

² *Privește, înger, către casă*, ediția în limba engleză în 1929, ediția în limba română în 2008.

găsesc un îngrijitor de ediție. Un exemplu recent ar fi academicianul poet și critic, profesorul Ion Pop, care și-a sacrificat din timpul atât de prețios pentru a oferi o nouă ediție adnotată a scrierilor lui Urmuz, cercetând variantele și manuscrisele păstrate de urmașii primului editor, Sașa Pană.

Revenind la „oamenii cărții”, printre ei se află pe drept cuvânt și îngrijitorul unor volume ale lui N. Steinhardt, Florian Roatiș. Fost profesor la Centrul Universitar Nord din Baia Mare, acum cercetător științific la Fondul Documentar al Academiei Române de la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, Florian Roatiș e cunoscut în țară prin cărțile sale și articolele apărute în reviste de specialitate sau în cele de cultură. Activitatea sa științifică și o selecție din referirile la ea sunt cuprinse în documentarul biobibliografic editat de biblioteca menționată (antologator și îngrijitor de ediție Liana Pop), în volumul aniversar la împlinirea a 70 de ani, precedate de pertinenta prezentare a autorului semnată de conf. univ. dr. Ștefan Vișovan. De atunci, pe lângă alte lucrări publicate sau editorialele din revista *Bibliotheca septentrionalis* pe care o conduce, lui Florian Roatiș i-a mai apărut, la Editura Casa Cărții de Știință din Cluj-Napoca, și cuprinzătorul volum cu titlul incitant *Dreptul la sinceritate*, cele trei secțiuni fiind: I. Polemice, II. Studii. Eseuri. Cronici și III. Jurnal de lectură. La fel cu titlul volumului, textul inaugural – „O victimă a superficialității: C. Rădulescu Motru” – ne sugerează trăsături esențiale ale personalității autorului. Chiar dacă acest „drept” nu apare în *Carta Drepturilor Omului*, sinceritatea, franchețea, onestitatea sunt valori care trebuie apărute, fiind pe cale de dispariție într-o lume a aparențelor, a intereselor și a minciunii instituționalizate, în care superficialitatea a devenit un mod de gândire comod, proliferând o interacțiune socială de suprafață, care nu implică riscuri. La fel de grăitoare sunt și celelalte titluri din volum, ca de pildă „Tentația și riscurile ineditului”, „Plagiatul la români: trecut și actualitate” sau „Micile erori ale unui spirit justițiar”. Articolele în sine demonstrează că Florian Roatiș are curajul și își asumă riscul de a spune franc ceea ce gândește. Observațiile sau „îndreptările” sale nu țin seama de rangul sau „greutatea” celor pe care îi amendează. În fond, aceste polemici, uneori ignorate cu bună știință, alteori cu replici violente și nedrepte, sunt pornite dintr-un impuls i-am zice „hamletian” de a repune ordinea în lucruri, de a corecta unele erori, căci, deși „errare humanum est”, „sed perseverare diabolicum”. Dar oare aceste calități sunt suficiente pentru a-l îndreptăți să fie și un bun îngrijitor de ediție?

Găsim niște sugestii în *Manualul redactorului de carte. Introducere în teoria și practica redactării* de Cătălin Strat (Asociația Editorilor din România, 2013), pe care ne permitem să le rezumăm fără a mai face trimiteri de rigoare. Autorul consideră că sarcina redactorului de carte este de a edita textele destinate publicării, astfel încât conținutul lor să respecte cel mai înalt standard privind organizarea, structura, stilul, corectitudinea gramaticală, ortografia și acuratețea informației. Printre calitățile și competențele pe care trebuie să le aibă un editor de carte profesionist, autorul enumeră câteva: cunoașterea temeinică a limbii române; cunoașterea uneia sau a mai multor limbi străine, mai ales în redactarea unor cărți traduse din altă limbă; cultură generală peste medie; înzestrare utilă în abordarea unei game largi de texte; curiozitate intelectuală și spirit critic în abordarea manuscriselor; intuiție în ceea ce privește așteptările cititorului; memorie bună; capacitatea de a lucra la standarde ridicate etc. Și, ceea ce ni s-a părut deosebit de important, să lucreze în folosul autorului și al cititorului. În privința atitudinii prin care se distinge un bun redactor de carte, Cătălin Strat însiră calități precum: echilibru, perseverență, răbdare, modestie, anduranță și renunțarea la plăcerea de a citi numai pentru sine, consecvență în aplicarea unor reguli etc. Dar și identificarea și corectarea unor erori legate de nume, date, cronologie, denumiri științifice etc. Ba chiar și reformularea unor pasaje din text pentru a contribui la claritate, dar fără a altera înțelesul dorit de autor. C. Strat chiar schițează un portret ideal al redactorului de carte: o persoană discretă, erudită, cu autoritate intelectuală într-un domeniu, capabilă să-l prezinte pe autor, adnotându-l și comentându-l, asumându-și răspunderea pentru forma finală a cărții.

Un portret în care îl recunoaștem și pe îngrijitorul volumelor *Varia* și al celorlalte îngrijite de Domnia Sa din opera Monahului de la Rohia, dar și pe semnatarul cărților sale de autor: Florian Roatiș.

Fiecare zi e specială și merită sărbătorită. Cu o carte

Raluca DONCIU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Din februarie scriu pe site-ul bibliotecii articole în care sărbătoresc alături de cititori anumite zile speciale, recomandând și o carte, de regulă, pe tema respectivă. M-am gândit să explic mai pe larg de ce mi se pare important să marcăm unele zile de sărbătoare.

Ce sunt sărbătorile, tradițiile și ritualurile?

a. Sărbători

O **sărbătoare** este o zi specială în care oamenii fac ceva diferit de restul zilelor. În unele sărbători, activitățile (profesionale, lucrative, gospodărești) ne sunt chiar reduse sau suspendate. În trecut, scopul acestei schimbări de program era de a li se permite oamenilor să se ocupe de sarcinile religioase asociate zilei. Acum, dacă suntem mai liberi în zilele de sărbătoare, e mai mult în scopuri recreative. În zilele de sărbători ne putem întâlni cu familia sau cu prietenii pentru a celebra împreună oameni și evenimente. Sărbătorile sunt uneori asociate și cu anumite tradiții care au loc în respectivele zile.

Există sărbători religioase, sărbători internaționale sau naționale (semnificative doar pentru respectiva țară). Unele sărbători durează mai mult de o zi, există teme anume cărora li se dedică o săptămână, o lună sau poate chiar și un an, pentru informare, conștientizare, sărbătorire. Dar există și sărbători minore, care nu sunt marcate tradițional pe niciun calendar. Acestea au fost propuse inițial de o persoană sau de către un grup, și ajung, în timp, chiar să aibă o acoperire largă. Unele promovează o anumită cauză, altele sunt sărbătorite pentru că sunt distractive. De exemplu, Ziua Internațională a Vorbitului ca Pirații are loc în 19 septembrie în fiecare an!

b. Tradiții

Tradițiile sunt niște credințe, principii, obiceiuri, povești și comportamente cu semnificație simbolică specială pentru oamenii dintr-un grup anume. Ele au fost respectate pe o durată lungă de timp și transmise dintr-o generație în alta, de regulă prin viu grai, creând un flux dinamic de ritm și predictibilitate, ajutându-i pe oameni să își dea seama care e locul lor în această „moștenire”. Numele vine din latină, unde *trader* înseamnă a transmite, a oferi, a da pentru a ține în siguranță ceva. Așadar, majoritatea tradițiilor au o istorie veche, dar există și tradiții noi.

Tradițiile au un comportament regulat, se repetă de obicei în aceleași momente, în același fel. Ele pot fi culturale, familiale sau religioase. Diferența dintre tradiții și rutine sau obiceiuri este că tradițiile sunt realizate în mod conștient, cu un scop anume. Tradițiile ne provoacă emoții, acesta fiind și motivul pentru care le apreciem atât de mult. Ele sunt adeseori ceea ce leagă o familie sau o comunitate de oameni împreună. De aceea sunt o parte importantă a oricărei culturi.

Chiar dacă tradițiile variază de la persoană la persoană și de la o cultură la alta, e evident că sunt importante pentru toate societățile. De ce? Dr. Saul Levine, profesor emerit în psihiatrie la University of California din San Diego, e de părere că tradițiile ne ajută să ne regăsim un sentiment de pace interioară, de acceptare a puterilor și slăbiciunilor noastre, de „înfrăținare” în identitatea noastră de bază; ne dau un sentiment de siguranță că facem parte dintr-un grup de oameni, o familie, o echipă, cu care împărtășim aceleași valori și care ne oferă sprijin, respect și prietenie; fie că avem un sistem religios sau secular de principii morale, tradițiile ne îndeplinesc nevoia de a crede, ca și pe aceea de a-i ajuta pe cei din jur, de a le îmbunătăți traiul.

În viețile noastre mereu rapide și într-o continuă schimbare, într-o lume care pare a fi într-un haos constant, tradițiile sunt mai importante ca oricând. Ele oferă constanță, stabilitate, familiaritate, ordine (măcar în aparență) și predictibilitate existenței noastre. Ele ne alină, ne dau impresia că aparținem unei comunități, unei societăți, ne fac să ne simțim în siguranță. „Jucătorii” unei tradiții se schimbă în timpul istoriei, dar aceasta rămâne la fel, drept pentru care tradițiile ne conectează cu trecutul, cu toți strămoșii noștri, și ne construiesc amintiri pentru viitor. Ne ajută să înțelegem că nu trăim într-un vid,

că perioadele de dinaintea noastră sunt legate de cele care vor urma, că facem parte din ceva mai complex decât putem înțelege. Din moment ce ceremoniile vor supraviețui mai mult decât noi, simțim cu ajutorul lor că devenim nemuritori, pasându-le de la o generație la alta. Vom trăi pentru totdeauna ca parte a unei tradiții vii.

Tradițiile culturale au potențialul de a ne ajuta în procesul auto-definirii, de a contribui la starea noastră de bine prin cultivarea unui simț al apartenenței și a unei perspective sănătoase referitoare la locul nostru în lume. Sunt ca o busolă pentru toate relațiile și interacțiunile noastre, pentru viața noastră de familie și pentru dezvoltarea societății. Când onorăm o tradiție sănătoasă, ne onorăm pe noi și pe cei din jur.

Așadar, tradițiile ne aduc numeroase beneficii. Ele ne „spun” povestea originii noastre. Conectează generațiile între ele și fac orice grup mai puternic, dându-le membrilor componenți sentimentul că fac parte din ceva unic, special. Oferă și alinare, și siguranță, mai ales în momente de schimbări majore sau de suferință. Ne învață ce e valoros în viață și ne ajută să dăm mai departe istoria noastră culturală sau religioasă. Mai mult, ele ne ajută să creăm amintiri de durată și întăresc legăturile din familie. Chiar și de sărbători, tradițiile ne rămân în amintiri mai mult decât cadourile primite.

Una dintre cele mai importante funcții ale tradițiilor și ritualurilor este faptul că unesc oamenii. Tradițiile și ritualurile de sărbători implică toate simțurile, de la mirosul și gustul mâncării, până la luminițele de pe brad. Această extravaganță senzorială ne ajută să ne creăm amintiri și marchează aceste evenimente în creierul nostru ca fiind speciale, prețioase. O tradiție cu efect puternic în timp este oferirea cadourilor. Antropologii spun că acest obicei a avut și are un rol crucial în crearea și menținerea legăturilor sociale.

Observarea ciclului anotimpurilor a fost foarte importantă în vremurile străvechi. Dovezile istorice și arheologice ne-au arătat că anglo-saxonii sărbătoreau solstițiile și echinocțiile, celții sărbătoreau schimbările anotimpurilor cu festivaluri care implicau focul. În multe tradiții timpul a fost sărbătorit ca un ciclu perpetuu de creștere și de descreștere, în strânsă legătură cu moartea și cu renașterea anuală a Soarelui. Conceptul circular al timpului și dorința de a urma ritmul natural al zilelor și al anotimpurilor sunt parte din noi înșine. Lumea noastră este compusă din cicluri: moarte și renaștere, apus și răsărit. Tradițiile ne ajută să intrăm în acest model ciclic în continuă schimbare.

Tradițiile sunt constante, ne oferă „ceva” ce așteptăm cu bucurie și sunt de obicei distractive și plăcute, în timp ce ne arată ce contează cu adevărat în viață: familiile și celelalte grupuri în care simțim că aparținem.

În 2013, psihologii Sara și Marshall Duke au condus un experiment împreună cu Robyn Fivush, în care au demonstrat că, dacă știi multe lucruri despre familiile lor, copiii se descurcă mai bine în fața provocărilor. Ei le-au pus copiilor 20 de întrebări care să le testeze abilitatea de a-și înțelege rădăcinile, de la locații până la istoricul medical al familiei. Concluzia studiului a fost următoarea: „Cu cât mai multe știi copiii despre istoria familiei lor, cu atât mai puternic e controlul pe care-l au asupra propriilor vieți, cu atât au mai multă încredere în ei și în familiile lor. Copiii care știi mai multe despre familiile lor sunt mai rezilienți și se descurcă mai bine în condiții de stres. Tradițiile oferă o înțelegere sănătoasă a sinelui de la o vârstă fragedă”. Se pare că atunci când copiii își înțeleg trecutul și când conștientizează că fac parte din ceva mult mai mare decât ei înșiși devin mai încrezători.

Tradițiile întăresc legăturile familiale, îi ajută pe membrii unei familii să aibă încredere unii în alții. Prof. Ann Buchanan, director al Centrului de Cercetare a Creșterii Copiilor de la Universitatea Oxford, a demonstrat într-un studiu că „implicarea bunicilor în creșterea copiilor îmbunătățește starea emoțională a acestora din urmă și duce la mai puține probleme de comportament”.

Copiii iubesc rutina și consecvența, iar o tradiție familială le oferă așa ceva. În plus, îi ajută pe copii să gestioneze schimbările anului și le oferă ceva ce să aștepte cu nerăbdare. Uneori chiar și vacan-

țele în familie pot fi considerate o tradiție. Poate mergeți în același loc an de an și vă deconectați de viața stresantă împreună, concentrându-vă pe ceea ce contează. Sau poate mergeți mereu în locuri tropicale, sau admirați mereu răsăritul împreună, sau colectați an de an pietricele din locurile vizitate. O rețetă dată din generație în generație e, de asemenea, o tradiție. De la grija alegerii ingredientelor, până la poveștile depănate în timpul pregătirii – toate vor oferi amintiri valoroase mult timp după ce persoanele dragi nu mai sunt printre noi. Autoarea Susan Lieberman a spus așa: „Tradițiile familiale elimină alienarea și confuzia. Ne ajută să ne definim cine suntem; oferă ceva solid, de nădejde și sigur într-o lume ambiguă”.

Tradițiile familiale ne ajută pe noi, părinții, și să fim mai implicați, în mod conștient. Ne „împing” să facem un efort intenționat pentru a ne petrece timp împreună cu copiii. Ei cresc repede, avem puțin timp la dispoziție în care să le transmitem mai departe tradițiile pe care și noi le-am primit și în care să le arătăm care sunt valorile noastre.

Nu toate tradițiile sunt însă bune. Unele sunt propagate în continuare doar pentru că oamenii nu se mai gândesc de ce le fac sau cu ce scop. Oamenii renunță greu la tradițiile lor, chiar dacă își dau seama că ele sunt crude (festivaluri de ucidere a focilor, a balenelor etc.) sau periculoase (înotul cu urși polari în SUA, aruncatul bebelușilor de la înălțime în India sau alergatul cu taurii în Spania).

Așa că tradițiile sunt valori ale societății, dar numai dacă li se permite să evolueze odată cu timpurile și cu contextele sociale, nefiind „bătute în cuie”. Putem decide ce tradiții merită păstrate, care au nevoie de schimbări, sau care ar trebui mai bine să rămână doar în istorie. Cum a spus și autorul Ardis Whitman, „trebuie să ne apreciem zilele de ieri, dar să nu le ducem cu noi în viitor ca pe niște poveri. Fiecare generație trebuie să se hrănească din cea anterioară și să-și ofere cunoștințele celei care vine după ea”.

Din motivele expuse mai sus, putem chiar considera că tradițiile sunt o inspirație dacă vrei să examinezi care sunt valorile pe care un grup de oameni le apreciază, în ce cred ei din tot sufletul, ce practică cu pasiune. Această examinare poate duce fie la o revelație plăcută, fie la una înspăimântătoare.

c. Ritualuri

Când auzim cuvântul **ritual**, avem tendința să ne gândim la o ceremonie religioasă. Dar acestea nu sunt doar religioase, ci aspecte importante ale vieții noastre de zi cu zi, pe care le practicăm uneori fără să ne dăm seama, sau fără să ne gândim la ele.

Ceremoniile sunt la fel de vechi ca istoria omenirii. Picturile rupestre din paleolitic, de acum mai bine de 10.000 de ani, arată cum strămoșii noștri dansau în jurul focului pentru a fi fertili sau sărbătoreau succesul vânătorilor într-un anume fel. Actele ceremoniale ne-au urmat pe parcursul istoriei, indiferent de religie, cultură sau etnicitate. În zilele noastre, când totul pare a fi explicabil prin mijloace științifice, ceremoniile și ritualurile au devenit mai puțin importante, „magia” lor e chiar negată și mulți oameni le asociază cu religiile sau cu triburile sălbatice.

Chiar dacă unele ritualuri sunt încă prezente în societate, cum ar fi nunțile sau înmormântările, am abandonat multe dintre cele care i-au ajutat pe strămoșii noștri să supraviețuiască, să găsească răspunsuri pentru întrebările vieții. Din păcate, abandonarea ritualurilor semnificative ne lasă deconectați de noi înșine, de cultură și de societate. Drept consecință, ne simțim singuri, pierduți, ne întrebăm care e esența vieții și nu primim niciun răspuns. Nu mai dispunem de „plasa spirituală de siguranță” a strămoșilor.

Cu siguranță, nevoia noastră pentru ceremonii într-o cultură digitală nu pare a fi atât de mare ca a înaintașilor. Ei țineau ceremonii pentru a avea succes la vânătoare, pentru a fi fertili și pentru a avea vreme bună pentru agricultură. Ritualurile le dădeau structură și un sentiment de putere într-o lume pe care nu o înțelegeau. Azi, când știm cum va fi vremea doar uitându-ne pe telefon și când ne putem urmări fertilitatea cu ajutorul unor aplicații, când totul e accesibil și explicabil, avem mai puțină „magie” în viețile noastre. Spre deosebire de strămoși, nouă ne lipsește un lucru important, un „efect secundar” important al ceremoniilor și ritualurilor, un element crucial pentru fericirea noastră personală și pentru sănătatea societății: conexiunea unei comunități.

Cum am arătat mai sus, ai fi tentat să crezi că ritualurile țin de societățile vechi. Dar și în vremurile moderne putem considera ritualuri fotografiatul din prima zi de școală, festivitățile de absolvire, lunile de miere și chiar evenimentele sportive – toate sunt practici rituale care marchează tranziții și creează legături sociale. Amintiți-vă doar cât i-a afectat anii trecuți, în pandemie, pe tineri faptul că nu se puteau bucura de o ceremonie de absolvire a studiilor. Nu a fost un moft, ei chiar au simțit o dezamăgire

reală. Antropologii au oferit explicații solide: cele mai importante momente ale vieții noastre, de la aniversări la căsătorii și absolviri, sunt marcate printr-o ceremonie. Acestea oferă un sens și fac ca experiența să devină memorabilă.

Un ritual care marchează schimbarea situației de viață conține de obicei trei faze: separare (de rolul anterior), liminalitate (o stare de ambiguitate sau dezorientare, care apare în stadiul mijlociu al unui ritual de trecere, când nu ești în niciunul dintre cele două roluri, cel anterior sau cel viitor) și reintegrare (în noul rol). Acest proces este de obicei monumental. Dar, mai ales pentru tineri, perioada pandemiei a dus la o stare prelungită de liminalitate. Viața normală se pierduse. Însă încă nu știam care este noul nostru „normal”. Așa că am fost suspendați, cu ritualuri de trecere interzise, fără structură, fără ritm, ceea ce a dus la un sentiment profund de dislocare și alienare în rândul tinerilor. Da, sentimentul dezorientării și dilemele existențiale sunt specifice fazei liminale a unui rit de trecere, însă acum, în ultimii ani, pare că faza aceasta este fără sfârșit. Chiar dacă viața merge înainte și majoritatea rutinelor au putut fi reluate, ne simțim într-o continuă fază de liminalitate și acum, pentru că nu am putut nici măcar sărbători cu un „Ura! S-a terminat!”. Fără un mare moment de a marca finalul pandemiei, nu simțim că am trecut, de fapt, în faza de reintegrare.

Iată de ce, antropologii și psihologii au recomandat să încercăm permanent să ne creăm diverse ritualuri pentru a marca trecerea timpului și progresul. Ca să ne mai calmăm anxietatea, stresul și depresia, sentimente prezente în această perioadă... Specialiștii ne-au sfătuit, în anii trecuți, să ne îmbrăcăm oficial pentru munca de acasă, pentru a marca apoi, la finalul zilei de lucru, încheierea rolului de „angajat” din acea zi, de exemplu. Pe cei care nu au putut organiza înmormântări, psihologii i-au sfătuit să facă acasă un ceremonial de aducere aminte a persoanei dragi, gătind, de exemplu, mâncarea lor preferată. Altfel, fără un ceremonial, rămânem blocați în faza de liminalitate. Etnograful și folcloristul Arnold van Gennep a explicat adeseori cum riturile de trecere dintr-un stadiu al vieții în altul au o importanță critică, sunt esențiale pentru tranzițiile sănătoase și pentru starea noastră de bine.

Tot de la antropologi mai aflăm că oamenii din toate culturile se agață de ritualuri chiar mai mult în vremuri incerte. Evenimentele stresante, cum ar fi războaiele, pericolele naturale sau crizele financiare, sunt în strânsă legătură cu creșterea activităților rituale la oameni. În condiții de stres, comportamentul oamenilor are tendința să devină mai rigid și mai repetitiv – deci mai ritualizat. Aceasta deoarece creierul nostru este „programat” să facă predicții legate de starea lumii înconjurătoare, folosind cunoștințe din trecut pentru a înțelege și explica situații din prezent. Dar atunci când mediul înconjurător este în schimbare, abilitatea noastră de a face predicții este limitată, ceea ce duce la anxietate în majoritatea cazurilor. Aici intervin ritualurile.

Ritualurile sunt foarte structurate, ele au nevoie de rigiditate și trebuie mereu efectuate în modul „corect”. Ele necesită, de asemenea, repetiții: aceleași acțiuni sunt efectuate iar și iar. Cu alte cuvinte, ele pot fi anticipate. Deci, chiar dacă nu ne influențează în niciun fel lumea înconjurătoare, ele ne oferă un sentiment de control, impunând ordinea în haosul vieții zilnice. Nici nu mai contează că sentimentul că „totul e sub control” e o iluzie, ceea ce contează este faptul că ritualurile sunt un mod eficient de a ne elibera de anxietate – și există multe studii științifice care au demonstrat că ritualurile, mai ales cele spirituale, scad anxietatea, nivelul de stres și riscul de boli cardiovasculare.

Nu e de mirare, așadar, că în perioada pandemiei oamenii au reacționat creând noi ritualuri, pentru a-și oferi un sentiment de control. De exemplu, mulți au continuat să se îmbrace formal pentru cina de vineri seara, chiar dacă avea loc acasă. Alții au propus ritualuri care să le mențină simțul conectării cu alți oameni, cum a fost emoționantul obicei din multe orașe europene de a ieși pe balcoane seara la aceeași oră pentru a-i aplauda, în același timp, cu toții, pe cei care lucrau în sistemul medical. Să nu uităm corurile efectuate virtual în perioada carantinei, cât era de emoționant să știi că, deși la distanță, cânti împreună cu alți oameni, concomitent. S-a făcut tot posibilul să se continue și ritualurile vechi, astfel că am putut vedea ceremonii de nuntă făcute în cele mai ingenioase moduri de la distanță.

O importantă caracteristică a ritualurilor este că nu doar cuantifică timpul, ci îl și creează. Cum așa? Marcând începutul și finalul unor faze ale vieților noastre, ne ajută să le trăim în mod conștient, ceea ce ne face să le simțim altfel, nu ca și cum ar fi zburat pe lângă noi. Ne structurează lumea și modul în care înțelegem timpul și trecerea lui.

Ritualurile colective au nevoie de coordonare, așa că oferă și conexiune. Atunci când oamenii se întâlnesc pentru a efectua o ceremonie în grup, e posibil să se îmbrace asemănător, să se miște în sin-

cronicitate sau să cânte la unison. Acționând ca un întreg, ei se simt ca un întreg. Studiile arată că atunci când oamenii se adună împreună pentru un ritual, au mai multă încredere unii în alții, sunt mai generoși și formează conexiuni puternice. Aliniind comportamente și creând experiențe împărtășite, ritualurile făuresc un simț al apartenenței și o identitate comună, care transformă indivizii în comunități strâns legate.

Unicitatea unei familii e dată mai ales de ritualurile ei, fie că e vorba de modul în care se ia masa, de rutina de culcare, de modul în care se celebrează sărbătorile sau de participarea la evenimente spirituale/religioase. Ritualurile unei familii ne arată valorile și credințele importante pentru acea familie și formează identitățile membrilor ei. În plus, întăresc familiile și conexiunile dintre membrii lor. Dacă familia ta spune o rugăciune înainte de masă, copiii vor crește știind că pentru voi credința e importantă. Dacă citiți o carte înainte de culcare, copiii vor rămâne cu ideea că putem învăța mereu ceva. Participând la reuniuni ale familiei extinse, îi învățați că acei oameni sunt o prioritate pentru voi. Ritualurile le oferă copiilor stabilitate mai ales când trec prin perioade grele, haotice, cu multe schimbări dificil de gestionat. Poate au pierdut o persoană dragă, sau poate v-ați mutat într-un nou oraș. Restabilind o rutină familiară/familială, copiii trăiesc din nou un sentiment de pace.

Putem crea un nou ritual oricând. Urmat în mod constant, are ca scop îmbunătățirea vieților și relațiilor cu cei din jur. Mai mult, un ritual pe care îl asociem cu un membru drag al familiei (fie că e vorba de a scrie felicitări de sărbători, de a lucra împreună în grădină primăvara, sau de a folosi mereu umbreluțe de cocktail în fiecare pahar) va oferi alinare și motiv de rememorare mult timp după ce acesta nu va mai fi printre noi.

Pentru a crea ritualuri noi care să te împlinească, trebuie să-ți pui întrebări, să-ți asculți intuiția și să-ți studiezi visele. Ce-ți place, ce-ți dorești, de ce ai nevoie? E dificil să ne eliberăm de condiționările din jur, de ceea ce consideră societatea că ar trebui să ne dorim. Primăvara e un moment excelent pentru a crea un nou ritual, de a arunca tot ce e vechi în viața noastră și a face loc noului. De a ne reasigura că după noapte urmează mereu zi. Și că fiecare dimineață ne oferă o nouă zi și o nouă oportunitate. Un ritual simplu în fiecare dimineață ar putea fi exact acesta: să stăm câteva minute în tăcere, poate chiar cu o lumânare aprinsă care să simbolizeze lumina pe care o aducem în viața noastră, și să ne gândim pentru ce suntem recunoscători. (Nu voi scrie aici despre efectele benefice ale meditației și recunoștinței pentru organismul și viața noastră, pentru că ar ieși zeci, sute de pagini. Probabil tocmai mi-am găsit o temă pentru articolul următor...).

Ritualurile sunt, așadar, o parte veche și complicată a naturii umane. Și, chiar dacă pot lua forme diferite, ele rămân o unealtă puternică pentru a susține reziliența și solidaritatea. Într-o lume aflată într-o continuă schimbare, ritualurile sunt constante necesare. Ele ne ordonează viețile, relațiile, munca. Ne ajută să ne formăm identitățile individuale și comunitare.

Așa cum avem nevoie de apă, mâncare, conexiune și adăpost pentru a supraviețui, avem nevoie și de ceremonii și ritualuri, pentru că ele ne dau sentimentul că aparținem unei comunități, acest sentiment fiind o nevoie de bază în ADN-ul nostru pentru supraviețuire. Ceremoniile ne reamintesc că există ceva mai mare decât noi, ce nici nu putem percepe. Aduge profunzime existenței noastre. Sunt vitale pentru a ne integra în comunitate. Ne conectează cu noi înșine și cu divinitatea, cu sursa vieții, în orice mod ne imaginăm ceea ce nu poate fi cuprins cu mintea. Ne oferă sprijin în momente de schimbare sau de necaz, ne determină să ne amintim, să onorăm, să simțim și să ne conectăm. Ne transformă perspectiva. Avem deci nevoie de ritualuri, pentru că dau un anumit sens existenței noastre, creează unitate în loc de separare, ne arată că toți ne dorim aceleași lucruri în viață.

d. Care sunt diferențele dintre tradiții și ritualuri?

Chiar dacă am amintit mai sus o mică diferență, cu siguranță după paragrafele anterioare ni se pare că ar fi aproape același lucru. O mare parte dintre tradiții implică niște ritualuri, dar există ritualuri ne-tradiționale și există tradiții care nu sunt asociate cu un anumit ritual. Tradițiile nu sunt doar manifestări, pot fi și credințe, concepte sau valori transmise de la o generație la alta, având o semnificație specială cu origini în trecut.

Tradițiile unei familii sunt speciale pentru toți membrii ei. Sunt transmise din generație în generație și adeseori generează amintiri dragi pe care toată familia le apreciază și-și dorește să le dea mai departe. Un colier de perle pe care mama îl dăruiește fiicei în ziua nunții este, cu siguranță, o tradiție.

Ritualurile unei familii, de exemplu, nu au o semnificație simbolică. Ritualul este o activitate sau o serie de activități care implică gesturi, cuvinte sau obiecte, efectuate cu anumite ocazii, într-un anumit loc, într-o succesiune clar definită. Cum urmă, de exemplu, toți cei dintr-o zonă anume, aproximativ același ritual pentru nunți sau înmormântări.

e. Festivalurile sezoniere din filosofia Waldorf

Când mă gândesc la ritualuri și la importanța lor (mai ales) în viața unui copil, nu pot să nu-mi amintesc câte am citit despre acestea în filosofia Waldorf. Specialiștii Waldorf sunt de părere că festivalurile de sărbătoare ne fac să trăim în mod conștient ceea ce experimentăm zi de zi, iar prin intermediul ritualurilor conștientizăm și sărbătorim conexiunea noastră unii cu alții și responsabilitatea pe care o avem față de lumea înconjurătoare.

Educația Waldorf este un mod natural de a învăța. Ea vede ființele umane și lumea naturală ca fiind expresii spirituale îmbinate și cultivă respectul pentru pământul care ne susține. Filosofia Waldorf integrează lumea naturală în viața copiilor cu ajutorul jocului în natură, al grădăritului, al gătitului, al construirii propriilor jucării și al poveștilor despre natură. Însă o parte foarte importantă sunt sărbătorile. Festivalurile Waldorf sunt manifestări vesele de sărbătorire a vieții, care te duc pe tărâmul magic și misterios al ritmurilor anotimpurilor. Ele sunt menite să ne determine să reflectăm la ceea ce se schimbă în natură în aceste importante faze din timpul anului.

De exemplu, toamna poți să admiri culoarea frunzelor, aerul rece, gustul unui măr proaspăt cules. Să admiri un apus, să trăiești conștient un sentiment de venerație a frumuseții naturii, poate chiar să rostești o poezie despre toamnă.

În timpurile străvechi, copiii erau crescuți într-o lume ce urma calendarul agricol. Aveau astfel oportunitatea să-și cunoască corpul, împrejurimile, să înțeleagă pașii unui proces, să observe viața, pur și simplu. De la semănare la recoltă, de la creșterea unui miel până la tuns, tors și țesut, copiii aveau un simț puternic al succesiunii vieții. În lumea noastră tehnologică, întreruptă de sonerii de telefon, de ecrane care se tot aprind cu notificări și mii de alte distracții, poate fi foarte dificil pentru copii să aibă un simț al ritmurilor mari ale vieții. Poate noi, adulții, nu ne dăm seama de impactul vieții moderne asupra copiilor noștri pentru că am fost bombardați cu aceste „toxine” după ce deja am încheiat fazele importante ale dezvoltării noastre într-o lume mult mai liniștită. Când sărbătoresc festivalurile sezoniere, cum fac cei care urmează o educație Waldorf, copiii au oportunitatea de a înțelege aceste ritmuri mari ale vieții, ritmurile pământului și ale soarelui. Vor cunoaște astfel succesiunile propriilor lor vieți.

Pe parcursul istoriei, festivalurile au jucat un rol important în cultura noastră, a tuturor. În toate civilizațiile au existat sărbători care au reflectat ritmurile naturii, tranziții importante sau momente semnificative din viața oamenilor. Pentru oamenii din trecut, ritmurile anotimpurilor – semănatul și culesul, lumina și întunericul, nașterea și moartea – erau experiențe tangibile. Azi suntem detașați de aceste ritmuri, când avem căldură, răcoare, apă, lumină și magazine non-stop la cheremul nostru. Dar încă simțim nevoia de a marca trecerea timpului, pentru că toată viața e un ritm, ritmul respirației noastre, al inimii, al somnului. Ritmul face parte din noi, fizic, emoțional, mintal. Când ne separăm de el, ne îmbolnăvim. Copiii sunt și mai sensibili la ritm și la lipsa acestuia. Oferindu-le un mediu ritmic, le întărim constituțiile fizice, emoționale, mentale.

În școlile Waldorf, ritmul vieții e o parte importantă a educației și a experienței școlare, la nivel de zi, săptămână sau an. În fiecare dimineață, lumea se salută în același mod. Și învățarea lor, pe epoci, e structurată tot într-un ritm natural, după un ciclu al lunii. Celebrând ceea ce natura ne oferă în fiecare sezon învățăm să apreciem ce avem și să fim mulțumiți, recunoscători – sentimente care ne fac fericiți mai ușor. Respectând ciclurile naturale, suntem mult mai sănătoși. E normal ca toamna să simțim nevoia să ne „întoarcem” înspre noi, să ne îngrijim, să ne odihnim după o vară plină de energie. Avem nevoie de forțe interne pentru a face față frigului și întunericului ce vor veni odată cu iarna. Când ne respectăm aceste variații de energie, suntem mai sănătoși și chiar mai productivi. Fortărea sau ignorarea lor duce la generații întregi de oameni extenuați, bolnavi, deprimăți.

De ce să sărbătorim unicitatea fiecărei zile?

Deja din toate cele de mai sus tragem concluzia că, fie că vorbim de sărbători tradiționale, fie că ne creăm noi acum propriile ritualuri sau tradiții, aceste mici marcări ale diverselor evenimente ne ajută să fim mai sănătoși, mai fericiți, ne oferă un sentiment de siguranță, ne scad nivelurile de stres și de an-

xietate, ne dau încredere în noi, ne întăresc legăturile sociale și familiale etc. Cum să nu ne dorim asemenea beneficii?

Pe lângă tradițiile „clasice” de sărbători, putem să ne formăm propriile tradiții, cum ar fi de exemplu să culegem mere toamna împreună cu familia, să facem un *selfie* de grup haios în fiecare an în vacanță, să citim o anumită carte în prima zi de ninsoare a fiecărui an sau să bem cu cei dragi un ceai special în ziua de Crăciun. Fiecare zi ar trebui sărbătorită, de fapt, atitudinea de recunoștință fiind în sine una care ne ajută să fim mai sănătoși și mai fericiți. Putem să ne bucurăm de fiecare sărbătoare ciudată, distractivă, minunată. Putem profita de sărbători pe care nu le cunoșteam pentru a învăța mai multe despre diverse culturi. Putem să ne informăm despre problemele unor grupuri de oameni sau despre problemele planetei, să le conștientizăm cu ajutorul unor zile care ne atrag atenția.

Când mi s-a sugerat să fac recomandări de cărți pe pagina bibliotecii, tocmai se apropia Ziua Cititului cu Voce Tare și mi-a venit în minte cartea *Citește-i iepurașului tău*. După alte două zile, de Ziua de Dus Copilul la Bibliotecă, mi-a venit în minte *Biblioteca ursului*. De Ziua Radioului mi-am adus aminte de o carte interesantă de la Editura Prut, *Bătălia pentru radio*. De 8 martie mereu militez pentru drepturile femeii, nu mi se pare o zi de flori și petreceri, așa că am scris despre *Povești de seară pentru fete rebele*. Anul acesta de Ziua Mondială a Apei subiectul principal a fost apa subterană, așa că gândul meu s-a dus la atlasul de excepție *Sub pământ. Sub ape*. În ziua în care s-a sărbătorit Ora Pământului am scris fascinată despre Oliver Jeffers, autorul cărții *Noi suntem aici. Note despre viață pe planeta Pământ*, și despre expunerea TED pe aceeași temă a cărții. În postarea despre Ora Pământului am venit chiar și cu sugestii despre cum putem marca această zi specială, și abia acum îmi dau seama, după ce am scris despre tradiții, că multe dintre acele sugestii pot deveni tradiții plăcute pentru familia noastră, pe care le putem practica an de an.

Cum am ales acest titlu de rubrică, *Biblioteca de vise*¹? Pornind de la citatul lui Neil Gaiman: *O carte e un vis pe care-l ții în mâini*. Deci și biblioteca este plină de vise. Atunci când l-am ales nu am știut în ce mod îmi voi alege cărțile pe care vi le recomand, de aceea nu are legătură strict cu recomandările calendaristice.

Iar dacă am văzut că și pe mine, ca și pe alții, mă relaxează să aflăm ce se sărbătorește zi de zi, am ajuns în mod natural să fac astfel de recomandări de lectură. Din moment ce pasiunile mele sunt din zona cărților pentru copii, a cărților de *parenting*, de dezvoltare personală, de spiritualitate sau de sănătate, vor fi recomandări subiective, care nu vor include toate genurile de literatură. Dar dacă am înveselit pe cineva când am scris că 14 martie este Ziua Numărului Pi, dar și Ziua Plăcintelor, eu sunt fericită. Uneori, în această viață stresantă, avem nevoie și de pauze frivole de relaxat mintea și sufletul, cu recomandări de cărți mai puțin academice, recomandări scrise într-un mod mai puțin elevat. Avem nevoie să ne bucurăm de lucruri mărunte și să tratăm cu umor situațiile prin care trecem. Și, așa cum am scris mai sus, avem nevoie de tradiții, de rutine, de evenimente care se repetă și care marchează trecerea ritmică a timpului pentru a ne reasigura că lumea este sigură și previzibilă. Mai ales în această stare continuă de instabilitate și de pericol în care trăim din primăvara anului 2020. Poate amintindu-vă despre diverse zile vă ajut să vă creați tradiții memorabile împreună cu cei dragi. Pentru că fiecare zi poate fi specială. Sau delicioasă. Sau șocantă. Sau relaxantă. Sau distractivă. Iar noi o putem face chiar memorabilă și să ne simțim conectați cu alți oameni care o sărbătorească. Să facem din fiecare zi „ordinară” una extraordinară.

Postările mele de pe site-ul bibliotecii se încheie aproape tot timpul cu câteva citate. Voi face la fel și aici:

O viață bună este o colecție de momente fericite. – Denis Waitley

În viață există exact atâtea ocazii speciale câte alegem noi să sărbătorim. – Robert Brault

Viața este ceea ce tu sărbătorești. Toată. Chiar și sfârșitul. – Joanne Harris

¹ <https://www.bibliotecamm.ro/category/biblioteca-de-vise/>

Aspecte ale vieții băimărene oglindite în presa locală a anilor 1926/1927

Csilla TEMIAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În peisajul publicistic al orașului Baia Mare a apărut, la 23 septembrie 1926, primul număr al gazetei *Baia Mare* – organ politic, social și economic, redactor responsabil fiind dr. Aurel Nistor, iar director dr. Teofil Dragoș.

Cu o apariție săptămânală, inițiatorii și-au definit, în primul număr, scopul: „...pentru nevoi locale bine simțite voiesc a servi acei care s-au hotărât a scrie acest ziar...”, dar mai ales „...deoarece ziarele din capitală a[le] diferitelor partide politice, ori cât de interesante ar fi ele, nu se pot interesa pe larg și de nevoile locale ale diferitelor provincii, sau chiar județe ori comune. Astăzi autonomia administrativă ne dă un larg teren de activitate, ce îndeajuns justifică dreptul de existență a gazetelor din provincie, care au să se ocupe cu lucruri locale de detaliu, adeseori mici nimicuri, dar care constituie totuși viața de toate zilele”¹.

În numărul 1 al celui de-al doilea an de apariție a gazetei este subliniată iar menirea acesteia: „De a da o educație cetățenească și o îndrumare politică românilor băștinași la granița de nord a țării în genere și în special păturii țăranilor de la sate, pentru a sădi în inimile lor principiile care ne călăuzesc și pentru a deștepta și a nutri o conștiință cetățenească în sânul lor...”².

Încă din primele numere, gazeta este preocupată de discuțiile frecvente care se duceau în mediul băimărean și sătmărean cu privire la stabilirea capitalei județului Satu Mare: Baia Mare sau Satu Mare? Dr. Aurel Nistor, redactorul gazetei, și directorul dr. Teofil Dragoș, care era și deputat, susțineau cu fervoare stabilirea capitalei la Baia Mare (n.n.: se pare că tabăra sătmărenilor a fost mai puternică, capitala rămânând la Satu Mare!).

Inspirată a fost preluarea, în primele numere ale gazetei, a două extrase din lucrarea lui I. Simionescu, recent tipărită, *Orașe din România cu 62 figuri*, și anume: „Baia Mare” și „Castanile din Baia Mare”. Orașul Baia Mare „e unul din[tre] puținele orașe din România, cunoscut peste mări și țări. Nu e muzeu mai de seamă din centrele mari universitare în care să nu se afle măcar câteva specimene din frumoasele și rarele cristale provenite din minele de la Baia Mare; (...) grădina publică (...) e una din[tre] cele mai frumoase din România întreagă: e formată din două părți care se continuă. Una, cea din vale, cu alei prunduite, cu ronduri de flori, cu arbori aleși. E grădină modernă. (...) Din ea, pe alei rustice te urci în grădina naturală, pădurea coborâtă de pe munte, în copacii căreia veverițele se hârjonesc...”³.

Vorbind despre „Castanile din Baia Mare”, I. Simionescu nota: „...în toată înfățișarea lui, castanul are ceva din mândria stejarului. (...) Acești arbori frumoși (...) cresc, (...) urcându-se chiar și pe dealurile de lângă Baia Mare, aproape de munții Maramureșului...”⁴.

Deși Baia Mare fusese numită chiar printr-o hotărâre oficială drept capitala județului Satu Mare, în ultimul timp s-a observat tot mai frecvent cum „conducătorii administrației județene fac disperate

¹ *Baia Mare*, an I, nr. 1, 23 apr. 1926, p. 1.

² *Ibidem*, an II, nr. 1, 6 ian. 1927, p. 1.

³ *Ibidem*, an I, nr. 3, 7 oct. 1926, p. 1.

⁴ *Ibidem*, an I, nr. 2, 30 sept. 1926, pp. 1-2.

sforțări pentru a schimba reședința județului de la Baia Mare la Satu Mare (numit în ultimul timp Sătmar). (...) Prefectura se folosește de toate mijloacele posibile și imposibile, permise și nepermise, (...) dând ordin pretorilor și primarilor să adune semnături în favorul orașului Satu Mare”⁵.

Pentru a susține ideea necesității ca orașul Baia Mare să fie capitala județului Satu Mare, dr. Aurel Nistor, redactorul responsabil al gazetei, publică mai multe articole. În „Județul Sătmar ori Cetatea de Piatră?” își exprimă părerea ca județul să revină la denumirea de Cetatea de Piatră, deoarece „ce este mai simplu și mai ușor decât să revenim în țara românească la denumirile vechi istorice românești?”⁶.

În articolul „Orașul de reședință Baia Mare sau Satu Mare?” A. Nistor aduce mai multe argumente pentru care Baia Mare trebuie să fie reședința județului, deoarece „orașul de reședință i-l dă fiecărui județ atât evoluția istorică, cât și situația geografică și considerările naționale din regiunea respectivă. Examinând aceste 3 probleme, (...) orașul Baia Mare este chemat a fi reședința actualului județ Satu Mare din următoarele considerente: este unul dintre vechile orașe de sub stăpânirea veche, care (...) a avut și atunci un aspect românesc. Toate manifestările noastre naționale s-au făcut sau în târgușoarele Șomcuta Mare și Seini, sau în Baia Mare; (...) a fost și este cel mai important oraș al exploatărilor miniere metalurgice, cu un trecut de peste 2.000 de ani; (...) este centrul geografic al teritoriului, unde ușor pot ajunge nu numai locuitorii din Vest, dar și locuitorii din Estul și Sudul județului; (...) este o stațiune climaterică, un oraș cercetat în lunile de vară de mii și mii de străini; (...) este un oraș canalizat și cu un apeduct (...) cu cea mai excelentă apă de izvor; (...) este un oraș cu aspect românesc înconjurat de comune locuite de români...”⁷ (n.n.: cu toată susținerea gazetei, gruparea sătmărenilor și-a impus susținerea reședinței județului la Satu Mare).

Răsfoind colecția ziarului, observăm că redactorul responsabil, ca de altfel și directorul, face o radiografie locală în cotidianul băimărean și, chiar dacă, în aparență, prezintă mici nimicuri, acestea sunt crâmpie din viața reală de toate zilele din Baia Mare și din jurul orașului. Sunt aduse în atenția cititorilor aspecte din viața politică, probleme ale învățământului, culturii, sănătății, religiei și administrației.

Cele mai multe materiale publicate analizează activitatea Partidului Național Liberal, al cărui susținător se dovedește aproape în fiecare pagină, articolele putându-se constitui într-o veritabilă cronică a partidului: Ce vrea partidul național liberal, Nevoile țării și programul Partidului Național Liberal, Ce a făcut partidul liberal pentru țărâtimea din vechiul regat și din România Mare, Sarcina Partidului Național Liberal („educația politică a României Mari și Noi, luminarea conștiinței generale a solidarității în interesele obștești” – consideră Vintilă I. Brătianu⁸).

Într-un alt articol, „Către bunii români. Ce este a face politică în timpurile de față” – semnat tot de Vintilă I. Brătianu, este subliniat rolul important al Partidului Liberal de a face o îndrumare sănătoasă generației tinere, deoarece numai prin „educația cetățeanului alegător al parlamentului și al celui ce participă la viața instituțiilor locale de interes general, prin ridicarea culturală a lui, va ieși mâine și o conștiință mai adâncă a drepturilor și a datoriei lui”⁹.

Un spațiu important este dedicat problemelor administrației locale. Un serial intitulat „Spicuri din administrația orașului Baia Mare” supune atenției cititorilor multe nereguli pe care și le permit funcționarii superiori ai primăriei (dreptatea împărțită cu diferite măsuri, cadouri nelegale însă repede plătite, nereguli la cinematograful orașului ș.a. În 23 septembrie 1927 a avut loc Adunarea Consiliului Comunal al orașului Baia Mare pentru alegerea noului primar. A fost ales Alexiu Pocol, care promitea să conducă după principiul economiei banului public, asigurând totodată prosperitatea orașului (asta după ce deputatul dr. Teofil Dragoș, în cuvântul său, a atras atenția asupra necesității reducerii funcționarilor primăriei, deoarece s-a constatat la acea dată că era 1 funcționar la 200 de locuitori!)¹⁰.

O privire atentă este acordată presei în articolele „Legea Presei – O necesitate socială, morală și națională”¹¹ și „Discreditarea presei. Ziarele din Capitală”¹².

⁵ *Ibidem*, an I, nr. 1, 23 sept. 1926, p. 1.

⁶ *Ibidem*, an II, nr. 4, 27 ian. 1927, p. 1.

⁷ *Ibidem*, an II, nr. 5, 3 febr. 1927, p. 1.

⁸ *Ibidem*, an I, nr. 7, 4 nov. 1926, p. 1.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, an II, nr. 40, 23 sept. 1927, p. 2.

¹¹ *Ibidem*, an II, nr. 43, 20 oct. 1927, p. 1.

¹² *Ibidem*, an II, nr. 39, 22 sept. 1927, pp. 1-2.

Viața culturală a orașului cunoaște efervescența specifică anilor interbelici. Baia Mare este vizitată de trupe teatrale bine cunoscute în București: trupa cu 14 actori condusă de Pepe Georgescu (joacă în sala teatrului din Hotelul Ștefan piesele „Mitu Boierul” și „Extemporal” – 4 febr. și 27 mart. 1927; trupa Teatrului Cărbuș, sub conducerea lui C. Tănase, joacă revistele „Zodia Porcului” și „Dă-te jos din corcoduș” – 15 și 16 oct. 1927; trupa Teatrului Național din Cluj susține piesa „Grigore Vodă” – 15 oct. 1927 și „Glauc” – 2 nov. 1927). Sunt foarte apreciate de băimăreni și concertele muzicale: renumita artistă Elena Chifa a susținut un concert în sălile Cazinoului, fiind acompaniată la pian de Elisabeta Kádár – 25 sept. 1926; Societatea Filarmonică din Baia Mare a prezentat în sala de teatru a orașului un concert festiv dedicat împlinirii a 100 de ani de la moartea compozitorului Beethoven – 19 martie 1927; echipa lirică a tenorului Nicu Corfescu, primul artist român care a adus cântecele și doinele românești pe scenele maghiare din Ardeal, susține spectacole în Baia Mare – 3 și 4 decembrie 1927 ș.a.

Activitatea culturală a fost susținută și de frecvențele conferințe ale profesorilor de la Universitatea din Cluj: prof. univ. dr. Bărbat „Despre baza culturii umane” (21 nov. 1927), V. Meruțiu „Dunărea și importanța ei economică” (27 nov. 1927), Em. Panaitescu „Conștiința națională și guvernarea de stat” (6 dec. 1927), N. Drăgan „Miron Costin” (12 dec. 1927) etc. Aceste conferințe sunt completate cu serate muzicale, serate dansante sau serate de ceaiuri organizate de cele mai multe ori de Reuniunea „Regina Maria” a femeilor române din Baia Mare (președinte Marta Iepure), al căror scop era obținerea de bani pentru acțiuni filantropice.

Învățământul și problemele sale constituie subiecte principale în multe numere ale gazetei. Cunoscutul învățător Ioan Porumb aduce iar în atenție mult dezbătutele probleme ale salarizării și încadrării corpului didactic, știut fiind că ani de-a rândul s-a susținut importanța acestei categorii sociale fără să fi fost în adevăr considerată astfel: „Învățătorimea este factorul cel mai însemnat în mecanismul unui stat. (...) De la acest funcționar – numai în teorie recunoscut de prim factor al civilizației, încă și azi neabăgat în seamă – atârnă fericirea, cultura și progresul general al unui neam...”¹³. În aceeași idee E. Popov deplângea starea societății, care nu pune accent pe educație, în articolul „Datorie către cultură”: „...primul mijloc de îndreptare este acela de a canaliza toate energiile viitoare prin școală spre alte idealuri decât acelea azi la modă (goana după bani), iar al doilea fel, care trebuie ajuns în lumea școlară, este acela de a forma caractere...”¹⁴.

Gazeta publică și articole preluate din *Revista învățământului* (ex. „Școala și educația națională”¹⁵).

Sunt prezente, de asemenea, informații și știri săptămânale din județ, din țară și din străinătate în „Cronica internă” și „Cronica externă”, precum și articole de primă pagină, articole interesante din lumea întregă: „Conflictul anglo-chinez”, „Miliardarii americani servind interese obștești”, „Turcia de după război – impresiile unui publicist francez”, „Originea și sfârșitul lumilor. Noile teorii asupra nașterii, existenței și dispariției planetelor” – din colecția franceză „Cultura modernă” de Pierre Busco, „Ce este Societatea Națiunilor?”, „România și posibilitățile ei de refacere. Părerile unui economist englez (directorul ziarului *The Financial Times* din Londra)” etc.

Pagina a IV-a a gazetei este rezervată reclamelor comerciale, cu ajutorul cărora putem reface parțial rețeaua magazinelor care își desfășurau activitatea în oraș: renumitul „Magazin de Paris” și „Frații Davidovici” (confecții pentru dame), „Pereni” (singurul restaurant românesc din oraș), Fabrica de acid sulfuric și produse chimice „Phönix”, Librăria și papetăria „L. Krizsanovszky”, 4 farmacii, cofetăria „Berger”, magazinul de mobilă de artă Alexandru M. Ghirasin, magazinul de coloniale și fierărie „La câinele negru” (cea mai veche casă comercială din nordul României) ș.a.

Pentru toți cititorii gazetei, atât pentru băimăreni, cât și pentru locuitorii satelor din județ, erau importante rubricile de recomandare: „Cărțile bune și gustul de citit”, „Cărți și reviste”, „Cărți de citit pentru săteni”, rubrici permanente de recomandare a cărților noi și a revistelor prezente pe piața băimăreană.

În final, reținem două evenimente importante care au avut loc în Baia Mare în cursul anilor 1926-1927: constituirea filialei și biroului Crucii Roșii Baia Mare (9 oct. 1926) și sfințirea provizorie a Bisericii Ortodoxe din Baia Mare (14 nov. 1926).

¹³ *Ibidem*, an II, nr. 2, 13 ian. 1927, p. 2.

¹⁴ *Ibidem*, an I, nr. 8, 11 nov. 1926, p. 3.

¹⁵ *Ibidem*, an II, nr. 42, 13 oct. 1927, pp. 1-2.

Un veac de lectură publică: Biblioteca „I.G. Bibicescu”

Dr. Tudor NEDELCEA

Craiova

S-a împlinit un veac de la înființarea uneia dintre primele biblioteci publice din arealul românesc, la Drobeta-Turnu Severin, grație unei personalități marcante, Ioan G. Bibicescu. Evenimentul a trecut aproape neobservat; motivul: era un act de excepție în domeniul cultural-educativ și nicidecum unul politic sau de cancan de proastă calitate.

În *FLAP* (nr. 10, 20-26 martie 2020, p. 5), Ion Andreiță semnalizează un eveniment rar în lumea de azi, prea preocupată de globalism și drepturile minorităților sexuale: „În Turcia, angajații unei firme de salubritate au deschis o bibliotecă cu cărțile salvate de la gunoi. Biblioteca se găsește în Ankara, în cartierul Cankaya. Angajații au strâns în mai multe luni cărțile aruncate”. Doar angajații și familiile lor au frecventat la început biblioteca de circa 6.000 de volume aranjată într-o încăpere a salubrității; ulterior, biblioteca a trezit interesul și al altor categorii sociale, și-a îmbunătățit colecția de carte (*cărți-martir*), astfel încât Primăria Ankara a angajat un bibliotecar cu normă întreagă. Să ne mai mirăm de ce știința și cultura din Turcia au atins un nivel ridicat, impunându-se pe plan mondial?!

Am făcut această paranteză spre a arăta – dacă mai era nevoie – că în România cartea nu mai este privită ca un prieten (idee expirată și dăunoasă!), ci ca un dușman. N-ai carte, ai parte de funcții mari, de miniștri sau parlamentari. În județul Mehedinți, bibliotecile comunale au fost desființate! Probabil că și în alte județe există același fenomen, sau în cazul bibliotecilor școlare.

Și, atunci, de ce să nu-i omagiem pe înaintașii noștri, cărturari și patrioți deopotrivă, care au lăsat, pe lângă creația lor, o avere culturală inestimabilă? Între aceștia, Ioan G. Bibicescu se înscrie cu cinste în galeria cu care ne mândrim, alături de un alt concetățean, Teodor Costescu, ctitorul Palatului Culturii din Turnu Severin, care adăpostește și biblioteca donată.

Ioan G. Bibicescu s-a născut la 8 noiembrie 1848, într-un an revoluționar și într-o localitate, Cerneți, veche capitală a Mehedințiului.

Era fiul moșneanului Gheorghe Bibicu și al Ioanei Ionescu din satul mehedintean Bâltanele. Părinții l-au înscris la școala primară din satul natal sub numele de Bibicescu, unde urmează primele două clase, următoarele două la Turnu Severin, finalizate la Liceul craiovean „Carol I”. La București se înscrie în 1870 la Facultatea de Drept, studii continuate la Paris. Întors în țară, își începe cariera ca simplu copist la Primăria Capitalei, unde are ocazia să cunoască doi mari liberali: C.A. Rosetti și I.C. Brătianu (ce oameni politici aveam!). Cu studii solide și vocație administrativă, promovează ajutor de primar al capitalei, prim-ajutor de primar.

S-a remarcat și ca un strălucit publicist, înființând publicațiile *Dorobanțul*, *Renașterea*, *Unirea*, *Telegraful*, colaborând la vestita revistă *Românul*, oficiosul Partidului Liberal, publicație condusă de renumitul C.A. Rosetti. Deși *Românul* lui C.A. Rosetti polemiza cu *Timpul* lui Eminescu, I.G. Bibicescu milita, ca și autorul „Luceafărului”, pentru „cucerirea Plevnei economice”, după câștigarea neatârării politice la 1877/1878: „Industria națională a ajuns o ficțiune – semnala el atunci, dar avertismentul este valabil și azi. Nu e oare o pagubă și morală și materială pentru o țară agricolă de a consuma făina măcinată în țările vecine, când ea are atâtea râuri care i-ar putea servi la înființarea de mori? Nu e o rușine de a aduce din țările străine funii din tei și de cânepă când avem atâtea păduri și când cânepa reușește atât de bine pe pământul nostru? Nu e o rușine de a importa diferite uleiuri, care se pot extrage din produsele noastre agricole și chiar se extrag, dar apoi ni se înapoiază din străinătate? Nu e o rușine de a importa miere și ceară când țara noastră a fost renumită pentru asemenea produse? [...] Nu e păgubitor de a importa cărbuni, de a importa plumb pentru oștire, argint și aur pentru a bate moneda zisă națională, când sânul pământului românesc conține tezaur de cărbune, de minerale de tot felul și metale prețioase?”¹. Cât de actuali sunt aceste ziceri, periculos de actuale și muștrătoare pentru actuala conducere a PNL (sau ce-a

¹ I.G. Bibicescu, *Mișcarea poporației în România*, Tipografia Românul, 1880.

mai rămas din acest partid istoric). I.G. Bibicescu n-a neglijat nici „ceștiunea agrară”, publicând studii pertinente: *Cât sufără țărani* (1882), *În ceștiunea agrară* (1907).

Numele și renumele său sunt legate de Banca Națională a României, înființată în 1880 de Eugeniu Carada (pe al cărui soclu din Craiova stă scris: „Pentru o Românie unită, oricând, oriunde, împotriva oricui” – aviz contemporanilor!). În 1895, este director al acestei instituții fundamentale, viceguvernator în 1914 și guvernator din 11 decembrie 1916 până în 1921, fiind ales guvernator de onoare pentru tot restul vieții (a decedat la 2 mai 1924). Și în acest domeniu, meritele sale sunt incontestabile, finanțând statul prin Banca Națională în condiții de război. El a fost unul dintre cei care au dorit ca tezaurul BNR să fie transportat la Londra sau Suedia, nicidecum la Moscova, cum au dorit Ionel Brătianu și N. Titulescu.

I.G. Bibicescu a cochetat și cu folclorul, culegând nestemate folclorice în zona stațiunii balneare Vâlcele din Țara Bârsei, publicate sub titlul *Poesii populare din Transilvania* (1895).

Alte cărți publicate de I.G. Bibicescu: *Embaticul. Răscumpărarea lui* (1881), *Raportul secțiunii comerciale* (1882), *Cercetări asupra crizei și cauzele ei* (1885), *1848 în România* (1898), *Sunt persecutați evreii în România?* (1902), *Les revendications de la Roumanie* (1913), *Rectificări și constatări cu privire la Banca Națională a României* (1914), *Opt ani în BNR* (1921).

Dar Ioan G. Bibicescu a rămas în posteritate mai ales prin opera sa de mecenat. „Mecenatul era o investiție de suflet, un frumos ideal (pe atunci se credea lucid în idealuri). Gestul filantropic era unul firesc în acea vreme (dar azi!?) Mulți dintre îmbogățiiții României moderne, cum și mulți dintre moștenitorii de averi (*ab antiquo*) nu puteau fi fericiți văzând sărăcie în jur”, definesc acest act Ileana Roman și Tudor Rățoi, scriitori și istorici, cu pertinente contribuții la istoria locală și națională.

I.G. Bibicescu intenționa încă din 1913 să doneze severinenilor biblioteca sa, cum ne încredințează Teodor Costescu (care-i mulțumește pentru „neprețuitul dar ce ați promis conjudețenilor și concetățenilor Domniei Voastre”). El a mai sprijinit financiar revistele *Familia* (Oradea), *Tribuna* (Cluj), *Gazeta de Transilvania* (Brașov), *Șezătoarea* (Fălticeni), *Cuvântul românesc* (Basarabia), dar și memorialiștii și pe alți ardeleni.

Războiul a întrerupt materializarea acestei donații. Apoi, I.G. Bibicescu a înființat Societatea culturală „I.G. Bibicescu” (prin vot parlamentar, cu publicare în „Monitorul Oficial” din 22 iulie 1921), sub egida Ministerului Instrucțiunii Publice. Paralel, Teodor Costescu (30 martie 1864-5 martie 1939), membru de onoare al Academiei Române, a început, printre altele, construirea Palatului Culturii, cu eforturi financiare proprii enorme, care va adăposti donația de carte a lui I.G. Bibicescu. De altfel, el s-a deplasat la București în 1920 pentru a prelua cele „aproximativ 20.000 volume, multe din[tre] ele opere de mare valoare, care face ca Severinul să aibă cea mai frumoasă bibliotecă din țară, după orașele București și Iași”, după cum însuși T. Costescu consemnează.

Pe lângă aceste cărți, I.G. Bibicescu mai donează „600 de monede vechi, 57 de medalii comemorative, un ceasornic mare, lucrat artistic, Columna lui Traian în bronz, de un metru și jumătate înălțime, ce i-a aparținut lui Mihail Kogălniceanu” (Cristian Anița). În total, I.G. Bibicescu donează peste 30.000 de volume (carte și periodice), formând un fond enciclopedic, multe exemplare fiind bibliofile, tipărite în marile case editoriale europene (Elzevir, Plantin), sau în centrele tipografice românești: *Octoi-bul* (Brașov, 1575), *Cazania lui Varlaam* sau *Carte românească de învățătură* (Iași, 1643), unele cărți purtând ex librisuri, autografe sau diverse însemnări de importanță națională și nu numai. Donatorul a contribuit cu subvenții la construirea aripii de est a Palatului, unde va funcționa biblioteca publică, a donat mobilier (șapte mari dulapuri stil Biedermeier, 77 dulapuri din stejar, care îmbrăcau pereții sălii de lectură, după modelul Bibliotecii Fundației Regale Universitare „Carol I” din București. Din păcate, în timpul restaurării Palatului (2010-2016), aceste dulapuri s-au volatilizat, ca și superbele lustre. „Acum, ajuns la bătrânețe – scrie donatorul în Actul de donație – a sosit timpul să dau ființa dorului de mult hrănit în sufletul meu, de a lăsa, după trecerea mea din viață, compatrioților mei și cu deosebire iubiților mei mehedințeni, un mijloc de a se continua răspunderea culturii și în generațiile viitoare”.

Și, astfel, printr-o lege specială votată în Parlament la 19 aprilie 1921 și publicată în „Monitorul Oficial” din 22 iulie 1921, se deschide oficial pentru public Biblioteca „I.G. Bibicescu”, mutată în 1924 în Palatul Culturii „Teodor Costescu” din Turnu Severin.

Merită menționat și efortul filantropic al Băncii Naționale a României, care a donat biblioteca lui Grigore N. Nanu (cumpărată de BNR), a sprijinit financiar biblioteca pentru achiziții de carte și înființarea de biblioteci filiale în tot județul Mehedinți, chiar și în străinătate. Încă din 1921 s-au înființat 12

filiale, iar până în 1931, 118 filiale în județ, 39 în Banat, 17 în Basarabia, 19 în Ardeal, 3 în Dobrogea, 3 în Bucovina, 6 în vechiul regat, 34 în Banatul iugoslav (total 239 de biblioteci filiale).

I.G. Bibicescu n-a fost un filantrop bogat, nu și-a construit o casă personală (locuia cu chirie). A avut două soții, care nu i-au dăruit niciun copil. A mai avut, cum menționează o revistă locală din 1937: „47 de acțiuni BNR, de câte 500 lei bucata, 80.000 lei în bonuri și mobilă din casă, 40 acțiuni le-a lăsat Bibliotecii din Severin, iar 7 acțiuni unui servitor care l-a îngrijit cu un rar devotament până la moarte”.

I.G. Bibicescu a lăsat Bibliotecii sale o bogată corespondență cu mari personalități ale vremii, cu instituții importante, corespondență salvată de la epurare/topire de către George Sorescu (fratele mai mare al genialului Marin Sorescu), pe atunci profesor de limba și literatura română la Liceul „Traian” din Turnu Severin. Corespondența a fost valorificată plenar de Tudor Rățoi și George Sorescu, sub titlul *Ioan G. Bibicescu, folclorist și om al cetății în corespondență și documente* (Editura Didahia Severin a Episcopiei Severinului și Strehaiei, 2019).

În timpul bombardamentelor din 21 aprilie și 6 mai 1944, clădirea Palatului Culturii și, implicit, a Bibliotecii „I.G. Bibicescu” a suferit, multe dintre aceste valori patrimoniale dispărând sau fiind distruse; după război, o dată cu bolșevizarea României, s-a desfășurat și nefasta epurare ideologică a fondului de carte și publicații, ajungându-se la 38.200 exemplare după inventarul din 12 decembrie 1949.

Astăzi, Biblioteca Județeană „I.G. Bibicescu” din Drobeta-Turnu Severin are peste 500.000 de unități de bibliotecă (carte și periodice), asigurându-și prestigiul național prin fondul de carte veche, bibliofilă, manuscrise. În 1951 a funcționat ca bibliotecă raională, apoi județeană din 1968. În bibliotecă au fost angajați oameni de cultură precum Coriolan I. Burlacu, Pompiliu Costescu, Victor Rusu, Ileana Roman, ultimii renumiți ca scriitori.

(Ca elev „traianist”, coleg și prieten (încă de atunci) cu reputatul scriitor și gazetar Nicolae Dan Frunteletă, am participat la unele acțiuni culturale din acel palat (care nu-i mai purta numele ctitorului Teodor Costescu). Una dintre aceste manifestări era consacrată scriitorului Dan Deșliu, prezent în manualele școlare cu *Lațăr de la Rusca* și *Minerii din Maramureș* (bine remunerate). Mare înghesuială de liceeni în sală. Apare scriitorul Dan Deșliu, înaintând spre prezidiu clătinându-se, asemănător urinatului boului. Naiv, ca oricare copil de la țară, am crezut că-l chinuie talentul, îl face să meargă în „cruciș și-n curmeziș”, cum ar zice Eminescu. Să aflu, apoi, un adevăr crunt: poetul era beat mort!).

Se cuvine să precizez că despre I.G. Bibicescu și donația sa au scris importante condeie: Al. Bărcăcilă (*I.G. Bibicescu*, în *Arhivele Olteniei*, 3, nr. 15, 1924, p. 422); Petre Drăgănescu-Brateș (*Viața și opera lui Ioan G. Bibicescu*, 1938); I.C. Chițimia (*I.G. Bibicescu și folclorul Transilvaniei*, 1970); Dan Buciumeanu (*Comori de carte veche românească și străină în Biblioteca I.G. Bibicescu*, 1996); Virgiliu Tătaru (*I.G. Bibicescu. Corespondență*, 1996); Ileana Roman (*I.G. Bibicescu sau viața ca operă*, 1998); Cristian Anița (*Biblioteca I.G. Bibicescu în documente*, 2003); Ileana Roman, Tudor Rățoi (*Dicționarul enciclopedic al județului Mehedinți*, 2003); Ileana Roman, Tudor Rățoi (*Excelențe severinene*, vol. II, 2017).

Ioan G. Bibicescu, un om al timpului său, dar și al nostru, un om al faptelor împlinite și nu al vorbelor, un patriot în marginile adevărului, cu care ne mândrim și pe care-l omagiem cu sinceritate.

P.S. 1. Admirabil spectacolul dedicat centenarului Teatrului Național „Mihai Eminescu” din Chișinău: un omagiu sincer adus limbii și culturii române, românismului în sine. Festivitatea a fost onorată de Maia Sandu, președinta țării, femeia-bărbat, modestă și demnă în același timp.

O propunere îndrăzneță: ce-ar fi să repetăm „scenariul” Alexandru I. Cuza, adică Maia Sandu să fie aleasă președinte și al României! Am avea un președinte cu dragoste de țară, dar și reunirea mult visată. Prutul să aibă rolul Milcovului. Europa n-ar avea decât să constate o realitate de netăgăduit: românii sunt o enigmă, dar și un miracol.

Doamne-ajută!

P.S. 2. Distinsul meu profesor Sorin Stati (1931-2008), plecat din țară în 1971, din cauza incompatibilității ideilor sale cu cele ale seniorilor vremii, devenit membru de onoare al Academiei Române la 8 septembrie 1993, a scris o fascinantă carte: *Călătorie lingvistică în Țara Mușelor* (București, Editura Științifică, 1967). Între alte „călătorii” se oprește și la sensul cuvântului *parlament*: „Parlamentul se cheamă în franceză **parlement**, pentru că aici se vorbește (**parle**) și se minte (**ment**) mult, iar pantalonului i se zice **pantalon** în aceeași limbă pentru că atârna (**pend**) până la călcâie (**talons**)!”. Mult adevăr.

Centenarul Reîntregirii: Maria, regina naționalistă

Dr. Tudor NEDELCEA

Craiova

În reputata revistă lunară *Curtea de la Argeș*, fondată în 2010, academicianul-scriitor Gheorghe Păun (urmașul lui Ion Barbu) a inaugurat o rubrică, „Lacrima Anei” (studii, poezii culte și populare dedicate Anei lui Manole), materialele fiind antologate în cartea omonimă tipărită în 2019. În „nota editorială”, acad. Gh. Păun incită la vaste comentarii: „Mai în glumă, mai în serios, am mai spus/scriș că Ana ține zidurile Mănăstirii Argeșului pe umeri, dar Manole primește laudele, el este «meșterul valah cu nume de fântână» (Labiș), în timp ce prin fântână curg lacrimile Anei”.

Provocat de acest scurt, dar incisiv comentariu, am dezvoltat ideea (vezi articolul „Lacrima Anei”, în vol. Tudor Nedelcea, *Printre cărți și oameni*, vol. VII, Craiova, Editura Sitech, 2021, pp. 96-101), sugerând/demonstrând că, în istorie, femeia a fost nevoită să fie tratată pe plan secund, să fie vinovată fără vină, cum e cazul Evei lui Adam sau să suporte atacuri misogine (Nietzsche recomanda „ținerea în lesă a femeii”; Schopenhauer: „femeia trebuie să asculte”, iar pentru Hegel femeile „nu sunt făcute pentru activități ce necesită o facultate universală”).

Istoria fiind făcută, în general, de bărbați, femeia nu a avut parte de un tratament echitabil. Chiar și în istoria românilor, prea puțin (sau deloc) s-a scris de rolul esențial jucat pe scena istoriei naționale de Ana Ipătescu, Maria Grant (Maria C.A. Rosetti), Maria Simonis (în cazul Revoluției pașoptiste), sau chiar de rolul decisiv, determinant al Cocuței Conachi (fiica boierului-poet Constantin Conachi și soția caimacamului Vogoride) în realizarea Unirii Principatelor Române.

În această ilustră descendență o putem așeza, cu asupra de măsură, pe regina Maria, fără a ierarhiza meritele celorlalte femei de toată isprava.

Am numit-o „regina naționalistă”, în sensul real, adânc al cuvântului. A-ți iubi națiunea nu înseamnă a urî alte națiuni, a-ți iubi mama nu înseamnă că urăști celelalte mame (Oare care-i motivația schimbării celui mai frumos cuvânt din lume și din toate limbile în „părinte 1”?!). Naționalismul n-are nimic în comun cu xenofobia, rasismul, antisemitismul sau alte anti..., doar cu antiprostia). „Naționalitatea trebuie să fie simțită cu inima și nu vorbită **numai** [sublinierea lui Eminescu, n.n.] cu gura” (ms. 2257), s-a pronunțat „românul absolut” (Petre Țuțea), pentru unii, „cadavrul din debara” pentru alții (care au fost decorați cu medalia „Petofi”). Și continuă să ne lămurească autorul *Luceafărului*: „Nu cu fraze și măguliri, nu cu garde naționale de florile mărilor se iubește și se crește nația adevărată. Noi o iubim așa cum este, cum a făcut-o Dumnezeu, cum a ajuns prin suferințele seculare până în zilele noastre. O iubim „sans phrase” [...], dar o iubim fără a-i cere nimic în schimb, nici chiar încrederea ei, atât de lesne de indus în eroare, nici chiar iubirea îndoită azi la lucruri străine și la oameni străini. Și chiar dacă amintirea noastră ar pieri în umbra vremurilor și s-ar șterge din memoria tuturor, tot pe aceeași cale a conservării naționalității și țării vom stăruia, fără a face în această supremă privire nicio concesie primejdioasă ideilor veacului. Cine în această privire nu e cu noi e contra noastră”².

În acest concept eminescian o putem așeza, cu gratitudine, pe regina noastră, Maria, Regina Reîntregirii. În istoria noastră o putem asemăna cu Maria, soția domnitorului-martir Constantin Brâncoveanu, care și-a dat viața sa și a celor patru feciori ai săi, a sfetnicului Ianache, în prezența ambasadurilor țărilor creștine europene (?!), la Sfânta Maria Mare a anului 1714 pentru păstrarea credinței creștine și a țării sale mult râvnită și pe atunci și dintotdeauna.

Chiar în familia regală, regina Elisabeta (Carmen Sylva, ca pseudonim literar), soția regelui Carol I, și-a dedicat întreaga activitate de prima Doamnă intereselor națiunii române, ajutând în Războiul de Neatârănare (fiind numită „mama răniților”), sprijinind moral și chiar material aproape întreaga elită românească (invitându-l pe Eminescu la Palat, ducându-i ceașca cu ceai făcută de ea însăși, a comentat: „eram ca o vestală care duceam ofrandă regelui poeziei românești”), având relații externe cu mari personalități (a purtat corespondență cu marele Lev Tolstoi). La Palat se îmbrăca în ie românească spre a

² *Timpul*, IV, nr. 115, 27 mai 1879, p. 1.

dezvolta industria casnică; dar, mai presus de toate, a scris despre români și România cu sinceritate și obiectivitate, stil de viață care a impresionat-o pe urmașa ei la tronul României, regina Maria: „Femeie de o puternică pasiune în tot ce iubea sau ura, având atâta entuziasm cât acei care încep abia viața, mare muncitoare, gânditoare mare, regina Elisabeta avea adesea nevinovăția copilului. Impresionabilă și idealistă înfocată, ea nu vedea totdeauna lucrurile sau oamenii potrivit cu adevăratul lor preț și, de aceea, adeseori cădea prada celor care știau cum să speculeze prea marea bunătate a inimii sale. Trăia pentru alții. Mâna-i era totdeauna gata să dea, urechea să asculte, ochiul să verse lacrimi pentru durerea altuia. Era într-însa ceva din furtunile naturii; avântul ei era tot atât de vijelios ca și disperarea ei” (Vezi N. Iorga, *Regina Maria. Cu prilejul încoronării*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2017, p. 40).

Numită pe drept cuvânt „Regina Marii Uniri”, „Regina Unică a României Unite”, alcătuitoare volumului *Maria – Regina Marii Uniri* (Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni și Fundația Cultural-Științifică Aromână „Andrei Șaguna”, 2013), IPS Teodosie, A. Papari, Liviu Pandelescu, Victor Crăciun, M. Zidaru, Tr. Brătianu, Cristiana Crăciun, Mircea Chelaru au omagiat-o la împlinirea a „75 de ani de la trecerea în lumea arhanghelilor neamului a A.S. Regale Maria de România”. Aici, în acest volum, citim *Rugăciunea unei Regine*, un emoționant text sacru care dă măsura personalității sale: *Îmi înalț inima spre Tine, oh! Doamne! Ascultă, te rog, ascultă smerita mea rugă. M-ai înălțat, m-ai așezat în locul de slavă și ai pus în mâinile mele o putere ce nu e hărăzită multora. Mi-ai însemnat un drum care trebuie să fie al meu și pe care trebuie să pășesc fără a șovăi. Din pricină că sunt nevoiți să-și înalțe fruntea ca să mă vadă, mulți cred că nu calc decât prin locuri pline de soare; dar Tu, oh, Doamne!, cunoști pietrele ce-mi rănesc picioarele și mulțimea spinilor ascunși sub trandafirii ce mi-au fost dăruiți.*

Ai făcut să strălucească chipul meu în fața smeriților acestei lumi. Ai așezat purpura pe umerii mei și coroana pe capul meu și mi-ai poruncit să le port ca și când n-ar fi o povară. Și ai grăit:

Ai fost aleasă între mulți; fii vrednică de cinstea ce ți s-a făcut, fie mâna ta blândă, cuvintele tale pline de mângâiere și fă din inima ta un loc de odihnă pentru cei oboșiți și fără tihnă. Scoală-te în zori de zi, iar noaptea nu dormi prea greu ca nu cumva să rămână neauzit vreun strigăt înălțat către tine. Căci ești mama unui popor și ai fost aleasă să-l călânzești în viață și să porți povara durerilor și bucuriilor lui.

De aceea strig către Tine, oh, Dumnezeu meu! Dă-mi putere să înfrunt orice soartă, să înving orice temere, să străbat prin orice furtună.

Dă-mi o nesfârșită răbdare, oh, Doamne!, și voința de a birui orice ispită nevrednică; fă-mă fără teamă, bună și dreaptă, oh, Doamne!, așa încât să rămân neclintită în mijlocul oricărei nenorociri. Dă-mi o inimă vitează ca să suport toate durerile pe care le văd și le aud; o inimă vitează ca să nu pierd curajul la sfârșitul unei zile de zbucium; o inimă destul de mare ca să îi poată iubi și pe cei pe care nimeni nu-i iubește, destul de dreaptă ca niciodată să nu osândească în grabă și destul de milostivă ca să poată ierta „de 70 de ori”.

Să pătrundem cu emoție și evlavie în biografia acestei regine, care și-a uimit contemporanii, români, europeni sau americani, iubită de întregul popor român, dar urâtă și umilită de propriul său fiu, devenit rege.

S-a născut la 30 octombrie 1875 în Comitatul de Kent din Marea Britanie, ca fiică a ducesei Maria (fiica țarului Alexandru al II-lea și a prințesei germane Maria de Hesse) și a ducelui Alfred de Edinburgh, fiu al reginei Victoria a Marii Britanii. După o copilărie fericită în familie, îl întâlnește, aproape întâmplător, pe viitorul său soț, Ferdinand, la unchiul său, Frederick de Hohenzollern. De fapt, regele Carol I-a trimis special în Germania spre a întrerupe povestea de dragoste dintre prințul moștenitor Ferdinand și Elena Văcărescu (din familia poezilor boieri, viitoare mare scriitoare și diplomată. Cei doi îndrăgostiți, Maria (17 ani) și Ferdinand (27 ani), se logodesc la Potsdam, iar căsătoria are loc la Palatul Cotroceni, la 29 decembrie/10 ianuarie 1893, întâi cununia civilă, apoi cea catolică, iar petrecerea are loc la castelul Sigmaringen, la sfârșitul lunii ianuarie 1893. Tinerii întorși în țară prin Ardeal participă la slujba religioasă de la Mitropolia noastră ortodoxă, iar la Biserica Sfântul Spiridon se oficiază căsătoria ortodoxă: „Mulțime, urale,

zgomot, bună primire, veselie [...], dar cu toate că eu eram punctul central în jurul căruia se desfășura atâta alai, nu eram decât o biată mică străină într-o țară străină”.

„Biată mică străină” avea să devină, prin meritele proprii, una dintre cele mai iubite personalități feminine din istoria românilor, iar țara străină i-a devenit propria-i țară, pe care a slujit-o cu devotament și credință.

Prin această sfântă căsătorie, englezoaica devine româncă Maria, iar România a devenit pur și simplu *Țara mea*. O mărturisește cu sinceră empatie: „Iubirea mea pentru această țară, pe care am făcut-o a mea prin lacrimi și suspine, a ajuns pentru mine ca o religie. Mă simt legată de ea prin lanțuri de oțel, legată prin inimă, prin creier și prin sânge. Simt că fiecare dintre cei șase copii ce-i am e unul dintre inelele aceluiași lanț pe care numai moartea și dezastrul îl pot sfărâma”.

Tânăra regină, cu „ochi albaștri argintii”, se instalează cu soțul ei, regele Ferdinand, la Cotroceni, dar frecventează și Castelul Peleş din Sinaia, unde i se nasc primii doi dintre cei șase copii ai cuplului: Carol (viitorul Carol al II-lea, în 1893, și Elisabeta (viitoarea regină a Greciei, în 1894). La Gotha (Germania) Maria dă naștere Marioarei (viitoare regină a Iugoslaviei, în 1900), la Peleş îl naște pe Nicolae (1903), la Cotroceni pe Ileana (în 1909, măritată întâi cu principele Anton de Habsburg, apoi cu boierul mehedintean Ștefan Isărescu, iar după despărțire s-a călugărit sub numele de Maica Alexandra). Al șaselea copil și ultimul, Mircea, moare la nici patru ani de febră tifoidă.

Între 1899 și 1902, regele Carol I și regina Elisabeta construiesc pentru viitoarea familie regală castelul Pelișor (lângă Peleş), principesa Maria punându-și amprenta asupra arhitecturii și mobilierului din interior.

La 27 septembrie/10 octombrie 1914 moare regele Carol I, pe tron urmându-i nepotul său de frate, Ferdinand, la 28 septembrie/11 octombrie 1914. Doi ani mai târziu, moare și regina Elisabeta, la 1 februarie 1916. Noul cuplu regal avea să împlinească o misiune istorică, a Reîntregirii Neamului, intrând în Primul Război Mondial de partea cui o cereau interesele naționale ale României (regele Carol I refuzase acest deziderat).

Primirea vestei, prin telefon de la prințul Știrbei, că este regină, a suportat „una dintre emoțiile cele mai zguduitoare și covârșitoare din viața mea”, conștientă de „nemărginită răspundere ce m-ar aștepta, mai ales din pricina vremurilor în care trăiam și a faptului că situația Europei îndeobște și mai ales a României erau în grea cumpănă. Eram în pragul unei noi ere politice și orice mișcare, orice hotărâre aveau să fie de o însemnătate covârșitoare. Clipa era solemnă, dar nu simțeam nicio teamă, deși mi se părea că mi se deschisese asupra vieții o ușă tainică”. Își alege ca Doamne de onoare pe Maruca Cantacuzino, Cella Delavrancea, Dissescu, Haret, Antonescu, Mimi Racotă, Catargi, Julie Ghica.

Femeie-bărbat, tânăra regină făgăduiește defunctului rege Carol că „îți vom duce vitejește opera mai departe”, că „voi încerca să fiu cum ai fost tu, credincioasă până la moarte, să-ți iubesc țara cum ai iubit-o tu, atâția ani îndelungați; cu Voia Domnului îți vom duce înainte opera fără a ne teme”. Și l-a convins pe soțul său, șovăielnicul Nando, să intre în război de partea Antantei, devenind în acele vremuri de restriște, 1916-1918, „cei mai temeinici prieteni din lume și că suntem legați de țara noastră așa cum nu e dat multor suverani să fie. Suntem una cu poporul nostru și, cu toată dezbinarea trecătoare, poporul nostru e una cu noi”. Aici, regina este prea optimistă „cu toată dezbinarea trecătoare”. Dezbinarea dintre români nu a fost/nu este trecătoare, din păcate, ea face parte din ADN-ul nostru și este cultivat și de unii lideri politici de azi, total opuși patriotismului reginei Maria.

„Era la începutul marelui război mondial și fusese vorba de abdicarea bătrânului rege din pricina unei dezbinări temeinice între părerea lui și a poporului său; se șoptește că noi, generația tânără, care aveam în fața noastră viața întreagă, trebuia să-l urmăm în exil dacă se hotăra să plece. Întreaga mea ființă se răzvrătea vitejește împotriva unei asemenea idei, tot imboldul de luptător ce e în mine se pregătea să spulbere un asemenea plan”.

Splendidă mentalitate și maxima responsabilitate față de poporul său! Regele Carol I, cu merite incontestabile de altfel, dorea înființarea unei mitropolii catolice la București, nejustificată prin numărul prea mic de catolici în capitală. Numai demersurile jurnalistice ale lui Eminescu l-au determinat pe rege să nu pună în practică un asemenea proiect³.

Marea Regină Maria este hotărâtă, în consens cu țara și poporul pe care-i păstorește, chiar indignată de ideea abandonării noii sale țări, adică „Țara mea”: *Ce fel? Să fiu nevoită să părăsesc această țară,*

³ Vezi Tudor Nedelcea, *Eminescu*, Editura Academiei Române, București, 2020, p. 83 și următoarele.

care în sfârșit ajunsese a mea și în inima căreia mă furișasem atât de încet, însă atât de temeinic?

Ce fel? Să părăsesc acest popor care începea să aibă încredere în mine și să mă privească drept zorii nădejdlor lui? Să-mi părăsesc menirea, viitorul și sfântul drept de a fi înmormântată în pământ românesc?

Oh, niciodată! Așa ceva nu trebuie să se întâmple.

Și privind la călărețul mic și îndrăzneț pe călușul lui alb ca zăpada, îmi dădui seama că-l născusem cu gândul că făcea parte din țara lui și țara lui dintr-însul. Bucuria de a trăi, ce-i alerga prin vine și îl făcea să-și dea capul pe spate râzând cerului deasupra lui, era strâns împletită cu câmpiile, cu munții, cu pădurile, cu ogoarele, cu râurile acestei țări care era a lui. Fiece picătură de sânge din vinele lui era legată de acest pământ peste care trecea în galop.

Nu s-ar putea simți acasă în nicio altă țară din lume, aceasta era moștenirea lui, dreptul lui...

Și în acea clipă știam cu o siguranță tare ca piatra că, chiar dacă s-ar hotărî alții să plece, eu cu copiii mei aș rămâne lipită de acest pământ, căci a ne smulge de lângă el însemna să ne smulgă inima din trup (Maria – Regina Marii Uniri, pp. 130-131).

Hotărârea României în 1916 de a intra în război (acolo a fost războiul *nostru*, nu cel din Irak, Afganistan sau Ucraina) a însemnat privațiuni, lacrimi, răniți și morți, dar și împlinirea unui ideal. Regina s-a dovedit a fi din nou la înălțime, impresionând prin devotament, energie, curaj, sfidarea morții: „Eu nu am timp să fiu bolnavă și atâta timp cât România are nevoie de mine”, scrie principesa Ileana, fiica ei. Când se întorcea acasă la Iași, partea de jos a rochiei reginei era plină de păduchi, dar regina n-a luat niciun medicament și Dumnezeu a păzit-o.

Dar Primul Război Mondial aduce și bucurie în sufletul românilor de pretutindeni, și al reginei implicit. „Basarabia s-a declarat alipită de România; aceasta ne pricinuieste o mare bucurie”, dar și o temere în contextul european politic al anilor 1918-1920 și al semnării Păcii de la Bufta: „Nu pot decât să privesc viitorul cu teamă și să mă întreb ce necazuri noi vor izvorî din aceasta”. Și vor izvorî multe necazuri, pe care tot Regina avea să le rezolve. Totuși, „alipirea Basarabiei, notează ea, la 30 martie/12 aprilie 1918, e netăgăduit un mare eveniment pentru țara noastră. E primul pas [pentru] «Unirea» visată de România”. Întoarcerea familiei regale la București, după exilul forțat la Iași, este descris cu minuțiozitate: „Am fost aproape strivită de mulțimea scoasă din fire de fericire, inima mi-e plină până la revărsare”, „mulțime nerăbdătoare, sute de soldați, urale furtunoase, muzici, cântări și fluturatul multor steaguri, o înveselire obștească”, „o simfonie ametoitoare de roșu, galben și albastru”.

Într-o scrisoare către mama sa, din 19 septembrie/2 octombrie 1916, regina Maria vorbește nu de probleme familiale, cum ar fi firesc, ci tot despre „Țara mea”: „Fiecare țară are idealul ei, iar țara noastră a nutrit un vis de secole, că într-o bună zi toți românii vor fi uniți sub o singură coroană – nu există nici cel mai mărunț și mai ignorant țăran, în cel mai uitat colț al țării, care să nu fi avut acest vis. Pentru ei, acest război este unul sfânt și își vor da de bunăvoie ultima picătură de sânge pentru a-l realiza”.

Sfârșitul Primului Război Mondial nu însemna și împlinirea idealului românilor. Imperiile se destramă, urmează formarea statelor naționale. Dar cum? Își intră într-un rol decisiv Regina Marii Uniri. „Am fost trimisă în afara granițelor ca să vorbesc pentru țara mea, de a pune problemele sale în fața acelor care astăzi remodelau harta Europei și eram bine avertizată că România se afla într-o situație delicată”, conștientă de faptul că „misiunea mea era aproape misiunea unui bărbat, [dar] felul meu de a pleda a fost acela al unei femei”. Are o misie grea, dar se simte flatată că „toți s-au gândit că pot ajuta”, dar cel mai mult regina simte că poate ajuta Țara, prin recunoașterea internațională a Unirii de la 1 Decembrie 1918. Se întâlnește cu decidenți politici mondiali: Clemenceau, primul ministru francez, președintele Franței, Poincaré, președintele SUA, Wilson, regele Marii Britanii, George al V-lea etc. „Am prezentat nevoile și aspirațiile poporului meu. Am pledat, am explicat, am rupt nesfârșite lănci în apărarea lui. Am dat țării mele o imagine energică, vie și mulți au înțeles și mi-au susținut eforturile, înțelegând entuziasmul care mi-a dat putere”. Regina Maria a pus pe harta Europei un nou stat: România. Vine în Parlament, alături de Ferdinand, după acest istoric turneu diplomatic victorios, dar este nevoită să recunoască un adevăr care ne macină de secole: „Toți românii noștri nu erau uniți așa cum ar fi trebuit să fie, lumea după război nu se arătase la înălțimea eroismului desfășurat în timpul giganticului efort de a câștiga. Am câștigat, dar lumea a rămas mică, sordidă, lăcomă și egoistă. Se mimează unul pe altul, sunt invidioși și egoiști, lacomi și meschini în scopurile lor. Puțini, prea puțini se ridică deasupra mocirlei cu idealuri curate și dorințe spre bine”.

Trist adevăr! Aceleași lucruri le-a exprimat și Eminescu, când a vorbit de voievodul martir Grigore Ghica III.

Și vine anul încoronării, 1922, cu inevitabilele găselnițe românești și nu numai: regelui nu i se permite de Vatican să intre într-o biserică ortodoxă, el fiind catolic. Tot regina rezolvă: încoronarea se face în fața bisericii. Partidele Național Liberal și Național Țărănesc – deci *naționale* – nu participă, fiind în opoziție, iar serbarea de la Alba Iulia era doar o „manifestare de partid”.

La 15 octombrie 1922 Ferdinand este încoronat la Alba Iulia ca rege al tuturor românilor, alături de Regină, care s-a implicat și în politică, cu rezultate benefice, rol pe care și-l autodefinește: „Adevărul este că eu fac munca unui bărbat și a unei femei totodată și oamenii mă tratează ca și cum aș avea o autoritate pe care, de fapt, nu o am. Vin la mine miniștri, politicieni, generali, mari industriași și oameni de finanțe, oameni de toate naționalitățile și de toate categoriile. Eu sunt un fel de organ executiv, ceea ce Nando nu este, acesta e adevărul: dar ceea ce face activitatea atât de imposibil de obositoare este toată acea muncă pregătitoare – cuvântul final trebuie să fie rostit de rege. El nu știe cât am eu de lucru, deci poate sta liniștit, neștiind. Aparține acelei categorii de ființe care nu fac niciodată singure lucrurile, deși deseori se gândesc la ele și vor sau speră să le facă”.

De menționat că înainte de a intra în Primul Război Mondial, România avea 137.000 km pătrați și 7.700.000 locuitori, iar după 1 Decembrie 1918, România Mare însuma 295.000 km pătrați pe care locuiau 17.000.000 de suflete.

După un turneu de asemenea triumfal în SUA în 1926, regina Maria, care a trăit în România 45 de ani, este nevoită să se întoarcă în țară, datorită înrăutățirii sănătății soțului ei, regele Ferdinand, care-și dă obștescul sfârșit la 20 iulie 1927, la Pelisor.

Pentru această Regină-Om încep necazurile, datorate fiului său cel mare, Carol, care a încălcat conștient legile țării și statutul Coroanei Regale, dezertând de pe frontul din Moldova („Mai degrabă să mori de un glonț dușman și să zaci în bunul pământ românesc decât să dezertezi într-un asemenea moment, disprețuit de întreaga țară, ceea ce va apăsa greu pentru tot restul vieții tale”), căsătorindu-se ilegal cu Zizi Lambrino. Se autoexilează în 1925, renunță la domnie în favoarea fiului său legitim, Mihai, dar apoi se răzgândește. La 6 mai 1928 încearcă o lovitură de stat, închiriind două avioane din Marea Britanie. Autoritățile britanice îl opresc, îl declară *persona non grata*. În iunie 1930 se întoarce în țară și se instalează prin forță ca rege, înlăturându-și de pe tron propriul fiu. Asupra mamei sale, regina Maria, își varsă toată ura, pentru că nu i-a tolerat aventurile amoroase și destrămarea familiei. Dacă la 2 august 1927 reginei Maria i se fixează un venit de 20 milioane lei (Mihai avea 22 milioane, prințul Nicolae 7 milioane, Sitta, mama lui Mihai, 7 milioane), Carol al II-lea îi diminuează veniturile, o izolează și o umilește peste măsură. N-o consultă ca regină mamă, îi urmărește toate mișcările, o spionează, îi expropriează în folos propriu venitul moșiei Sinaia, conform codicilului lui Ferdinand, îi reduce cu 25% lista civilă, îi pune sub control toate convorbirile interne și externe, de la Cotroceni, Pelisor, Balcic și Bran, o izolează la Balcic, interzice organizației femeilor române s-o sărbătorească la împlinirea vârstei de 60 de ani, o îndepărtează pe sora sa, Ileana (pe care o considera „vitregă”); la inaugurarea Arcului de Triumf din București, în decembrie 1936, regele îi laudă pe toți, numai pe regină nu, deși era de față. Izolată și umilită, regina i se destăinuie vărului său, regele britanic George: „Nu ți-am scris niciodată în ultima vreme că viața este foarte grea și foarte tristă. [...] Am luptat doi ani înghițind toate răutățile, toate căderile, dar totul în zadar. [...] Toate drepturile de mamă mi-au fost refuzate, chiar și dreptul de a fi iubită. [...] În ultimul timp am trăit într-o lume pe care nu o înțeleg. [...] Am fost totdeauna un bun luptător. Dar să lupt împotriva propriului tău copil?”.

Dureros strigăt de mamă. Se confirmă un proverb românesc: „Nicio faptă bună nu rămâne nepedepsită”. Și regina Maria a fost pedepsită cu vârf și îndesat. Și nu de oricine, ci de propriul fiu. Mai aud/citesc/ascult pe unii așa-zisi monarhiști vorbind la superlativ despre Carol al II-lea, considerându-l „voievod al culturii”, cum l-a numit, din simplă slugărnice, un ziarist din perioada interbelică; dar Elena Ceaușescu n-a fost numită „savant de renume mondial” numai în țară, ci chiar și de universitățile străine care i-au acordat, prin mijlocirea lui Pacepa, titlul de *doctor honoris causa*. Și a fost savantă?!

Dacă spui despre Carol al II-lea că a fost dictator (a desființat, în 1938, toate partidele politice din România, creându-și propriul partid, „Totul pentru Țară”), că a adus România la cele mai strâmte hotare etc., ești catalogat imediat ca antimonarhist. Ai voie să-i critici pe Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Brâncoveanu, Cuza Vodă etc., nu și pe unii regi, sau unele fapte ale acestora, căci aceștia sunt trimișii lui Dumnezeu pe pământ și sunt infailibili. Adevărații istorici și oameni de cultură știu să țină dreapta cumpănă.

Revenim la eroina noastră, regina Maria. Este firesc ca, după atâtea neazuri, sănătatea să i se șubrezească. În martie 1937 este diagnosticată cu hemoragie internă. Dr. Eppinger din Austria vrea s-o examineze la clinica sa din Viena, dar Carol al II-lea nu aprobă această deplasare. Este investigată la Dresda și trimisă înapoi la Sinaia că n-au ce să-i facă, călătorește cu trenul, Carol al II-lea neaprobându-i călătoria cu avionul, fiind prea costisitoare. O nouă hemoragie o obligă să oprească 12 ore la Cernăuți. Ajunge în sfârșit la Sinaia și-și comandă o „rochie largă gri-perl”. Moare la Pelișor, la 18 iulie 1938, orele 17.30, corpul neînsuflețit fiind depus în holul castelului Pelișor, îmbrăcat în stofă violet, culoare dorită de regină în locul negrului. Catafalcul era învelit în roșu, sicriul cu tricolorul național și armele regale, cum ne încredințează Ion Bulai. Pe 21 iulie 1938, corpul reginei e adus la Palatul Cotroceni pentru trei zile, după care este depus la Palatul Regal. Pe 24 iulie 1938 trupul reginei, transportat într-un vagon deschis, ajunge la Curtea de Argeș, fiind înhumat alături de al soțului ei, regele Ferdinand, și de prima familiei regală românească: Carol I și Elisabeta. O țară întreagă a plâns-o ca pe o adevărată regină. Și-a exprimat dorința (conform unui bilet găsit în poșeta sa) la întoarcere de la Dresda ca inima să-i fie îngropată la Balcic. I s-a îndeplinit dorința: învelită în vată formalizată, inima Reginei a fost așezată într-o casetă de argint și depusă la Biserica Stella Maris din Balcic; după cedarea Cadrilaterului, inima a fost luată de fiica ei, Ileana, și ascunsă într-o stâncă de la Palatul Bran, iar din 1970, inima reginei a fost depusă la Muzeul Național de Istorie din București ca un odor sfânt, făcând parte din patrimoniul național cultural.

Ultimele cuvinte/gânduri testamentare ale acestei mărețe regine au fost adresate celor dragi, pe care i-a iubit și slujit cu sfințenie:

Țării mele și Poporului meu,

Când veți citi aceste slove, Poporul meu, eu voi fi trecut pragul Tăcerii veșnice, care rămâne pentru noi o mare taină. Și, totuși, din marea dragoste ce ți-am purtat-o, aș dori ca vocea mea să te mai ajungă încă o dată, chiar de dincolo de liniștea mormântului.

Maria

Un testament pe măsura sufletului său atins de Divinitate. În numele ei și al faptelor sale, toți românii să mediteze, poate vor fi mai buni, mai înțelegători, mai toleranți, mai uniți, mai buni creștini, mai... Până atunci, să-i ridicăm reginei monumente artistice, să-i dedicăm creații, să-i atribuim numele unor străzi, cartiere, instituții, s-o respectăm cu evlavie etc.

Stă în puterea noastră. Măcar atât!

*

Maria de Saxa-Coburg n-a fost numai Regina României, ci și o reputată scriitoare, recunoscută pe plan european, publicând povestiri, romane, povești în engleză și traduse în limba română, unele chiar de N. Iorga. În două volume de *Povești* reunește 12 basme fermecătoare închinare copiilor din România Mare: *Poveste de Crăciun*, *Copila Soarelui*, *Comoara lui Baragladin*, *Cei trei purcei*, *Trandafirul lui Conu Ilie*, *Insula Șerpilor*, *Cartea minunată a părintelui Simion*, *Sămânța înțelepciunii*, *Ciobanul și Domnița*, *Baba Alba*, *Orfana*, *De coada Cometei*.

Alte volume: *Crinul vieții* (1912), *Visătorul de vise* (1912), *Ilderim* (1915), *Patru anotimpuri* (1915), *Povestea unei inimi* (1915), *Povestea unui dor nestins* (1916), *Povestea neastâmpăratei Kildeen* (1917), *O poveste de la Sfântul Munte* (1917), *Regina cea rea* (1918), *Minola* (1918), *Țara mea* (1921), *Cartea de basme a reginei României* (1923), *Glasul de pe munte* (1923), *Înainte și după război* (1925), *Lulaloov* (1929), *Casele mele de vis* (1930), *Copila cu ochi albaștri* (1930), *Regine încoronate* (1930), *Stella Maris* (1933), *Povestea vieții mele* (trei volume, 1934) etc.

La 1 mai 1915 a fost aleasă membră de onoare a Academiei Române. Din familia regală, au mai fost membri ai Academiei Române: regele *Carol I* – membru de onoare al Societății Academice Române la 15 septembrie 1867; președinte de onoare (27 mai 1879-27 septembrie 1914) și protector (15 septembrie 1867-27 septembrie 1914); *Carol al II-lea* – membru de onoare la 17 mai 1921, președinte de onoare și protector al Academiei Române (8 iunie 1930-5 septembrie 1940); *Regina Elisabeta* – membră de onoare la 4 aprilie 1881; *Ferdinand* – membru de onoare la 16 martie 1890, președinte de onoare și protector (29 septembrie 1914- 20 iulie 1927); *Mihai* – membru de onoare din 19 decembrie 2007 și protector (6 septembrie 1940-30 decembrie 1947); *Nicolae*, principe de Hohenzollern – membru de onoare din 28 mai 1929 (repus în drepturi la 3 iulie 1990).

Destinul ne-a dăruit o poveste frumoasă: o prințesă din Anglia, rudă cu multe familii regale, a venit pe plaiurile Mioriței, s-a căsătorit cu un prinț german și a făurit o Românie Mare și ne-a „românizat”, ne-a schimbat Istoria.

În veci fie-i numele lăudat!

Pentru un alt centenar

Dr. Ioan DĂNILĂ
Bacău

VASILE ALECSANDRI
(14 iunie 1818, Bacău – 22 august 1890, Mîrcetii)
Ediție: Institutul E. D. Brătianu Biblioteca Academiei R. A. României
© Editura de Literatură Clasică

Anul trecut, 2021, a fost catalogat drept cel al bicentenarului nașterii lui Vasile Alecsandri. Au fost luate în calcul tradiția orală (pentru unii cercetători, aceasta are valoare de referință), dar și prezența informației în multe manuale de limba și literatura română, în unele lucrări de informare bibliografică (dicționare, enciclopedii, crestomații, istorii literare), ca să nu mai vorbim despre înscrisurile de pe soclurile busturilor dedicate poetului: *21 iulie 1821*. Din păcate, nu am văzut decât rareori, dar cu totul semnificativ (numim aici dicționarele literaturii române elaborate sub egida Academiei Române, inclusiv cel coordonat de Eugen Simion în anul 2004), data reală, raportată la singurul document existent: *14 iunie 1818*. Este prezentată în articolul „Documente privitoare la viața poetului”, publicat în *Gazeta literară* (nr. 37/6 septembrie 1965, p. 9) și semnat de Gheorghe Ungureanu, unul dintre cei mai de seamă arhiviști români. Ca director al Arhivelor Statului Iași, a realizat indirect un deziderat al istoriei literare. Reproducem în continuare textul respectiv:

„Cu privire la data nașterii, se păstrează în bogata colecție de documente foi volante (pachet 551, doc. nr. 1) [de la Arhivele Statului din Iași] *Mărturia mitricală*, eliberată de Mitropolia Moldovei în anul 1835, iulie 12, cu următorul conținut:

Mărturie de mitrică

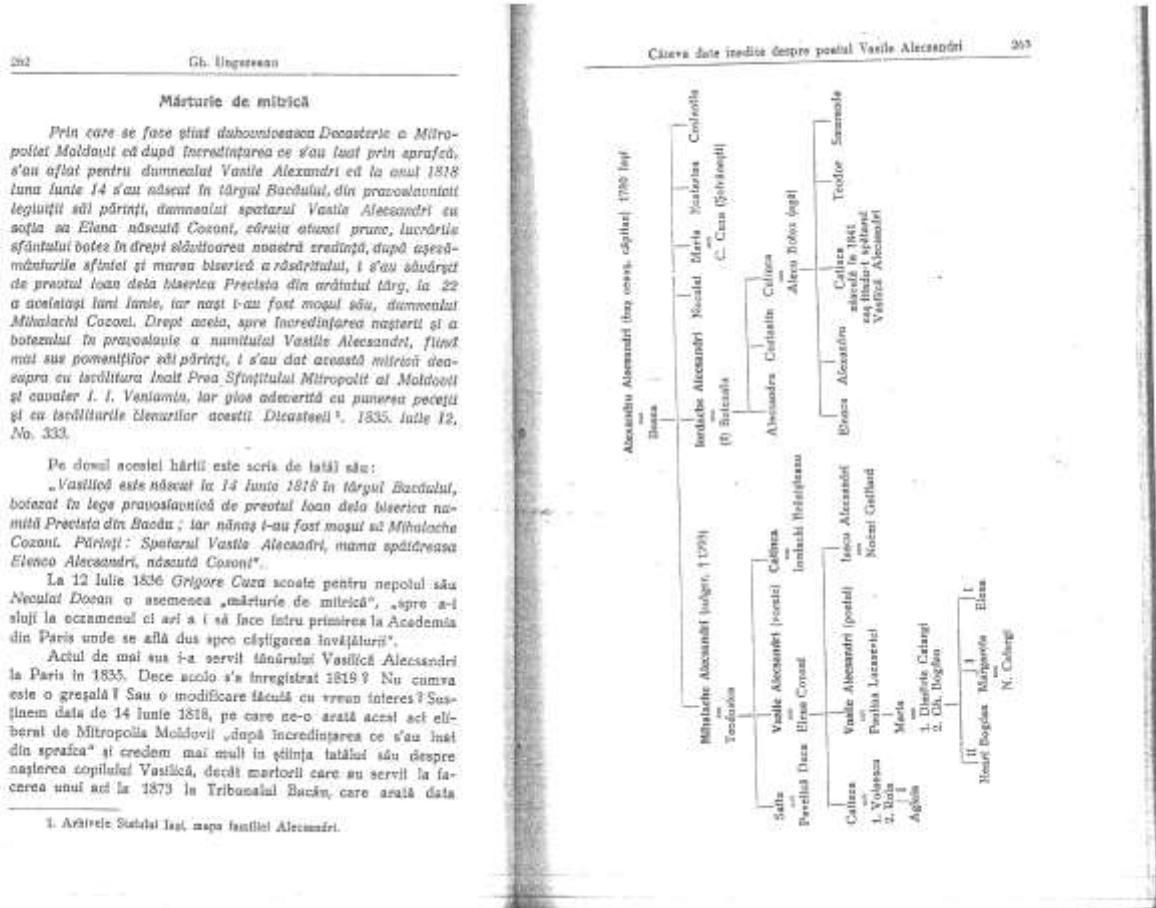
Prin care se face știut duhovniceasca decasterie a Mitropoliei Moldovei că după încredințarea ce s-au luat din sprafcă s-au aflat că dumnealui Vasile Alecsandri că la anul 1818 luna iunie 14 s-au născut în târgul Bacăului, din pravoslavnicii legiuinții săi părinți, dumnealui spatarul Vasile Alecsandri cu soția sa Elenco născută Cozoni, căruia, atunci prunc, lucrările sfântului botez în drept slăvitoarea noastră credință, după așezământurile sfintei și marea biserică a răsăritului, s-au săvârșit de preutul Ioan la biserica Precista din arătatul târg, la 22 a aceiași luni Iunie, iar naș i-au fost moșul său, dumnealui Mihalache Cozoni. Drept aceea, spre încredințarea nașterii și botezului în pravoslavie a numitului Vasile Alecsandri, fiul mai sus înșămnaților săi părinți, i s-au dat această mitrică deasupra întărită cu iscălitura Înalț Prea Sfințitului Mitropolit al Moldovei și cavaler D.D.V. Iar fiind adevărată cu punerea peceteii și cu iscăliturile cilenurilor (membrilor) acestei decasterii 1835 iulie 12. S-au dat mitrica sub nr. 333 a eșirei.

Datele din acest document sunt atestate și de părinți într-o notă anexată la act în afară de cercetarea (sprafcă) făcută de «duhovniceasca decasterie»: *«Vasilică este născut la 14 iunie 1818 în târgul Bacăului din părinți: spatarul Vasile Alecsandri și spătăreasa Elencu Alecsandri născută Cozoni, botezat în legea pravoslavnică de preotul Ioan de la biserica numită precista din Bacău, iar nănaș i-au fost moșul său Mihalache Cozoni»*. (Pachet 551, nr. 4).

Anul nașterii 1818 este susținut și de alte documente. Spătarul Vasile Alecsandri, tatăl poetului, care deținea funcția importantă de sameș (casier) al Vistieriei Moldovei și om de casă al voievodului Ioan Sandu Sturza, încă de pe când acesta trăia la Bacău, obține în 1828 pentru fiul său, care împlinise vârsta de zece ani, un mic rang de boierie și anume comis, care-i dădea dreptul să aibă 22 scutelnici, privilegiu de care desigur se folosea tot tatăl său. La fel procedase, după obiceiul vremii, pentru copiii ran-

gurilor de boieri, și aga Ilie Kogălniceanu[,] obținând în 1827 rangul de căminar pentru fiul său Mihail[,] născut în 1817. Ambele «pitace» (decrete) domnești de boierie sunt consemnate în condicile Vistieriei din 1827 și 1828[,] aflate la cotele: Tr. 1768 op. II 2018, condica 15/1827 f. 19 și Colecția de documente, pachet 48 condica 3 pe 1828 fila 14 verso”.

Documentul nu se află la prima publicare. Același Gheorghe Ungureanu îl tipărise prima oară în urmă cu peste două decenii, sub titlul „Câteva date inedite despre poetul Vasile Alecsandri” (*Cetatea Moldovei*, Iași, anul IV, vol. IX, nr. 5, mai 1943, pp. 254-268 – vezi imaginea de mai jos), încheiat cu o

concluzie: „Susținem data de 14 Iunie 1818, pe care ne-o arată acest act eliberat de Mitropolia Moldovii «după încredințarea ce s-au luat din sprafcă», motivată astfel: „Credem mai mult în știința tatălui său despre nașterea copilului Vasilică decât martorii care au servit la facerea unui act la 1873 la Tribunalul Bacău, care arată data nașterii 1821”. Comentariul specialistului în arhivistică este moralizator: „Acei care vor să se convingă de nesinceritatea actelor de naștere făcute cu martori, la căsătorii, să cerceteze dosarele de căsătorii și vor constata că atât mirii și mai ales miresele își micșorează vrâsta. De altfel[,] legiuitorul a avut în vedere aceasta[,] și actele de acest fel, menite a facilita căsătoria, nu mai sunt bune «decât a servi numai în caz de căsătorie»”.

Datoria noastră raportată la anul 2021 este alta: nu ne-am ocupat aproape deloc (cel puțin după știința mea) de împlinirea a o sută de ani de la trecerea la cele veșnice a soției scriitorului, Paulina Lukasievici. O publicație băcăuană, *Bacoviana*, și un volum dedicat lui Vasile Alecsandri (*Postumitatea unui clasic*, Bacău, Editura Egal) au inclus în sumar fragmente din amintirile Agathe Grigorescu-Bacovia, prietenă cu Paulina, respectiv un medalion semnat de cunoscutul polonist Nicolae Mareș: „Despre relația lui Alecsandri cu poloneza Paulina Lukasievici”.

Publicistica de ordin cultural, istoriile literaturii române, creștomatiile și dicționarele de profil se cuvine să înregistreze uniform datele biografice privitoare la Vasile Alecsandri, scriitorul național al românilor de până la ivirea lui Mihai Eminescu.

Personalități feminine care au marcat istoria lumii: Ștefania Mărăcineanu și Elisa Leonida Zamfirescu

Paula ROMAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Vă supunem atenției două personalități feminine care și-au pus amprenta asupra istoriei, două femei deschizătoare de drumuri. O să faceți cunoștință cu Ștefania Mărăcineanu, chimistă și fiziciană de renume internațional, care a formulat teorii despre radioactivitate, radioactivitatea artificială și procedeul de declanșare artificială a ploii, de la nașterea căreia se împlinesc 140 de ani, și cu Elisa Leonida Zamfirescu, inginer geolog, prima femeie studentă la Academia Regală Tehnică din Berlin, prima femeie inginer din România și Germania, de la nașterea căreia se împlinesc 135 de ani.

Ștefania Mărăcineanu, născută în 1882, în București, a făcut descoperiri importante și s-a remarcat în fizică în perioada în care puține femei aveau curajul să îmbrățișeze o asemenea carieră, demonstrând un mare devotament pentru știință. A studiat la Liceul „Elena Doamna” din București, iar după absolvire a urmat cursurile Facultății de Științe Fizico-Chimice. A activat o perioadă ca profesoară la Școala Centrală din București, o școală publică de fete, apoi a urmat cursurile de radioactivitate susținute de Marie Curie la Institutul Radiului din Paris. În 1924, la Sorbona, și-a susținut doctoratul, cu teza Cercetări asupra constanței poloniului și asupra penetrării în metale, primind calificativul «Très Honorable», în fața unui auditoriu extrem de numeros format din mulți studenți, profesori și fizicieni. Printre cei prezenți se afla și Marie Curie, care a fost impresionată de tânăra savantă, cooptând-o în echipa sa.

După obținerea doctoratului și o amplă activitate de cercetare în domeniul radioactivității în Paris și Mandou, urmată de descoperiri publicate la Paris, a fost numită, în 1925, asistent universitar la Facultatea de Științe din București. Aici, în laboratorul profesorului Christache Musceleanu, creează primul Laborator de Radioactivitate din țară, folosind aparatura cumpărată cu banii proprii. Lucrând la teza ei de doctorat, Ștefania Mărăcineanu a identificat fenomenul radioactivității artificiale. Cercetările i-au fost publicate în mai multe reviste de specialitate renumite. Procedeul a fost explicat fizic și matematic de Irène Joliot-Curie și soțul acesteia, descoperirea fiind încununată cu acordarea premiului Nobel celor două personalități, în anul 1935. Ștefania Mărăcineanu și-a exprimat consternarea pentru faptul că Irène Joliot-Curie folosea o mare parte dintre observațiile sale de lucru referitoare la radioactivitatea artificială, fără să facă mențiunea cuvenită. Mărăcineanu a susținut public că a descoperit radioactivitatea artificială în timpul anilor de cercetare din Paris. Deși cei doi soți au explicat fizic și matematic fenomenul radioactivității, ceea ce ea nu realizase, ar fi fost firesc să îi fie menționat meritul adus pentru această descoperire. Ca justificare pentru nedreptatea comisă, există explicația conform căreia ea nu ar fi observat fenomenul în sine, ci altceva. Cu toate acestea, meritele Ștefaniei au fost recunoscute de către fiica Mariei Curie într-un articol publicat în *Neues Wiener Journal*, în 1934: „Ne amintim că savanta română domnișoara Mărăcineanu a anunțat în 1924 descoperirea radioactivității artificiale”.

S-a ocupat și de fenomenele meteorologice, reușind, cu sprijinul profesorilor Bungețianu și Vasile Karpen și al aviatorului Băzu Cantacuzino, să descopere procedeul de declanșare artificială a ploii cu ajutorul unor săruri radioactive și să stabilească legătura între cutremure și precipitații. În 1931, a provocat prima ploaie artificială din lume în Bărgan, continuând cercetările în Algeria, cu sprijinul guvernului francez. A semnalat pentru prima dată că în ajunul producerii unui cutremur crește radioactivitatea în zona epicentrului.

A fost membru corespondent al Academiei de Științe din România, începând cu 21 decembrie 1937.

Fiziciană de excepție, Ștefania Mărăcineanu s-a stins din viață în anul 1944, la vârsta de 62 de ani, rămânând în istorie drept „femeia care a adus ploaia” și o importantă savantă.

Elisa Leonida Zamfirescu (1887 Galați – 1973 București) a devenit prima femeie inginer chimist din Europa, fiind o deschizătoare de drumuri pentru femeile din acest domeniu. A urmat școala primară la Galați și liceul la Școala Centrală de Fete din București, obținând și un bacalaureat la secția reală de la Liceul „Mihai Viteazul”. Respinsă, din cauza prejudecăților, de conducerea Școlii de Poduri și Șosele din București, s-a înscris, începând cu 1909, la Academia Regală Tehnică din Berlin, Charlottenburg, pe care a absolvit-o în 1912. Conducerea Academiei a fost pusă în fața unei situații inedite: a fost prima candidată din istoria acestui for, dar scria și vorbea impecabil limba germană cultă și avea cunoștințe temeinice de matematică, fizică și chimie. În momentul înscrierii, decanul a încercat să o convingă să renunțe, aducând ca argument cei trei K: Kirche, Kinder, Küche („biserica, copiii, bucătăria”) ca elemente esențiale pentru profilul femeii. În final, a fost admisă.

Evenimentul a fost consemnat de presă ca o știre senzațională. În ziarul *Minerva* din 1912 scria: „O compatriotă a noastră, domnișoara Elisa Leonida, în loc să studieze Literale sau Medicina, sau mai rău, Dreptul, a studiat ingineria la Charlottenburg. În inginerie viitorul femeilor e mare, domnișoara Elisa Leonida a trecut cu deosebit succes examenul final, obținând diploma de inginer”.

Deși i s-a oferit un post de inginer la firma BASF din Germania, după studii, Elisa a revenit în țară, unde după Războiul Mondial a condus laboratoarele Institutului Geologic al României. A fost preocupată de analiza apei potabile, a diverselor minerale, petrol, gaze, cărbuni, bituminide solide, roci de construcție și de prepararea minereurilor, semnând 85.000 de buletine de analize, ale căror rezultate au fost publicate în seria *Studii economice*, editată de Institutul Geologic. A participat la importante studii de teren, privind în special identificarea și analiza unor noi resurse de cărbune, de sisturi bituminoase, de gaze naturale, crom, bauxită sau cupru, cărora le-a consacrat și monografii: *Contribuțiuni la studiul bauxitelor din România* (1931) și *Studiul chimic al cromitelor din Munții Orșovei* (1939) etc. Contribuția sa la cercetarea bogățiilor minerale ale României i-a asigurat un loc în galeria marilor personalități ale științei naționale, europene și mondiale. De asemenea, Elisa a pus în evidență calitățile bentonitei în filtrarea vinului.

În paralel, a activat și ca profesoară de fizică și chimie la Școala de Fete „Pitar Moș” sau la Școala de Electricieni și Mecanici din București. Zamfirescu a fost prima femeie membră a Asociației Generale a Inginerilor Români (AGIR), precum și membră a Asociației Internaționale a Femeilor Universitare.

Dedicarea sa și contribuția pentru inginerie au fost recunoscute în țară și chiar în lumea largă. Astfel, strada pe care Zamfirescu a locuit în București a primit numele ei în 1993. În 1997, un premiu pentru femeile care lucrează în domeniul științei și tehnologiei a fost creat în numele său – Premiul „Elisa Leonida-Zamfirescu”. Și, poate cea mai mare onoare a erei digitale – un Google doodle i-a omagiat data nașterii în noiembrie 2018.

Bibliografie:

Nesupusele: 100 de femei pentru 100 de ani de Românie modernă (vol. 1-2), Rosetti, Adina; Pătrașcu, Victoria; Iordan, Iulia; Grünberg, Laura; Andone, Cristina, Editura Univers, București, 2018-2019.

Pagini web:

ro.wikipedia.org

enciclopediaromaniei.ro

<https://www.unitischimbam.ro/>.

Florian Chelu – la aniversară

Rozalia BARTA
Oradea

După doi ani în care pandemia de Covid-19 a distorsionat viețile tuturor, Ziua Internațională a Poeziei a fost din nou celebrată în Oradea, pe 21 martie 2022. Totodată, în peisajul cultural orădean a devenit tradițional ca echinocțiul de primăvară să coincidă cu ziua lui Florian Chelu Madeva, distins om de cultură bihorean, respectiv fondatorul și președintele Fundației Rock Filarmonica Oradea. Ajuns la 70 de ani, Florian Chelu Madeva a fost celebrat în cadrul unei festivități prilejuite de Ziua Internațională a Poeziei în Sala „Florica Ungur” (fostă ARLUS).

A fost o reuniune care ne-a adus aminte de „vremurile normale”, în care poeți, scriitori și iubitori ai poeziei se reuniau periodic pentru a marca importanța acestui gen literar. Printre participanții din anul curent s-au numărat Ioan Moldovan, director al revistei *Familia* (1990-2020), Ioan F. Pop, director al Muzeului „Iosif Vulcan”, și avocatul Pașcu Balaci, coordonatorul Cenaclului literar orădean „Barbu Ștefănescu Delavrancea”. Au fost prezenți și alți membri ai Uniunii Scriitorilor din România, precum Alexandru Sfârlea, Traian Ștef și Gheorghe Vidican.

Acest convivium orădean i-a facilitat artistului Florian Chelu Madeva oportunitatea de a prezenta publicului câteva lucrări pe care le-a editat în ultimii ani. A prezentat cea de-a doua parte a volumului *Sonet*¹, tradus din limba italiană de regretatul poet și traducător C.D. Zeletin. A fost ocazia cu care autorul și-a putut exprima omagiul față de memoria celui care a fost un om de cultură excepțional și care a trecut în lumea umbrelor la venerabila vârstă de 85 de ani, la 18 februarie 2020.

Un al doilea volum editat de Florian Chelu Madeva a fost *Frontul roșu*², conținând sonete postume ale poetului Avram Steuerman-Rodion³, o carte care a văzut lumina tiparului pentru prima dată în 1920. Medic de profesie, acesta a fost și corespondent de război, participând la luptele din Primul Război Mondial. Volumul a fost reeditat, fiindu-i adăugată o postfață omagială. Florian Chelu Madeva a mai amintit faptul că A. Steuerman-Rodion a fost apropiat de familia lui George Enescu, respectiv un mare admirator al Reginei Elisabeta (Carmen Sylva), din scrierile căreia a tradus⁴.

Amfitrionul evenimentului și-a exprimat dezamăgirea față de faptul că profilurile unor scriitori precum Avram Steuerman-Rodion sunt omise din istoria culturii române, iar aceștia „nu-s pomeniți în cărțile școlare, că oamenii de litere nu se pleacă spre ei cu seriozitate”⁵. Florian Chelu Madeva și-a exprimat speranța că volumul va contribui la popularizarea autorului în rândul publicului general din România, semnalând importanța pe care evreii au avut-o în spațiul cultural autohton. Cartea reprezintă, totodată, și „o încurajare pentru un viitor sonet muzical al evreilor din România”. De altfel, Florian

¹ Florian Chelu Madeva, *Sonet: antologie de limbă italiană*, partea a doua, Oradea, Editura Primus, 2020.

² Florian Chelu Madeva, *Postfață la Avram Steuerman-Rodion, Frontul roșu: sonete postume*, ediția a doua, Oradea, Editura Primus, 2020, pp. 155-158.

³ *Dicționarul general al literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979, pp. 812-813.

⁴ Florian Chelu Madeva, *Cuvânt lămuritor în Avram Steuerman-Rodion, Florian Chelu Madeva, Sonet*, Oradea, Editura Primus, 2020, p. 287.

⁵ *Ibidem*.

Chelu Madeva a reușit să editeze și volumul *Sonet*⁶, cuprinzând integrala muzicală a celor 139 de sonete create de A. Steuerman-Rodion.

O a treia lucrare prezentată a fost *Sonet: antologie românească*⁷, reprezentând cea de-a opta parte a unei antologii românești de sonete muzicale. Volumul cuprinde compozițiile muzicale a 60 de autori români, cărora le sunt anexate sonetele a zece scriitori englezi.

Cele trei volume apărute în perioada 2020-2022 ne-au întărit convingerea că perseverența cercetătorului Florian Chelu Madeva depășește toate dificultățile, inclusiv pandemia cu care ne-am confruntat în ultimii doi ani. Între timp, acesta și-a urmat neabătut și vocația de muzician, forța artistică fiind îmbinată cu o capacitate de muncă impresionantă.

Universitarul orădean Dan Horațiu Popescu a fost desemnat să rostească un *laudatio* în cadrul evenimentului. Prietenia care îl leagă de Florian Chelu datează încă din perioada „Astoria”, celebru local al poezilor de pe malurile Crișului Repede. Caracterul unic al lui Florian Chelu Madeva, spune el, rezidă și în capacitatea sa de a analiza volumele de sonete nu doar cu „ochiul literatului”, ci și cu „urechea (gândirea) muzicianului”, demersurile exploratorii fiind complexe. D.H. Popescu a rememorat și întâlnirea cu omul de cultură C.D. Zeletin, prilejuită de eforturile lui Chelu Madeva de a pune pe muzică versurile sonetelor artistului Michelangelo Buonarroti. El l-a caracterizat pe artist ca fiind „un personaj fabulos și excepțional”.

Același profesor universitar dr. Dan Horațiu Popescu, din cadrul Universității Partium Oradea, l-a caracterizat pe Florian Chelu Madeva ca fiind „un cititor de poezie, un împătimit cititor de poezie, un perfecționist”, adăugând că, uneori, insistența pe care o pretinde în ceea ce privește perfecțiunea poeziei i-a agasat pe colegii poeți bihoreni: Când el vine și întreabă: „Spune, ai scris sonete? ...dacă n-a scris sonet, nu e poet!”. În opinia sa, Chelu Madeva apreciază sonetul ca fiind „sunetul perfecțiunii”, fiind un gen literar pe care orice distins poet ar trebui să îl stăpânească.

Dan Horațiu Popescu a apreciat faptul că Florian Chelu Madeva se poate considera un om fericit, întrucât familia sa admirabilă îl însoțește când lucrează la proiectele sale de suflet. Soția sa, Iuliana Băican-Chelu, este o actriță și cântăreață care a demonstrat și veleități specifice oamenilor de afaceri sau pasionaților de folclor. Fiica lor, Alexandrina Chelu, este poet, compozitor, dar și jurist, editor de carte sau cantautor, fiind o demnă moștenitoare a zestrei culturale și de talent a părinților ei. Alexandrina Chelu și logodnicul acesteia, Robert Schoor – director al Departamentului Cultură în cadrul Federației Comunităților Evreiești din România, continuă și munca de promovare a culturii populației ebraice din istoria și prezentul României.

Misiunea de a rezuma în câteva rânduri activitatea și viața distinsului om de cultură bihorean, Florian Chelu Madeva, este una deosebit de dificilă. Bibliografia sa marchează intersecția mai multor dimensiuni fundamentale, precum muzica, literatura sau filosofia. Descrierea activității sale prodigioase s-ar preta unui spațiu mult mai generos, însă vom încerca să ilustrăm cele mai importante aspecte ale vieții sale în următoarele pagini.

Originile

Florian Chelu s-a născut pe 21 martie 1952, la Oradea, județul Bihor, ca fiu al Alecsandrinei și al lui Gheorghe Chelu. Aceștia au avut trei copii, toți băieți, Florian având un frate geamăn, pe Lucian. Talentul a fost o trăsătură comună pentru toți membrii familiei. Mama copiilor, Alecsandrina, a fost fiica „Ecaterinei (n. Luchian) și a lui Ionescu Ilie din județul lui Mihai Eminescu, Botoșani”, iar tatăl său, Gheorghe, a fost „născut din părinții Rada și Radu de pe meleagurile lui Constantin Noica, județul Teleorman”⁸. Pentru Florian Chelu Madeva originea părinților săi născuți în județele unor mari personalități ale culturii române precum Eminescu sau Constantin Noica a devenit un motiv de mândrie asumat printr-o responsabilitate cu privire la cultivarea memoriei lor. Cei doi titani ai literaturii și filosofiei, Eminescu și Noica, au avut un rol fundamental în opera lui Florian Chelu Madeva, acesta neratând vreun prilej în care să le omagieze personalitatea.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Florian Chelu Madeva, *Sonet: antologie românească: partea a opta*, Oradea, Editura Primus, 2022.

⁸ Mihai Eminescu, *De-aș avea...*, Florian Chelu Madeva (coord.), ediția a doua, revizuită și adăugită, Oradea, Editura Primus, 2017, p. 26.

Cel mai mare dintre cei trei frați, Marin Chelu, s-a născut în București, pe 22 septembrie 1950, părinții săi mutându-se câteva luni mai târziu la Oradea. A absolvit Facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic Oradea în 1972, iar în urma repartiției de stat a ocupat funcția de profesor la câteva școli din județul Bistrița-Năsăud, până în anul 1987. Va reveni în Bihor pentru a activa în domeniul culturii ca „bibliotecar și metodist la casele de cultură din Salonta și Oradea”⁹. După decembrie 1989 lucrează ca ziarist în presa bihoreană, publicând la mai multe reviste locale, *Gazeta de Vest*, *Noua Gazetă de Vest*, *Jurnalul de dimineață*. S-a remarcat în viața culturală bihoreană ca scriitor, istoric literar și publicist, uneori semnând și cu pseudonimul Lucian M. Florian. Viața regretatului om de cultură bihorean Marin Chelu s-a stins abrupt și mult prea devreme, pe 24 mai 2006, „printr-o suferință alertă, de numai două săptămâni”¹⁰.

Cei doi frați gemeni, Florian și Lucian Chelu, se asemănau din punct de vedere fizic și al principalului talent: cel muzical. Lucian Chelu și-a descoperit vocația de muzician la 15 ani, mai întâi învățând să cânte la chitară cu un profesor, iar apoi ca autodidact. A urmat cursurile Școlii Populare de Artă „Francisc Hubic” împreună cu fratele Florian Chelu, dar Lucian nu a absolvit-o, concludând: „Ce să fac cu diploma? Mi-a fost suficient atestatul, îmi dădea dreptul să cânt”¹¹. Lucian Chelu a fost un artist boem, un trubadur cu acte în regulă, o figură pitorească ușor de reținut și care și-a petrecut mai mult de jumătate din viață peregrinând. Începând cu 1979 s-a mutat la București, unde a cântat alături de mari muzicieni de la care a învățat secretele meseriei, devenind un muzician de elită. Ulterior, pe la mijlocul anilor 1980, se va muta în Germania, urmând să revină în Oradea după un periplu în Norvegia.

În perioada de apus a vieții sale s-a remarcat ca „trubadurul din Parcul Intellectualilor”, oferind multiple momente de nostalgie și bucurie trecătorilor, prin interpretările pasionale ale pieselor unor trupe sau artiști precum The Beatles, Rolling Stones și Eric Clapton. Mai mult decât atât, pentru a respecta prevederile legale, acesta a concesionat, cu acordul Primăriei Oradea, o suprafață de „un metru pătrat în Parcul Libertății, unde obișnuia să cânte în fiecare seară, după ora 17, la capătul Podului Intellectualilor. «Așa mă simt liber», zicea el”¹².

În ciuda legăturii de familie strânse, frații Lucian și Florian Chelu au împărțit scena doar la început de drum, pentru ca ulterior drumurile să li se despartă¹³. În august 2021, la invitația lui Florian Chelu Madeva, în calitate de președinte al Rock Filarmonica Oradea, Lucian Chelu a urcat pe scena concertului comemorativ „Give Peace a Chance,” pentru a cânta piesa lui Bob Dylan, „Blowing in the wind”. A fost „cântecul său de lebedă”. Ca urmare a complicațiilor bolii pulmonare de care a suferit, s-a stins din viață pe 1 decembrie 2021, acasă la Oradea, fiind înconjurat de toată atenția și dragostea familiei fratelui său.

Studiile și începuturile profesionale

Florian Chelu a urmat cursurile Liceului Nr. 2 din Oradea, precum și ale Școlii de Arte „Francisc Hubic”, absolvindu-le în 1972. Este licențiat al Facultății de Muzică a Universității din Oradea. Între 1976 și 2017 a fost angajat al Teatrului de Stat din Oradea, perioadă în care a desfășurat o activitate bogată: a scris, a compus, a tradus și a coordonat spectacole de teatru, muzică și poezie sub îndrumarea unor regizori prestigioși precum Alexandru Colpacci, Ion Cojar, Victor Frunză sau Dan Alecsandrescu.

Contribuțiile lui Chelu Madeva la reușita unor spectacole sunt menționate în monografia *Teatrul românesc la Oradea*¹⁴. Cronicarul de teatru Ileana Berlogea surprinde semnătura lui Chelu în piesa regizorului Dan Alecsandrescu jucată în stagiunea 1986/1987, când acesta modifică anumite songuri „cu un

⁹ Stelian Vasilescu, *Oameni din Bihor, 1940-2000: dicționar sentimental*, vol. 1, Oradea, Editura Iosif Vulcan, 2002, p. 291.

¹⁰ Constantin Mălinaș, „Marin Chelu: 1950-2006”, în revista *Noi nu* din 24.08.2006, articol disponibil online la adresa web <https://www.revistanoinu.com/scrie/general/marin-chelu-1950-2006>.

¹¹ Adriana Totorean, „Cântărețul de la pod. În fiecare seară, trubadurul Lucian Chelu cântă pentru orădeni lângă Podul Intellectualilor”, în *Bihoreanul* din 16 septembrie 2018, articol disponibil online la adresa web <https://www.ebihoreanul.ro/stiri/cantaretul-de-la-pod-in-fiecare-seara-trubadurul-lucian-chelu-canta-pentru-oradeni-langa-podul-intelectualilor-144023.html>.

¹² *Ibidem*.

¹³ Camelia Bușu, „S-a stins trubadurul Lucian Chelu, Cântărețul de la pod”, în *Jurnalul bihorean* din 1 decembrie 2021, articol disponibil la adresa web <https://www.bihon.ro/stirile-judetului-bihor/s-a-stins-trubadurul-lucian-chelu-cantaretul-de-la-pod-3865847/>.

¹⁴ Elisabeta Pop (coord.), *Teatrul Românesc la Oradea: perspectivă monografică*, Oradea, Editura Revistei *Familia*, 2001, p. 160.

comentariu de tip folk, realizat de Florian Chelu, cântăreț și chitarist, pe versuri de Blaga, Ungaretti și Apollinaire”¹⁵.

Demn de menționat este momentul în care Florian Chelu Madeva a reușit să îl viziteze pe unul dintre cei mai mari filosofi români, Constantin Noica. Întâlnirea cu maestrul l-a marcat definitiv. Episodul respectiv este descris de Gabriel Liiceanu într-unul dintre volumele sale de referință – *Jurnalul de la Păltiniș*. Retras în ultimii săi ani de viață în stațiunea montană sibiană, într-o cămăruță modestă situată „da 4.000 de picioare deasupra omenirii”, cum îi plăcea lui Noica să spună”¹⁶, Păltiniș, a devenit un loc de pelerinaj pentru intelectualii de seamă ai vremii. „Școala de la Păltiniș”, fondată după modelul paideic din Grecia antică, a reprezentat un spațiu dedicat studiului fervent al filosofiei și științei.

Revenind la episodul întâlnirii dintre Noica și Chelu, Gabriel Liiceanu a consemnat că duminică, 18 februarie 1979, marele filosof român l-a chemat să îi prezinte „un tânăr de vreo douăzeci și cinci ani, cu figură cristică, slab, înalt, cu orbitele adâncite și plete blonde”. Liiceanu îl descrie ca având „în ochi un mic tremur de *au-delà*”. Același autor notează și că Florian Chelu „îi știa cărțile pe de rost, citea Platon și căuta poate gestul din afară care să dea un sens micilor sfințenii răsărite în el”. Liiceanu conchide: „[Florian Chelu – n.a.] a băut un ceai cu Noica, au vorbit vreo oră și a plecat apoi la Oradea”¹⁷.

Omul de cultură bihorean a întreținut și o corespondență cu Constantin Noica, fiind menționat de Liiceanu că avea în față scrisoarea lui Chelu către Noica, „cu gust de tămâie și de *edificatio* și mă izbește un citat care se află aci, din Simeon Evlaviosul.[...] «În fiecare zi să vădești (a da pe față, n.n.) părintelui tău duhovnicesc tot gândul tău, și ceea ce-ți va spune el să primești ca din gură dumnezeiască, cu toată încredințarea, și să nu le spui acestea altcuiva, zicând: întrebând pe părintele asta, mi-a spus asta și asta; și să descoși cu acela dacă a spus bine sau dacă n-a spus bine, întrebându-te: ce trebuie să fac ca să-mi ajut? Căci aceste cuvinte sunt pline de necredință față de părintele tău și vătămătoare de suflet. De obicei aceasta se întâmplă începătorilor»”¹⁸.

Legătura dintre Florian Chelu și Constantin Noica a devenit una tot mai puternică, cel din urmă folosind, patern, un joc de cuvinte când semna scrisorile către artistul orădean: Florian Chelu semna cu apelativul Madeva, în timp ce Noica se semna cu Medava. Ca urmare a prețuirii lui Noica față de Florian Chelu, marele filosof român a acceptat să devină naș de cununie la căsătoria acestuia cu Iuliana Băican, care a avut loc pe 15 august și 5 septembrie 1981 la Oradea.

Soții Iuliana și Florian Chelu au fost binecuvântați cu un copil, Alexandrina, care a moștenit imensul talent al părinților ei. Născută pe 1 aprilie 1990, ea a fost apelată de părinții ei cu numele Dina, respectând îndemnul lui Constantin Noica, acesta fiind la rândul-i strigat cu apelativul Dinu de către părinți¹⁹.

Între muzică, literatură și cercetare științifică

Activitatea prodigioasă a lui Florian Chelu Madeva este greu de cuantificat în cifre sau cuvinte. Când rostim acest nume „spui sonet muzical, spui teatru, spui Rock Filarmonica”²⁰. Viața sa a urmat îndeaproape cuvintele poetului german Heinrich Heine: „Acolo unde se opresc cuvintele, începe muzica!”. Cele șapte decenii de viață pot fi rezumate, printre altele, prin cele 29 de volume editate sau redactate, precum și cele 13 discuri lansate.

Poate una dintre cele mai cunoscute prezențe în viața culturală orădeană a lui Florian Chelu Madeva a fost rock-ul simfonic, promovat începând cu 21 iunie 1993, când a fost susținut primul concert de acest tip din România, sub bagheta dirijorului Romeo Rîmbu, un adevărat reper al Filarmonicii de Stat din Oradea. A fost doar începutul unor adevărate demersuri exploratorii, la puțini ani distanță acesta susținând și primul concert de rock-cameral din lume. Desfășurat la 23 iunie 1998, acesta a fost urmat de o invitație venită din partea președintelui României de a susține un concert la Palatul Cotro-

¹⁵ Idem, *Stagiunea 1986/1987*, în *op. cit.*, p. 180.

¹⁶ Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniș: un model paideic în cultura umanistă*, ediția a treia cu un adaos din 1996, București, Editura Humanitas, 2004, p. 10.

¹⁷ *Ibidem*, p. 84.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 84-85.

¹⁹ Florian Chelu Madeva, *Trecut-au ani*, în Alexandrina Chelu, Florian Chelu Madeva, *Sonet: numai retrogradus*, Oradea, Editura Primus, 2015, p. 5.

²⁰ „La mulți ani, Florian Chelu Madeva!”, în *Jurnal bihorean*, 21 martie 2022, articol disponibil online la pagina web <https://www.bibon.ro/stirile-judetului-bibor/la-multi-ani-florian-chelu-madeva-3947545/>.

ceni, eveniment pe care Emil Constantinescu l-a onorat cu prezența.

Conceptul de rock filarmonic a continuat să fie promovat de Florian Chelu Madeva, el înființând Fundația Rock Filarmonica Oradea, sub auspiciile căreia și-a putut realiza inițiativele în domeniul muzical, cultural, istoric și literar. Regretatul om de cultură bihorean Constantin Mălinaș l-a descris pe Chelu Madeva astfel: „Nu e un simplu artist, e o instituție”. Aceste cuvinte continuă să exprime același statut și în prezent.

O altă amprentă emblematică Florian Chelu Madeva în viața culturală bihoreană este dată de perseverența cu care organizează, începând din anul 1995, unicul concert rock comemorativ de pe mapamond – „Give peace a chance”, amintind publicului larg de evenimentele de tristă amintire de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial: bombardamentele atomice de la Hiroshima și Nagasaki. Desfășurat la 6 august, acesta a ajuns în vara anului 2021 la cea de-a 27-a ediție, ultima „prilejuind de această dată inaugurarea noului spațiu cultural – Amfiteatrul Muzeului Țării Crișurilor”²¹.

Sonetul muzical

Florian Chelu Madeva a inițiat, printre altele, conceptul de *sonet muzical*, acesta reprezentând o formă fixă muzicală care își are originile în sonetul literar. El a reprezentat, poate, „cea mai mare provocare la adresa culturii europene”. Argumentarea opțiunii pentru această formă muzicală (sinaethism) a pornit de la cele „două măsuri din Johann Sebastian Bach: măsurile 169 și 170 ale fugii din Sonata a 3-a pentru vioară”²². Sonetul muzical reprezintă un real produs al concretizării spiritului. În mod natural, Florian Chelu Madeva s-a întrebat „dacă sonetul este o formă de exprimare literară cu un istoric foarte bine conturat și dacă varii forme ale muzicii și-au spus cuvântul într-o vreme, de ce nu am arunca o piatră în lac: sonetul muzical?”²³.

Pledoaria artistului Florian Chelu Madeva pentru sonetul muzical face trimitere și la cuvintele filosofului Emil Cioran, care a conchis că atunci „când asculți pe Bach, vezi cum se înfiripă Dumnezeu. Căci muzica lui este generatoare de Divinitate. O viziune plastică a ființei divine ți se desfășoară în față și crește Dumnezeu sub ochii tăi. [...] Ce va fi fost pe vremuri prin ceruri nu se știe. Doar de la Bach înapoi există Dumnezeu...”²⁴.

Poetul orădean Alexandru Sfârlea a apreciat că Florian Chelu Madeva a reușit să dea „măsura excelenței preocupărilor sale, cu preponderență în domeniul ce se înțelege prin sintagma «sonet muzical», pentru că a dăruit solfegiilor sonete ale unor autori celebri – Shakespeare, M. Buonarroti, Pituț, Eminescu, Louis Labé, Avram Steuerman-Rodion, Veronica Franco –, dar și ale cunoscuților sonetiști români (V. Voiculescu, M. Codreanu, V. Eftimiu, Al. Andrițoiu, Radu Cârneli), precum și ale unor autori locali”²⁵. În total, un număr de opt volume au fost dedicate sonetului românesc, două celor din Bihor, alte două unor opere italiene. Stăruința de a transpune cât mai multe sonete în muzică a fost caracterizată și de Ana Blandiana ca fiind „acest minunat proiect de închinare a muzicii lui marii poezii, sonetelor”.

Celebra poetă a fost, alături de un alt poet reputat – Radu Cârneli, amfitrionul lansării volumului *Michelangelo Buonarroti – sonet*, în data de 18 februarie 2014, în Sala Rotondă a Muzeului Național al Literaturii Române. Blandiana, o prietenă apropiată a lui Florian Chelu, a apreciat noțiunea de sonet muzical ca fiind ceva extraordinar, iar despre artistul bihorean a menționat că „a hotărât să creeze o întreagă operă de lieduri pe sonetele lumii, faptul că a început Shakespeare și a ajuns la Michelangelo”, iar între timp a cercetat „tot ce s-a scris important în literatura română și a pus pe muzică mi se pare nu numai o operă pentru care scriitorii trebuie să-i fie recunoscători, ci mi se pare chiar o Operă. Ceva merit să rămână”²⁶. Năzuim, prin urmare, că sonetul muzical va rămâne o constantă în istoria literară autohtonă și nu numai.

²¹ Camelia Bușu, „«Give peace a chance», în noul Amfiteatru al Țării Crișurilor”, în *Jurnal bihorean*, 7 august 2021, la pagina web <https://www.bihon.ro/stirile-judetului-bihor/give-peace-a-chance-in-noul-amfiteatru-al-muzeului-tarii-crisurilor-3778550/>.

²² Florian Chelu Madeva, *Mihai Eminescu. Sonet*, Oradea, Editura Primus, 2016, p. 5.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Emil Cioran, *Lacrimi și sfinți*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 79.

²⁵ Alexandru Sfârlea, „De la sonet muzical și rock, la cercetare literară”, în *Tribuna magazin*, articol disponibil online la adresa web <https://tribuna-magazine.com/de-la-sonet-muzical-si-rock-la-cercetare-literara/>.

²⁶ Ion Bădoi, „Minunatele Sonete muzicale ale domnului Florian Chelu Madeva”, în *Opinia Teleormanului*, 25 februarie 2014, articol disponibil online la adresa web <http://www.opiniatr.ro/minunatele-sonete-muzicale-ale-domnului-florian-chelu-madeva/>.

Mihai Eminescu

O altă temă fundamentală în opera artistului Florian Chelu Madeva este dedicată marelui poet național – Mihai Eminescu. Faptul că el a debutat nominal în revista *Familia*, în 1866, nu poate decât să confirme temeinicia aceste relații. Iosif Vulcan, întemeietorul revistei, reprezintă, împreună cu Eminescu, adevărate „reper de neocolit” pentru omul de cultură Florian Chelu Madeva.

Printre acțiunile dedicate marcării spiritului eminescian vom enumera spectacolul susținut de Rock Filarmonica la statuia lui Mihai Eminescu situată în centrul municipiului Oradea, desfășurat în iunie 1997. Evenimentul a fost organizat cu titlul „Lumină din lumină”²⁷. De asemenea, Florian Chelu Madeva a transpus în scenă, în 1997, liedul dedicat de George Enescu lui Iosif Vulcan – „Cel mire ’ncântător”.

În 1999, beneficiind de susținerea Anei Blandiana prin Fundația Academia Civică, respectiv a Ministerului Culturii, artistul orădean a înregistrat un CD colectiv intitulat „Mari melancolii și aspre indignări”, reprezentând primul concert rock coral-simfonic apărut în această formă în România. Ca dovadă a demersurilor sale în evocarea memoriei și moștenirii lui Mihai Eminescu, Florian Chelu Madeva a primit din partea Președinției României o medalie comemorativă, acordată pentru contribuția deosebită la promovarea operei eminesciene. Medalia i-a fost conferită prin Decretul prezidențial nr. 439/2000.

După o activitate de peste patru decenii în cadrul Teatrului de stat orădean, Florian Chelu Madeva și-a marcat retragerea în data de 21 martie 2017 printr-o reprezentație inspirată de versurile poeziei de debut a lui Mihai Eminescu – „De-aș avea...”. Evenimentul, desfășurat la Muzeul „Iosif Vulcan” din Oradea, a prilejuit și lansarea volumelor *De-aș avea...*²⁸, *Sonet: ediție prostheistică*, prima întruchipare muzicală a „integralei” sonetului eminescian²⁹, dar și prin lucrarea muzicală *Mari melancolii și aspre indignări*³⁰, dedicate împlinirii a 150 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu.

În plus, Florian Chelu Madeva a publicat un volum în colaborare cu Florica Gh. Ceapoiu, intitulat *Din laboratorul lui Mihai Eminescu: Sonetul*³¹. Lansarea lui a prilejuit întâlnirea cu personalități marcante ale vieții culturale bihorene, precum episcopul greco-catolic Virgil Bercea, profesorul universitar dr. Ion

²⁷ Florian Chelu Madeva, „P.S. la încheierea anului debutului omului deplin al culturii române, Mihai Eminescu”, în Mihai Eminescu, *De-aș avea...*, ediția a doua, rev. și adăugită, coord. Florian Chelu Madeva, Oradea, Editura Primus, 2017, p. 107.

²⁸ Mihai Eminescu, *De-aș avea...*, ed. a doua, rev. și adăugită de Florian Chelu Madeva (coord.), Oradea, Editura Primus, 2017.

²⁹ Florian Chelu Madeva, *Mihai Eminescu – Sonet: ediție prostheistică*, Oradea, Editura Primus, 2016.

³⁰ Florian Chelu Madeva, *Mari melancolii și aspre indignări: istoria asupra universului muzicii lui Mihai Eminescu*, Oradea, Editura Primus, 2017.

³¹ Florica Gh. Ceapoiu, Florian Chelu Madeva, *Din laboratorul lui Mihai Eminescu: sonetul: lucrare tehnică și estetică*, București, Editura Muzeului Literaturii Române, 2018.

Simuț (care a apreciat evenimentul ca fiind „o adevărată lecție de limba română”³²), profesorul universitar dr. Valentin Chifor, artista Florica Bradu, cu scriitorul Mircea Bradu și generalul Lazăr Cârjan, colecționar al operei lui Eminescu.

Totodată, Chelu Madeva a încercat să readucă la lumină unele dintre proiectele fratelui său, Marin Chelu, scriitor care din pricina unei treceri prea rapide în neființă nu a reușit să își ducă la bun sfârșit inițiativele de valoare pe care le-a început. Prin grija lui Florian Chelu, a fost publicată o ediție integrală a operelor de teatru semnate de Iosif Vulcan, însoțită de „Precuvântarea” scrisă de Marin Chelu și o postfață a volumului³³ pe care o semnează Florian Chelu Madeva. Profesorul universitar dr. Mircea Morariu apreciază meritul fraților Marin Chelu și Florian Chelu „de a fi cercetat și scos la lumină”³⁴ piesele de teatru în manuscris păstrate în fondul Iosif Vulcan al Bibliotecii „Astra” din Sibiu, dar și demersul lui Florian Chelu Madeva de a le publica într-un volum „în premieră absolută”³⁵.

Florian Chelu Madeva a editat și un volum cu sonete semnat de poetul Alexandru Andrițoiu, redactor al revistei *Familia* între 1965 și 1989, cu prefața lui Marin Chelu. Acesta din urmă a propus selecția sa pornind de la aprecierea că Andrițoiu poate fi „considerat, fără dubiu, unul dintre cei mai importanți poeți neoclasici români contemporani”³⁶. Nu în ultimul rând, în 2015, Florian și Alexandrina Chelu au publicat un volum conținând 34 de sonete, „Sonet, numai retrogradus”, Editura Primus, Oradea, în memoria „Fratelui meu, Puiu”.

„Sfârșitul nu-i aici...”

Nu ne-am propus în acest articol să facem un bilanț al activității lui Florian Chelu Madeva. Creativitatea artistului nu s-a diminuat și este foarte probabil să ne surprindă cu o serie de noi creații literare sau muzicale în următorii ani. Ne-am dorit ca prin acest gest evocator să readucem în memoria cititorilor unul dintre marile talente care au activat pe malurile Crișului Repede. Este greu de rezumat sau de ierarhizat ce este mai de preț în activitatea lui Florian Chelu Madeva. Este prematură evaluarea moștenirii sale cultural-muzicale. Luând în considerare familia sa, cu un talent hărăzit de divinitate, omul de cultură bihorean și-a pavat calea către panteonul local și național, chiar și internațional prin dexteritatea, vivacitatea și viziunea sa asupra „sonetului muzical”. Ne aducem aminte cu drag și așteptăm viitoarele concerte de rock filarmonic. Sunt pași importanți, făcuți cu o ritmicitate uluitoare și cu o perseverență de invidiat.

La mulți ani, Florian Chelu Madeva!

³² „De mult mă lupt cătând în vers măsura» – Spectacol inedit de muzică și poezie”, în *Crișana* din 4 aprilie 2018, articol disponibil online la pagina web <https://www.crisana.ro/stiri/cultura-5/de-mult-ma-lupt-catand-in-vers-masura-spectacol-inedit-de-muzica-si-poezie-162596.html>.

³³ Iosif Vulcan, *Teatru din publicații*, volumul 1; ediție îngrijită și postfață de Florian Chelu, Oradea, Biblioteca Revistei *Familia*, 2007.

³⁴ Mircea Morariu, *Iosif Vulcan 100, Teatru din manuscrise*, în *Familia*, Oradea, An 43 (143), nr. 1 (494), ianuarie 2007, p. 17.

³⁵ Iosif Vulcan, *Teatru din manuscrise*, ediție îngrijită și cuvânt lămuritor de Florian Chelu, Oradea, Biblioteca Revistei *Familia*, 2006.

³⁶ Marin Chelu, *Prefață*, în Al. Andrițoiu, *Aura sonetului sau despre inima de lângă carte*, Florian Chelu Madeva (editor), Oradea, Editura Primus, 2019, p. 13.

Narcis Dorin Ion, *Portretul unui aristocrat al spiritului.* *Convorbiri cu academicianul Dan Berindei*¹

Dr. Mircea-Gheorghe ABRUDAN
Cluj-Napoca

Cu două zile înainte de Crăciun, pe 23 decembrie 2021, într-o mare discreție, a părăsit această lume academicianul Dan Berindei, considerat de ani buni în mod justificat „patriarhul istoriografiei românești”. Momentul a fost reflectat în presa noastră scrisă și audio-vizuală, precum și pe rețelele de socializare în mod diferit și inegal, unii jurnaliști și chiar colegi de breaslă considerând, din nefericire, că este o ocazie potrivită pentru a lovi într-un om care nu se mai poate apăra. Laitmotivul acestor atacuri, reproșuri și judecăți a fost un așa-zis compromis al savantului cu regimul comunist și „vina” de a-și fi „turnat” fiul la securitate. Pentru unii dintre acești oameni de presă doar atât merită reținut din biografia unui om care a trăit 98 de ani – din care 44 s-au depănat în totalitarism, de la vârsta de 22 la 66 de ani, tocmai perioada cea mai frumoasă și fecundă din viața unui om –, lăsând în urma sa o operă istoriografică impresionantă și o contribuție importantă la dezvoltarea Academiei Române, cel mai înalt for cultural și științific al țării, al cărei membru a devenit în anul 1991.

Erijându-se în procurori și judecători, aceștia au uitat să pomenească momentele extrem de dificile prin care a trecut Dan Berindei și familia sa în anii comunismului, mai ales în „obsedantul deceniu”, când tatăl său a fost trimis la Canal șase luni, mama i-a fost închisă vreme de un an și jumătate, iar soția, Ioana Hudiță (1922-2008), a trecut și ea printr-un proces politic – pentru că era fiica lui Ioan Hudiță (1896-1982), un membru de vază al Partidului Național Țărănesc –, finalizat cu o condamnare, din care a executat doi ani și opt luni, interval în care a dat naștere celui de-al doilea copil al familiei, fetița Ruxandra, la Jilava, aceasta fiind crescută apoi doar de tată până la eliberarea mamei, Dan Berindei însuși fiind dat afară din Institutul de Istorie (1952) și ajuns muncitor într-o cooperativă bucureșteană. A fost reîncadrat la institut în

Dan Berindei (1923-2021)

toamna anului 1955, pensionându-se în anul 1990.

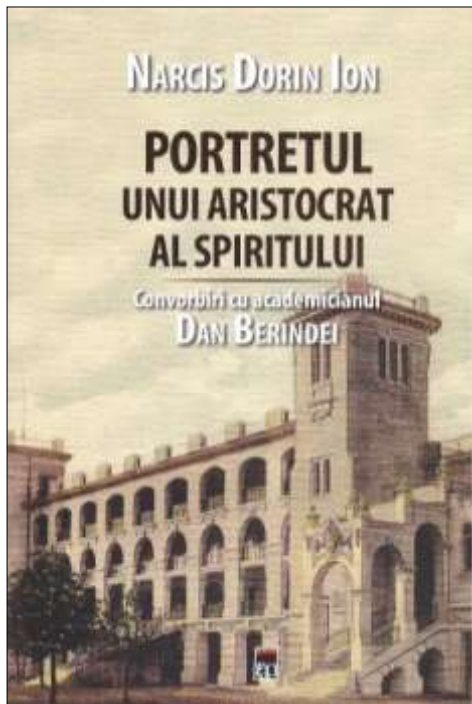
Pentru acești inchișitori, toate momentele de restriște din viața omului și istoricului Dan Berindei nu există sau pur și simplu nu contează, pentru că nu le sprijină și nu le justifică invectivele și delapidările publice, ei preferând să rămână cantonați în clișeistica, dezinformările și caracterizările tendențioase, schițate cu malițiozitate de organele represive ale regimului de tristă amintire, uitând în același timp că autoritățile respective nu erau nici obiective, nici bine intenționate, ci, dimpotrivă, scopul lor era de a compromite și de a discredita cât mai mult un om în ochii contemporanilor și ai posterității, ținând în jurul lui o plasă de intrigi, minciuni și invective, exploatare fără milă în acest proces orice slăbiciune omenească a celui în cauză, a familiei sale și a celor din jur. Or, o asemenea evaluare e profund nedreaptă și vădit neadevărată, impietând în cazul de față memoria și amintirea unui om care n-a fost membru al Partidului Comunist, n-a făcut rău celor din jur, ci dimpotrivă, și-a ajutat și iertat colegii, dar mai ales a unui istoric onest, bun profesionist, de talie europeană, cu o operă prolifică, variată și neideologizată, adesea deschizătoare de drumuri noi în cercetarea științifică, și, nu în ultimul rând, un devotat patriot, dedicat în totalitate bunului mers al istoriografiei române și al renumelui țării sale, pe care le-a slujit cu

¹ Editura RAO, București, 2019, 320 p.

credincioșie vreme de șapte decenii, de care nu s-a dezis nici în cele mai dificile momente, nici nu a intenționat în vreo clipă să-și părăsească patria.

Un portret veritabil al omului, istoricului, profesorului, academicianului și patriotului român Dan Berindei ne oferă volumul realizat de istoricul contemporaneist Narcis Dorin Ion (n. 5 iunie 1974), conținând convorbirile înregistrate de autor cu academicianul Dan Berindei în lunile iunie-iulie 2014, februarie și iunie 2015, apărut inițial în anul 2016 la Editura Oscar Print din București. Cartea constituie o mărturie directă, nemijlocită și onestă despre viața și activitatea celui caracterizat de autor drept un veritabil „aristocrat al spiritului, descendent dintr-o stirpe boierească și intelectuală, care povestește, cu har și detașare, întâmplările unei vieți fascinante, deseori complicată de vremurile politice atât de schimbătoare în România anilor 1945-1989” (p. 17).

Volumul se deschide cu două scurte evocări ale lui Dan Berindei, semnate de academicienii Ioan-Aurel Pop și Răzvan Theodorescu, care-l prezintă într-o triplă ipostază, cea de istoric, om și prieten.

Din cele două portrete merită reținute următoarele fragmente extrem de sugestive despre istoricul, prietenul și patriotul român Dan Berindei: „Născut la 3 noiembrie 1923, în București, s-a afirmat, de mulți ani, drept o personalitate marcantă a scrisului nostru istoric, ajungând, mai ales în deceniile din urmă, să se confunde cu istoria însăși și, îndeobște, cu cea mai importantă instituție de consacrare a valorilor culturale românești – Academia Română. (...) Specializat în istoria modernă a României, a ajuns de-a lungul deceniilor să fie autorul, individual sau în colaborare, a circa 100 de volume și a aproape 700 de articole și studii apărute în prestigioase reviste științifice din țară și din străinătate, în care abordează aspecte referitoare la istoria politică și socială a secolului al XIX-lea, la istoria economică, istoria culturii, a jurnalismului, a orașului București, istoria diplomației și relațiile internaționale (...). A fost dăruit cu un temperament senin și echilibrat, dublat de un caracter puternic, ferm și iertător. L-am admirat ani la rând înconjurat de oameni și răspândind încredere, bunăvoință, modestie și bunătate între oameni. L-am surprins fiind judecat pe nedrept de oameni grăbiți, non-șalanți, geloși, aroganți sau răi, de oameni pe care nu-i ofensase

în vreun fel sau cărora le făcuse chiar bine. L-am văzut întorcând celălalt obraz ca să primească lovitura, în loc să riposteze violent. (...) Nu a fost un erou al rezistenței și nici un cavaler alb al binelui universal, dar a căutat în viață să facă bine” (pp. 7-11). Legându-i firul vieții încă din tinerețe, Răzvan Theodorescu scrie: „Am amintirea unui om deosebit de social, cu o casă extrem de deschisă. (...) Era absolut fermecător din acest punct de vedere, ca amfitrion și ca sportiv. Dan avea o bibliotecă impresionantă și lucra tot timpul. (...) Au venit transformările din 1990 și Dan – care avusese numai piedici, fie din cauza originilor sale, fie din cauza faptului că, la un moment dat, cei doi copii ai săi au plecat în străinătate – a cunoscut un moment extrem de favorabil în cariera sa. Era un surzător și un optimist. Știu însă foarte bine că el a avut momente foarte grele în anii regimului comunist. La un moment dat, era singurul om valid din familie care își creștea copiii, restul membrilor, feminini și masculini, fiind în închisoare. (...) Ce pot să spun despre acest vechi prieten și coleg? Este un patriot fără retorică patriotardă. Este un patriot efectiv, care își iubește necondiționat țara și de multe ori patriotismul său a fost chiar prost interpretat de oameni care știu mai puține lucruri despre istorie. Este un european, un european fără ostentație. Am fost cu el de mai multe ori în străinătate și știu cât de bine se prezintă Dan Berindei în astfel de ocazii. Este un om al comunității internaționale” (pp. 13-14).

La rândul său, autorul precizează în introducere scopul întreprinderii sale editoriale: „Am urmărit să redăm în această carte portretul intelectual al unui aristocrat aparte, care nu a făcut niciodată caz de originea sa nobilă, domnul Dan Berindei considerându-se mai mult descendentul unei dinastii de intelectuali (arhitecții Dumitru Berindei și Ion D. Berindei, cel din urmă cu o operă care a marcat evoluția arhitectonică a României începutului de veac XX). Cu toate acestea, pasiunea pentru genealogie a autorului și a eroului principal al cărții a condus la evocarea amplă și documentată a înaintașilor familiei

Berindei, oameni politici, militari și arhitecți care au marcat istoria politică și culturală a României moderne și contemporane”. În alt registru, volumul „aduce o contribuție esențială privind istoriografia română în timpul celor două regimuri politice, comunist și democratic, care i-au marcat atât de profund evoluția” (pp. 17-18).

Discuția dintre cei doi debutează cu o incursiune genealogică în istoria familiei Berindei, a cărei descendență neîntreruptă coboară până în secolul al XVII-lea și se intersectează la un moment dat cu descendenții familiei principelui martir Brâncoveanu, academicianul intervievat dovedind o reală apetență pentru această știință auxiliară a istoriei: genealogia. Urmează o serie de întrebări care îl determină pe Dan Berindei să-și depene amintirile din copilărie, adolescență și studenție, cu evocarea membrilor familiei, prietenilor și profesorilor care l-au marcat în perioada interbelică și în timpul studiilor universitare. Curiozitatea istoricului contemporaneist Narcis Dorin Ion a dus apoi discuția în zona istoriei politice, culturale, militare și a evenimentelor dramatice din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a guvernării antonesciene, a abdicării regelui Mihai – percepută ca un șoc neașteptat (p. 107) –, a instalării și preluării puterii de către comuniști, urmată de greutățile venite asupra tinerei familii Berindei prin procesul soției Ioana, creșterea solitară a copiilor, închisorile părinților și oferirea unor detalii semnificative despre biografia și jurnalul extrem de amplu al socrului său, Ioan Hudiță, editat de academician în zece volume începând cu anul 1990. Aceste informații despre familie, relația cu copii, Mihnea și Ruxandra, jurnalul socrului I. Hudiță revin de mai multe ori pe parcursul dialogului, la fel cum revin amintirile și caracterizările creionate de academician unor mari figuri politice și oameni de stat care au marcat destinul României și al poporului român în secolul trecut: Ionel Brătianu, Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, regele Mihai I, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu, Ion Iliescu, Traian Băsescu și Emil Constantinescu.

La impulsurile repetate ale lui Narcis Dorin Ion, Dan Berindei descrie trăsăturile de caracter, personalitatea și emite o serie de aprecieri pe marginea operei reprezentanților de seamă ai istoriografiei române din secolul XX și începutul secolului XXI, începând de la Nicolae Iorga, Gheorghe Brătianu, Constantin C. Giurescu și Nicolae Bănescu, până la funestul Mihail Roller, continuând cu Constantin Daicoviciu, David Prodan, Francisc Pall, P. P. Panaitescu, Andrei Oțetea, Emil Condurachi, Mihai Berza, Gheorghe Zane, Victor Cheresteșiu și Ștefan Pascu, oprindu-se, totodată, cu aceleași gânduri și observații asupra personalității și operei unor colegi de generație și ale altor istorici din generațiile mai tinere, precum Ștefan Ștefănescu, Cornelia Bodea, Gheorghe Buzatu, Florin Constantiniu, Apostol Stan, Radu Constantinescu, Neagu Djuvara, Andrei Pippidi, Ștefan Gorovei, Lavinia Betea, Lucian Boia – despre care afirmă că „a reușit să demonteze istoria noastră”, încadrându-și „opera în niște lungimi de undă care dau bine (...), care vedetizează selectiv și negativ anumite personalități ale istoriei noastre” (pp. 283-284) – și Ioan-Aurel Pop, pe care-l apreciază atât pentru profesionalism, cât și pentru apostolatul pe care-l desfășoară în societate (p. 248). Discuțiile referitoare la acești reprezentanți ai scrisului istoric românesc au determinat și o întrebare firească referitoare la „ce ar trebui să îl caracterizeze pe istoricul de azi, oricare ar fi epoca pe care o studiază”, răspunsul academicianului fiind unul cât se poate de limpede: „detașarea, în primul rând. Detașarea de cotidian, de politic, de tot ceea ce l-ar putea deturna de la misiunea lui. Și, în primul rând, trebuie să aibă conștiința misiunii lui, a apostolatului” (p. 247).

Pentru Dan Berindei scrierea istoriei este, așadar, nu numai o chestiune de știință și profesionalism, ci și de conștiință, de angajament societal și responsabilitate față de națiunea căreia îi aparține, profesorul deplângând tocmai lipsa acută a sentimentului identitar al noii generații de istorici, precum și disoluția fără precedent a conștiinței naționale și a apartenenței comune care periclitează, în viziunea sa, însăși statalitatea românească. În opinia lui, „istoricul trebuie să fie obiectiv, dar – în același timp – fiecare istoric aparține unei entități. Istoricul francez este al Franței, cel german al Germaniei, cel rus al Rusiei și tot așa. Fiecare este cu identitatea lui. În al doilea rând, istoricul trebuie să nu facă istorie pentru istorie, doar de dragul de a scrie cărți de istorie. Dacă mă uit înapoi la ce am scris, fiecare carte a mea se integrează unei necesități generale. Am tratat fie un moment dominant al istoriei noastre, fie o personalitate dominantă. Există, din nefericire, în istoriografie și tendința de senzational. Nu e bine așa (...). În plus, istoricul trebuie să fie un istoric patriot. Aceasta este o condiție *sine qua non*. Iar după aceea istoricul trebuie să facă totul, mai ales astăzi, pentru a se încadra fluxului istoriografic general: și tematic, și ca nivel, și ca informație” (pp. 305-306).

Convorbirile ating, în continuare, chestiuni și teme vaste și extrem de variate care vizează atât istoria românilor, precum personalitatea și mișcarea lui Tudor Vladimirescu, pașoptismul, Unirea Principatelor, figurile lui Alexandru Ioan Cuza și Nicolae Bălcescu, modernizarea României, istoria monarhiei, edificarea și consolidarea statului național, perioada interbelică, epoca comunistă, tranziția postdecembristă, cât mai ales situația și activitatea din trecut și din prezent a Institutelor de Istorie ale Academiei Române, dezvoltarea școlilor istorice de la București, Cluj și Iași în contemporaneitate, realizarea proiectului tratatului de istorie a românilor – apărut la inițiativa sa sub egida Academiei Române în zece volume și două ediții în ultimele două decenii –, importanța editării documentelor istorice, statutul actual al disciplinei și orei de istorie în învățământul preuniversitar, tema doctoratului, funcționarea și rolul Academiei Române în societatea românească actuală, situația proprietăților acesteia în vremea noastră, accesarea în Academia Română, premiile academiei, situația satului românesc în prezent, valoarea patriei și a patriotismului astăzi, tema Basarabiei, chestiunea tezaurului de la Moscova și relațiile actuale ale României cu Rusia, politica și politicienii ultimelor trei decenii.

Trecând de la această discuție generală și de la considerațiile punctuale cu privire la istorici și la scrisul istoric, la implicarea în societate și la devotamentul față de patrie și de academie, Dan Berindei schițează, în cele din urmă, o evaluare de bilanț a propriei activități istoriografice, academice și de angajament în viața cetății, mărturisind următoarele: „Am considerat cercetarea istorică întotdeauna ca pe o activitate de reconstituire. Istoricului îi revine misiunea să recreeze un climat, dar și o viață sau un ansamblu de vieți. În consecință, este bine ca fenomenele trecutului să le putem aborda din multe unghiuri de vedere. (...) Am editat foarte multe documente, considerând că este în fapt cea mai de seamă activitate a unui istoric, ceea ce rămâne. (...) Am căutat ca demersul meu științific să nu fie mărginit la cercul relativ strâmt al specialiștilor. M-a preocupat în consecință popularizarea și am scris peste 1.000 de articole cu tematică istorică în reviste de cultură și în ziare, considerând că este foarte importantă această transmitere către cititori, către oameni, a informației istorice. Din același considerent, am răspuns întotdeauna invitațiilor de a ține conferințe și expuneri sau interviuri la radio și apoi la posturile de televiziune. În realitate, am fost neconținut preocupat de interesele țării și națiunii mele, de a fi un slujitor al cetății. Am considerat Academia o a doua patrie și m-am străduit să contribui la mersul ei înainte și la afirmarea ei. Aș mai adăuga că am socotit istoria ca o parte a ființei mele și, totodată, ca un prețios instrument de cunoaștere. În același timp, m-am străduit să acționez și să scriu tot timpul în cunoștință de cauză. Am căutat mereu să înțeleg istoria. Comprehensiunea detașată de sentimente – fie ele de dragoste sau de ură – este esențială pentru o muncă onestă de istoric. Din fericire, am avut o fire care m-a ajutat, dacă vreți, o fire de împăciuitoare. Nu pot urî și am puterea de a[-l] înțelege pe celălalt, ceea ce cred că este o însușire foarte importantă pentru slujitorii muzei Clio! Ca patriot neclintit, m-a preocupat și mă preocupă imaginea noastră pentru ceilalți, dar nu o imagine forțată, contrafăcută, ci una adevărată (...) e vorba de imaginea țării și a națiunii, nu a unui regim, oricum trecător” (pp. 318-319).

În cele din urmă, trebuie precizat că Narcis Dorin Ion, prolific istoric al epocii române contemporane, actualmente director general al Muzeului Național Peleş din Sinaia, nu este la singura realizare editorială de acest tip, convorbiri cu o mare personalitate a istoriografiei românești contemporane, volumului de dialoguri cu Dan Berindei urmându-i altele două cu academicienii Răzvan Theodorescu² și Dinu C. Giurescu³, publicate la aceeași editură bucureșteană RAO în anii 2017-2018. Acestea constituie un triptic livresc de neocolit pentru toți cei care doresc să cunoască mai bine atât biografia și activitatea celor trei academicieni, cât și evoluția istoriografiei, a culturii și a societății românești în secolul XX și în primele două decenii ale secolului XXI. De aceea, inițiativa autorului este una lăudabilă și nu pot decât să sper că modul său de a ne restitui asemenea personalități ale scrisului istoric românesc și ale culturii române contemporane nu se va opri aici, ci va continua atât spre beneficiul istoriografiei și a culturii române, cât și spre folosul breslei istoricilor și deliciul publicului cititor.

² Narcis Dorin Ion, *Despre cultura de ieri și românii de azi. Convorbiri cu academicianul Răzvan Theodorescu*, Editura RAO Class, București, 2017, 303 p.

³ Idem, *Mărturia unui istoric singuratic. Convorbiri cu academicianul Dinu C. Giurescu*, Editura RAO Class, București, 2018, 327 p.

In Memoriam – comisar-șef de poliție Gheorghe Danci

Ioan GOGOTA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

„Privește fără frică, spune înțeleptul Seneca, privește fără frică această oră hotărâtoare, care va fi cea din urmă pentru trupul tău, pentru că ție ți se pare că este ultima zi a vieții tale, dar este prima zi a nașterii tale pentru eternitate! Să vină această zi care ne va da lumină”.

Moartea prematură și trecerea la cele veșnice a celui care a fost comisarul-șef de poliție dr. Gheorghe Danci a căzut ca un trăsnet pentru familie, prieteni și apropiați și a umplut sufletele celor care l-au cunoscut de durere, de îndoială și de nedumerire, pentru că. Gheorghe Danci n-a fost un om oarecare din lume, ci a fost el singur o lume, o lume de voință, de gândire și de iubire de oameni.

Colegii de la Școala Doctorală de Filosofie Baia Mare, într-un mesaj de condoleanțe, i-au adus un pios și ultim omagiu: „Greu s-ar filozofa dacă n-ar fi moartea, iar despre moarte nu se învață nicăieri. Trăim fiecare moarte de parcă ar fi prima, fapt care ne marchează existența”. Viața este atât de relativă, încât se poate încheia tragic pentru fiecare dintre noi și tragic nu înseamnă neapărat moartea propriei persoane; dar moartea lui Ghiță sau Dudu, cum îi spuneau cei apropiați, a fost tragică, cu atât mai mult cu cât nu avem un răspuns la întrebarea „de ce?”, adică „de ce el?” de ce acum când mai avea atâtea lucruri de făcut și de demonstrat?

Gheorghe Danci s-a născut la data de 16.09.1965 în Sighetul Marmăției, iar după terminarea școlilor generale și liceale în acest municipiu urmează cursurile Universității „Spiru Haret” București – Facultatea de Drept, fiind licențiat în științe juridice. În anul 2011, obține titlul de doctor la Universitatea de Nord din Baia Mare – domeniul Filosofie Comunicare, specializarea filosofia dreptului, cu titlul tezei *Perspective critice asupra dreptății și nedreptății*, lucrare apreciată de cercetătorii din domeniul filosofiei și nu numai, care, de altfel, a ajuns să fie și publicată.

Gheorghe Danci (1965-2022)

Pe parcursul vieții, se remarcă printr-o cultură juridică diversă și o bogată activitate didactică și de cercetare, începută în 2001, reușind să înființeze la Sighetul Marmăției primul centru al învățământului la distanță din cadrul Universității „Spiru Haret”, unde a fost coordonator, administrator, secretar-șef și asistent universitar, iar, ulterior, profesează în calitate de asistent cercetare științifică, cercetător științific și cadru didactic asociat la Universitatea de Nord Baia Mare, Universitatea Tehnică Cluj-Napoca și Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” Cluj-Napoca, fiind un adevărat apostol cultural în dragostea lui pentru știință.

De asemenea, din anul 2018 obține titlul de cercetător științific la Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” din cadrul Academiei Române, unde a fost implicat în numeroase demersuri de prozologie socială și academică.

În paralel, a fost membru în Societatea Româna de Filosofie (2009-prezent); membru în Consiliul Național al Societății de Științe Istorice din România (2002-prezent); consilier juridic la UCCJ Maramureș – autosuspendat din 2005; cercetător la Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești – proiect POSDRU, Act adițional – contract de muncă nr. 194/A din 20.11.2008; expert – prof. dr. responsabil cu susținerea activităților de formare profesională la Universitatea Tehnică Cluj-Napoca, în cadrul proiectului cu titlul Centru pentru Promovarea Antreprenoriatului în Domeniul Dezvoltării Durabile 2010-2013, nr. contract POSDRU/92/3.1/S/50933 – Contract individual de muncă nr. 4181 din 31.03.2011.

Gheorghe Danci a întocmit cursuri de cercetare destinate studenților, având preocupări în domeniul dreptului sau filosofia dreptului și publicând peste 20 de cărți și cursuri de cercetare destinate studenților și manifestând preocupări în domeniul dreptului, filosofiei dreptului sau științelor juridice – criminalistică. De asemenea, a elaborat și coordonat numeroase proiecte științifice, fiind autor sau coautor al unor studii, articole științifice, unele dintre acestea fiind în prezent materii predate la cursurile de perfecționare din cadrul MAI, Centrului Universitar Nord Baia Mare sau în alte instituții de învățământ, printre care:

Tratat de negociere și mediere politică, diplomatică și juridică, 2016 (tratat universitar, coautor); *Unele abordări teologice*, Editura Universității de Nord din Baia Mare, 2013 (coautor); *Dreptatea – abordare juridică, politică, socială și teologică* – volum colectiv, 2012; *Perspective critice asupra dreptății și nedreptății*, Editura Universității de Nord din Baia Mare, 2011 (teza de doctorat); *Unele aspecte privind medierea penală*, Editura Universității de Nord din Baia Mare, 2012 (curs universitar); *Îndrumar de practici utile pentru cetățeni*, Editura Universității de Nord din Baia Mare, 2011 (curs universitar, coautor); *Perspective filosofice* – volum colectiv, Editura Universității de Nord din Baia Mare, 2011; *Confruntări filosofice contemporane* – volum colectiv, Editura Universității de Nord din Baia Mare, 2011; *Elemente de drept constituțional și instituții politice* – Editura Universității de Nord din Baia Mare, 2013 (curs universitar, coautor); *Luarea de mită*, 2011 (coautor); *Structuralitatea negocierii*, Editura Detectivul, București, 2011 (curs universitar); *Negocierea și medierea conflictelor*, Editura Universității de Nord din Baia Mare și Editura Detectivul București, 2010 (curs universitar); *Etapele investigării criminalistice a faptelor de corupție*, Editura Universității de Nord din Baia Mare, 2010 (coautor); *Introducere în drept constituțional și instituții politice* – curs selectiv de drept constituțional și instituții politice pentru studenții de la alte facultăți decât cea de drept, Editura Detectivul, București, 2009 (curs universitar). De asemenea, avea și alte cărți în curs de publicare: „Elemente de filosofie a dreptului în teritoriile românești” și „Istoria filosofiei dreptului românesc”.

A publicat studii și articole științifice în mai multe reviste cu caracter științific, printre care: *Comunicarea în mediere și negociere*, în revista *Securitatea privată*, nr. 2/2010, București, pp. 6-7; *Istoria dreptului succesoral maramureșean*, în revista *Școala Maramureșeană*, iunie 2008; *Corupți au fost, corupți sunt încă. Un cancer care macină societatea românească de câteva sute de ani*, în *Nord magazin*, nr. 208, 12-18 martie 2009, p. 7; *Emil Cioran – nedreptatea, esența vieții sociale*, partea I, în *Nord magazin*, nr. 209, 19-25 martie 2009, p. 7; *Emil Cioran – nedreptatea, esența vieții sociale*, partea a II-a, în *Nord magazin*, nr. 210, 26 martie-1 aprilie 2009, p. 6; *Corupți au fost, corupți sunt încă – Tunuri și țepe interbelice*, în *Nord magazin*, nr. 210, 26 martie-1 aprilie 2009, p. 15; *Spiritualitatea și universalitatea negocierii*, în *Buletin Științific – fascicula științe umaniste*, Universitatea de Nord Baia Mare, 2011; *Despre medierea diplomatică*, în *Buletin Științific – fascicula științe umaniste*, Universitatea de Nord Baia Mare, 2011; *Buletin Științific*, seria A, ISSN 1583-1264, indexat BDI CEEOL, Frankfurt Germania; *Conflict și mediere (pentru reinstaurarea ordinii de drept)*, în revista *Saeculum*, Sibiu, 2013, ISSN 1221-2245, revistă indexată BDI CEEOL; *Soluționarea conflictelor prin mediere*, în *Buletin Științific – fascicula științe umaniste*, vol. XXI/2012, pp. 209-217; *Unele idei despre dreptate și nedreptate*, în *Licentia docendi: revistă de studii socio-umane*, ISSN 2067-1741, 2013.

Gheorghe Danci a participat cu referate științifice la seminarii și simpozioane naționale și internaționale din București, Sighetul Marmăției, Constanța, Baia Mare, Ieud (Maramureș) etc. și la conferințe interne și internaționale, cum ar fi: Seminar internațional de filosofie – Universitatea de Nord din Baia Mare 9-12.12.2010; Simpozionul internațional organizat de Sindacato Emigrati Immigrati UGL, Italia, IDOS Caritas Migrantes Roma, Italia, Universitatea de Nord din Baia Mare și Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, 10-12 martie 2011, cu lucrarea *Drepturile omului și cauzele migrației*; Conferință Internațională privind intervenția multisectorială în violența domestică și incluziunea socială pe piața muncii a victimelor violenței domestice, 4-7 mai 2011, Baia Mare, cu lucrarea *Violența în familie – legislație și sistem judiciar*; Conferința Internațională Antreprenoriat, mediu de afaceri și dezvoltare durabilă, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, 1 iunie 2011, cu lucrarea *Medierea în dreptul contemporan*; Conferința internațională de filosofie, Universitatea de Nord Baia Mare, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, Academia Română, 27-30.10.2011, Baia Mare; Conferința internațională „Universalitate și consens în mediere”, Academia Română, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 30.11.2011-04.12.2011; Conferința internațională Antreprenoriat, mediu de afaceri și dezvoltare durabilă, AMDD 2012, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, 2-3 iulie 2012, cu lucrările *Soluționarea conflictelor prin mediere – necesitate pentru dezvoltarea durabilă a oricărei societăți* și *Soluționarea conflictelor prin mediere – procedură voluntară pentru reinstaurarea ordinii de*

drept; International Conference “Experience & Explanation in Knowledge Society”, Baia Mare, 14-17.03.2013, cu lucrarea *Soluționarea conflictelor prin procedura medierii – Conflict și mediere (pentru reinstaurarea ordinii de drept)* și altele.

A fost un riguros practician în domeniul relațiilor publice, un cadru didactic extrem de pasionat. În această calitate, de prof. dr. la Universitatea de Nord din Baia Mare, a susținut cursuri de drept și negociere, fiind apreciat de colegi, dar și de studenți, mai ales fiindcă nu s-a rezumat doar la predare, ci s-a implicat în participarea la programe de cercetare și proiecte europene în domeniul promovării culturii antreprenoriale. Prin activitatea de cercetare întreprinsă, a dovedit deschidere spre mai multe domenii de abordare. Pe lângă cele deja enumerate, a mai prezentat și lucrări despre Andrei Șaguna și corespondența acestuia cu Împăratul Francisc Iosif, a vorbit despre drepturile omului, soluționarea conflictelor prin mediere, despre universalitate și consens în mediere și teme din istoria dreptului.

Calitățile personale și profesionale de om modest, dar în același timp exigent, i-au asigurat prestigiul și prețuirea colectivului în care și-a desfășurat activitatea, imprimând un climat de muncă bazat pe stimă reciprocă. Comportamentul și ținuta lui impuneau respect prin eleganță, sobrietate, corectitudine și erudiția de care dădea dovadă de fiecare dată.

Gheorghe Danci a fost un om hotărât, pentru că sufletul lui era un suflet de justițiar, născut să trăiască în lumea ideilor mari și în idealurile unei lumi de absolută dreptate. A fost filosof și, totuși, a activat într-o instituție militară – IPJ Maramureș, timp de peste 17 ani ocupând mai multe funcții de conducere la Serviciul Pașapoarte sau Serviciul Cabinet al IPJ Maramureș și urmând cu succes diverse cursuri de perfecționare specifice, care i-au adus aprecierea colegilor și recunoașterea ca specialist de mare valoare.

Gheorghe Danci era un om de ordine și un bun organizator. Datorită caracterului său puternic, puteai să nu-l iubești, dar nu puteai să nu-l admiri, pentru că sufletele mari se impun chiar și în fața oamenilor mici. Toată lumea căuta prietenia lui, pentru că el nu plictisea lumea cu povești, ci căuta să te încante cu bucuriile sale.

De asemenea, a avut o inteligență frumos cultivată, era un cugetător cu o inimă aleasă care a crezut că destinul său este o linie dreaptă. A avut o frumoasă conduită de viață și dorea să fie el însuși în toate actele lui, pentru că a gândit precum a trăit și a trăit precum a gândit. A fost un soț și un tată excelent, grijuliu, sensibil și iubitor. El a fost întotdeauna adevăratul stăpân și stâlpul familiei, dornic să sprijine în dificultăți, să împartă bucurie și să ajute în momentele dificile. Mărturie sunt foștii colegi de serviciu, cei de la școala doctorală de filosofie, studenții de la diverse instituții de învățământ, de la asociațiile în care a activat și mulți alții care l-au cunoscut cu adevărat pe Omul Gheorghe Danci.

Orice gest și orice cuvânt al său purta pecetea seriozității și răspunderii, iar judecata sa era una corectă și justă. Era modest cu toată lumea și blând cu toți, pentru că prestigiul său îi dădea destulă autoritate; era natural în toate ipostazele și împrejurările. Cu prietenii săi era un exemplu de încredere, puternic, priceput, iar cuvântul „nu pot” nu a existat la el vreodată. A preluat orice slujbă și a realizat întotdeauna ceea ce și-a dorit. Colegii din cadrul Asociației „Bogdan-Drăgoș” a urmașilor familiilor nobile maramureșene de origine română, unde a ocupat funcția de vicepreședinte, și-l amintesc ca „fiind unul dintre membrii marcanți ai acesteia, având o activitate permanentă și neobosită”. Întâlnirile elitelor maramureșene organizate de Gheorghe Danci au rămas pentru toți participanții amintiri de neuitat.

Dr. Gheorghe Danci a fost mereu punctual și a îndeplinit orice sarcină dificilă cu strălucire. Avea un discurs convingător, fiind un bun orator, și a câștigat întotdeauna simpatia oamenilor cu capacitatea lui de a negocia, de a-și înțelege semenii și de a stabili relații pe termen lung, bazate pe încredere și bunăvoință reciprocă. A avut întotdeauna mulți prieteni și o familie puternică. În plus, el s-a distins printr-o cultură academică înaltă, calități morale remarcabile și farmec personal.

Viața lui va rămâne o amprentă strălucitoare și de neșters în sufletele tuturor celor care l-au cunoscut, iar plecarea lui lasă un gol care nu va fi umplut cu ușurință. Va fi mereu prezent în viețile noastre într-o formă sau alta, în inimile și în gândurile celor care l-am cunoscut.

Redescoperindu-l pe George Topîrceanu

Antoaneta TURDA

Baia Mare

Sunt 85 de ani de la trecerea în neființă a scriitorului (m. 7 mai 1937, Iași) și, în anul de grație 2022, îmi pun o întrebare care se vrea cât se poate de matură: îl cunosc oare cu adevărat pe scriitorul ale cărui *Rapsodii de primăvară* m-au încântat mereu, încă din copilărie? Dacă mă gândesc bine și sunt corectă cu mine însămi, sunt aproape convinsă că răspunsul e negativ. Ca argumentație am la îndemână *Opere*, vol. 1-2, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2014, aflată sub auspiciile Academiei Române. Ediția este îngrijită de Al. Săndulescu și beneficiază de o introducere semnată de acad. Eugen Simion. Cu cele două volume, cu minunata carte a lui Mircea Handoca, *Pe urmele lui George Topîrceanu* (București, Editura Sport-Turism, 1983) și *Amintiri de la Viața românească* adunate de Mihail Sevas-tos (Iași, Editura Polirom, 2015, colecția „Biblioteca Memoria”) în față, încerc să reconstitui un destin literar prea îngredit într-un șablon literar pe care orice român îl cunoaște din clasele primare.

Născut în București, în plină primăvară (21 martie 1886), anotimp în care a și trecut dincolo de Styx, existența sa pare a fi stat sub semnul luminii, în ciuda tuturor vicisitudinilor pe care le-a avut de înfruntat de-a lungul vieții. Cu un temperament aflat mereu la granița dintre optimism și pesimism, între sentimentalism și ironie, a debutat, ca elev, în 1904 în revista *Belgia Orientului* cu semnătura G. Top. Este perioada în care literatura română își căuta un drum propriu, după moartea lui Eminescu (1889) și curente literare, Topîrceanu se arată, de la primele sale apariții în presa literară a vremii, în primul rând, un antimodernist, devenind un admirator constant al lui Șt. O. Iosif, D. Anghel, M. Sadoveanu (care îi va deveni bun prieten), Tudor Arghezi și Lucian Blaga.

Anii tinereții, ai marilor căutări existențiale și intelectuale, i-au îmbogățit viața cu experiențe de tot felul. S-a căsătorit, a devenit tată în 1912, iar în 1913 a cunoscut ororile războiului (a participat, ca sergent, în Bulgaria la cel de-al treilea Război Balcanic). Prima experiență a frontului se află consemnată în câteva pagini de jurnal. A participat la cene și întâlniri literare, în diverse locuri din țară, și a publicat câteva articole, printre care și cunoscuta parodie *Răspunsul micilor funcționari*, replică la *Caleidoscopul* lui A. Mirea (pseudonim al lui Șt. O. Iosif și Dimitrie Anghel). La un moment dat a ocupat funcția de subsecretar de redacție la *Viața românească*, unde a fost perceput ca un om taciturn și solitar.

Pasionat de teatru, s-a remarcat, de timpuriu, prin câteva cronici teatrale care marchează o profundă abordare a ceea ce înseamnă critica teatrală într-o lume în care dorința de afirmare a actorilor provoacă adevărate cataclisme individuale. Mărturie în acest sens stă articolul *Actori și critici*, în care sunt trasate cerințele esențiale pentru a fi un critic teatral desăvârșit: „1. Să nu fie prea tânăr și să nu aibă convingerea că e foarte competent în materie; 2. Să nu dea niciodată *sentințe*, ci numai observații modeste și justificate; 3. Să nu cunoască personal pe niciun actor și, mai ales, pe nicio actriță. Numai când va împlini aceste trei condiții, critica lui va putea fi justă. Și nici atunci...”¹. Apropierea de această lume mi-rifică a existat în viața lui Topîrceanu mereu. Pentru câteva luni, în anii 1926-1927, este director al Tea-

George Topîrceanu

¹ George Topîrceanu, *Opere*, vol. 1-2, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, a Academiei Române, 2014. Ediție îngrijită de Al. Săndulescu, introducere de acad. Eugen Simion, vol. II, p. 176.

trului Național din Chișinău și între 13 decembrie 1933 și 24 februarie 1934 a fost delegat ca director al Teatrului Național din Iași, după demisia lui Ionel Teodoreanu. Din perioada directoratului ieșean, Mircea Handoca redă mărturia lui Sandu Teleajen: „Ținea cu tot dinadinsul să se știe că este, că vrea să fie un director aspru, serios. Nu izbutea să rămână în permanență decât așa cum îi era firea: plin de omenie, blând, discret, îngăduitor, atent cu necazurile celor mici, dispus pe glumă, când presimțea o furtună de culise între cei mari”².

Moștenind dârzenia strămoșilor săi ardeleni, această voce distinctă în peisajul literar românesc s-a făcut bine auzită în 1916, când debutează editorial cu două volume: *Balade vesele* și *Parodii originale*. Peri-

oada de efervescență și maturizare literară ce a premers acestui debut este sugestiv prezentată în conferința *Cum am devenit ieșean*, rostită în aula Universității din Iași (1935), unde își exprima crezul artistic: „Între viitor și prezent, ce trebuie să prefere artistul literar? Să scrie cât poate el mai bine și să se bucure că după moarte va avea cu ce să trăiască? Or să caute să scrie ceva mai prost, ca să scape în timpul vieții de urgia contemporanilor...?”³

Publicarea celor două cărți are loc după ce, o vreme, stătuse sub aripa protectoare a lui Garabet Ibrăileanu, a cărui influență benefică l-a maturizat artistic. Așa se explică faptul că debutul editorial ne dezvăluie un poet în toată puterea cuvântului, stăpân pe arta versificației, cu o mare putere de a fi pictural prin cuvinte, debarasat de sentimentalismele desuete ale tinereții, un poet care a îndrăznit a folosi parodia (prea puțin folosită în literatura noastră) fără ranchiună. Lectura atentă a celor două volume, diferite din toate punctele de vedere, trasează, de fapt, personalitatea lui George Topîrceanu: o fericită îmbinare între sensibilitate (mărturie stau mai ales versurile din primul volum,

ce scot la iveală dragostea pentru frumoasa natură) și tăria de caracter care l-a ajutat să-și găsească repede un drum propriu pe tărâm literar (parodiile „vorbesc” cu multă seriozitate despre opțiunile sale literare, justificându-i atitudinea scriitoricească).

Amestec straniu de duioșie și ironic, autorul atât de cunoscut din *Rapsodii de primăvară*, *Balada chirișului grăbit* sau parodia *Tristeți provinciale* (după Demostene Botez) aduce în aceste volume o poezie atent șlefuită, frustă precum viața care ne pune în tot felul de situații, fără însă a-i anula farmecul. Apărute în plin război, cărțile nu au fost recepționate de mulți critici, dar au fost observate, printre alții, de două nume mari ale culturii române: Mihail Dragomirescu și Liviu Rebreanu, acesta din urmă creionând perfect trăsăturile cărților și, de fapt, ale întregii opere: „D. Topîrceanu e un realist căruia îi e dragă lumea aceasta, deși îi vede bine relele și le arată cu degetul. I-e atât de dragă, încât niciodată nu-l indignează și trece peste toate cu un surâs ușor. Este în scrisul acesta ceva din înțelepciunea unui filosof indulgent... niciodată d. Topîrceanu nu spune mai mult decât trebuie. Veșnic e sobru, concentrat, cizelat. Îmi închipui că-și lucrează versurile cu dragostea unui entuziast, deși ți se pare că poezia a fost scrisă pe nerăsuflăte”⁴.

Satisfacția intelectuală este, din păcate, repede umbrită de încorporarea în armată, în vara aceluiași an. Experiența acelor ani în care a fost și prizonier, în diverse lagăre, între 1916 și 1918, este descrisă în *Amintiri din luptele de la Turtucaia*, *În ghiara lor... Amintiri din Bulgaria și schițe ușoare* și *Pirin-Planina. Epizoduri tragice și comice din captivitate*. Zguduitoră experiență sfredește sufletele, stârnind întrebări grave precum cea legată de patriotism: „...în adevăr, un scriitor care zugrăvește scene adevărate de război, oricum ar întoarce-o el, are aerul că e contra războiului. Se știe bine acum că cine are acest aer, lasă că nu crede în Dumnezeu, dar este lipsit și de patriotism.

² Mircea Handoca, *Pe urmele lui George Topîrceanu*, București, Editura Sport-Turism, 1983, p. 167.

³ *Ibidem*, p. 45.

⁴ George Topîrceanu, *op. cit.*, vol. II, p. 1059.

Dragostea de țară – patriotismul – e însă un sentiment atât de firesc și de universal, încât se spune că omul care nu-și iubește țara, pământul pe care s-a născut și a crescut mare, este un om fără suflet, un adevărat monstru”⁵.

Paginile referitoare la război sunt, dincolo de simple relatări cu iz de reportaj, adevărate meditații ale condiției umane, lectura lor fiind deseori tulburătoare prin dramatismul unor anume stări de fapt ce țin de inevitabilul destin. Iată cum este văzută, bunăoară, soarta soldaților români în războiul de la Turtucaia, unde armata română a fost înfrântă: „Toți merg acum cu ochii în pământ. Nimeni nu mai scoate o vorbă. Pe figurile celor din jurul meu e întipărită aceeași resemnare mocnită – nepăsarea docilă cu care țăranul român s-a lăsat întotdeauna dus de soartă”⁶.

Fin observator, naratorul surprinde și comentează detalii șocante ale existenței în timpul războiului, precum și atmosfera unor zile de prizonierat în care pare a nu se întâmpla nimic. Aflat în mijlocul unei lumi în care șuieratul morții se aude peste tot, realitatea i se pare a fi deseori ruptă dintr-o secvență de proză SF în care viața pare neverosimilă, scene precum omorârea, de către francezi, a unei pisici pentru hrană stând mărturie. Pasajul dezvăluie, cu multă finețe, ceva din psihologia popoarelor cu care a venit în contact în tristește-i peregrinări: „Bulgarii râd. Ai noștri au urmărit scena de la distanță, cu mâinile la spate. Au crezut că este vorba doar despre o petrecere, de un soi de distracție națională a acelora... Oamenii noștri se uită – și parcă tot nu le vine să creadă... Numai la urmă, când i-au văzut că-și împart fiertura... și-au întors capul, cu mare greutate, scuipând care-ncotro:

– Ai văzut, mă?... Spurcată nație!

– Altminteri, sunt boieri, nu vor să mănânce toți dintr-o oală, că li se-apleacă...”⁷

Cu o ironie care înțeapă până la sânge, dar și sentimental (mai ales în două scene: în care este relatată reacția sensibilă a bulgarilor la moartea unui soldat român și în cea în care, știindu-se urmărită de la geam, o tânără își arată goliciunea soldatului-autor care nu pare a mai avea nicio perspectivă luminoasă a vieții), Topîrceanu lasă în urma sa aceste impresii de război, nu pentru a-și revărsa preaplinul sufletească, ci, mai degrabă, pentru luare-aminte a ceea ce înseamnă un episod de acest fel în istoria omenirii. Demne de luat în seamă mai sunt aici cele câteva minunate descrieri de natură ale peisajului bulgăresc.

Odată cu terminarea războiului își reia activitatea cu aplomb. Îi găsim numele pe coperta revistei *Însemnări literare*, alături de cel al lui Mihail Sadoveanu, devine subdirector al Teatrului Național din Iași, iar din 1920, odată cu reparația *Vieții românești*, devine prim-redactor. Reeditează volumele din 1916, publică *Amintiri din luptele de la Turtucaia*, traduce din William Shakespeare *Visul unei nopți de vară*, *Amintiri din luptele de la Turtucaia, În ghiara lor... Amintiri din Bulgaria și schițe ușoare*. Menționez că, în a doua ediție din *Parodii originale* este inclusă și poezia *Strofe de iarnă*, censurată (este scoasă o strofă care se referă la pericolul bolșevismului) până la această ediție de *Opere* – 2014.

În 1926 i se conferă Premiul Național de poezie.

Din 1928 colaborează la *Bilete de papagal*, revistă înființată și condusă de Tudor Arghezi. Este anul în care îi apare volumul de poezii *Migdale amare*, care se deschide cu un sugestiv dialog artist-muză:

*Oricum, de-o fi ca-n viitor
Să placă stiburile mele,
Las mărturie tuturor
Că n-ai colaborat la ele.*

*Că singur m-ai lăsat să scriu
O carte-ntreagă fără tine...
Și dacă totuși mai târziu
Te vei întoarce lângă mine,
Nici nu te-alung, nici nu te-mpac,
Ci-n fundul călimării crunte,
Muind un deget, am să-ți fac
Un benghi pe frunte!**

⁵ George Topîrceanu, *op. cit.*, vol. I, p. 491.

⁶ *Ibidem*, p. 509.

⁷ *Ibidem*, p. 535.

⁸ *Ibidem*, pp. 162-163.

Jocul creator-inspirație-creație-cititor are, așadar, gravitatea responsabilă a unui scriitor profund implicat în realitatea pe care a trăit-o, așa cum bine remarcă, într-o mărturisire, din penultimul volum publicat în timpul vieții, *Scrisori fără adresă, proză umoristică și pesimistă* (1930): „Un poet adevărat, oricât s-ar feri el de această nenorocire profesională, trebuie să facă parte dintr-o generație de muritori. Trebuie să întrupeze, măcar după moarte, când nu mai are încotro, forma sensibilității speciale a epocii în care a trăit”⁹.

Încercarea artistului de a se adapta la realitatea pe care are obligația să o descrie, lăsând-o mărturie posterității, deseori, e grea, căci viața nu e întotdeauna frumoasă și ușoară. Așadar, dorința de evadare din cotidian apare, justificat, deseori. Așa se explică tentația de a publica romanul satiric *Minunile Sfântului Sisoe*, din păcate, apărut postum (1938), grație Otiliei Cazimir, buna și statornica prietenă a scriitorului. Vrându-se îndelung elaborată, din această ultimă creație au apărut doar câteva fragmente, rămânând, însă, un valoros material documentar ce ne dezvăluie amănunte din laboratorul de creație al autorului care intenționa, prin acest roman, să elaboreze o lucrare cu tâlc, specific românească. Cu o ironie mușcătoare, Topîrceanu creează acest ultim personaj care, plictisit de o anume monotonie a raiului, coboară pe pământ, cu dorința ascunsă de a i se da ascultare de către muritori și de a avea un loc în calendar. Dar iluziile deșarte îi apar la tot pasul, generându-i dorința de a se înapoia în rai.

Spirit elevat (cunoștea bine franceza și începuse studii la Facultatea de Litere și de Filosofie, din păcate, ambele întrerupte), atent la pulsul vremurilor sale, George Topîrceanu pare să-și merite, cu adevărat, un loc în calendarul culturii române. Mărturie stau zecile de pagini de poezie, proză și critică literară din care străbate un umanism aparte, care nu umbrește însă raționalismul obiectiv.

Scos, așadar, din tiparele școlare (nu pot să nu amintesc faptul că din multele sale poezii răzbate o dragoste nemărginită pentru copii și animale, fiind cunoscut, de către contemporanii săi, pentru câteva excentricități prin care și-a manifestat atașamentul față de necuvântătoare), scriitorul evocat acum pare într-adevăr fascinant prin complexitatea manifestărilor sale culturale, ceea ce nu îi dă voie să alunece în negura uitării sau să fie considerat un poet minor.

⁹ *Ibidem*, p. 454.

Geneza retoricii românești

Dr. Aurel M. CAZACU

București

Elemente de retorică românească pot fi identificate încă în primele scrieri (deși în limba slavonă) în care se întrevade o conștiință propriu-zis artistică. Astfel, în unele letopisețe retorica era caracterizată fie ca „întălnită înțelepciune” (sens antic), fie ca „ornament stilistic” (sens medieval), fie ca „argumentație”, variantă ultimă întâlnită în diferite scrisori diplomatice sau discursuri rostite de ambasadori în numele domnitorilor români.

Iar cei care se ocupau cu treburile cetății și încercau, în același timp, să-și cultive și spiritul, își fundamentau meșteșugul vorbirii și pe studiul retoricii. De cele mai multe ori însă, deprinderea principalelor noțiuni de artă oratorică a avut loc în alte medii de cultură: Școala Patriarhiei din Constantinopol, colegiile și universitățile din Bar, Lwow, Padova ș.a.

Încercări de întemeiere a învățământului retoricii întâlnim încă din secolul al XVI-lea. La „Schola latină” de la Cotnari, un tip de *collegium* sau *gymnasium* și care a funcționat numai câteva luni (din toamna anului 1562 până în primăvara lui 1563), studiul elocvenței era una dintre disciplinele obligatorii. După un secol, la Târgoviște, într-o școală de același grad ca cea din Cotnari, Paisie Ligaridis predă, între 1646 și 1650, retorica în grecește și latinește.

În anumite ocazii, boierii cărturari sau dascălii improvizau discursuri solemne, dedicate de obicei domnitorului. De pildă, din timpul lui Vasile Lupu s-a păstrat o interesantă mărturie (consemnată de misiionarul catolic Bandinus) despre sărbătoarea Anului Nou 1647, când se fac auzite discursuri pronunțate în grecește și latinește de copii de 7 și 12 ani. Într-o altă împrejurare similară, petrecută în anul 1676, cei trei fii ai lui Miron Costin adresează domnului de atunci trei cuvântări compuse de tatăl lor. Iar cuvântările cu caracter laic sau religios deveniseră tradiționale în cadrul ceremonialului urcării pe tron a domnitorilor sau la moartea acestora.

Începuturile

Un moment important în istoria oratoriei îl constituie activitatea lui Antim Ivireanul, care ilustrează cu strălucire genul demonstrativ (predicile) și cel judiciar (răspunsurile la acuzațiile adversarilor lui și la pretențiile patriarhului Ierusalimului de subordonare totală a mănăstirilor închinat). Dar cuvântările mitropolitului caterisit, rămase multă vreme în manuscris, n-au putut fi cunoscute ca cele ale contemporanilor săi din vestul Europei, deși nu sunt cu nimic inferioare acestora.

Un moment aparte îl constituie Dimitrie Cantemir. El utilizează pentru prima dată cu competență termeni ai retoricii clasice. În scrierile sale sunt evocați în termeni elogioși Aristotel, Demostene și Cicero. Dincolo de lauda meșteșugului vorbirii, întrucât era înzestrat cu o strălucită elocvență naturală, recunoscută de contemporani, prințul Cantemir aduce atât elementul de precizie, cât și conștiința clară a responsabilității morale a oratorului.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, retorica înflorește la Blaj, în Transilvania, unde apare în programul de studii al gimnaziului românesc. Așa se poate înțelege că viitorii corifei ai mișcării culturale, cunoscută sub numele de „Școala Ardeleană”, au deprins elementele fundamentale ale artei persuasiunii și, prin intermediul ei, eleganța și claritatea gândirii, capacitatea de ordonare a datelor, ținuta științifică a discursului.

Atât datorită circulației tipăriturilor, cât și prin acțiunea directă a profesorilor veniți de peste munți la școlile din București, Craiova și Iași, aceeași preocupare pentru învățătura retoricii se propagă și în celelalte principate în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Când, în 1798, apărea primul manual de retorică, ea nu mai este considerată un meșteșug al înfloriturilor stilistice, ci o tehnică a argumentației, recâștigându-și, așa-dar, funcția originală.

Prima lucrare de retorică românească: Ioan Molnar-Piuaru (1749-1815)

Așadar, cea dintâi retorică românească, intitulată *Retorică, adică învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări*, scrisă de Ioan Molnar-Piuaru, conține 23 de capitole. Cei mai mulți termeni de specialitate sunt de ori-

gine greacă (posibil ca autorul să se fi inspirat după un model grecesc), iar când apar sinonimele lor latinești, sunt trecute în poziția a doua.

Lucrarea poate fi încadrată în seria retoricilor în care accentul cade pe argumentare („dovedirilor celor dinlăuntru”), modelul îndepărtat al acestora fiind *Retorica* lui Aristotel. Molnar-Piuaru numește în lucrarea sa și pe trei dintre comentatorii lui Aristotel, pe Porphyrius, Ammonius și Simplicius, receptați fie direct, fie indirect, toți aparținând Greciei din perioada romană, dar nu are cunoștință de Cicero și Quintilianus, redescoperiți, totuși, în epoca Renașterii.

Ca și Aristotel, autorul nostru numește retorica „meșteșug”, deci o înțelege ca fiind nu atât o știință, cât mai ales o artă sau, mai bine zis, o metodă, capabilă să ofere argumente, asemănătoare, într-un fel, cu dialectica. De aici și observația că retorica nu are un „gen determinat”, idee asemănătoare cu aceea a lui Aristotel (*vide Retorica*, Cartea I, capitolul VIII) și, drept consecință, oratorul trebuie să aibă cunoștințe din toate domeniile. Cărturarul ardelean se alătură vechii tradiții care atribuie silogismului și entimemei (silogismul oratoric) rolul de principal instrument al tehnicii persuasiunii.

În fixarea terminologiei de specialitate, Molnar-Piuaru utilizează ambele procedee cunoscute de înaintașii și contemporanii săi: adaptarea și împrumutul. Iată câteva noțiuni pe care le vom întâlni în cuprinsul lucrării autorului român: „entimemă”, „îpotesis”, „pricină” (cauză), „siloghism”, „neamul” (genul), „feliul” (specia), „asemenea”, „neasemenea”, „cele împrativitoare” (contrariile), „cele mai întâi” (anterioarele), „înduplecare” (demonstrație) ș.a.

Originalitatea lucrării lui Molnar în cultura română este dată de apelul la *Retorica* lui Aristotel și la străluciții lui comentatori, întrucât contactul direct cu gândirea filosofică originară nu va mai fi menținută în retoricile secolului al XIX-lea.

Încă din capitolul 1, autorul delimitează elocvența naturală de aceea dobândită prin studiu, idee străveche, dar care se va regăsi și în lucrări similare ulterioare. Părțile alcătuitoare ale lucrării (capitolul 5) sunt cele cunoscute din toate tratatele de specialitate: „aflarea” (invențiunea), „întocmirea” (dispoziția), „tâlcuirea” (elocuțiunea), „ținerea aminte” (memoria), „grăirea sau povestirea” (pronunția sau declamația, intonația și gesturile), primele trei părți fiind și cele mai importante, iar ultimele două, reunite sub titlul „acțiunea”, constând într-o serie de îndrumări pentru cel care practică oratoria.

În capitolul 6 se propune divizarea „locurilor ritoricești” în „dinlăuntru și meșteșugite” (argumentarea) și „din afară și meșteșugite”, idee comună retoricilor clasice; iar în capitolul 17 se vorbește despre „stările împrejur” sau „întâmplările”, care traduce termenul grecesc de „peristasis” sau echivalentul latinesc „încercușanții”, impus, ulterior, în limba literară.

În textul lui Molnar-Piuaru putem identifica probe specifice „genului judiciar”: „vestea” (legea scrisă), „dovedirea”, „chinurile”, „legea”, „mărturia”, „jurământul” ș.a. În lucrare sunt inserate ample exemple din literatura religioasă, mai ales din viețile sfinților, chiar dacă portretele părinților bisericii nu fac totdeauna corp comun cu preceptele și noțiunile de factură clasică.

Retorica lui Molnar-Piuaru merită toată atenția, fiindcă este prima lucrare completă din acest domeniu care a introdus în circulația ideilor un întreg univers de concepte ale artei argumentării sau ale exprimării literare.

A doua lucrare de retorică românească: Simeon Marcovici (1802-1877)

Cea de-a doua retorică românească apare la București, *Curs de retorică*, întocmită de profesorul de franceză Simeon Marcovici de la Liceul „Sf. Sava”, fost elev al Academiei domnești și cu studiile făcute la Pisa și Paris. Retorica sa este deopotrivă o teorie a argumentării și o teorie a literaturii, reflectând astfel modificările produse în statutul acestei discipline pe plan european.

Spre deosebire de lucrarea lui Molnar-Piuaru, aici Aristotel figurează doar cu numele; în schimb, Cicero și în special Quintilianus sunt pretutindeni. Nici contactul cu renumita operă a lui Quintilianus, *Institutionis oratoriae libri XII*, nu pare să fie direct, ci mijlocit de alte mărunte retorici mai vechi sau mai noi. Structura cursului este mai degrabă înrudită cu aceea a retoricilor franțuzești, cunoscute probabil din perioada studiilor din străinătate sau pe care le putea consulta chiar în biblioteca de la Liceul „Sf. Sava”.

Încercând să încetățenească o terminologie de specialitate, Simeon Marcovici recurge la calcuri semantice sau la traduceri. De pildă, descrierea genurilor retorice: „felul doveditor” (demonstrativ), „felul chibzuitor sau sfătuitor” (deliberativ), și „felul judecătoresc” (judiciar).

Găsim în „Articolul I, Pentru dovezi” și similitudini cu *Retorica* lui Molnar-Piuaru, ceea ce înseamnă și izvoare bibliografice comune: despre „întrînsese dovezi meșteșugite și cele extrînsese dovezi nemeșteșugite”, enumerarea, dar în altă ordine, a argumentelor extrinseci („să cunoască religia, legile, năravurile, păreri-

și obiceiurile noroadelor, iar mai cu deosebire ale patriei sale...”), utilizarea curioasă a grecescului *peristasis*, preferința pentru cuvântul „împrejurări” și nu „circumstanțe”.

În cursul lui Marcovici lipsesc „argumentele propriu-zise” (silogismul, entimema, epicherema, dilema) și majoritatea celebrelor „locuri comune” celor trei genuri (definiția, enumerarea părților, genul și specia, comparația, contrariile, legea, renumele, jurământul ș.a.). În schimb, în „Articolul II. Pentru năravuri” sunt analizate pe larg calitățile morale ale oratorului, tratate mult mai sumar sau omise în lucrările de mai târziu. În „Articolul III. Pentru patimi”, autorul analizează organizarea internă a ideilor, iar modelele care ilustrează diferite tipuri de *pathos* sunt alese din variate specii literare (tragedie, elegie, roman). Dependența cursului de modelele sale franțuzești pare mai accentuată în „Cap II. Pentru așezare”.

Meritul profesorului Simeon Marcovici este că a introdus pentru prima dată într-o lucrare de retorică opere ale scriitorilor români, cu valoare de model. Cel dintâi maestru recomandat de autor este I. Heliade-Rădulescu, urmează Ienăchiță Văcărescu și Iancu Văcărescu, dar și tinerele talente care se manifestau pe atunci, Vasile Cârlova și Grigore Alexandrescu.

Retorica în viziunea lui Dimitrie Gusti (1818-1887)

Interesul pentru retorică se manifestă și în Moldova. Este vorba de *Ritorică română pentru tinerime*, scrisă de Dimitrie Gusti, editată la Iași, în 1852, cu o serie de calități care o recomandă ca adevărată lucrare științifică, prin claritatea și eleganța definițiilor, comentariul nuanțat al claselor de concepte, bogăția și varietatea citatelor.

Lucrarea lui Gusti rămâne un document de mare valoare, cu atât mai mult cu cât foarte mulți termeni prezentați de către autor se regăsesc în dicționarele speciale recente, străine sau românești. Planul lucrării și conținutul de idei nu se îndepărtează de fizionomia clasică a lucrărilor de acest gen apărute în cultura occidentală. Fundamentul teoretic și o bună parte din exemple își au originea în manuale franțuzești sau lucrări similare lor. În același timp, consemnăm și faptul pozitiv că autorul include încă de la început scrierile cronicarilor în categoria operelor beletristice. Ca și profesorul Simeon Marcovici, Gusti nu evită creațiile de factură romantică. Selecția autorului funcționează fără greșală, iar o serie de citate vor intra definitiv în categoria modelelor de exprimare artistică.

Ce aduce într-adevăr ca noutate Gusti este modul personal de apreciere a fenomenului literar. Retorica se îmbogățește prin Gusti cu o nouă dimensiune: spiritul critic, aplicat în analiza operelor literare românești, iar observațiile sale sunt întemeiate exclusiv pe criterii de natură estetică.

Retorica la Cristu Negoescu (1858-1923)

Retorica lui Cristu Negoescu este un manual școlar, editat în 1883. Într-o formă sintetică sunt prezentate principalele calități necesare celui ce rostește un discurs public: memoria, mișcările, pronunția sau, într-un singur cuvânt, partea artei oratorice numită „acțiunea”. Aceste calități sunt utile oratorului modern pentru a-i facilita punerea în valoare a ideilor și captarea interesului auditoriului.

Autorul folosește o bibliografie amplă, iar printre teoreticienii citați remarcăm, încă din primele pagini, pe Ioan Molnar-Piuriu, Simeon Marcovici și Dimitrie Gusti, semn că retorica își cucerise o tradiție pe pământ românesc.

Retorica la Alexandru Aman (1820-1885)

Interesul pentru retorică se intensifică în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Însă progresul este doar aparent. Deși apar manuale, tratate, lecții de literatură sau lecții de stilistică care includ elemente ale artei persuasiunii, retorica românească intră într-un proces de regres, de disoluție, de pierdere a atributelor fundamentale. Excepție ar putea fi *Logică judecătorească sau Tratat de argumenturi legale, urmată de Logica conștiinței*, scrisă de Alexandru Aman și editată în 1851. Lucrarea este prima încercare de analiză detaliată a unui capitol important al artei și științei oratorului, și anume argumentele.

Autorul prezintă „Prințipurile argumenturilor”, „Forma argumenturilor și deosebitele lor feluri” („silogismuri”, „inducția”, „dilema”, „entimemul”, „exemplul”, „sofisma” și „paradoxul”), dar cel mai consistent și mai valoros capitol este cel de-al III-lea, „Argumenturi legale”, unde analizează 16 variante de argumentări: argumentul definiției, etimologiei, tras din înșiruirea termenilor, din *a contrario sensu*, din cele asemănate, de la un caz la cazul contrariu, argumentul *a fortiori*, tras din excepția regulii, de la mai mare la mai mic, din motivele unei legiuri, din încetarea motivului unei legiuri, din sensul materiei în parte, din ceea ce este mai aproape de adevăr, din termeni după sensul lor vulgar, din ceea ce este cu neputință, din absurd.

Retorica la Ilie Benescu (c. 1825-1901)

O lucrare meritorie este și *Practică pe scurt în explicațiile retorice*, scrisă de I. Benescu, tipărită în anul 1854. Însă autorul se oprește doar asupra invențiunii și dispoziției. Lucrarea este, de fapt, o retorică practică pentru seminarist.

Retorica la Vasile Alexandrescu-Urechia (1834-1901)

Demnă de atenție este *Despre elocința română* a lui V.A. Urechia, care înfățișează lupta de opinii în viața noastră politică, mai ales după instaurarea regimului constituțional. Paragrafele XI-XXII sunt dedicate „Oratoriei parlamentare”. Reținem de aici „condițiunile oratorului” modern, sensibil diferite de cele din timpuri nu prea îndepărtate. El trebuie să domine prin argumente riguroase și mai puțin prin *pathos*, să domine o adunare nu rareori ostilă, să înfrunte, prin arta improvizației, obiecții ce i se pot aduce chiar în timpul expunerii.

Retorica la Alexandru G. Drăghicescu (1859-?)

Tratat de literatură al lui Al. G. Drăghicescu, tipărit în 1887, scoate în evidență principalele limite ale retoricii românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea, anunțând declinul apropiat al acestei discipline, datorată tiraniei modelelor. În analiza pe care o face, Drăghicescu nu recurge la teoreticieni străini, ci la contemporanul său Dimitrie Gusti. Cauzele acestei disoluții ar putea fi sacrificarea unității tradiționale prin autonomizarea capitolului despre „stil”, operație care are drept consecință dispariția „elocutiunii” din cuprinsul retoricii, iar în lipsa unui efort propriu de interpretare clasele și subclasele de categorii retorice capătă aspectul unui catalog fastidios și inutil. În acest context, autorul tratează elocința vorbită (politică, militară, judiciară, sacră, academică) și cea scrisă (morală, istorică, poetică).

Retorica la Gheorghe Adamescu (1869-1942)

În comparație cu lucrările anterioare, *Manual de retorică* a lui Gheorghe Adamescu, tipărită în anul 1899, prezintă schimbări importante. Astfel, invențiunea, dispozițiunea și elocuțiunea sunt înlocuite cu o analiză a discursului (părțile discursului, urmat de exemple și speciile de discursuri) și condiționările oratorului, cu felurite portrete ale unor oratori de seamă. Chiar dacă analiza nu are amploare, important este faptul că la diferite specii și părți de discursuri exemplele sunt alese, în majoritate, din cuvântările unor politicieni români, dintre care un spațiu larg este acordat discursului lui Simion Bărnuțiu ținut în Câmpia Libertății la Blaj în 2/14 mai 1848 și a „magnificului discurs” al lui Mihail Kogălniceanu „în cestiunea legii rurale”.

Retorica la Nicolae Vasilie

Retorica lui Nicolae Vasilie (1845), profesor la Seminarul din Buzău, este mai degrabă un conspect care încearcă să cuprindă întreg domeniul de studiu. În această încercare, autorul se bazează pe două surse de origine diferită: *Curs de retorică* a lui Simeon Marcovici, reprodus fidel pe spații întinse, și o lucrare franțuzească, utilizată pentru completarea descrierii științifice și a repertoriului de exemple.

Alte lucrări de retorică

Alte lucrări de retorică, precum cele ale lui Ioan Alexandri sau Ion Maiorescu se află în manuscris, deci sunt încă inaccesibile publicului cultivat.

Bibliografie:

***, *Cărți românești de artă oratorică. Scrieri alese* (ediție îngrijită, prefată și note de Mircea Frânculescu), Editura Minerva, București, 1990.

***, *Oratori și elocință românească* (ediție îngrijită, prefată, note și glosar de Vistian Goia), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985.

***, *Retorică românească. Antologie* (ediție îngrijită, prefată și note de Mircea Frânculescu) Editura Minerva, București, 1980.

Ghimpu, Sanda; Țiclea, Alexandru, *Retorica. Texte alese*, vol. I, Casa de Editură și Presă Șansa S.R.L., București, 1993.

Haneș, Vasile V.; Solomovici, Teșu, *Istoria oratoriei la români*, vol. I, Editura Teșu, București, 2007.

George Popa despre libertatea metafizică eminesciană

Dr. Ștefan MUNTEANU

Bacău

În anul 2005, la Editura Timpul din Iași, eminescologul George Popa a publicat lucrarea *Libertatea metafizică eminesciană* (157 p.). Iar în anul 2011, această lucrare a fost cuprinsă, alături de alte trei cărți (*Spațiul poetic eminescian*, *Prezentul poetic eminescian* și *Spiritul hyperionic sau sublimul eminescian*), în tratatul intitulat *Eminescu sau dincolo de absolut*¹, pe care îl apreciază astfel: „A străbate creația poetică eminesciană – petrecută în *extasi mentis* – constituie una din[tre] cele mai înalte experiențe ale spiritului. Acest volum sintetic încearcă să fie un ghid în această privilegiată cursă. Un îndemn de a urma acea chemare a poetului la zborul fulgerător în universul său unic – dincolo de absolut” (p. 30).

Revenind la *Libertatea metafizică eminesciană*, aceasta este o carte despre care, un alt eminescolog consacrat, N. Georgescu, afirma: „*Libertatea metafizică eminesciană* este un poem filosofic pe măsura întregii opere a lui George Popa, o sinteză și o deschidere totodată. Citind-o, ai impresia nu că-l celebrează pe Eminescu, dar încă mai mult, că prin Eminescu găsești o cale către nemurirea interioară, că ai în față un manual de metafizică ontologică, ca să zic așa” (*Libertatea fără alegere*, în revista *Dorul*, Sonderberg, Danemarca, 8, 2006).

Primul capitol, intitulat *Autoportret eminescian – conștiința de sine*, urmărește formularea unui răspuns la întrebările: Cum se vedea Eminescu pe el însuși? Care era conștiința sa de sine? Și, fără mari dificultăți, află și răspunsul: „Răspunsul pe care și-l dă poetul apare încă de la 18 ani prin cunoscuta afirmație: «*Dumnezeul geniului m-a sorbit din popor așa cum soarele soarbe un nour de aur din marea lui de amăr*»” (ms. 2254, f. 18). Spre meritul său, autorul identifică și alte dovezi, în completarea însemnării eminesciene din manuscris, ajungând la concluzia că: „Eminescu și-a recunoscut de timpuriu condiția de excepție – genială, a luat cunoștință de ea ca de un adevăr obiectiv, o realitate față de care avea o responsabilitate cosmică” (*Libertatea metafizică eminesciană*, p. 407).

În plus, eminescologul ieșean identifică dovezi asemănătoare privind conștientizarea propriei creații și la alți creatori din cultura universală. Ne este reținută atenția cu trimiteri la Ovidiu, Omar Khayyâm, Hafiz, Shakespeare, Hölderlin, Baudelaire și Nietzsche. După care, în maniera deja cunoscută, sunt evidențiate trăsăturile geniului eminescian, prin raportare la viziunea lui Schopenhauer, din *Lu-mea ca voință și reprezentare*: „Filosoful german consideră că geniul posedă o structură spirituală și o menire diferite față de omul obișnuit, dar și față de omul de talent. Regăsim în efigia descrisă de Schopenhauer trăsăturile portretului spiritual al lui Eminescu” (*Ibidem*, p. 409).

Sunt subliniate șase trăsături ale geniului asupra cărora pot fi descoperite unele similitudini între viziunea gânditorului german și viziunea poetului-cugetător român. Trebuie făcută observația că în argumentația dezvoltată sunt evocate și opiniile altor creatori geniali din literatura și filozofia universală. Ni se spune că, față de omul obișnuit, geniul are o inteligență pură, iar cugetarea lui depășește voința care ne leagă de utilitar; că, față de epoca în care trăiește, geniul este un solitar; că geniul nu vede lucrurile acestei lumi, că el gândește sub perspectivă universală; că geniul este un melancolic; că, față de omul de talent, al cărui act de cunoaștere este discursiv, la geniu procesul de cunoaștere este intuitiv; că geniul este un creator care se miră, „se uimește”. Deocamdată nu fac niciun comentariu la aceste presupuneri, argumentate în stil comparatist. Am în schimb unele observații care îmi vor folosi pe parcurs.

Mai întâi, cu privire la melancolie, George Popa notează: „Melancolia la Eminescu nu era semnul unui presupus pesimism structural, ci expresia senină, detașată a unei tristeți metafizice: contempla-re lucidă a spectacolului dureros și evanescent al existenței omenești. Ea comportă o îndoită stare: a sufletului și a minții. Emoția simțirii este filtrată prin emoția intelectuală, ambele rezultând din interacțiunea dintre imaginea unei lumi a destrămării și actul reflexiv care colorează cu icoanele meditației prive-liștea din afară, așa cum are loc în *Melancolie*” (*Ibidem*, p. 412).

¹ George Popa, *Eminescu sau dincolo de absolut*, Editura Princeps Edit, Iași, 2011, 515 p.

Apoi, cred că este nimerit să rețin și următoarea consemnare: „În postuma *Ca o făclie*, Eminescu nu traduce în versuri concepția filosofiei lui Schopenhauer despre geniu, ci își face, vorbind impersonal, propriul portret. Nu prin intermediul filosofiei schopenhaueriene trebuia Eminescu să-și afle identitatea spirituală și creatoare” (*Ibidem*, p. 413).

În sfârșit, la capătul comentariului la acest capitol poposesc puțin asupra sintagmelor *a simți poetic* și *a gândi poetic*. În legătură cu acestea, autorul scrie: „*A simți poetic* înseamnă a releva și vieții frumosul, *a gândi poetic* înseamnă a sui realitatea la idealitatea sublimului și absolutului. Poetul-gânditor le îmbină pe amândouă” (*Ibidem*, p. 414). Cum voi încerca să dovedesc mai departe, cred că era mai potrivit să se vorbească despre simțirea poetico-filosofică și despre gândirea poetico-filosofică.

Al doilea capitol, *Cele două naturi eminesciene*, pune în dezbatere complexitatea personalității spirituale a lui Eminescu, pornind de la constatările celorlalți cercetători. În acest sens, autorul propoște, mai întâi, la contribuțiile lui Tudor Vianu (care distinge trei ipostaze ale eului eminescian: demiurgică, socratică și erotică), G. Călinescu (care distinge un eu romantic, inconsistent, și un eu clasic, perfect definit) și Edgar Papu (care disociază patru voci: bătrânul, dascălul, matematicianul și poetul). Vorbește, apoi, despre opinia lui Mircea Eliade (cel care afirma că Eminescu are un geniu polar, ireductibil la o singură determinantă).

Venind cu propriile meditații, George Popa adaugă: „În adevăr, s-a remarcat în lirica eminesciană o contradicție între afirmare și negare, între împărtășire și distanțare: pe de o parte, poetul sfințește realitatea, participă intens la viață, iar, pe de altă parte, o repudiază... La prima impresie, antinomia e de ordin etic, reflectare a unei conștiințe pur intramundane. În realitate, explicația acestei atitudini polare – implicarea pasionată în realitatea immanentă, în raport cu detașarea *hyperionică* – stă în faptul că poetul dispunea de două entități, două firi: un eu intramundan și un sine transmundan” (*Ibidem*, p. 415).

Prin asemenea deschideri, cărturarul ieșean propune noi direcții pentru cercetarea eminescologică: „Aceste naturi eminesciene nu erau psihologice, ci ontologice. Fiecare om posedă ambele firi, dar numai cei rari sunt conștienți de acest lucru; la aceștia conștiința străinăității în lume este foarte vie și dramatic trăită” (*Ibidem*).

Pe baza intuițiilor altor poeți și filosofi din cultura universală, de la Heraclit la Marc Aureliu, Plotin, Magistrul Eckhart, Leonardo da Vinci, Montaigne, Nietzsche, Victor Hugo, la Arthur Rimbaud, autorul își continuă argumentația: „În adevăr, nu noi posedăm un veritabil «eu». Presupunusul «eu» ne este străin, alcătuit din stări sufletești evanescente – răspuns al alcătuirii psihosomatie genetice la realitatea înconjurătoare. Ceea ce ne este absolut propriu, ceea ce ne aparține cu adevărat este doar conștiința absenței noastre din lume, conștiința a locuirii unei formule ontice impuse, pe care toată viața nu reușim să o cunoaștem” (*Ibidem*, p. 416).

Mai rețin doar câteva însemnări ale autorului, de care voi avea nevoie în continuare. Prima: „Eul eminescian era conștiința empirică, entitatea intramundana aparținând condiției umane, operă a Măiei, o construcție sfărâmicioasă alcătuită din construcții mentale mereu în soluție și refacere, care oglindesc o lume ea însăși caducă, în neîncetată soluție” (*Ibidem*). A doua: „De cealaltă parte, sinele constituie entitatea din afara lumii imanente, adevărata identitate a geniului, stare pură a spiritului înzestrat cu vază iluminator, care își dădea seama că este doar o *conștiință-martor* ostracizată într-o lume necunoscută – a tulburării și a pieirii” (*Ibidem*, p. 417). A treia: „În ce privește melancolia lui Eminescu, aceasta nu a fost «o criză de identitate» de ordin patologic, și dacă este totuși o dramă a identității, ea nu este doar psihonevrotică, ci *metafizică*” (*Ibidem*, p. 422).

Următorul capitol, *Un binom simbolic – apa și focul*, pornește de la ipoteza că „Un mit, un simbol structurează de obicei lirica unui poet, revin ca o constantă directoare a viziunii sale” (*Ibidem*, p. 426). Cu referire la creația eminesciană, autorul adaugă: „În ce privește elementele esențiale ale arhitecturii cosmice, simbolul unei lumi ideale în viziunea lui Hölderlin este *eterul*, iar *sacru* constituie energia axiologică ordonatoare. În lirica lui Eminescu, factorul axiologic este, ca și pentru Pindar și Hölderlin, tot sacru, mai precis, *hyperionul*. În schimb, elementele cosmice, definind de astă dată lumea umană, sunt reprezentate de binomul – *apa și focul*” (*Ibidem*).

În ce privește prima componentă a binomului, – apa – George Popa ne reamintește, mai întâi, un adevăr consacrat: „În creația poetică eminesciană elementul lichid constituie un leitmotiv fundamental, marea fiind de departe cel mai frecvent evocată, apoi izvoarele, lacurile, râurile, fluviile, fiecare cu simbolistica sa” (*Ibidem*). Urmează un comentariu interesant prin care sunt evidențiate mai multe iposta-

ze simbolice ale mediului acvatic prezente în lirica eminesciană. Dar pentru prezentele însemnări am reținut doar câteva însemnări din paragraful *Marea și mitul orfic*.

Motivația pentru această opțiune derivă din declarația autorului: „Evocarea în episodul Greciei din *Memento mori*, a legendei lui Orfeu prilejuiește lui Eminescu formularea unei semnificative profetii privind despiritualizarea lumii moderne” (*Ibidem*, p. 436). Ideea este că, în acest episod, „Eminescu opune magnificului peisaj al Eladei un *triptic al tragicului*: tragică este cugetarea umană, tragică imaginea despre om a sculptorului și tragic este destinul zeului muzicii” (*Ibidem*, p. 437).

Cum singur declară, George Popa explică orfismul eminescian din *Memento mori* pe baza a două virtuți ale muzicii, respectiv structura ontică și virtuțile ei creatoare. În acest sens, autorul ne reamintește explicația pe care o îmbrățișează: „Desfășurarea temporalității în muzică reproduce structura devenirii duratei umane, devenire care se petrece în trei momente: clipa prezentă, dispariția clipei, după care urmează nașterea clipei noi din energia celei care tocmai s-a stins; aceeași fenomenologie și în derularea duratei muzicale: sunet, stingerea sunetului urmată de nașterea sunetului nou din descărcarea energetică a sunetului precedent dispărut. Pauza dintre două clipe, dintre două sunete nu este neant, ci constituie o acumulare tensională care impulsionează nașterea clipei și a sunetului ce vor urma: este o recreare în mers continuu printr-o moarte purtând la renaștere” (*Ibidem*, pp. 437-438).

Sunt interesante și speculațiile lui George Popa cu privire la profetismul eminescian. Nu insist însă, întrucât nu cred în asemenea presupuneri, frumos povestite. Sintetizând, Eminescu ar fi intuit că, dacă Orfeu și-ar fi aruncat lira în haos, ar fi ruinat întregul univers. În plus, ar mai fi intuit că lumea nu este total salvată nici prin gestul aruncării lirei în mare. Pentru că, „dat fiind geniul distructiv, tragic al mării, murmurul «amar» al undelor sale poartă la «cădere a Greciei gândire»: cade imperiul raționalității și al viziunii ordinii universale, rațiunea și armonia cosmică fiind cele două descoperiri centrale ale spiritualității grecești” (*Ibidem*, p. 438).

Din concluzia autorului, destul de exagerată, aflăm: „Secvența orfică din *Panorama deșertăciunilor* este de o extraordinară intuiție clarvăzătoare și de un tragism pe care noi cei de azi îl trăim în brutala lui realitate” (*Ibidem*).

În componenta a doua a binomului simbolic eminescian – focul – acesta este descoperit ca element cosmic de purificare și regenerare, ardere mistică și renaștere pe un plan superior de ființare: „Flacăra este sublimă pentru că, pe de o parte, mistuie tot răul (exemplul biblic al Sodomei și Gomorei), iar, pe de altă parte, desfide orice îngrădire și orice captare, orice sistem al finitudinii, creând neîncetat forme pe care în aceeași clipă le și distruge, depășind astfel neconținut orice formă” (*Ibidem*, p. 439).

De remarcat că, în viziunea lui George Popa, marea și focul sunt asumate cu locuri și roluri diferite în creația eminesciană: „Dacă marea ocupă mai ales prima parte a creației eminesciene, simbolizând planul inferior, terestru, – în schimb, focul, celălalt element cosmic al diadei, aparține celei de a doua perioade, fiind rezervat de astă dată planului superior, spiritual, și constituind în acest sens vectorul principal al înțelesului mai cu seamă în cele două capodopere – *Odă în metru antic* și *Luceafărul*” (*Ibidem*, p. 440).

Autorul oferă și o concluzie finală la această problematică: „Rezumând, evoluția simbolicei poetico-metafizice a liricii eminesciene pleacă de la polul terestru, și anume, predominant de la planul inconsistent al mării, – urmează apoi traiectoria verticală a *flăcărilor*, a căror vocație este aspirația către cer, – și se încheie în *sfera sublimității astrale* cu refuzul eonului de sus de a mai «cădea» în valurile «ce ne bântuie»” (*Ibidem*, p. 442).

Cel de-al patrulea capitol, *Imperfecțiunile lumii umane – răul, nimicnicia*, continuă investigarea caracteristicilor personalității spirituale eminesciene. „Așa cum rezultă din întreaga sa creație, o caracteristică majoră a personalității lui Eminescu este exemplarul simț etic, neconcesivul *simț al valorilor*. Luciditatea cu ajutorul căreia poetul relevă de timpuriu prezența unui viciu existențial, cauză a răului în lume, iar, pe de altă parte, vehemența cu care stigmatizează negativul, viciile sociale sub diversele forme, măsoară aristocrația sa spirituală, hyperionicele sale statui” (*Ibidem*, p. 443). Pentru constatarea acestor caracteristici, autorul ne indică în primul rând *Scrisorile*, dar și alte poeme.

Astfel, din comentariile la *Epigonii* rețin câteva sublinieri: „Într-un cuvânt, Eminescu face o afirmație de mare intuiție privind rolul creației poetice: *pentru a fi acceptată, trăită, însușită lumea trebuie transvaluată poetic*. Lipsa vizionarismului sacru reduce lumea la nesemnificativul ei, iar omul coboară la același numitor comun cu ea, urmând omogenizarea cântului, a sufletului și a lumii la nivelul nimicului,

al pulberii” (*Ibidem*). Probabil că, fiind vorba de viziunea eminesciană, era mai potrivit să vorbească de o transvaluare poetico-filosofică a lumii.

Pilduitor este și comentariul la poezia *Mortua est*. Aici, „apare o nouă viziune, tragică, asupra axiologiei lumii. Dată fiind absurditatea morții, Eminescu pune sub semnul întrebării valoarea existenței omenești. Deși încearcă să găsească o justificare sfârșitului de neînțeles al vieții, imaginând o neoexistență feerică postviață, poetul crede că o asemenea supoziție constituie o himeră și, revoltat, sfârșește prin a nega divinitatea. Moartea este un nonsens, nu există o forță superioară care să înțeleagă faptul fundamental că *a fi este sacru*. (...) Nimeni nu are dreptul să ucidă pe cel care a avut șansa de a trece pragul către ființare” (*Ibidem*). O dovadă imbatabilă asupra felului în care Eminescu înțelege coexistența poeziei cu filosofia.

Împotriva răului și a minciunii din lumea umană, Eminescu se revoltă și în poezia *Andrei Mureșanu*, precum și în varianta *Mureșanu*. În *Andrei Mureșanu*, cu toată revolta, până la urmă, „Eul intramundan învinge sinele extramundan” (*Ibidem*, p. 444). Iar prin comentariul la ambele creații eminesciene, George Popa ne spune că „în cele două variante dedicate poetului Mureșanu există o ezitare între eul intramundan și sinele extramundan” (*Ibidem*).

În schimb, crede George Popa, în poezia *Demonism* nu se mai percepe eul intramundan, ci numai conștiința extramundă. Fiind evocat Titanul, cel care „cunoscând adevărul crud al creației, acest glas este cel al dreptății, opus răului ceresc pe care a vrut să-l detroneze. Gândirea umană este cea a Demonului, a revoltei sale împotriva rău întocmitei lumi. Astfel, cugetarea umană este demonică în sensul lucidității în a vedea și demasca răul și nimicnicia existenței. Cugetarea noastră este un anti-eu intramundan, eu care face una cu neizbutita lume străină; este sinele clarvăzător, cel ce poartă «zestrea de gândiri» supunând judecății axiologice creația” (*Ibidem*, p. 445).

Aceasta este maniera în care sunt comentate și alte poeme, precum *Ca o făclie*, *O stingă-se a vieții...*, *Urât și sărăcie*, *Împărat și proletar*, dar și *Rugăciunea unui dac*. Imaginea finală este că „Eminescu a demascat vehement, în primul rând în *Scrisori* răul de fiecare zi, reflex al răului metafizic” (*Ibidem*, p. 447).

Capitolul al cincilea, *Sacru – supremă valoare spirituală*, pune problema găsirii mijloacelor prin care să fie stărpit răul din lume. Pentru că, „dacă este ușor să constăți răul din lume, greu este să găsești mijloacele prin care el ar putea fi exorcizat și prin care se poate sui către o etică superioară” (*Ibidem*, p. 448). Mai ales că, potrivit concepției lui Eminescu, răul nu este un fenomen întâmplător, ci este structural lumii, este un aspect esențial. De aceea, poetul-cugetător, în fața acestei realități, nu putea să rămână indiferent. „Și, năzuind să afle modalitatea transmutării realului într-o etică ideală, pentru a accepta lumea umană sinele eminescian efectuează înainte de toate radicalizarea ei axiologică – *sanctificarea*” (*Ibidem*).

De altfel, nu cred că mai surprinde pe cineva faptul că, în creația eminesciană, superlativul „sfânt” este prezent adesea, într-o largă cuprindere. În acest sens, George Popa scoate în evidență sfințenia naturii, a iubirii și a poeziei: „În viziunea eminesciană, mai presus de toate natura este sfântă și sfântă limba ei (*«pe care am uitat-o»*), pentru că natura suferă și rodește. Cine suferă și dă rod – este sfânt. Numai ea este plină de înțelepciune, în vreme ce noi *«nebuni suntem cu toții»*; numai firea *«are dreptate-n veci»*” (*Ibidem*). „La rândul său, iubirea este sfântă deoarece contopirea cu *celălalt* ne întoarce la începuturi în Unul, anulând desfășurarea Multiplului, a manifestării Creației – care s-a dovedit un impas, pradă durerii și stingerii” (*Ibidem*). „Poezia este sfântă, pentru că ea are menirea să «repare» imperfecțiunile vieții, să-i purifice răul inerent prin reontologizarea ideală” (*Ibidem*). Eu aș adăuga că, pentru Eminescu, adevărata sfințenie o reprezintă propria sa înțelegere cu privire la relația dintre poezie și filosofie. De la această înțelegere derivă și atitudinea față de natură, și deschiderea față de iubire, și încrederea în artă. Se subînțelege că asupra acestor aspecte voi reveni.

Deocamdată mai rețin o precizare importantă, prin justetea ei, pe care o face George Popa: „Este locul să precizăm un fapt important: a avea o religie și a fi religios nu sunt unul și același lucru. Religie au avut și grecii, și în numele ei l-au condamnat la moarte pe Socrate. Religie au avut și evreii, și l-au răstignit pe Iisus, religie [au avut] și romanii, și i-au ucis pe creștini, iar un șir de papi au măcelărit pe Hughenoți, pe Catari, pe Templieri, i-au ars pe rug pe Giordano Bruno și Boetius, au vânat câteva secole oameni de cultură și false vrăjitoare, inclusiv pe Jeanne d'Arc. Fanaticii religiilor, ai fundamentalismelor de oriunde sunt intoleranți și cruzi până la asasinat în masă. În schimb, omul religios este intolerant cu nonvalorile etice, spirituale. Cei doi fac parte din regnuri axiologice inconfundabile. Căci a fi religios însemnează cu totul altceva: să ai conștiința supremei valori spirituale – *sacru* – și să viețuiești, să înfăp-

tuiești în această înaltă conștiință – sfințenia în *actu*. Așa au făcut Hölderlin și Eminescu. Hölderlin mergea până la a afirma că religiile vor dispărea și va rămâne doar *religia poeziei*. Religia lui Eminescu a fost «*sentimentul extraordinar al înălțării*» (*Ibidem*, p. 449).

Cel de-al șaselea capitol, *Interiorizarea lumii din afară*, are ca generic o cugetare din creația lui R.M. Rilke: „*Nicăieri nu va fi lumea decât lăuntric*”. Ni se sugerează astfel, încă o dată, vocația eminesciană de contopire cu natura. Ideea este că, mai ales în tinerețea eminesciană, „viziunea contopirii cu natura într-o totalitate indisociabilă explică faptul că în perioada universitară de la Viena, una din[tre] lecturile preferate o constituia filosofia lui Spinoza” (*Ibidem*, p. 450). Simplu spus, Eminescu era atras de panteismul și de viziunea etică spinozistă. Către maturitatea poetului-cugetător, când acest monism simpatetic începe să se estompeze, „Eminescu va recurge la o altă modalitate de a restabili acordul cu universul: consubstanțierea cu natura prin *transmutarea ei lăuntrică*” (*Ibidem*, p. 451).

Se ajunge astfel la fenomenologia spațială eminesciană, fenomenologie pe care George Popa o analizează în lucrarea *Spațiul poetic eminescian*, asupra căreia am poposit la începutul acestor însemnări. Pe scurt, reamintesc că „una din[tre] modalitățile de inserție a sinelui eminescian în lumea eului intramundan, totodată și de eliberare, o constituie fenomenologia spațială particulară autorului *Luceafărului*. (*Ibidem*). Care este esența acestei fenomenologii? „Are loc mai întâi crearea unui spațiu exterior căruia, în scopul de a dobândi capacitatea de interiorizare, Eminescu îi imprimă *mișcare*. Această mișcare aparține fie elementelor din natură, fie intervine o mișcare muzicală sau luminoasă. Or, structura tensională a spațiului din afară astfel creat face cu ușurință transformarea în spațiu lăuntric, sufletul fiind prin esență un transorizont al mișcării” (*Ibidem*, p. 452).

Din acest capitol mai rețin doar o subliniere a autorului: „De observat în *Peste vârfuri*, *La steana*, *Și dacă*, precum și în *Luceafărul*, dar și în alte poezii antume și în postume, preferința lui Eminescu pentru spațiul nocturn selenar. Această preferință nu se datorește doar influenței romantice, ci faptului că noaptea deschide către mister, către rezerve ontice ascunse, spre potențialități aflate în pregeneză, asemenea Noptii Primordiale. Este indus astfel sentimentul unei virtuale reontologizări. Ca întotdeauna, și aici Eminescu nu se oprește la aspectul pur estetic, ci raportează totul la maximă deschidere a gândirii” (*Ibidem*, p. 454).

Următorul capitol, *Întemeierea adevărului poetic*, vrea să ne arate cum omul încearcă să întemeieze un adevăr al propriei sale ființări. Problema este că autorul pornește de la o perspectivă mult prea generală, fără eficiență în analiza creației eminesciene. Astfel, susține George Popa, „omul se implică în patru ordine de adevăruri” (*Ibidem*, p. 455). În ordine valorică, aceste tipuri de adevăruri sunt: 1. adevărul pragmatic (adevărul de consum); 2. adevărul științific (care devine relativ); 3. adevărul filosofic (prin excelență fluctuant) și 4. adevărul poetic (al inimii, sufletului și spiritului). Cred că mai avantajoasă este asumarea viziunii particulare a poetului-cugetător cu privire la adevăr. Iar această viziune proprie lui Eminescu s-ar reduce tot la o schemă, însă una cu acoperire, care arată astfel: 1. adevăruri poetico-filosofice; 2. adevăruri științifice și 3. adevăruri pragmatice.

Cum procedează în majoritatea cazurilor, George Popa, înainte de a prezenta viziunea eminesciană, aduce în atenție idei similare din opera unor mari filosofi și poeți din cultura universală. Și de data aceasta aflăm că preocupări pentru problematica absolutului, prin creația spirituală, întâlnim la mai toți marii cărturari, precum Platon, Aristotel, John Keats, Goethe, Nietzsche, Hölderlin, Heidegger etc. După o asemenea frumoasă prezentare, autorul adaugă: „În viziunea și fapta poetică eminesciană regăsim concepțiile la care ne-am referit mai sus: ideea Stagiritului conform căreia poezia este mai adevărată și mai nobilă decât istoricitatea comună și contingentă; ideea lui John Keats a coincidenței adevărului cu frumosul; ideea heideggeriană considerând că poezia este cea care întemeiază adevărul ființării; ideea lui Nietzsche potrivit căreia poezia transvaluează realitatea nesemnificativă într-un adevăr «imaculat» care «ne ridică deasupra noastră»; ideea lui Hölderlin care afirmă că poezia constituie adevărata religie și, din acest motiv, *exprimarea adevărului poetic constituie sacră presiune*” (*Ibidem*, p. 461).

Desigur că este plăcut să știm cu cine poate fi comparat spiritul eminescian. Dar cred că este și mai important în ce constă originalitatea autorului *Luceafărului*. Or, sub acest aspect, consider eu, Eminescu este original prin felul în care înțelege relația dintre poezie și filosofie.

De ce (mai) toți vorbesc, dar (aproape) nimeni nu-l citește pe Lao Tse?¹

Gabriel STAN-LASCU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Deși titlul este puțin exagerat, fiindcă celebritatea înțeleptului chinez este departe de cea a lui Iisus, ca întemeietor de religie – taoismul, Lao Tse are o reputație apreciabilă printre oamenii cât de cât cultivați. De fapt, în ediția Humanitas a traducerii cărții sale apărute în 1993, în cadrul Colecției de spiritualitate universală *Terra Lucida* – coordonată de Andrei Pleșu, se menționează că, „de la prima traducere a cărții lui Lao Tse ajunsă în Europa în anul 1788, *Dao De Jing* a ajuns cel mai tradus text din lume după *Biblie*, numai în engleză apărând peste o sută de traduceri, aproximări sau parafrazări, cam una la un an și jumătate”. Așadar, cifrele vorbesc de la sine...

Un text atât de valoros, scris... cu pistolul la tâmplă

Legenda lui Lao Tse/Lao Zi/Lao Tzu/etc. spune că el s-a născut, la 604 sau 561/570 î.e.n., gata bătrân, având barbă albă și știind deja să vorbească. Semnificația numelui său ar putea fi, după unii, cea de „Copilul bătrân” sau, după alții, „Bătrânul maestru”.

Ambiguitățile se datorează flexibilității chinezei vechi, care comportă interpretări diferite, în funcție de context. Așa cum este cazul și cu singura sa operă lăsată posterității, *Tao Te Ching* (sau *Dao De Jing/King*), tradusă în fel și chip, cum era de așteptat de la o astfel de limbă fluidă cum sunt ideogramele/ideogramele chinezești (numite *hanzi*) – inclusiv în ziua de azi, de altfel.

Tot legenda spune că textul *Tao Te Ching* a fost scris de înțeleptul Lao Tse în momentul în care, la senectute fiind și dorind să-și petreacă ultimii ani de viață în reclusiune, probabil undeva în Tibet, după ce și-a încheiat activitatea de istoric și bibliotecar-arhivar (!) la curtea împăratului Zhou, paznicul trecătorii Hangu, astrologul Yinxi, l-a recunoscut și i-a condiționat plecarea de așternerea pe hârtie (sul de bambus?) a învățăturii sale, astfel încât posteritatea să poată beneficia de înțelepciunea conținută în ea. Așa că l-a ținut în loc până când Bătrânul maestru, conștient fiind – ca orice iluminat – că Adevărul nu poate fi transmis prin cuvinte, ci doar prin experiență directă, vie, a condensat, forțat de împrejurări fiind, în 81 de scurte poeme (denumite și versete sau chiar capitole) ceea ce considera el că ar putea fi de folos umanității (de atunci și de pe urmă). Iată, așadar, un text atât de valoros, scris... cu pistolul la tâmplă, cum ar veni.

Precizăm că există și opinii conform cărora *Tao Te Ching* ar fi opera mai multor autori, care și-ar fi adus contribuția la „șlefuirea” ei în diferite momente (de vârf) ale tradiției taoiste, dar tindem să optăm pentru varianta unui singur autor (originar).

În căutarea traducerii potrivite

Auzisem de cartea aceasta la scurtă vreme după angajarea (în iulie 2001) la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” din Baia Mare, aflând despre ea că este una dintre operele fundamentale ale omenirii – fondatoare de religie, cum am spus –, drept pentru care am căutat să o citesc cât mai degrabă. Am luat la mână ediția de la Humanitas din 1993, intitulată *Cartea despre DAO și PUTERE (Dao De Jing)*, completată cu pasaje ilustrative din *Zhuang Zi* (autor Lao Zi). Evident, nu știam inițial cât de tradusă este și cât de variate sunt traducerile din respectiva operă. Ediția de la Humanitas are 319 pagini, mai bine de trei sferturi reprezentând introducerea, no-

¹ Text apărut în publicația online *eZiarultău.ro*, în 27 martie 2022, disponibil aici: <https://eZiarultau.ro/la-superlativ/cultura/de-ce-mai-toti-vorbesc-dar-aproape-nimeni-nu-l-citeste-pe-lao-tse>.

tele, explicațiile ș.a.m.d. Lectura mi s-a părut atât de anevoioasă și de indigestă, încât nu am reușit să citesc, mi se pare, nici jumătate din carte, punând-o înapoi la raftul cu *comori îngropate*. Ulterior am descoperit că sunt alte și alte traduceri în limba română, luându-le la mână pe măsură ce le descopeream (în bibliotecă), fiecare însă părându-mi-se că nu spune cine știe ce. Sau cel puțin că nu o spune într-un mod simplu, explicit și captivant. Așa că a rămas pentru mine una dintre operele fundamentale pe care nu le-am putut citi cap-coadă, deși informațiile *despre* Lao Tse și cartea sa erau extrem de provocatoare și de penetrante, trezind în mine sentimente puternice de atracție și venerație, precum și o adâncă emoție. Dar...

Mi-a venit între timp ideea să încerc și cu traduceri în limba engleză a cărții *Tao Te Ching*, însă, tot așa, am dat peste fel și fel de variante care nu mi-au trezit nicio emoție. Așa că, tot trecând peste traduceri când în română, când în engleză, am rămas cu un straniu sentiment că *ceva nu pușcă*: fie că opera este supraapreciată (deși simțeam că nu e așa), fie că, pur și simplu, nu e nimeni în stare să facă o traducere adecvată, care să fie nu doar corectă, ci și atractivă pentru cititorul (cu adevărat) interesat. Până când, peste destul de mulți ani, când deja știam multe despre carte de la alții – și în special de la Osho, care vorbește în termeni superlativi despre carte și autorul ei, comentând-o în zeci și zeci de discursuri dedicate și făcând referire la ea și/sau la autor în alte câteva sute de cuvântări axate pe alte subiecte – am dat peste o traducere excepțională, de-a dreptul revelatorie, care a făcut *click* în sufletul meu, dar nu în limba română, ci în limba engleză. Și mi-a plăcut atât de mult, încât am imprimat poemul 3 – favoritul meu – din *Tao Te Ching* în această traducere și l-am lipit pe dulapul din vecinătatea biroului la care lucrez, pentru a-l vedea (și citi/trăi) din când în când, în momente de răgaz sau introspecție.

Inițial, nu am dat nicio importanță traducătorilor, neinteresându-mă identitatea lor și, ca atare, necunoscându-le numele, lucru valabil, într-o primă fază, și cu această traducere *inspirată*. Abia la alți câțiva ani distanță mi-a picat fisa că ar fi cazul să aflu cine este traducătorul care a reușit să trezească în mine sentimentul că „this is it!”. Așa că nu mi-a fost deloc greu să descopăr numele său: Stephen Mitchell. Dar, înainte să vi-l prezint mai în detaliu, aș dori să facem un mic studiu comparativ al traducerilor pe care le-am găsit, reproduse între ghilimele (cum e și firesc), dar cu litere italice, pentru ca, la final, să o vedem și pe aceea a lui Mitchell, evidențiată, de astă dată, cu litere italice și boldate. Mă voi rezuma la poemul 3, care este, cum spuneam, favoritul meu.

Traducerile în limba română

Începem cu traduceri în limba română (din păcate, niciuna satisfăcătoare, cel puțin pentru gustul și pretențiile mele de la un asemenea text fundamental), pe care le voi da în ordinea cronologică a apariției cărților respective. NOTA BENE: pe parcursul documentării pentru articolul de față, am descoperit o traducere în română care chiar merită atenție, drept pentru care o voi bolda și pe aceasta, chiar dacă rămâne categoric pe locul doi, dar măcar este o traducere destul de bună printre cele de limbă română. Iar asta datorată în totalitate traducerii reușite din chineza veche în engleză, limbă intermediară din care s-a tradus în românește.

1. *Nu preaslăvi pe oamenii merituoși (faima), pentru ca poporul să nu se lupte (pentru aceasta).*

Nu prețui ceea ce este greu de dobândit (luxul, averea), pentru ca oamenii să nu [fie tentați să le] fure.

Nu prezenta privirilor ceea ce stârnește pasiunile (și plăcerile fiziologice), pentru ca inima oamenilor să nu fie tulburată [de invidie și vicii].

Guvernarea sfântului (înțeleptului) constă în a vida spiritul oamenilor de dorințe și în a umple «Oceanul de energie» [mijlocul, pântecul], în a slăbi orice atașare și agitație [fapta subiectivă declanșată de atracție-repulsie] și în a fortifica energia ancestrală a omului [esența, oasele].

Sfântul acționează astfel încât să ducă omul dincolo de cunoașterea exterioară și dincolo de ambiții (dorințe subiective).

Iar cel ce știe să nu caute să acționeze [înțelegând efectele nocive pentru el și semenii săi, al]e (sic!) oricărei alte acțiuni decât nefăptuirea (Wu Wei)]. Practicând (astfel) non-acțiunea (Wu-Wei) [înțeleptul] aduce pacea (ordinea) socială (și individuală)?.

Consider necesară mențiunea că am omis numerotarea versurilor (rândurilor) și aceea că parantezele nu îi aparțin lui Lao Tse, ci, după cum se precizează la note, „parantezele rotunde au fost utilizate de autori pentru a include termeni ori interpretări echivalente ale caracterelor chineze din text, în funcție de sensurile posibile furnizate de către comentatorii antici și moderni ori de către dicționarul explicativ al limbii chineze; noțiunile ori cuvintele chineze fundamentale, a căror prezentare s-a realizat în comentarii și note sunt de asemenea incluse între paranteze rotunde” și, respectiv, „parantezele drepte semnalează atât diferențe între

² Vezi Lao Tseu, *Cartea Căii și Virtuții (Tao Te King)*, traducere din limba chineză, studiu introductiv, comentarii și note de prof. Tao Jian Wen, prof. Dan Mirahorian și dr. Florin Brătilă, Editura Colecția Câmp Fundamental, București, 1992, 224 p.

variantele chineze existente, ținând cont că în cursul celor douăzeci și cinci de secole de transcriere și transmisie opera lui Lao Tseu a acumulat numeroase modificări, erori și influențe (textul chinez redat mai sus reprezentând una din[tre] variantele existente), cât și deosebiri de termeni și de punctuație care conduc la alte variante de interpretare ce au fost redată în traducerea noastră”.

Nu mă pot hotărî care e mai alambicat: textul lui Lao Tseu sau notele explicative! ☺

2. Când cei vrednici nu sunt ținuți la mare cinste oamenii nu se iau între ei la întrecere; când lucrurile rare nu-s prea mult prețuite, oamenii nu se apucă de hoții și de furturi; când lucrurile de dorit nu sunt lăsate la vedere inimile oamenilor nu sunt tulburate.

Prin urmare, în cârmuirea sa, înțeleptul le golește inimile și le umple burțile, le slăbește ambițiile și le întărește oasele, făcându-i mereu să rămână fără știință și fără dorințe, iar pe știutori să nu se încumete să făptuiască.

Când se făptuiește fără făptuire toate sunt bine cârmuite³.

3. Nu preamări însușirile rare ale celor virtuosi,
Ca nu cumva poporul să se-ntreacă-n a culege merite;
Nu pune preț pe bunuri greu de agonisit,
Ca nu cumva poporul să se-ntreacă-n tâlhării;
Nici nu expune ceea ce-i râvnit,
Ca nu cumva să fie incitat poporul.
Aceasta-i guvernarea celui înțelept;
Golește inimile de dorință,
Stomacurile le îmbuibă,
Ambițiile le slăbește
Și oasele le întărește.
Acționează-n așa fel, mereu,
Încât poporul să rămână-n ignoranță și-apatie,
Iar cărturarii înfricoșați să nu-ndrăznească fapta⁴.
Cred că e cea mai nefericită traducere!

4. [Dacă] nu-i vom mai venera pe cei vrednici și virtuosi, îi vom face pe oameni să nu [mai] lupte [pentru mărire].
[Dacă] nu vom [mai] prețui obiectele greu de câpătat, îi vom face pe oameni să nu se [mai] dedea tâlhăriei; [dacă] nu vom lăsa vederii [obiecte la care] se poate râvni, vom face ca suferințele oamenilor să nu [mai] fie tulburate.

Prin urmare, [iată cum] va cârmui Omul Sfânt: va seca inimile și va umple pântecul; va domoli poftile și va întări oasele; va face mereu ca oamenii să nu aibă știință și să nu aibă poftă; îi va face pe cei învățați să nu se încumete a făptui.

Slujește-te de non-acțiune și astfel nu va mai fi nimic nerânduit cum se cuvine⁵.

Nu am reușit să aflu ale cui sunt completările – absolut necesare, de altfel – dintre parantezele drepte. Însă am descoperit altceva, în Prefața la ediția I (reprodusă și la ediția a II-a, cea de față): „O altă trăsătură, lesne de remarcat, a unui text ca *Dao De Jing* este redundanța, care este vădită atât în planurile sintactic și stilistic, cât și în planul filosofico-religios” (p. 10). Curioasă constatare la un text atât de concis (doar 5 mii de cuvinte) ca *Dao De Jing*, părerea mea fiind că este o neputință a traducătorului de a surprinde nuanțele diferite ale acelorași expresii sau cuvinte. Fiindcă, spuneam mai sus, contextul este cel care conferă înțelesul. Așadar, remarcă prefațatorului trebuie privită și primită cu rezerve...

5. Învrădirea excesivă duce la nemulțumire și răzvrătire;
Prețuirea peste măsură a celui merituos trezește ciudă și cărtire;
Fala arătării bogăției pricinuieste pizmă.
Drept urmare:
Desăvârșitul cârmuiește slobod de preferințe,
descătușat de prejudecăți,
neclătinat, înrădăcinat în Temei;

³ Vezi Lao Zi, *Cartea despre DAO și PUTERE (Dao De Jing)*, completată cu pasaje ilustrative din Zhuang Zi, introducere, traducere din chineza veche și note de Dinu Luca, Editura Humanitas, București, 1993, 319 p.

⁴ Vezi Lao Zi și Confucius, traducere din limba chineză veche, studii introductive, comentarii și note de Mira și Constantin Lupeanu, Editura Qilinul din Jad, București, 1997, 382 p. Având în vedere că se tratează și Confucius, nu e cea mai vastă lucrare dedicată operei lui Lao Zi, partea alocată acestuia întinzându-se până la pagina 188.

⁵ Vezi Lao Zi, *Cartea despre Tao și virtuțile sale*, traducere din limba chineză veche, introducere, comentarii și note de Șerban Toader, ediția a II-a, Editura Meteora Press, București, 2001?, 224 p.

*El conduce poporul făcându-l să prețuiască înțelepciunea
Mai mult decât știința, călăuzindu-l spre lipsa de dorințe.
Pe cei rătăciți de cunoștințe îi astâmpără,
Săvârșeste fără să săvârșească.
Roata obștei se învârtă în felul acesta fără poticnire
Și nimic nu rămâne neîndeplinit⁶.*

Mi se pare a fi cea mai îmbârligată (alambicată) traducere și probabil cea mai depărtată de sensul original. Poate fiindcă este „regândită” în românește, așa cum se menționează pe pagina de titlu. Dar măcar cartea are meritul de a fi cea mai subțirică și, ca atare, cea mai puțin obositoare și plicticoasă. ☺

**6. Modestia celui înzestrat previne invidia.
Lipsa lucrurilor de preț previne furtul.
Evitarea celor care ațâță dorința previne confuzia inimii.
Înțeleptul are grijă ca stomacul să nu fie gol,
Dar el ne conduce prin vidul inimii.
Prin diminuarea ambițiilor și întărirea oaselor.
Dacă oamenii nu sunt invidioși și nici lacomi,
Atunci cei șmecheri nu mai au nicio putere.
Prin non-acțiune totul va merge bine⁷.**

Scurt și la obiect, probabil cea mai reușită traducere în limba română a operei *Tao Te Ching*. Și asta probabil i se datorează celui care e menționat drept comentator al textului: Sri Atmananda, care, aflăm de pe *Wikipedia*, este un „înțelept, guru și filosof indian”. Apelativul *Sri* nu i se atribuie oricui... Însă ambiguitatea rămâne, fiindcă nu se specifică nicăieri dacă traducătorul de limbă română (Marius Petre) a tradus doar comentariile lui Sri Atmananda sau și textul lui Lao Tzu. În introducerea semnată „Editorul” se precizează doar că „această carte utilizează mai multe traduceri, dar are la bază traducerea lui Gia Fu Feng”. În nu se știe ce limbă, din chineza veche... dar am aflat noi de pe *Wikipedia* că Gia Fu Feng a fost traducător (și profesor de taoism) în limba engleză. Deci concluzia este că traducerea de față este din engleză – se pare că rolul lui Sri Atmananda a fost doar de comentator, fiindcă nicăieri nu se spune că ar fi vorbit limba engleză, cu atât mai puțin probabil să traducă în ea. Deci fie comentariile și înțelepciunea lui Sri Atmananda s-au impregnat și în traducerea lui Gia Fu Feng, fie acesta din urmă a fost și el un ins luminat. Cel mai probabil varianta a doua, conform celor scrise pe *Wikipedia*!

*7. Când nu-i vom mai cinsti peste măsură pe cei vrednici și virtuoși, oamenii nu se vor mai întrece pentru măriri.
Când nu vom mai prețui peste măsură lucrurile rare, oamenii nu vor mai fi hoți.
Când nu vom mai lăsa la vedere lucruri ce stârnesc patimi, inimile oamenilor nu se vor mai tulbura.
De aceea, când Omul Sfânt cârmuiește, ele le golește inimile, le umple pântecul, le slăbește ambițiile și le întărește oasele.
Astfel, el face ca oamenii să nu aibă nici știință, nici dorințe, și îi face, chiar și pe cei ce se cred știutori, să nu se încumete să făptuiască.*

Urmându-l pe Dao al nefăptuirii, nimic nu rămâne nerânduit⁸.

Traducerea nu e rea, dar nici cea mai bună (în limba română) nu e. Este printre ultimele apărute și de care am aflat acum, cu ocazia redactării acestui articol.

O ciudățenie pe care am descoperit-o la această carte: ediția a II-a apare și la o carte apărută, la aceeași Editură Herald, dar în anul 2012, cu textul absolut identic (tot de 160 pagini), cu excepția aspectului grafic al copertii și a paginilor de început, unde apar câțiva alți responsabili (editor, viziune grafică, procesare text), dar și doi comuni: redactorul și lectorul. Sincer, așa ceva în cei peste 20 de ani de bibliotecă nu am mai întâlnit!

Având în vedere că doar la descrierea CIP (Catalogare Înaintea Publicării) a Bibliotecii Naționale a României se menționează ediția, deducem din faptul că diferă ISBN-ul că ar trebui să fie o nouă ediție (a 3-a) și

⁶ Vezi Lao-Tse, *Tao-Te-King (Cartea despre Cale și Virtute)*, în românește regândit de Dan Constantinescu (Dan Nicoară), Editura Mondero, București, 2004, 112 p.

⁷ Vezi Lao Tzu, *Tao Te Ching*, comentată de Sri Atmananda, Editura Ram, București, 2012, 128 p. Abia pe verso-ul paginii de titlu este menționat traducătorul: Marius Petre. Am dedus noi printr-o documentare rapidă că din traducerea din chineza veche în engleză (1972) a lui Gia Fu Feng. Traducere care merită atenție, atât în engleză, cât și aceasta în română, destul de reușită, cu anumite rezerve. Eu personal o voi citi, fiindcă, mărturisesc, abia acum am descoperit-o.

⁸ Vezi Lao Zi, *Dao De Jing (Cartea despre Dao și Virtute)*, cuvânt înainte, traducere din chineza veche și note: Su Yan, ediția a II-a, Editura Herald, București, 2014, 160 p.

nu pur și simplu un nou tiraj. Bineînțeles, nu se precizează nici când a apărut prima ediție, pe care nu o deține biblioteca noastră. Iar în mediul online am descoperit că a mai apărut o ediție în 2021, la care pe site-ul Editurii Herald sunt menționate edițiile anterioare, dar numai prin ISBN (trei la număr). Deci e limpede că e vorba de 3 ediții diferite, aceasta din 2021 fiind o a patra. Carența în a specifica explicit – pe pagina de titlu! – numărul ediției a dus la apariția în mediul online a unei opinii/recenzii hazlii la această ultimă ediție (a patra): „Această a doua (subl. n.) ediție îmbogățită beneficiază de explicații, ideograme și note de subsol adăugate cu scopul de a ajuta cititorii să-și aproprie cât mai bine sensul original al textului. Mă bucur că această carte apare într-un moment de celebrare a 70 de ani de sinologie în România, fiind în continuare a doua cea mai tradusă carte din istoria culturală a omenirii, după *Biblie*”. Se vede clar că omul a sesizat că, de data aceasta, paginația este sporită și îmbogățită (are 192 de pagini), fiind bun cunoscător în materie, dar nu suficient de atent încât să observe că e vorba de ediția a patra, nu a doua. Sau, poate, dimpotrivă, cunoaște și ediția I și știe că primele trei au toate același conținut, absolut identic, drept pentru care consideră că abia ediția a patra este, în realitate, a doua. ☺

Iertată să-mi fie digresiunea!

8. *Nu-i glorifica pe cei vrednici
Și oamenii obișnuiți nu se vor întrece.
Nu prețui lucrurile rare
Și oamenii obișnuiți nu vor fura.
Nu te arăta cu lucruri de râvnit
Și oamenii obișnuiți nu vor fi tulburați în inimile lor.
Astfel înțeleptul, prin guvernarea sa,
Le ține mințile golite,
Dar burțile pline,
Voința slabă,
Dar oasele tari.
El mereu ține poporul departe de cunoaștere și dorințe,
Așa încât știutorii nu îndrăznesc să făptuiască.
Acționează prin nonacțiune
Și nu va fi nimic pe care să nu-l poată guverna⁹.*

9. *Când cei vrednici nu mai sunt venerați, oamenii nu se mai luptă pentru mărire.
Când lucrurile greu de obținut nu mai sunt atât de prețuite, oamenii nu se apucă de tâlbărie; când lucrurile de râvnit nu mai sunt lăsate la vedere, sufletele oamenilor nu mai sunt tulburate.
Prin urmare, Omul Sfânt le golește inimile și le umple pântecul, le domolește ambițiile și le întărește oasele, făcându-i mereu să rămână fără știință și fără poftă, iar pe cei învățați să nu se-ncomete să făptuiască.
Folosește-te de non-acțiune și toate vor fi bine rânduite¹⁰.*

Din păcate, această traducere nu ne aduce nimic nou, fiindcă – aflăm din Notă asupra ediției – „în realizarea traducerii de față, am confruntat versiunea noastră cu cele elaborate anterior de Dinu Luca (Lao Zi, *Cartea despre Dao și putere* (Dao De Jing) completată cu pasaje ilustrative din Zhuang Zi, introducere, traducere din chineza veche și note de Dinu Luca, Editura Humanitas, București, 1993) și de Șerban Toader (Lao Zi, *Cartea despre Dao și virtuțile sale*, traducere din limba chineză veche, introducere, comentariu și note aparținând lui Șerban Toader, Editura Științifică, București, 1999). De altfel, unele dintre formulările din traducerea noastră au fost influențate de cele două ediții”¹¹.

Așadar, o traducere care îmbină oarecum, prin formulări similare, combinație între ele, cele două traduceri anterioare.

Ne oprim aici cu traducerile de limbă română, dintre care, după părerea mea, opt sunt cel puțin nesatisfăcătoare, una singură fiind – revelație (și apariție tipografică) foarte recentă – acceptabilă, cât de cât comparabilă cu versiunea de limbă engleză de care am pomenit mai sus că ar fi cea mai cea.

⁹ Vezi, Charles Q. Wu, *Așa grăit-a Laozi, o nouă traducere cu comentarii a Cărții despre Dao și Virtute*, traducere de Roxana Rîbu, Editura Integral, București, 2019, 248 p.

¹⁰ Vezi Lao Tse, *Cartea despre Tao și calitățile sale. Tao Te Ching*. Introducere de Max Weber. Postfață de René Guénon. Traducere și îngrijire de ediție de Lucian Pricop, ediția a 3-a revăzută, Editura Cartex, București, 2020, 158 p.

¹¹ *Ibidem*, p. 10.

Traducerile în limba engleză

Să vedem acum și câteva traduceri de limbă engleză, dar nu le voi pune pe toate (adică circa 100 câte se aprecia în Ediția Humanitas din 1993 că ar exista în lume), ci doar 5, luate de pe un site cu traduceri comparative¹². Adevărul e că, după ce am trăit revelația traducerii lui Stephen Mitchell, am încetat să citesc (și să caut) alte versiuni, drept pentru care nici nu m-am menținut la zi cu aparițiile de noi traduceri (în limba română). Dar să nu vă mai țin în tensiune și să purcedem la edițiile de limbă engleză.

1. *Not exalting the gifted prevents quarreling.
Not collecting treasures prevents stealing.
Not seeing desirable things prevents confusion of the heart.
The wise therefore rule by emptying hearts and stuffing bellies, by weakening ambitions and strengthening bones.
If men lack knowledge and desire, then clever people will not try to interfere.
If nothing is done, then all will be well*¹³.

2. *If you overesteem great men,
people become powerless.
If you overvalue possessions,
people begin to steal.
The Master leads
by emptying people's minds
and filling their cores,
by weakening their ambition
and toughening their resolve.
He helps people lose everything
they know, everything they desire,
and creates confusion
in those who think that they know.
Practice not-doing,
and everything will fall into place*¹⁴.

Aceasta este, de departe, favorita mea! Voi reveni cu comentarii asupra ei la final...

3. *If you overly esteem talented individuals,
people will become overly competitive.
If you overvalue possessions,
people will begin to steal.
Do not display your treasures
or people will become envious.
The Master leads by
emptying people's minds,
filling their bellies,
weakening their ambitions,
and making them become strong.
Preferring simplicity and freedom from desires,
avoiding the pitfalls of knowledge and wrong action.
For those who practice not-doing,
everything will fall into place*¹⁵.

¹² <https://ttc.tasuki.org/display:Code:gff,sm,jbmd,jc,rh/section:meta?fbclid=IwAR1CI2rSOPjafgpHidnqNDPI5iDXiRzqWcsa8HPnc8zU40bWRZ5SznXvdvo>

¹³ Vezi pagina online https://terebess.hu/english/tao/_index.html (care conține un tezaur realmente impresionant de texte asiatiche, printre care – am numărat eu – nu mai puțin de 146 de traduceri în limba engleză din *Tao Te Ching*), traducător Gia-Fu Feng, anul 1972.

¹⁴ Vezi <http://thetaoteching.com/>, traducere de Stephen Mitchell, 1988. Este apărută, așadar, la 16 ani după cea a lui Gia-Fu Feng, dar se vede că nu este nici pe departe asemănătoare.

¹⁵ Vezi aici traducere de J.H. McDonald, 1996. Se observă similitudini flagrante cu traducerea lui Mitchell, dar aceasta fiind cu 8 ani mai târzie, vă este limpede cine de la cine s-a inspirat, nu-i așa?

4. *If you love accumulation
Gain and increase every day
Thieves and robbers will be waiting
Just to take it all away
Best to be so empty-headed
That it seems you've lost it all
You will know you're on the way
Though others say you're at a stall*¹⁶.

De apreciat strădania traducătorului de a versifica în rime *Tao Te Ching*, nu fără valoare și frumusețe poetică, dar conținutul de înțelepciune este destul de departe de ceea ce a urmărit Lao Zi să ofere.

5. *If you toss compliments around freely,
people will waste your time
trying to impress you.
If you give things too much value,
you're going to get ripped off.
If you try to please people,
you'll just make them pissed.
The Master leads
by clearing the crap
out of people's heads
and opening their hearts.
He lowers their aspirations
and makes them suck in their guts.
He shows you how to forget
what you know and what you want,
so nobody can push you around.
If you think you've got the answers,
he'll mess with your head.
Stop doing stuff all the time,
and watch what happens*¹⁷.

O traducere modernă, destul de apropiată ca înțeles, dar amuzantă în exprimare, care este excesiv de trivială pentru un text de asemenea încărcătură spirituală.

Ei bine, îmi puteți spune – acum că v-am prezentat toate aceste versiuni – că totul ține de gust (*de gustibus et coloribus non disputandum* – fiindcă și culorile au tot felul de nuanțe pe care fiecare le vede altfel, nu-i așa?), că aveți alte preferințe, că mă înșel ș.a.m.d. Se prea poate, dar întâi să vedem argumentele. Iată care sunt ale mele, în rândurile care urmează. Dar pentru asta, vă rog să-mi permiteți să mai pun o dată textul lui Stephen Mitchell aici pentru a-l supune analizei:

***If you overesteem great men,
people become powerless.
If you overvalue possessions,
people begin to steal.
The Master leads
by emptying people's minds
and filling their cores,
by weakening their ambition
and toughening their resolve.
He helps people lose everything
they know, everything they desire,
and creates confusion
in those who think that they know.
Practice not-doing,
and everything will fall into place.***

Lao Tse călărind taurul
năvălaș – ilustrare din
perioada dinastiei Ming
(1368-1644)

¹⁶ Vezi https://terebess.hu/english/tao/_index.html, traducător Jim Clatfelter, 2000.

¹⁷ Vezi https://terebess.hu/english/tao/_index.html, traducător Ron Hogan, 2004.

Haideți ca, înainte de a purcede la evaluarea textului, să facem traducerea în limba română, pentru cei care nu stăpânesc suficient de bine limba engleză.

Dacă îi preamăriți pe cei străluciți, oamenii devin neputincioși.

Dacă supraapreciați posesiunile, oamenii încep să fure.

***Maestrul conduce prin golirea minților și umplerea inimilor,
prin slăbirea ambițiilor și fortificarea voinței.***

El îi ajută pe oameni să piardă tot ceea ce știu,

tot ceea ce doresc, și creează confuzie în cei care cred că știu.

Practicați non-făptuirea

și toate se vor potrivi de la sine.

Iată câteva virtuți vădite ale textului, pe scurt:

- ✓ totul se întâmplă la timpul prezent, în aici-acum!;
- ✓ textul este simplu și armonios;
- ✓ traducerea respectă nu atât litera, cât mai ales spiritul lui Tao;
- ✓ nu e vorba de umplerea burților și de întărirea oaselor, și nici de a făptui fără să făptuiești – cum traduc unii, la modul absurd și derutant;
- ✓ vibrația înaltă a textului te face să intri în rezonanță cu el și să te treacă fiori de admirație și revelație.

Să luăm acum, vers cu vers, poemul și să-l explicităm în măsura posibilităților.

Dacă îi preamăriți pe cei străluciți, oamenii devin neputincioși.

Dacă îi ridicăm în slăvi pe iluminați de tipul unui Iisus, Buddha, Krishna, Mahomed, Zamolxe, Zarathustra, Socrate ș.a.m.d., considerând că ei sunt de sorginte divină și că sunt neasemuiți și imposibil de urmat și atins, ajungem să fim descurajați și să renunțăm la a-i lua drept modele pe care să ne străduim a le urma. „Ei sunt divini, sunt fiii lui Dumnezeu, cum să îndrăznesc să mă gândesc că aș putea fi/ajunge ca ei?” Iată un raționament păgubos, fiindcă nimeni de pe planeta Pământ nu este mai divin decât altul, toată diferența este că unii sunt mai conștienți (de acest lucru) decât ceilalți. Sau mai puțin adormiți, dacă preferați...

Dacă supraapreciați posesiunile, oamenii încep să fure.

Simplu de comentat: dacă diamantul e considerat valoros, toți vor căuta să-l posede. Dacă prin bani se poate dobândi putere, toți vor căuta să câștige cât mai mulți. Dar, în realitate, orice pietricică este egal de valoroasă cu cel mai mare diamant și orice boschetar e la fel de puternic ca un împărat. Fiindcă „bogat nu e cel ce posedă mult, ci cel ce dorește puțin”. Degeaba a cucerit Alexandru cel Mare jumătate din planetă și e considerat cel mai bogat individ al tuturor timpurilor, fiindcă Diogene cinicul, care locuia într-un butoi și umbla gol pușcă era infinit mai fericit, fiindcă el nu avea nici grija dacă va mai cuceri sau nu vreo cetate sau vreun imperiu, nici grija că cineva îl va ucide pentru a-i fura nuditatea și nici măcar nu se stresa că nu va avea ce mânca, fiindcă mereu se iveau posibilitate de a face rost de un blid de mâncare. A se vedea și simbolică cerința a lui Alexandru Macedon de a i se lăsa mâinile afară din sicriu, pentru a vedea toată lumea că părăsește lumea cu mâinile goale!

***Maestrul conduce prin golirea minților și umplerea inimilor,
prin slăbirea ambițiilor și fortificarea voinței.***

Mintea este plină de tot felul de prostii, de prejudecăți asimilate de la unii și de la alții, iar golirea (abandonarea) lor nu face decât să ne ajute să devenim mai meditativi, să putem acționa moment de moment, fără a aplica o soluție preconcepută la problemele apărute pe parcursul vieții. Și nu degeaba spun înțelepții că cel mai lung este drumul parcurs de la minte la inimă. Nu savantlăcul, ci iubirea te face OM.

Cred că nu e cazul să mai pomenim de deosebirea dintre ambiție, care pornește din ego, și voință, care provine de la Sine. Problema umanității din toate timpurile este că ambițiile au fost întotdeauna mai puternice decât voința.

Aici mai trebuie să fac două remarci: majoritatea traducătorilor au ales să spună că maestrul (sau omul sfânt) „umple burțile/pânțele și întărește oasele”. Accept că, pentru a fi spiritual, e nevoie să ai mai întâi burta plină, fiindcă pe stomacul gol nu te poți gândi decât la absolut telurica procurare a hranei necesare supraviețuirii. Dar prefer umplerea inimilor în locul burților, căci burta nu e nevoie să ți-o umple Maestrul, poți foarte bine să o faci și singur. Și nici oasele nu trebuie întărite – și cum ți le-ar putea întări Maestrul? – ca să devii mai meditativ, mai conștient, mai iubitor. Iată o mențiune legată de aceste aspecte în ediția

Humanitas, la paginile 51-52: „Întărirea oaselor» se referă, potrivit exegeților care citesc în spiritul daoismului religios, la protejarea măduvei, considerată un fel de esență a vieții. (...) «umplerea burții» se poate referi la punerea în circulație a energiei vitale sau la o tehnică specială de respirație». Cu totul altceva, nu-i așa?

Părerea mea personală este că s-ar putea ca prin burtă Lao Zi să se fi referit la plexul solar, situat cu două degete sub ombilic (deci pe burtă), unde este localizată *chakra* Manipura, de culoare galbenă, asociată cu puterea personală, încrederea în sine, curajul și voința.

***El îi ajută pe oameni să piardă tot ceea ce știu,
tot ceea ce doresc, și creează confuzie în cei care cred că știu.***

Ce frumos: el (Maestrul)¹⁸ îi *ajută* pe oameni să *piardă* tot ceea ce știu – toate prostiile intelectuale, toate achizițiile care ne fac să ne credem deștepți, cunoscători, superiori; toate rebuturile care ne împiedică să evoluăm, fiindcă avem impresia că *deja* știm și nu mai avem nevoie să aflăm. De ce credeți că Oracolul de la Delfi l-a numit pe Socrate cel mai înțelept dintre oameni, cu toate că acesta a afirmat pe șleau că „știu că nu știu nimic”? Ei bine: tocmai de aceea! Socrate nu învăța pe nimeni nimic, ci doar îi dezvăța pe oameni, îi băga pe toți în ceață și le demonstra că tot ceea ce știu este apă de ploaie și fără niciun fundament temeinic, *valid*. De aceea a fost un Maestru, iar nu un savant! (Savanții te învață, înțelepții te dezvăță).

Practicați non-făptuirea și toate se vor potrivi de la sine.

Să zici (traduci) „făptuiește fără să făptuiești” (sau „când se făptuiește fără făptuire”) pare absurd la prima vedere. Dar și la a doua! Abia la a treia, adică cea foarte profundă, poți dezlega enigma: să făptuiești, dar fără să te consideri făptuitorul. Adică, așa cum traduce Mitchell, practică/exersează non-făptuirea, adică renunță să te consideri cel care face, drege, făptuiește, creează. Renunță la pronumele personal: lasă-l pe Dumnezeu să făptuiască, prin intermediul tău. Nu îți aroga tu meritele a ceea ce faci, creezi, făptuiești. Conform proverbului zen „before enlightenment: chop wood, carry water. After enlightenment: chop wood, carry water”. Sau, pe românește spus, „înainte de iluminare: tăiat lemne, cărat apă. După iluminare: tăiat lemne, cărat apă”. Deci fără pronume personal, doar acțiunea singură care „se face pe sine”. Exact ceea ce zice și rugăciunea: „Facă-se voia Ta, Doamne!” Așa cum, să recunoaștem, nu venim pe lume după voia noastră, nu creștem și ne dezvoltăm cum avem noi chef, nici nu părăsim lumea după vrere, și nici măcar să respirăm singuri, voluntar, nu am fi în stare, tot așa, rând pe rând, încet-încet (căci nu se poate dintr-o dată), să practicăm abandonarea în voia lui Dumnezeu (Tao) și legat de faptele noastre. Și atunci „toate se vor potrivi de la sine”. Gata cu dorința și suferința!

Ce poate fi mai frumos și mai înțelept decât acest scurt și concis îndemn de învățătură?

Cine este traducătorul Stephen Mitchell?

Dar să vedem acum, la final, cine este personajul care se ascunde în spatele acestei traduceri atât de simple și de profunde. Traducere care pe pagina web thetaoteching.com¹⁹ se găsește fără absolut nicio înfloritură, reclame, texte însoțitoare, imagini sau fel și fel de brizbrizuri. E ca o cameră goală de meditație. Exclusiv esență!

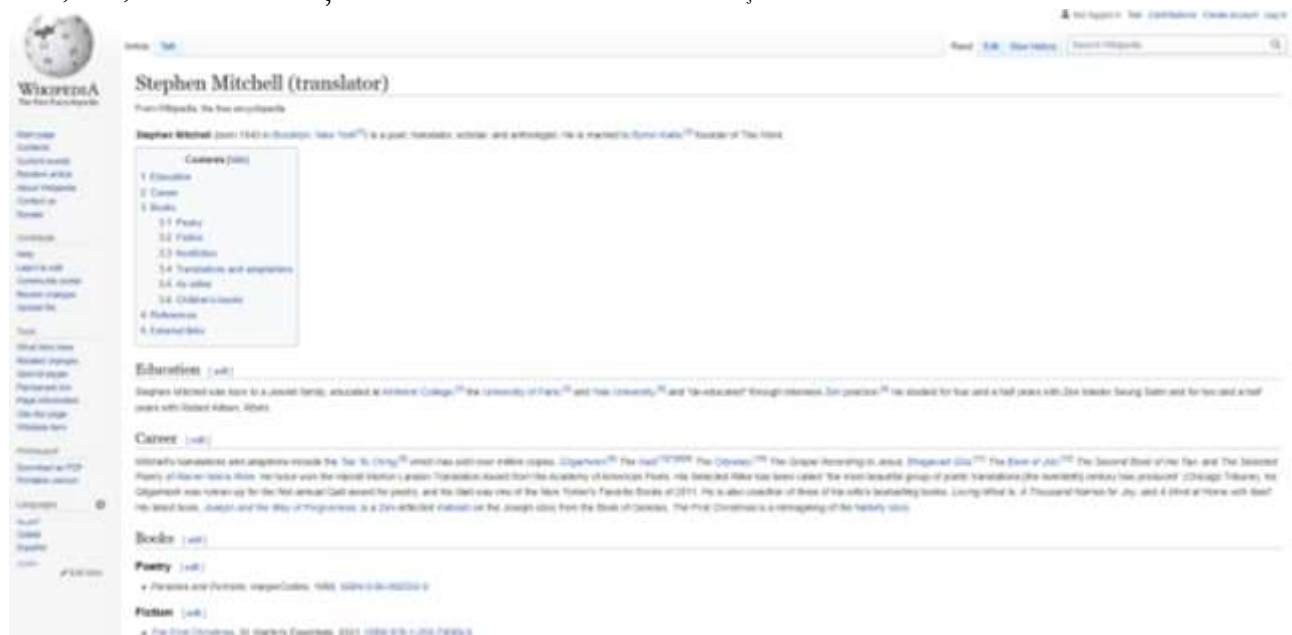
Despre autor putem afla pe pagina *Wikipedia* doar câteva lucruri (le traduc din engleză), tot așa, esențializate: „Născut în 1943 în Brooklyn, New York, este un poet, traducător, savant (?) și antologator. Este căsătorit cu Byron Katie, fondatoarea The Work (*Lucrarea*, bazată pe o carte intitulată «Iubind ceea ce este»”. Dar cea mai frapantă informație apare la partea de educație: „Stephen Mitchell s-a născut într-o familie de evrei, a fost educat la Colegiul Amherst, Universitatea din Paris și Universitatea Yale și «dez-educat» (!) prin intensivă practică Zen”. Hopa! Constat că între timp a mai apărut o frază adăugată aici: „A studiat patru ani și jumătate cu Maestrul Zen Seung Sahn și doi ani și jumătate cu Robert Aitken, Rōshi”. Interesant de știut!

¹⁸ Aici se simte nevoia mențiunii că apelativul Maestru este folosit de Mitchell când la genul masculin, când la cel feminin.

¹⁹ La scurtă vreme după apariția articolului de față pe eZiarulian.ro, am constatat că pagina cu traducerea lui Mitchell nu mai funcționează și, firește, am concluzionat că a devenit atât de populară după ce i-am făcut publicitate, încât s-a sufocat de miliardele de accesări. Glumesc, se înțelege! Dar e motivul pentru care v-am ilustrat aici poemul 2, pe care îl salvasem mai demult.

Aici trebuie să fac o mențiune: la un moment dat, am observat că partea cu „dez-educat” a fost suprimată din acea frază și am scris imediat editorului *Wikipedia* că, în fapt, acel detaliu este cel mai semnificativ din toată descrierea lui Mitchell. Și, spre satisfacția mea, la scurtă vreme l-am văzut adăugat la loc. Nu am idee, însă, dacă la intervenția mea sau la cea a lui Mitchell însuși...

În rest, mai sunt acolo câteva rânduri legate de cariera de traducător și autor/coautor, menționate fiind și două premii câștigate pentru traduceri, iar la final sunt enumerate cărțile scrise, traduse, adaptate sau editate (care nu sunt deloc puține). Ceva mai cuprinzător decât era ultima dată când am verificat eu (pe la începutul anului 2021, cred). Dar tot esențializat, chiar și așa...

Concluzia pe care aș vrea să o trag din toată această prezentare este că cea mai bună traducere a unui text de înțelepciune nu poate fi decât una a unui iubitor al înțelepciunii (deși deloc filosof!): în cazul nostru, al lucrării *Tao Te Ching*, este practicantul zen Stephen Mitchell.

Stephen Mitchell

Augmentare 29.04.2022

Nu mică mi-este surpriza să țin în mână, procurat de la un anticariat online, chiar traducerea din engleză în română a versiunii Stephen Mitchell la care am făcut referire în articolul de față. Paradoxal, a trebuit să scriu despre regretul că nu avem o traducere pe măsura textului în limba română pentru a descoperi că, *de fapt*, chiar există. Doar că nu mi-a devenit cunoscută, iată, până acum. Și cum să interpretăm această *sincronicitate* altfel decât ca pe o confirmare a îndemnului neotestamentar „bate și ți se va deschide”?

Desigur, acum că am descoperit cartea, nu putem să nu-i aruncăm o privire scrutătoare.

Coperta ei (care m-a și atras imediat ca un magnet) ne întâmpină cu informația *Tao Te Ching*, Stephen Mitchell. Deci în prima fază nu eram sigur dacă e versiunea engleză sau traducerea ei în română. Editura este una mică, Elena Francisc Publishing, dar de la care Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” are nu mai puțin de 51 de cărți. Sau cel puțin așa reiese din catalogul online. Surpriza mai mare este că am citit de la această editură exact cartea cu titlul *Sincronicitate : în spatele evenimentelor se află țesătura subtilă a destinului*. Fără alte comentarii...

Deschizând volumul, ne întâmpină colectivul redacțional, în frunte cu traducătoarea, pe nume Carmen Ștefania Neacșu. Apoi, ceea ce rareori – cu adevărat rareori – se întâmplă, descoperim cu plăcere că Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României este impecabilă. Dovadă că avem de-a face cu o carte *serioasă*.

Dar fiindcă nicio creație umană nu e perfectă, avem parte și de o mare dezamăgire (care nu i se datorează, însă, lui Stephen Mitchell, ci părții românești a elaborării cărții): nicăieri nu e pomenit Lao-tzu ca autor al cărții – ci Stephen Mitchell. Inclusiv la descrierea CIP. Care, de fapt, nu e decât traducător-interpret. Nici decum autor. Doar în Prefața și notele lui Mitchell aflăm că autor e Lao-tzu. Se pare că există acest risc al traducerii unor traduceri, să nu mai știm cine e autorul și cine sunt traducătorii (intermediari)²⁰.

²⁰ Parcurgând întreaga carte, aflăm din convorbirea de la final că, de fapt, versiunea lui Mitchell nu e o traducere din chineza

Aflăm din descrierea CIP că ediția e din anul 2012, iar din mențiunea drepturilor de autor că versiunea originală a lui Stephen Mitchell e din 1988. Cum deja am menționat mai sus.

Mai departe ne întâmpină o dedicație simplă, „Pentru Vicki”, urmată de următorul motto: *Cine poate găsi o femeie cinstită? Ea este mai de preț decât mărgăritarele.* (Prov. 31:10).

Urmează o scurtă, dar foarte percutantă²¹ prefață a autorului (Stephen Mitchell) la versiunea engleză, după care se intră direct în textul lui Lao Tse, adică în „camera de meditație”: goală, doar cititorul și textul original. Nicio notă, niciun comentariu, nicio subliniere, niciun adaos – niciun balast, am zice. Abia la final, autorul ne oferă, celor interesați de mai mult, câteva note explicative la fiecare poem în parte. Iată, însă, cum începe acesta explicitarea lui *Tao Te Ching*:

„Să descrie indescriptibilul, să ofere învățătură despre ceea ce nu poate fi învățat, să arate calea spre Cale – ce crede Lao-tzu că face aici? Nu poate face așa ceva. N-are cum.

De aceea a scris Po Chü-i, poet și actor de stand-up comedy:

«Cel care vorbește nu știe,

Cel care știe nu vorbește»:

Asta ne-a spus Lao-tzu

Într-o carte de cinci mii de cuvinte.

Dacă el era cel care știe,

Cum de-a putut fi el așa palavragiu?

Asta e problema cu învățătorii spirituali. Ei *n-au încotro* decât să fie palavragii. Dar cuvintele lor sunt (în tradiționala metaforă budistă) degete care arată către lună; dacă te uiți la deget, nu poți să vezi luna. Cât de meticuloși au trebuit să fie marii Maeștri! (...)

Cel care știe nu vorbește, dar cuvintele nu sunt pentru el un impediment. Le folosește așa cum ar folosi unelte de grădinărit. Când cineva îl întreabă, el răspunde” (pp. 85-86).

Dar hai să vedem și cum traduce Carmen Ștefania Neacșu în românește versiunea poemului 3 în engleză a lui Stephen Mitchell:

Dacă arăți prea mare considerație persoanelor de seamă,

oamenii devin neputincioși.

Dacă prețuiești prea mult bunurile,

oamenii încep să fure.

Maestrul cârmuiește

golind mințile oamenilor

și umplându-le miezul ființei,

prin subrezirea ambiției

și întărirea hotărârii lor interioare.

El îi ajută pe oameni să piardă tot

ce știu, tot ce-și doresc,

și creează confuzie

în aceia care cred că știu.

Exersează non-acțiunea,

și toate lucrurile își vor găsi locul potrivit.

veche, ci o reinterpretare personală, bazată însă pe „o duzină de traduceri englezești, plus câteva traduceri franțuzești și germane”, pe care, zice autorul, „le-am întins pe toate pe biroul meu, alături de ediția veche Paul Carus care includea ideogramele chinezești. De obicei, traducerile erau suficient de asemănătoare încât să-mi dau seama cum merge textul. Dar uneori textele variau atât de mult, încât originalul părea ca un test Rorschach (p. 127)”. Așadar, e oarecum scuizabilă confuzia traducătoare și a editorilor legată de autor. Mai ales că pe pagina de titlu a ediției lui Mitchell (1988) scrie așa: „*Tao Te Ching*, A New English Version, with Foreword and Notes, by Stephen Mitchell” – deci fără să apară autorul Lao Tzu. Deși la descrierea CIP a Bibliotecii Congresului (american) ca vedetă de autor apare, evident, Lao-tzu. Deci un pic de ambiguitate...

²¹ Iată cum explică Mitchell aici omniprezentul în carte *wei wu wei*, adică „în traducere literală «a face ne-facerea», care a fost înțeleasă ca pasivitate. Nimic n-ar putea fi mai departe de adevăr. Un atlet bun poate intra într-o stare de conștientizare a corpului în care mișcarea potrivită se petrece de la sine, fără efort, fără niciun amestec al voinței conștiente. Aceasta este o paradigmă pentru non-acțiune: forma de acțiune cea mai pură și mai eficientă. Jocul joacă jocul; poemul scrie poemul; nu putem deosebi dansatorul de dans. *Tot mai puțin și mai puțin trebuie să forțezi lucrurile, până când ajungi în sfârșit la non-acțiune. Când nu se face nimic, nimic nu rămâne nefăcut* (vezi poemul 48, n.n.). Nu se face nimic fiindcă făcătorul a dispărut cu totul în faptă; combustibilul s-a transformat complet în flacără. Acest «nimic» este, de fapt, totul. Se întâmplă atunci când avem încredere în inteligența Universului în același fel în care un atlet sau un dansator are încredere în inteligența superioară a corpului. De aici, accentul pe care îl pune Lao-tzu pe moliciune. Moliciune înseamnă opusul rigidității și e sinonimă cu suplețea, adaptabilitatea, rezistența. Oricine a văzut un maestru de *t'ai chi* sau *aikido* nefăcând nimic va ști cât de puternică e moliciunea aceasta”.

Sincer, sunt un pic dezamăgit de traducere, dar asta e, trebuie să ne mulțumim cu ce avem! În primul rând, *bunurile* nu e chiar echivalent cu *posesiunile*, care sunt o categorie mai aparte de bunuri. Eventual *bunurile deținute*, nu bunurile pur și simplu.

Nu cred că *miezul ființei* sună atât de bine ca *inimă*. Cu toate că, într-adevăr, traducerea lui *core* în română e *miezul* (ființei, în cazul de față), mai degrabă decât *inima*. Dar inima se potrivește mai bine și sună mai frumos!

De ce *botărârea lor interioară* și nu *voința*? Cu atât mai mult cu cât *voința* este opusul ambiției (vă rog nu căutați antonimia în dicționar!) – câteodată (și anume când nu ești forțat de împrejurări exterioare), nu mai și numai prin exercitarea *voinței* poți să te lepezi de vreo ambiție... Plus că sună mult mai armonios.

A *exersa* nu e totuna cu a *practica* în primul rând fiindcă nu te poți antrena în a te lăsa în voia lui Dumnezeu (sau a sorții, dacă preferați). Nu e ca și cum ai exersa pentru a face șpagatul, să te apropii gradual de reușită, ci e vorba de a te lăsa (au ba) în voia sorții. Nu te poți lăsa pe sfert, pe jumătate sau pe trei sferturi, gradual. Nu. Dar să practici poți: azi practici (aplici) o dată, mâine practici de două, poimâine de trei ș.a.m.d.

Toate *lucrurile* mi se pare că reduce situațiile (doar) la lucruri/obiecte. Pe când aici e vorba, dimpotrivă, de attribute imateriale care se vor așeza în matca lor: dobândești pace, armonie, echilibru sufletesc, împlinire, fericire și chiar extaz. Nu e vorba de niciun lucru, fiindcă acestea sunt obținute îndeobște prin *ambii* și *zbatere*, nu prin *abandon*.

Ca o concluzie, după ce am citit întreaga carte cu traducerea aceasta după Stephen Mitchell, chiar dacă nu e ideală – adică la fel de bună ca versiunea engleză –, e, totuși, cea mai bună versiune de limbă română și v-o recomand ca reper în lecturarea lui *Tao Te Ching* tuturor celor care nu stăpâniți suficient de bine limba engleză. Sau chineza veche, bunăoară!

Haideți să vedem, acum, notele explicative la poemul 3 puse de Mitchell la finalul cărții, în traducerea aceleiași Carmen Ștefania Neacșu:

„*golind mințile oamenilor*: Le golește de concepte, de judecăți și de dorințe. Astfel aceștia se pot întoarce la o stare de simplitate de copil.

umplându-le miezul ființei: Li-l umple cu un sentiment al identității lor primare. Astfel ei se pot întoarce la o stare de bucurie.

prin șubrezirea ambii: Când nu mai au un sine fals pe care să-l alimenteze sau să-l apere, descoperă că lăcomia, ura sau aroganța dispar de la sine.

întărirea botărării [lor interioare]: Intenții lor celei mai lăuntrice. Bizuirea lor pe sine se dezvoltă într-atât[,] încât abandonează ideea de sine” (p. 88).

Apoi, autorul nu omite să aducă *Mulțumiri*, pe care le reproducem aici, fiindcă sunt concise (cum altfel?) și fac referire la aportul adus și de alții la cizelarea textului în varianta engleză:

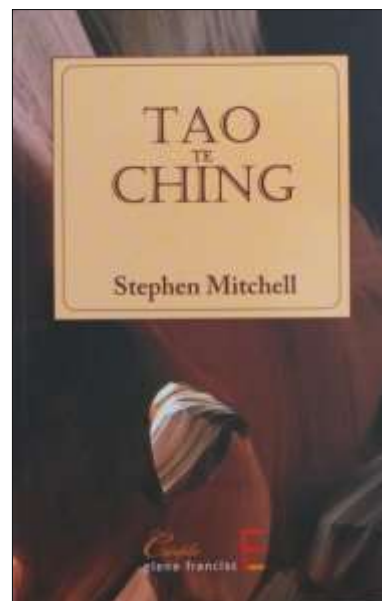
„*Lao Tzu: Text, note și comentarii de Ch'en Ku-ying* (Chinese Materials Center, 1981) mi-a furnizat ajutor în ceea ce privește comentariile și probleme legate de text. Dintre numeroasele traduceri pe care le-am consultat, *Tao Te King*-ul lui Liou Kia-Hway (Gallimard, 1967) mi-a fost în mod deosebit de ajutor. Pe alocuri am împrumutat câte o expresie din traducerea lui Gia-fu Feng și Jane English (Vintage, 1972).

John Tarrant, Jane Hirshfield, Jacob Needleman și Robert Aitken Roshi au citit manuscrisul și au contribuit cu sugestii utile.

Pentru contribuția lui considerabilă la crearea acestei cărți, aș vrea să-mi exprim profunda recunoștință față de acel prietăr printre agenți, prietenul meu Michael Katz” (p. 117).

Urmează apoi o foarte scurtă biografie a lui Stephen Mitchell, similară celei de pe *Wikipedia* (în părțile esențiale, mai ales), singura mea tristețe fiind că se pomenește acolo că „a studiat la Amherst, Sorbona și Yale și a deș-studiat printr-o practică zen intensivă”. Dar de ce nu s-a educat și deș-educat? E mult mai logic și sună mult mai firesc. Nu găsiți? Și ultima parte, care chiar merită reprodușă aici, sună astfel: „Când nu scrie, îi place – nu neapărat în ordinea aceasta – să se gândească să scrie, să se gândească să nu scrie, să nu se gândească să scrie și să nu se gândească să nu scrie. Culoarea lui preferată e albastrul, care e, din întâmplare, culoarea ochilor soției sale. Puteți citi fragmente ample din toate cărțile sale pe web site-ul său, www.stephenmitchellbooks.com”.

Cartea se încheie cu o conversație cu Stephen Mitchell, intitulată *Traducând mintea lui Lao-tzu*. Pe care, fiindcă *deja* am pălăvrăgit destul, vă las să o citiți singuri și vă pot garanta că nu veți regreta.

Ladislau I și Coloman Cărturarul – regii de la fondarea Oradei

Doru SICOE
Oradea

Oradea este primul oraș medieval nou-înființat de pe suprafața de azi a României, fiind deja atestat documentar în anul 1113¹. Totodată, este unul dintre cele mai vechi orașe medievale ale regatului Ungariei, înființarea lui fiind direct legată de rege și papalitate. Vorbim de o perioadă în care, atât româ-

**Statuia regelui Sf. Ladislau I
(Oradea)**

nii, cât și maghiarii nu aveau de-a face cu viața urbană, puținele orașe existente în zona lor fiind moșteniri ale lumii antice, foarte cosmopolite. Mai ales în Occident ele erau legate de câte o mănăstire catolică sau episcopie, ori chiar de amândouă. Aici intră chiar Oradea². Și, pentru că românii erau în cea mai mare parte ortodocși, începând de la data intrării Oradei în granițele României, în 1919, până azi, istoria acestui oraș a fost greu de digerat de către istoricii români. Principala lor direcție, că au fost burghezi, că au fost comuniști, a fost cea de a contesta vechimea orașului, la pachet cu nerecunoașterea fondatorului, regele Ladislau I al Ungariei. Tradiția maghiară dă anul fondării ca fiind 1083, ceea ce, dacă pui lucrurile cap la cap, ținând cont de istoria europeană privitoare la evenimentele de atunci, este chiar ultimul an posibil. El este anul înființării mănăstirii catolice, organizată sub forma capitlului, organizația călugărilor catolici.

Contestarea românească nu are nimic de-a face cu profesionalismul, ci numai cu politica și vechea răcă româno-maghiară. Acalmia din ultimii 32 de ani a permis o relaxare a abordării și înlăturarea în-crâncenării. Ambele părți ar trebui acum să recunoască o fondare regalo-papală, făcută cu coloniști italieni, în mare măsură. Prezența românilor și maghiarilor în această poveste este una deloc semnificativă, reducându-se la mâna de lucru necalificată a bășinașilor și protecția militară maghiară, oameni pentru care urbanul nu era decât o obligație, nu o plăcere. Ridicarea unei mănăstiri catolice între râul Crișul Repede

și râul mai mic al Peței (care aduce apa caldă de la băile Felix și 1 Mai de azi) – unde este cetatea de azi – însemna trecerea la construcția de zid din cărămidă și piatră în aceste locuri. Da, vechimea de locuire pe terasele celor două râuri, la Oradea, merge până în Neolitic sau chiar mai departe, când omul nu inventase agricultura cu creșterea animalelor, ci era doar culegător, pescar și vânător. Întinsul de apă caldă, mlăștinos, permitea de pildă pescuitul și pe timpul iernii. Și oamenii aceia s-au obișnuit să trăiască în bordeie sau case din lemn, nu mai mult. Oradea nu a devenit decât foarte târziu, abia în Evul Mediu, un centru administrativ și intersecție de drumuri comerciale, pornind de la calitatea lui de centru episcopal catolic. Doar acum identificăm cărămida și piatra în construcții, o necesitate urbană. Și, cum vechimea acestora merge în vremea regelui Ladislau I, nu își mai are rostul contestarea românească.

Ladislau I și Coloman Cărturarul – de la fondator la continuator

Cei doi sunt unchi și nepot, ambilor fiindu-le legată tinerețea de Bihor și Oradea. Ceea ce a început primul a continuat al doilea. De aceea, este important ca cei doi să fie luați împreună.

Prințul Ladislau, după repatrierea familiei sale din Polonia, a copilărit în preajma vechii episcopii catolice a Bihariei, unde fusese reședința ducelui Menumorut, cum scrie *Gesta Hungarorum*, prima istorie a

¹ Liviu Borcea, Gheorghe Gorun (coordonatori), *Istoria orașului Oradea*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Arca, Oradea, 2007, pp. 88-90.

² Doru Sicoe, *Oradea s-a născut oraș. Înainte de 1100*, Oradea, 2021, p. 17.

ungurilor. Căsătoria fiicei lui Menumorut cu fiul lui Árpád face din teritoriul Bihorului ducat regal maghiar, cu o existență care va dura două secole. Moștenitorilor la tronul Ungariei li se încredința ducatul ca un exercițiu de guvernare. Ambii regi în discuție trec prin această fază și ambii vor conduce Ungaria perioade lungi de timp, de circa două decenii. Doar că primul, la un timp după ce ajunge rege, mută capitala Bihorului la Oradea, această mutare garantând în sine statutul de oraș al noii așezări administrative.

În anul 1083, când Ungariei i se recunosc trei sfinți în calendarul catolic – Ștefan, Emeric și Gerard – la Roma era papă o figură celebră: Grigore al VII-lea. Acestui papă de o mare tărie morală i se umilise în ultimul hal, la Canossa, excomunicatul împărat german Henric al IV-lea, o altă figură celebră a istoriei europene. Răzbunarea împăratului îl va ajunge însă pe papă în toamna anului 1083, când Henric al IV-lea asediază Roma³. În 1084, papa e nevoit să fugă din Roma. În 1085 el va muri, dar „cearta pentru investitură”, privind numirea episcopilor din Sfântul Imperiu Roman (Germania), dintre papă și împărat, va continua.

Înființarea mănăstirii catolice de la Oradea trebuie luată la pachet cu cei trei sfinți, anul 1083 fiind ultimul an în care papa Grigore al VII-lea și-a manifestat deplin autoritatea. Semnificativ este că regele Ladislau I, ca niciun rege maghiar de până atunci, înființează de fapt trei mănăstiri, dar aceea în care cere să fie înmormântat este cea de la Oradea, unde episcop era nepotul său de frate, Coloman. Celelalte două sunt cea de la Sâniob (Bihor) și cea de la Somogyvár (Ungaria)⁴.

Printul Coloman este amintit ca episcop la Oradea în *Cronica pictată de la Viena*⁵, cea pe care noi o știm vorbindu-ne de Basarab I și bravura lui de la Posada contra regelui Ungariei, în 1330. Cel mai probabil, Coloman era numit în vremea lui, între 1092 și 1095, „episcop de Bihor”. Și asta pentru că primul episcop atestat de un document al timpului său este Sixtus, „de Bihor” în 1111 și „de Oradea” în 1113. Înseamnă că el este cel care rebranduiește episcopia catolică a Bihorului, numind-o Episcopia de Oradea.

Coloman Cărturarul – episcop de Oradea și rege al Ungariei

S-a zăbovit prea puțin asupra celor trei sau patru ani de episcopat ai tânărului prinț Coloman și poate că asta ar trebui rectificat. Dacă se ia în considerare existența ducatului, ceea ce istoriografia română nu s-a grăbit până acum să facă, atunci prezența prințului Coloman la Oradea nu ar trebui să ne mire. Fiind primul născut al regelui Géza I (fratele viitorului rege Ladislau I, fondatorul Oradiei), Coloman ajunsese principala speranță a coroanei Ungariei, în condițiile în care Ladislau I nu avea decât fete. Era deci firesc ca lui să i se fi încredințat ducatul, ca principal moștenitor.

Anul înființării Episcopiei de Oradea sau, mai corect, al mutării ei de la Biharia la Oradea poate fi doar bănuț. În anul 1091 are loc o invazie a cumanilor care devastează încă o dată reședința episcopală de la Biharia. Și, în anul 1192, Ladislau I este sanctificat. El murise în 1095, dar sanctificarea nu ține cont de acest an, ci de 1092, an la care, cel mai probabil, s-a întemeiat Episcopia de Oradea, pentru că de întemeiere se spune în *Statutele Capitulului de Oradea*, lucrare de secol XIV. Prin urmare, pare plauzibil ca (re)întemeierea episcopiei să fi avut rațiuni ce țin de mai buna protecție militară a așezământului, invadatorii cumani necucerind Oradea cu mănăstirea sa. A fost pentru regele Ladislau I momentul declinului privind excelenta poziționare a mănăstirii sale, „plantând” apoi Episcopia peste Capitul, adică pe episcop peste călugări. Punându-și nepotul episcop aici, a mărit și mai mult importanța tânărului oraș, pentru că, din momentul existenței episcopiei catolice la Oradea, putem vorbi deja de un oraș.

Apoi, Coloman, dacă devine cărturar, o face la Oradea, unde mănăstirea avea deja o importantă bibliotecă. „Chiar dacă apreciem cu cea mai mare prudență, putem stabili începuturile colecționării și copierii cărților liturgice în Oradea spre sfârșitul secolului al XI-lea”⁶, spune Jakó Zsigmond, academician al României. Cu alte cuvinte, mănăstirea catolică pregătită ca necropolă regală avea chiar din naștere obligația scrisului și cititului, precum și a bibliotecii și „editurii” sau, mai corect, a scriptoriumului. În plus, ea funcționa și ca notariat, cum s-ar spune azi, copiind și autentificând documente. Aceasta este

³ Harald Zimmermann, *Papalitatea în Evul Mediu. O istorie a pontifilor romani din perspectiva istoriografiei*, Editura Polirom, Iași, 2004, p. 116.

⁴ Doru Sicoe, *op. cit.*, p. 36.

⁵ G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor, vol. XI: Chronicon Pictum Vinobonense/Cronica pictată de la Viena*, capitolul LXVII, *Orbirea ducelui Almus și a fiului său*, București, 1937, p. 205.

⁶ Jakó Zsigmond, *Philobiblon transilvan*, Editura Kriterion, București, 1977, p. 17.

atmosfera în care se formează tânărul prinț Coloman. Nu este, deci, de mirare că el va fi caracterizat la un moment dat de un benedictin francez din Polonia ca fiind „mai educat în științele literare decât orice rege care trăia în vremea sa”⁷. Coloman Cărturarul era, cu patru secole înaintea lui Nicolaus Olahus, produsul școlii Capitlului de la Oradea.

Totodată, la Oradea trebuie că el s-a familiarizat cu italienii, în special cu cei din Veneția, aspect care se va verifica mai târziu, când regele Coloman Cărturarul, sau Coloman I, se va implica politic și militar în Italia!

După cum reiese din *Cronica pictată de la Viena*, regele Ladislau I a avut intenția, cu puțin înainte de a muri, de a-l dezmoșteni pe prințul Coloman, iar în locul acestuia să intre fratele mai mic, Álmos, care, deși nu era atât de citit ca fratele mai mare, arăta mai bine fizic și asta pe atunci conta la un cap încoronat. Coloman se refugiază în Polonia și se întoarce de acolo imediat după moartea unchiului rege. Álmos nu opune rezistență, primind în schimb ducatul. Cu timpul însă relațiile dintre regele Coloman Cărturarul și prințul Álmos se strică. Fratele mai mic e prins de mai multe ori complotând grav și, în cele din urmă, Coloman ordonă orbirea lui și a fiului său Béla (viitorul rege Béla al II-lea). Călăul nu a îndeplinit și ordinul de castrare a micuțului, ceea ce va salva dinastia arpadiană decenii mai târziu. Oricum, regele Coloman I și-a pus așa la adăpost tronul și moștenirea lui de către fiul său, viitorul rege Ștefan al II-lea.

Orbirea se face, nu întâmplător, în același an în care aflăm de numele Oradiei: 1113⁸. După episodul dramatic prin care trece Coloman Cărturarul cu fratele său Álmos, regele Ungariei ia decizia de a desființa ducatul. Fusesse sursa economică de susținere a comploturilor, iar ea putea și în viitor să creeze mari probleme. Acum, în intervalul dintre 1111 (când episcopul era încă „de Bihor”) și 1113 (când apare ca fiind „de Oradea”) trebuie să fi fost împroprietărită masiv Episcopia de Oradea, care prelua cea mai mare parte a Bihorului.

Biserica Catolică va fi de acum, în Bihor, seniorul feudal, prin episcopul său, un loial slujitor al coroanei și al Romei. Această creștere imensă a posesiunii trebuie să fi fost un motiv temeinic de rebranduire a episcopiei, care, din „de Bihor” se schimbă în „de Oradea”. Dintr-o dată, Oradea devenea un brand care însemna mai mult decât Bihorul. Nu numai că era centru episcopal, cu clădiri noi și traenice, cu cea mai mare biserică (în stil romanica) din această parte de lume, dar mai avea și o avere colosală, episcopul ajungând să-l înlocuiască pe comite în Bihor.

Oradea la 1598

⁷ Gallus Anonymus, *Cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum*, Cartea a II-a, Capitolul 29.

⁸ G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 204.

O cronologie a domniei lui Ștefan cel Mare

Dr. Ștefan GRIGORESCU

Urziceni

Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când personalitatea lui Ștefan cel Mare a ocupat un loc central în istoriografia românească, și până către zilele noastre, diferitele studii dedicate marelui voievod au prezentat, într-o formă sau alta, cronologii ale îndelungatei sale domnii. Unele dintre ele s-au oprit asupra principalelor momente ale epocii lui Ștefan-Vodă, altele au insistat asupra bătăliilor sale ori asupra ridicării numeroaselor biserici, mănăstiri, cetăți și curți domnești.

O cronologie esențială asupra evenimentelor cu adevărat importante din epoca lui Ștefan cel Mare (1457-1504) ar trebui să aibă, în primul rând, ca fundament sursele de epocă, începând cu *letopisețele* moldo-venești și cronicile polone ale lui Długosz și Bielski, continuând cu pisanile bisericilor, cu inscripțiile pietrelor de mormânt ale familiei sale, cu scrisorile trimise ori primite din partea unor conducători europeni ai vremii, cu tratatele încheiate cu marile puteri vecine ș.a.m.d. Două astfel de surse primare sunt *Letopisețul de la Bistrița* și *Letopisețul de la Putna*, a căror însemnatate istoriografică fost semnalată de eminentul medievist și slavist Ioan Bogdan¹. La fel, de o importanță deosebită este *Cronica moldo-germană*, scrisă la curtea lui Ștefan-Vodă și trimisă la Nürnberg, pentru a prezenta Europei apusene faptele voievodului, până la anul 1499². Se adaugă *Letopisețul lui Azarie*, scris în domnia lui Alexandru Lăpușneanu și care prezintă anii 1359-1574, apoi *Letopisețul Țării Moldovei*, compilația din prima jumătate a secolului al XVII-lea realizată de umanistul Grigore Ureche după vechile cronici moldovenești și cronici polone, desigur prezentând cu mare meșteșug al slovelor faptele și personajele. Nu trebuie să lipsească dintre sursele primare volumele cuprinzând documentele epocii lui Ștefan-Vodă, publicate începând cu anii imediat următori lui 1900³. O încercare de cronologie a domniei lui Ștefan cel Mare, fundamentată pe aceste surse de epocă, istoriografice, diplomatice și epigrafice este prezentarea de mai jos.

1457, aprilie 12, lângă Doljești pe Siret. Într-o zi de marți, în *Săptămâna Mare*, voievodul Ștefan cel Mare, fiul lui Bogdan al II-lea și al Doamnei Oltea, având sprijin de la voievodul Țării Românești, Vlad Țepeș, îl învinge pe voievodul Petru-Aron, în bătălia de la Hreasca lângă Doljești pe Siret, în Ținutul Romanului. *Letopisețul de la Bistrița* zice că „în anul 6965, luna lui aprilie în 12, în Marția Mare, venit-au Ștefan Voevod, fiul lui Bogdan Voevod, asupra lui Aron Voevod, la locul numit Hreasca lângă Doljești și, cu ajutorul lui Dumnezeu, au biruit Ștefan Voevod”⁴. *Letopisețul de la Putna* amintește două bătălii, purtate una la „vadul de la Doljești” și alta „la Arbic”, în Joia Mare⁵. *Cronica moldo-germană* menționează tot ziua de marți, dar 11 aprilie 1457 și socotește oastea lui Ștefan cel Mare la 6.000 de oameni, prezentând bătălia astfel: „Veni Ștefan Vodă, fiul lui Bogdan Vodă, cu o oaste mică, împreună cu muntenii și cu cei din Țara de Jos, ca la vreo 6.000 de oameni. Și veniră asupra lui Aron Vodă la un pârau sau apă cu numele Hreasca, la Doljești. Așa

¹ *Letopisețul de la Bistrița* a fost considerat „cel mai vechi letopiseț moldovenesc” și prezintă perioada anilor 1359-1507. Vezi I. Vlădescu, *Isvoarele istoriei românilor. I. Letopisețul de la Bistrița și Letopisețul de la Putna*, București, 1941, Editura Cartea Românească, p. 17. *Letopisețul de la Putna* prezintă perioada cuprinsă între anii 1439-1526, cu a doua parte insistând pe domnia lui Ștefan cel Mare. Vezi *Ibidem*, p. 39.

² Ion Const. Chițimia, *Cronica lui Ștefan cel Mare. Versiunea germană a lui Schedel*, București, Casa Școalelor, 1942, p. 25.

³ Vezi Ioan Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1909. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție de P.P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958. Apoi, Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*. Vol. II, București, Atelierele Grafice Socex & Co., 1913; Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Brawo”, 1933 etc.

⁴ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 116.

⁵ *Ibidem*.

goni Ștefan Vodă pe Aron Vodă din țară”⁶. În zilele următoare, boierii mari și mici, clerul mirean și monahal, în frunte cu mitropolitul Teoctist și reprezentanți ai răzeșilor, s-au strâns într-o Adunare a țării, pe câmpul de la *Direptate* pe Siret, proclamând urcarea pe tronul Moldovei a tânărului voievod Ștefan. Cronicarul Grigore Ureche menționează în *Letopisețul Țării Moldovei* astfel: „Decia Ștefan Vodă strâns-au boierii țării și mari și mici și altă curte mărunță, dimpreună cu mitropolitul Theoctistu și cu mulți călugări, la locul ce să chiamă *Direptate* și i-au întrebatu pre toți: «Iaste-le cu voie tuturor să le fie domnu?» Ei cu toții au strigat într-un glas: «În mulți ani de la Dumnezeu să domnești!» Și decii cu toții l-au rădicatu domnu și l-au pomăzuitu spre domnie mitropolitul Theoctistu”⁷.

1458, martie 13, Suceava. Voievodul Ștefan cel Mare reînnoiește brașovenilor privilegiile comerciale pe care le aveau de la înaintașii lui, stabilind câtă vamă să plătească și unde, precum și dreptul de a se prezenta la judecată numai în fața domniei⁸.

1459, aprilie 4, pe Nistru. Voievodul Ștefan cel Mare încheie un tratat de pace cu Andrei Androwaz, voievodul Rusiei, și cu Hricko din Pomorzany, voievodul Podoliei, confirmând libertatea negustorilor poloni de a face comerț în Moldova, stăpânirea polonă asupra cetății Hotin, sprijin în lupta contra păgânului ș.a.⁹

1460, iulie 3, Suceava. Voievodul Ștefan cel Mare le confirmă negustorilor din Lvov privilegiul comercial pe care îl aveau de la predecesorii săi, stabilind vamile de plătit¹⁰.

1461, iulie 5. Oastea lui Ștefan cel Mare atacă și pustiește părțile estice ale Transilvaniei, ca represalii pentru adăpostirea lui Petru Aron¹¹.

1462, martie 2, Suceava. Ștefan cel Mare făgăduiește credință regelui Cazimir al Poloniei, în fața trimișilor acestuia, Stanislav de Liov, Mujilo de Camenița și Jan Lanca¹².

1462, iunie 22. Profitând de invadarea Țării Românești de către puternica oaste otomană a lui Mehmed Cuceritorul, Ștefan cel Mare atacă cetatea Chilia, aflată în stăpânirea lui Vlad Țepeș și apărată de o garnizoană româno-maghiară. În timpul atacului, voievodul a fost rănit de o împușcătură în călcâiul stâng¹³.

1463, ianuarie 25, Iași. Ștefan cel Mare acordă un salvconduct orașenilor din Liov pentru a face comerț în Moldova¹⁴.

1463, iulie 5, Suceava. Ștefan cel Mare se căsătorește cu Doamna Evdochia, sora cneazului Simeon al Kievului, nunta având loc la curtea domnească de la Suceava. Din această căsătorie s-a născut Domnița Elena (Olena), căsătorită cu principele Ivan al Moscovei¹⁵.

1465, ianuarie 23. Ștefan cel Mare atacă Cetatea Chilia, aflată în stăpânirea Țării Românești și apărată de o garnizoană credincioasă voievodului Radu cel Frumos. În ziua de 25 ianuarie, cetatea s-a predat voievodului Moldovei, care a petrecut acolo trei zile, lăsând după plecarea sa o garnizoană moldovenească, sub conducerea pârcălabilor Isaia și Buhtea. *Letopisețul de la Bistrița* menționează că „în anul 6973, luna lui ianuarie în 23, joia pe la miezul nopții, intră Ștefan Voevod în Chilia și împresură cetatea și petrecu acolo în pace joia, iar vinerea de dimineață lovira și începură a dărâma cetatea Chilie și astfel dărâmară toată ziua și se bătură până seara. Sâmbăta se închină cetatea și cu voia lui Dumnezeu intră Ștefan Voevod în cetate și rămase acolo 3 zile, petrecând [...]”¹⁶.

1465, noiembrie 4. Moare Doamna Oltea, soția lui Bogdan al II-lea și mama voievodului Ștefan cel Mare. Pe lespede de funerară, pusă peste mormântul aflat în biserica Mănăstirii Probota Veche (ruinată de mult) și strămutată la începutul secolului al XX-lea în ctitoria nepotului său Petru Rareș, Mănăstirea Probota (Nouă), se menționează: „Aceasta este groapa roabei lui Dumnezeu, Oltea, care a murit în anul 6973, noiembrie 4”¹⁷.

⁶ Ion Const. Chițimia, *op. cit.*, p. 59.

⁷ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 91.

⁸ Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, pp. 261, 264-265, doc. CXXV.

⁹ *Ibidem*, pp. 266-269, doc. CXXVI.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 271-272, 277-282, doc. CXXVIII.

¹¹ I. Vlădescu, *Isoarele istoriei românilor. I. Letopisețele de la Bistrița și de la Putna. Cronica moldo-germană*, p. 116, pune atacul în ziua de 5 iunie 1461. Vezi I. Const. Chițimia, *Cronica lui Ștefan cel Mare*, p. 59.

¹² Ioan Bogdan, *op. cit.*, II, pp. 293-294, doc. CXXXI.

¹³ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 117.

¹⁴ Ioan Bogdan, *op. cit.*, II, pp. 295-296, doc. CXXXII.

¹⁵ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 117 și I. Const. Chițimia, *op. cit.*, p. 60.

¹⁶ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 117. La fel zice și *Letopisețul de la Putna*.

¹⁷ N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, Fascicula I, București, Institutul de Arte Grafice și Editura Minerva, 1905, nr. 136, p. 61. Cu ocazia ultimei „restaurări”, lespede de Doamna Oltea a fost luată din locul în care a fost așezată în urmă cu peste un veac, cu funeralii aproape naționale și pusă în picioare, cu o hârtie explicativă (!), în spatele călugăriței de la pangar.

1466, iunie 4. Începe ridicarea Mănăstirii Putna, cea mai importantă ctitorie a voievodului Ștefan cel Mare și locul său de odihnă veșnică¹⁸.

1467, septembrie 4. Moare Doamna Evdochia de Kiev, prima soție a voievodului Ștefan cel Mare. A fost înmormântată în biserica Mănăstirii Probota Veche, lângă Doamna Oltea. Lespedea ei funerară a fost adusă mai târziu în biserica Mănăstirii Probota (Nouă). Ștearsă mult, inscripția ei menționează: „Această groapă a fost făcută [...] s-a strămutat la veșnicele lăcașuri în anul 6975, septembrie 4 zile”¹⁹.

1467, noiembrie-decembrie. O puternică oaste a Regatului Ungariei, condusă de regele Matia Corvin, invadează Moldova. Intrată prin Valea Troțușului la 19 noiembrie, arde Târgul Troțușului, după care înaintează pe Valea Siretului, ajungând la 29 noiembrie în Roman. După arderea acestui târg în 7 decembrie, oastea invadatoare înaintează pe sub munți, stabilindu-și tabăra în Baia, prima capitală a Țării Moldovei²⁰.

1467, decembrie 14/15, Baia. În noaptea de luni spre marți, oastea condusă de Ștefan cel Mare atacă tabăra maghiară cantonată în târgul Baia. Mii de oșteni maghiari au fost uciși, însuși regele Matia Corvin fiind grav rănit și evacuat în grabă spre Transilvania. *Letopisețul de la Bistrița* descrie bătălia astfel: „În 14 a lunii lui dechemvrie, luna spre marția, se împlini voința lui Dumnezeu cu Ștefan Voevod, căci năpădi noaptea asupra ungarilor la Baia, și-i dete Dumnezeu în mâinile lui Ștefan Voevod și ale oștirei sale și mare mulțime dintre dâșii fură omorâți. Însuși craiul fu săgetat atunci în luptă. Și astfel rușinați, se întoarseră pe altă cale mai scurtă...”²¹. *Cronica moldo-germană*, mai precisă, consemnează că „atunci a fost nimerit chiar craiul Mateiaș cu două săgeți, pe care le-a luat cu el din țară”²².

1468, iulie 28. Ștefan cel Mare făgăduiește credința regelui Cazimir al Poloniei, în schimbul protecției regale²³.

1469. Ștefan cel Mare invadează Transilvania, în fruntea a 1.800 de călăreți, pentru a-l prinde pe rivalul său, Petru Aron²⁴.

1470, februarie 27. Oastea condusă de Ștefan cel Mare invadează Țara Românească și pustiește estul acesteia, de la Brăila până la Orașul de Floci. *Letopisețul de la Bistrița* menționează că „în leatul 6978, luna lui februarie în 27, marți, în săptămâna albă, au prădat și au dărâmat Ștefan Voevod Brăila”²⁵.

1470, august 20. Oastea Moldovei, condusă de Ștefan cel Mare, obține victoria în bătălia de la Lipnic pe Nistru împotriva oștirii tătarilor de pe Volga, trimiși de Mengli Gharai. *Letopisețul de la Putna* menționează că „în anul 6978, august în 20, venit-au o mare mulțime de tătari și i-au biruit Ștefan Voevod la dumbrava de la Lipnița, aproape de Nistru”²⁶.

1471, ianuarie 16, Vaslui. Sunt executați prin decapitare trei mari dregători ai Moldovei, anume marele vornic Isaia, marele paharnic Negrilă și marele stolnic Alea, acuzați de „hiclenie” și complot cu voievodul Radu cel Frumos al Țării Românești²⁷.

1471, martie 7. Ștefan cel Mare învinge oastea lui Radu cel Frumos în bătălia de la Soci²⁸.

1472, septembrie 14, Suceava. Ștefan cel Mare se căsătorește cu principesa Maria de Mangop, din neamul Paleologilor²⁹. *Cronica moldo-germană* zice despre ea că „era circaziană și a avut două fiice cu ea”³⁰.

1473, noiembrie 11-13. Invadând Țara Românească în ziua de 8 noiembrie, Ștefan cel Mare ajunge în locul numit *Vodnău (Cursul Apei)*, unde îl învinge pe voievodul Radu cel Frumos, într-o bătălie purtată timp de trei zile. *Letopisețul de la Bistrița* menționează că „împărți Ștefan Voevod oștirei sale steagurile la Mil-

¹⁸ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 117, *Letopisețul de la Putna*.

¹⁹ N. Iorga, *op. cit.*, I, nr. 137, p. 60.

²⁰ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 118, *Letopisețul de la Bistrița*.

²¹ *Ibidem*.

²² I. Const. Chițimia, *op. cit.*, p. 61.

²³ Ioan Bogdan, *op. cit.*, II, pp. 303-304, doc. CXXXV.

²⁴ Ioannis Dlugossi sev Longini, *Historiae Polonicae*. Tomus Secundus, Lipsiae, Sumptibus Io. Ludov. Gleditschii & Maur. Georg. Weidmanni. Anno MDCCXVII, p. 445.

²⁵ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 119.

²⁶ *Ibidem*. Istoriografia modernă a considerat multă vreme că bătălia a avut loc în anul 1469. Cronicarul polonez Marcian Bielski scria că a fost prins chiar fiul hanului și executat în fața celor o sută de soli veniți să îl ceară și dintre care ulterior nouăzeci și nouă au fost trași în țepă, iar unul mutilat și trimis înapoi. Vezi G.I. Năstase, *Istoria moldovenească din Kronika polska a lui Bielski*. În *Cercetări istorice*, An I, nr. 1, 1925, p. 122.

²⁷ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 119, *Letopisețul de la Bistrița*.

²⁸ *Ibidem*. Vezi și Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească, în sec. XV și XVI*. Vol. I: 1413-1508, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, S-sor I. St. Rasidescu, 1905, p. 105. Știri ajunse până la Brașov.

²⁹ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 119, *Letopisețul de la Bistrița*.

³⁰ I. Const. Chițimia, *op. cit.*, p. 62.

cov și porniră din nou, împreună cu Băsărab, asupra lui Radul Voevod și, încăerându-se într-o joi la locul ce se cheamă Cursul Apei, se bătură acolo până seara; tot așa și vinerea și sâmbăta [...]”³¹.

1473, noiembrie 20-24. Oastea lui Ștefan cel Mare asediază și ocupă Târgoviște, cetatea de scaun a Țării Românești. Voievodul Radu cel Frumos scapă cu fuga, dar soția și fiica lui, tezaurul țării și steagurile domnești sunt luate de Ștefan cel Mare, ca pradă de război. Voievodul Moldovei îl așază pe tronul Țării Românești pe voievodul Laiotă Basarab³².

1473, decembrie. Întors în Țara Românească împreună cu o oaste turcească, Radu cel Frumos îl în-lătură pe Laiotă Basarab și își recapătă tronul, după care invadează Moldova, turcii ajungând până la Bârlad, pe care îl pustiesc în ziua de 31 decembrie³³.

1474, martie. Ștefan cel Mare invadează Țara Românească și „arse strașnic țara 4 zile”, după cum consemnează *Cronica moldo-germană*³⁴.

1474, octombrie 1. Ștefan cel Mare invadează din nou Țara Românească, ajungând până la cetatea Teleajenului, pe care o arde³⁵.

1474, octombrie 5. Ștefan cel Mare îl învinge pe voievodul Basarab cel Tânăr (Țepeluș), pretenden-tul la tronul Țării Românești, și îl reaşază în domnie pe Laiotă Basarab³⁶.

1474, noiembrie 29. Ștefan cel Mare îi scrie papei Sixt al IV-lea, despre primirea soliei lui Asan-Beg (Uzun Hassan), primită prin emisarul venețian Paolo Ogniben și solicită sprijin în războiul antiotoman³⁷.

1475, ianuarie 10. Într-o zi de marți, la locul numit Podul Înalt, la confluența râurilor Racova și Bârlad, aproape de orașul Vaslui, oastea condusă de voievodul Ștefan cel Mare obține o mare victorie asupra oastei otomane condusă de Soliman Hadâmbul, beylerbeiu Rumeliei³⁸. *Letopisețul de la Bistrița* menționează că „în leatul 6983, ianuarie în 10, marția, au fost războiu. [...] Și au căzut atunci nenumărată mulțime de oa-meni și mulți și fără număr au fost prinși de vii, cari mai apoi au fost tăiați, numai pe unul îl lăsară viu, pe fiul lui Sac bașa, și steagurile lor, împreună cu schiptrele cele mari, au fost luate, mai mult de 40 de schiptre”³⁹. Cronicarul italian Giovanni Maria Angiolello, căzut în 1470 prizonier la turci și intrat în slujba prințului Mustafa, fiul lui Mehmed al II-lea, descrie bătălia astfel: „Sultanul a trimis fără zăbavă pe beglerbegul Rumeliei, care era eunuc și se numea Soliman; a pornit după câștig cu vreo 30 de mii de călăreți și o parte din curtea [sa], întrucât Moldova este o țară mănoasă și bogată în vite, în boi și în cai buni. Și, deși era asupra iernii, ei au plecat și au trecut Dunărea în luntre mari, ce pot trece câte 14 cai odată și de care se află multe la Silistra și Vidin, locuri și puncte de trecere așezate pe malul Dunării. Aflând domnul Moldovei că turcii ve-neau împotriva sa, așază în ordine armata sa și luând măsuri pentru a se apăra, se încăieră cu turcii, îi bătu și îi puse pe fugă până la Dunăre, unde au murit mulți și mulți oameni de seamă au fost luați în prinsoare, deși Soliman s-a salvat prin fugă; foarte mulți s-au aruncat în apă, pentru a se urca în bărci și mulți s-au înecat”⁴⁰.

1475, ianuarie 25. Ștefan cel Mare adresează o scrisoare „Prea străluciților, prea marilor și nobililor domni din toată Creștinătatea”, dându-le de știre despre victoria asupra turcilor, obținută la Podu-Înalt⁴¹.

1475, martie 31, Roma. Papa Sixt al IV-lea îi scrie lui Ștefan cel Mare, laudând zelul său războinic pentru Creștinătate și promițându-i sprijin⁴².

1475, iulie 12, Iași. Este încheiat tratatul dintre voievodul Ștefan cel Mare al Moldovei și regele Ma-tia Corvin al Ungariei, prin care se oferă sprijin reciproc în războiul antiotoman⁴³.

1475, august 15, Buda. Regele Ungariei, Matia Corvin, împreună cu magnații eclesiastici și laici ai Regatului Ungariei, promite sprijin în războiul antiotoman voievodului Moldovei⁴⁴.

³¹ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 120.

³² *Ibidem*. *Letopisețul de la Putna* vorbește despre asediarea Târgoviștei pe 20 noiembrie și luarea ei în aceeași noapte. *Letopisețul de la Bistrița* consemnează asediul pe 23 noiembrie și luarea cetății de scaun pe 24 noiembrie, miercuri. La fel zice și *Cronica moldo-germană*.

³³ *Ibidem*, p. 121, *Letopisețul de la Bistrița*.

³⁴ I. Const. Chițimia, *op. cit.*, p. 64.

³⁵ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 121, *Letopisețul de la Bistrița*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, pp. 318-319, doc. CXLII.

³⁸ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 121.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Călători străini despre Țările Române*. Vol. I, Editura Științifică, București, 1968, pp. 133-134.

⁴¹ N. Iorga, *Scrisori domnești*, Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1912, pp. 18-19, doc. VI.

⁴² Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor. Volumul II. Partea 1. 1451-1575*. Publicate sub auspiciile Mi-nisteriului Cultelor și Instrucțiunii Publice și ale Academiei Române, București, 1891, p. 8, doc. X.

⁴³ Ioan Bogdan, *op. cit.*, II, pp. 330-331, doc. CXLVI.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 334-335. Și Eudoxiu de Hurmuzaki, *op. cit.*, II-1, pp. 8-9, doc. XI.

1476, martie 20, Roma. Papa Sixt al IV-lea îi scrie voievodului Ștefan cel Mare, laudând acțiunile lui împotriva turcilor și anunțând că va trimite un episcop catolic în Moldova⁴⁵.

1476, iulie 26. Se desfășoară bătălia de la Valea Albă, în locul zis mai târziu Războieni, între oastea Moldovei condusă de voievodul Ștefan cel Mare, secondat de fiul său, Alexandru-Vodă, și puternica oaste otomană, condusă de sultanul Mehmed al II-lea, sprijinit de voievodul Laiotă Basarab al Țării Românești, în paralel având loc și atacul tătarilor, dinspre Nistru. *Cronica moldo-germană* descrie bătălia astfel: „În luna lui iulie, în ziua de 26, veni Othman, împăratul turcesc, cu 200.000 de oameni și se bătă Ștefan Vodă pe un câmp, lângă un pârau ce se chiamă Valea Albă. Și omorără turcii lui Ștefan Vodă toată oastea sa și pe căpitanii ei și pe boieri, încât se întorsese cu puțină oaste”⁴⁶.

1476, după iulie 26 – august. După distrugerea oștirii sale la Valea Albă, Ștefan cel Mare se retrage în munți, unde strânge oaste, în timp ce turcii asediază principalele cetăți ale Moldovei. În fața rezistenței acestora și de teama venirii oștilor maghiară și polonă, turcii părăsesc țara. *Cronica moldo-germană* descrie evenimentele astfel: „Îi arse aproape țara toată, dar nu putu să-i ia nici o cetate. Asedie împăratul și o cetate cu numele Neamț, iar cei din cetate traseră în tunul cel mare și împușcară pe meșterul tunar. Atunci, împăratul plecă. Dară Ștefan Vodă adună din nou o oaste ca la 16.000 de oameni și se arătă turcilor. Turcii crezură că el a dobândit ajutor de la poloni sau de la unguri și fugiră spre casă; totuși, le smulse Ștefan Vodă mulți luptători”⁴⁷.

1477, decembrie 19. Moare Doamna Maria de Mangop, a doua soție a lui Ștefan cel Mare. A fost înmormântată în naosul bisericii Mănăstirii Putna, unde inscripția de pe lespedea de mormânt glăsuiește: „În anul 6985 luna decembrie 19, a murit blagocestiva roaba lui Dumnezeu, Maria, doamna blagocestivului Ioan Ștefan Voievod, domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod”⁴⁸.

1478, mai 8, Veneția. Ioan Țamblac, sol și unchi al lui Ștefan cel Mare, prezintă dogelui și Senatului Republicii Venețiene situația voievodului Moldovei, menționând și intervenția acestuia pentru a treia urcare pe tron a lui Vlad Țepeș⁴⁹.

1479, iunie 16. Se naște Bogdan-Vlad, fiul lui Ștefan cel Mare și al celei de-a treia soții, Maria Voi-chița, cu care s-a căsătorit în vara anului 1478⁵⁰.

1479, iunie 22. Începe construirea cetății noi de la Chilia, finalizată în două luni, prin munca a 800 de meșteri și a 1.700 de salahori⁵¹.

1479, iulie 26. Moare Bogdan Voievod, fiu al lui Ștefan cel Mare și al Mariei de Mangop. A fost înmormântat în naosul bisericii Mănăstirii Putna, lângă mama lui, lespedea de mormânt menționând: „Acele gropi sunt ale robilor lui Dumnezeu, Bogdan și Petru, fiii lui Io Ștefan Voievod, domn al Țării Moldovei, cari au murit, Bogdan în anul 6987 luna iulie 26, Petru în anul 6988, noiembrie 21”⁵².

1480, noiembrie 21. Moare Petru Voievod, fiu al lui Ștefan cel Mare și al Mariei de Mangop. A fost înmormântat alături de fratele său, în naosul bisericii Mănăstirii Putna⁵³.

1480, decembrie. Se desfășoară expediția otomană de pradă, condusă de Ali-Beg și Skender-Beg, căreia i se alătură Țepeluș Basarab. Invadatorii ajung până la Lunca Mare pe Siret, lângă Răcăciuni. Un hrisov al lui Ștefan cel Mare amintește că „au venit Ali-beg și fratele său, Schender-Beg și cu Țăpăluș, și au prădat țara noastră până sub lunca mare”⁵⁴.

1481, iulie 8. Ștefan cel Mare îl învinge pe Țepeluș Basarab, voievodul Țării Românești, în bătălia de la Râmnic⁵⁵.

1482, martie 10. Ștefan cel Mare invadează Țara Românească și ocupă cetatea Crăciuna, aflată la graniță⁵⁶.

⁴⁵ Eudoxiu de Hurmuzaki, *op. cit.*, II-1, pp. 18-19, doc. XVI.

⁴⁶ I. Const. Chițimia, *op. cit.*, p. 66.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*. În *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, Anul XVIII, nr. 43-46, 1925, București, Editura Cartea Românească, 1926, p. 274.

⁴⁹ Ioan Bogdan, *op. cit.*, II, pp. 343-347, doc. CLIV.

⁵⁰ I. Const. Chițimia, *op. cit.*, p. 274.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² G. Balș, *op. cit.*, p. 274. *Letopisețul de la Putna* consemnează ca dată a morții 16 iunie 1477 (așadar, înaintea mamei lui), ceea ce ar însemna că ultimul fiu al lui Ștefan cel Mare și urmașul său la tron, Bogdan al III-lea, a fost botezat cu numele pe care îl avusese acest copil dispărut. Vezi I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 123.

⁵³ Vezi nota precedentă.

⁵⁴ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Vol. II (1449-1486)*, Editura Științifică, București, 1976, p. 366, doc. 240.

⁵⁵ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 123. *Cronica moldo-germană* menționează data de 4 iulie 1481. Vezi I. Const. Chițimia, *op. cit.*, p. 67.

⁵⁶ I. Const. Chițimia, *op. cit.*, p. 67.

1484, iulie 14. Într-o zi de miercuri, după un asediu de câteva zile, o oaste turcească, sprijinită de voievodul Vlad *Călugărul* din Țara Românească, cucerește cetatea Chilia⁵⁷.

1484, august 5. O oaste turcească, sprijinită de corăbii, cucerește Cetatea Albă, după un asediu de câteva zile⁵⁸.

1485, septembrie 16, Colomeea. Ștefan cel Mare depune personal omagiu regelui Poloniei, Cazi-mir. Cu o zi înainte, regele își luase în scris angajamentul de a respecta granițele Moldovei și de a-l proteja pe voievod⁵⁹.

1485, septembrie 19. Profitând de lipsa lui Ștefan cel Mare din țară, o oaste turcească ce îl aduce pe pretendentul Hruet ajunge până la Suceava, arde orașul și se retrage, pustiind alte așezări⁶⁰.

1485, noiembrie 16. Cu ajutor polon, Ștefan cel Mare învinge la Cătlăbuga o oaste turcească, aflată sub conducerea lui Malcoçi⁶¹.

1486, martie 6. Într-o zi de luni, are loc bătălia de la Șcheia pe Siret, între Ștefan cel Mare și pretendentul Hruet (Hroet, Hronot), adus de turci. Căzut de pe cal și rănit, aflat în pericol de moarte, voievodul este găsit și salvat de către boierul Purice. Ajuns în tabăra sa, Ștefan Voievod se așază în fruntea oștii, învinge și îl pedepsește pe Hruet, căzut prizonier, decapitându-l⁶².

1486, martie 27. Moare jupâneasa Maria, soția marelui portar Șendrea și sora voievodului Ștefan cel Mare. Lespedea ei funerară din biserica Dolhești (fostul județ Baia, astăzi Suceava) glăsuiește: „Această groapă este a roabei lui Dumnezeu, Maria, doamna dumisale Șandrea portar, care a încetat din viață și s-a îngropat în anul 6994, luna lui martie în 27, luni după Paști”⁶³.

1486, septembrie 20. Se încheie ridicarea curții domnești de la Hârlău, ctitoria lui Ștefan cel Mare⁶⁴.

1487, iunie 13. Începe ridicarea bisericii *Sfânta Cruce* din Pătrăuți (Suceava), ctitoria lui Ștefan cel Mare, sfințită în același an. Pisania ei glăsuiește: „Io Ștefan Voevod, domn al Țării Moldovenești, fiul lui Bogdan Voevod, a început să clădească acest hram, în numele Sfintei Cruci, în anul 6995, luna iunie 13”⁶⁵.

1487, noiembrie 13. Se încheie ridicarea bisericii *Sfântul Procopie* din Milișăuți (Suceava), ctitoria lui Ștefan cel Mare, începută la 8 iunie același an. Pisania acesteia glăsuiește: „În anul 6989, în luna iulie 8, în ziua Sfântului Mare Mucenic Procopie, Io Ștefan Voevod, prin mila lui Dumnezeu, gospodar al Țării Moldovenești, fiul lui Bogdan Voevod și cu prea iubitul său fiu, Alexandru, a dat luptă la Râbnic, cu Mladii Basarab Voevod, domnul Țării Românești, numit Țepeluș. Și l-a ajutat Dumnezeu pe Ștefan Voevod și a învins pe Basarab Voevod și a fost aici un măcel foarte mare printre Basarabi. De aceia, Ștefan Voevod a hotărât, din buna sa voință și buna prevedere și a zidit acest hram, în numele Sfântului Mare Mucenic Procopie, în anul 6995. Și s-a început în luna iunie 8 și s-a săvârșit în același an, în luna noembrie 13”⁶⁶.

1488, septembrie 14. Se încheie ridicarea bisericii *Sfântul Gheorghe* a Mănăstirii Voroneț, ctitoria lui Ștefan cel Mare și locul de veci al duhovnicului său, Daniil Sihastrul. Pisania acesteia glăsuiește: „Io Ștefan Voevod, prin mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovenești, fiul lui Bogdan Voevod, a început a zidi acest hram la Mănăstirea Voroneț, în numele Sfântului și slăvitului și mare mucenicului și biruitorului Gheorghe, în anul 6996, în luna mai 26, luni după Pogorârea Sfântului Duh și s-a săvârșit în același an, în luna septembrie 14”⁶⁷.

1488, octombrie 15. Se încheie ridicarea bisericii *Sfântul Ilie* de lângă Suceava, ctitoria lui Ștefan cel Mare, începută la 1 mai același an. Pisania acesteia glăsuiește: „Ioan Ștefan Voevod, fiul lui Bogdan Voevod,

⁵⁷ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 125, *Letopisețul de la Bistrița*.

⁵⁸ Idem. *Cronica moldo-polonă* menționează data de 7 august. Vezi I. Const. Chițimia, *op. cit.*, p. 67. Grigore Ureche zice: „Așijderea, într-acelaș an, miercuri, avgust 5 zile, au luat și Cetatea Albă, în zilele lui Gherman și Ion pârclăbii”. Vezi Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 107.

⁵⁹ Ioan Bogdan, *op. cit.*, II, pp. 374-376, doc. CLXVII.

⁶⁰ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 125, *Letopisețul de la Putna*.

⁶¹ *Ibidem*, *Letopisețul de la Putna*. După acesta, și Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 107: „Mai apoi, într-același an, Ștefan Vodă, dacă au scos vrăjmașii săi din țară și dacă au răcitu vremea și caii turcilor au slăbitu, au lovit pe Malcociu la Catlabuga, noemvrie 16, de au topit toată oastea turcească”. Vezi și Ioan Bogdan, *Letopisețul lui Așarie*, p. 129. *Letopisețul de la Bistrița* așază bătălia în decembrie. Vezi I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 125.

⁶² I. Vlădescu, *op. cit.*, p. 126, *Letopisețul de la Putna și Letopisețul de la Bistrița*.

⁶³ N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, p. 63, nr. 142.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 5, nr. IV.

⁶⁵ G. Balș, *op. cit.*, p. 21.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 24.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 34.

domn al Țării Moldovenești, a zidit acest hram, în numele Sfântului Prooroc Ilie. S-a început în anul 6996, luna mai 1 și s-a săvârșit în același an, octombrie 15⁷⁶⁸.

1492, august. Se încheie ctitorirea bisericii *Sfântul Nicolae* din Iași, ctitoria lui Ștefan cel Mare, începută la 1 iunie același an. Pisania acesteia glăsuiește: „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul domnului Bogdan Voevod, am binevoit și am zidit această biserică, pentru pomenirea și rugăciunea Sfântului Ierarh și făcător de minuni Nicolae, pentru sufletele adormiților moșilor și părinților și fraților noștri și pentru sănătatea domniei mele și a fiilor noștri. Care a început a se zidi la anul 6999, luna lui iunie 1 și s-a mântuit la anul 7000, luna lui august⁷⁶⁹.

1492, octombrie 28. Se încheie ridicarea bisericii *Sfântul Gheorghe* din Hârlău, ctitoria lui Ștefan cel Mare. Pisania acesteia menționează: „Blagocestivul și de Hristos iubitorul, Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, a făcut acest hram cu numele Sfântului și slăvitului marelui mucenic și purtătorului de biruință Gheorghe, care a început a se zidi în anul 7000, luna lui mai și s-a săvârșit în același an, luna lui octombrie 28, iar al domniei lui, în anul al treizeci și șaselea curgător⁷⁷⁰.

1494, octombrie 12. Este sfințită biserica din Borzești, în ținutul Trotușului, ctitorită de Ștefan cel Mare în amintirea părinților și a strămoșilor săi. Pisania acesteia glăsuiește: „Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei și cu preaiubitul fiul său, Alexandru, a zidit acest hram, care este în Borzești pe Trotuș, Adormirea Precistei de Dumnezeu Născătoare, pentru rugăciunile sale și pentru pomenirea sfânt răposatilor moșilor săi și părinților săi. Și care a început a se zidi în anul 7001 iulie 9 și s-a săvârșit în anul 7002, iar al domniei lui anul al treizeci și optulea curgător, luna lui octombrie 12⁷⁷¹.

1495, octombrie 18. Se încheie ctitorirea bisericii *Sfântul Nicolae* din Dorohoi, ridicată de Ștefan cel Mare. Pisania acesteia glăsuiește: „Blagocestivul și de Hristos iubitorul Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovenești, fiul lui Bogdan Voevod, a zidit acest hram în numele Sfântului nostru părinte, arhierelui și făcătorului de minuni Nicolae. Și s-a săvârșit în anul 7003, luna octombrie 18 și a domniei lui anul al treizeci și nouălea curgător⁷⁷².

1496, iulie 26. Moare la Constantinopol Alexandru (Alexăndrel) Voievod, fiul cel mai mare și urmașul la tron al lui Ștefan cel Mare. A fost îngropat în naosul bisericii Mănăstirii Bistrița, lângă străbunicul său, Alexandru cel Bun⁷⁷³.

1496, septembrie 30. Se încheie ridicarea bisericii *Sfântul Nicolae* din Popăuți, ctitorie a lui Ștefan cel Mare. Pisania acesteia menționează: „Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, am zidit acest hram, în numele Sfântului părintelui nostru, arhierarhul și făcătorul de minuni Nicolae, în anul 7004, iar al domniei lui al patruzecilea curgător, luna septembrie 30⁷⁷⁴.

1496, noiembrie 8. Se încheie ridicarea bisericii-mausoleu din Războieni, ctitoria lui Ștefan cel Mare. Pisania acesteia amintește eroii căzuți în bătălia din anul 1476 și glăsuiește așa: „În zilele blagocestivului și de Hristos iubitorului domn Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, în anul 6984, iar al domniei lui al douăzecilea curgător, ridicatu-s-a puternicul Mehmet, împăratul turcesc, cu toată puterea sa răsăriteană, încă și Basarab Voevod, căruia i se zice Laiot, a venit cu dânsul, cu toată țara lui băsărabească și au venit să prădea și să iea Țara Moldovei și au ajuns până aici, la locul ce se zice Pârâul Alb. Și eu, Ștefan Voevod și cu fiul meu, Alexandru, ieșit-am înaintea lor, unde am făcut mare război cu dânsii, în luna lui iulie 26 și, cu voia lui Dumnezeu, au fost biruiți creștinii de către păgâni și au căzut acolo mulțime mare dintre ostașii Moldovei. Tot atunci și tătarii au lovit Țara Moldovei din cea parte. Drept aceia, a binevoit Io Ștefan Voevod, cu buna sa vrere și a făcut acest hram întru numele Arhistratigului Mihail și pentru rugăciunea sa și a doamnei sale Maria și a fiilor săi Alexandru și Bogdan și pentru pomenirea și de sufletul tuturor binecredincioșilor creștini cari au pierit aice. În anul 7004, iar al domniei sale al patruzecilea curgător, luna lui noiembrie 8⁷⁷⁵.

⁷⁶⁸ *Ibidem*, p. 30.

⁷⁶⁹ N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*. Vol. II, București, 1908, p. 135, nr. 375.

⁷⁷⁰ G. Balș, *op. cit.*, p. 52.

⁷⁷¹ N. Iorga, *op. cit.*, I, p. 26, nr. XVI.

⁷⁷² G. Balș, *op. cit.*, pp. 40-41.

⁷⁷³ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 126, *Letopisețul de la Bistrița*. În *Letopisețul de la Putna*, data morții este 26 iunie 1496. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 109, dă ziua de 25 iulie, joi. Mormântul acestui fiu al lui Ștefan cel Mare nu se mai păstrează de mult.

⁷⁷⁴ G. Balș, *op. cit.*, p. 47.

⁷⁷⁵ N. Iorga, *op. cit.*, I, p. 44, nr. XXIII.

1497, septembrie 26-octombrie 19. Sub pretextul unei campanii pentru eliberarea Chilie și Cetății Albe de sub turci, o puternică oaste polonă condusă de regele Ioan Albert invadează Moldova, ajungând până la Suceava, pe care o asediază⁷⁶.

1497, octombrie 16. După ce și-a stabilit tabăra la Roman, Ștefan cel Mare a primit sprijin militar de la regele Ungariei, oștenii fiind conduși de cuscrul său, Bartolomeu Drágffy zis Birtoc. Acesta a mediat împăcarea între voievod și regele polon, condiția fiind ca oastea invadatoare să se întoarcă pe același drum. Polonii nerespectând înțelegerea, „s-au mâniat Ștefan Voevod și gonindu-i în urma lor cu oștile sale și cu 2.000 de turci, i-au ajuns la marginea făgetului de la Cozmin și, luând pe Dumnezeu cel de sus în ajutor, i-au lovit joia în 26 a lunii lui octombrie. [...] Fost-au atunci mare moarte între leși din partea armelor moldovenești și toate schiptrele crăești au fost luate și mulți boeri și voievozi mari de ai leșilor au căzut acolo și mulți ostași au căzut atunci și toate puștile cele mari, cu care bătură cetatea Sucevei, au fost prinse”⁷⁷.

1497, noiembrie 8. Se încheie ridicarea bisericii Mănăstirii Tazlău (Neamț), ctitorie a lui Ștefan cel Mare, începută la 4 iulie același an. Pisania acesteia glăsuiește: „Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, a înălțat acest hram întru numele Precistei Născătoarei de Dumnezeu și cinstitei ei Uspenii, ca să fie pentru rugăciunea sa și a soției sale, Maria și a fiilor săi, Alexandru și Bogdan. Care a început a se zidi la anul 7004, luna lui iulie 4 și s-a săvârșit la anul 7005, iar al domniei lui al 41-lea curgător, în luna lui noembrie în 8”⁷⁸.

1498. Are loc schimbul de solii între Ștefan cel Mare și cuscrul său, cneazul Ivan Vasilievici al Moscovei, prin care voievodul îi cere să facă pacea cu ginerele său, cneazul Alexandru al Lituaniei și să se alăture luptei antiotomane⁷⁹.

1498, iunie 22. Ștefan cel Mare invadează Polonia, cucerește și pustiește cetățile Tereb, Buceaci și Podhaeț și aduce locuitori ortodocși, pe care îi colonizează în Moldova⁸⁰. *Cronica moldo-germană* zice că „după 2 ani, trimise Ștefan-Vodă pe un căpitan de oaste în Pocuția și o luă până la Halici”⁸¹.

1498, septembrie 13. Se încheie ridicarea paraclisului *Sfântul Ioan cel Nou* din Mănăstirea Bistrița, ctitoria lui Ștefan cel Mare. Pisania acestuia glăsuiește: „Blagocestivul și de Hristos iubitorul Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, a zidit această clopotniță și biserică. Așeză într-însa întru numele Sfântului Mucenic Ioan cel Nou din Cetatea Albă, pentru rugăciunea sa și a doamnei sale, Maria și a copiilor lor, în anul 7006 și tot în anul acela le-a și săvârșit, luna lui septembrie 13 zile”⁸².

1499, iulie 12, Hârlău. Ștefan cel Mare încheie tratatul cu regele Poloniei, Ioan Albert, prin care se prevede „liniște și pace veșnică” și ajutor contra dușmanilor⁸³.

1499, septembrie 14, Suceava. Ștefan cel Mare încheie un tratat de alianță cu Alexandru, mare duce al Lituaniei⁸⁴.

1500, mai 1. Regele Vladislav al II-lea al Ungariei îi dăruiește lui Ștefan cel Mare cetatea Ciceu și domeniul înconjurător, în comitatul Solnoc din Transilvania⁸⁵.

1502. Ștefan cel Mare trimite un sol la marele cneaz al Moscovei, Ivan Vasilievici⁸⁶.

1502, decembrie 9, Suceava. Ștefan cel Mare îi scrie dogelui Leonardo Lorendano al Veneției, în privința unui sol care să îi aducă „doftorii”⁸⁷.

1503, aprilie 27. Începe ridicarea Mănăstirii Dobrovăț (Iași), ultima ctitorie a lui Ștefan cel Mare. Pisania acesteia menționează: „Bincredinciosul domn Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, a înălțat acest hram întru numele Pogorării Sfântului Duh. Care a început a se zidi la anul 7011, luna lui aprilie în 27 de zile și s-a săvârșit în anul 7012, iar al domniei lui anul patruzeci și o lună din al optulea curgător”⁸⁸.

⁷⁶ I. Vlădescu, *op. cit.*, I, p. 127.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ N. Iorga, *op. cit.*, II, p. 221, nr. LVI.

⁷⁹ Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, pp. 410-411, doc. CLXXVI.

⁸⁰ Idem, *Letopisețul lui Așurie*, p. 130.

⁸¹ I. Const. Chițimia, *op. cit.*, p. 68.

⁸² N. Iorga, *op. cit.*, I, p. 42, nr. XX.

⁸³ Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, pp. 428-435, doc. CLXXVII.

⁸⁴ *Ibidem*, pp. 445-446, doc. CLXXIX.

⁸⁵ Eudoxiu de Hurmuzaki, *op. cit.*, II-1, pp. 18-19, doc. XII.

⁸⁶ Ioan Bogdan, *op. cit.*, II, p. 455, doc. CLXXXIV.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 466, doc. CLXXXVI.

⁸⁸ N. Iorga, *op. cit.*, II, p. 206, nr. 586.

Fondul *Didahiilor* mitropolitului Antim Ivireanul. Teologia Dogmatică

Dr. Vlad I. BONDRE

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Introducere

În secolul al XVIII-lea se face simțită prezența unei bogate activități omiletice în sânul bisericilor ortodoxe. Dositei și Hrisant Notaras predicau în Grecia; în Veneția și mai apoi la Constantinopol predica vestitul cuvântător bisericesc Ilie Miniati; la curtea lui Constantin Brâncoveanu activa predicatorul cretan Gheorghe Maiota și, după acesta, Ioan Aoramie¹. În același timp, în Biserica Rusă se găseau predicatori vestiți ca Ștefan Jarvoski, Dimitrie al Rostovului și alții, care au influențat pe unii dintre cei mai se seamă predicatori români².

Dar nu numai pe plan omiletic s-a observat o vădită înviorare în acest veac, ci și pe plan filosofic, științific, teologic, fapt care a dat naștere unui curent nou, numit iluminism³. Purtând numele de Epoca Luminilor, perioada a fost caracterizată de atitudinea unor gânditori și filosofi care năzuiau să înlăture racilele sociale prin cultivarea rațiunii și a intelectului uman, punând accentul pe știință și cultură, acordând conștiinței un rol important în dezvoltarea socială, în schimbarea moravurilor. Reprezentanții iluminismului au luptat împotriva ignoranței și superstițiilor, contribuind la dezvoltarea învățământului, a tipăriturilor și a tuturor ramurilor culturii⁴. Considerând rânduilele feudale ca fiind împotriva dreptului natural, aceștia au militat pentru înlocuirea feudalismului cu o orânduire care să fie fundamentată pe dreptul natural și pe luminile rațiunii⁵.

Manifestarea acestui curent i-a influențat și pe unii cărturari români din secolul al XVIII-lea, ca: Samuel Micu, Gheorghe Șincai, Pentru Movilă, Gheorghe Lazăr și alții. Printre ei poate fi amintit și autorul *Didahiilor*, Antim Ivireanul, care, prin vasta lui cultură și prin legăturile pe care le avea cu cărturarii Apusului, pe care îi cunoscuse probabil la curtea lui Brâncoveanu, și-a însușit unele idei iluministe care erau în consonanță cu spiritul doctrinei creștine și însemnau o contribuție importantă la ridicarea culturală a poporului român. Zestrea intelectuală a mitropolitului cuprindea o temeinică cultură profană însușită selectiv din toate domeniile, excelând, însă, în cunoașterea Sfintei Scripturi și a Sfinților Părinți. Așa a ajuns la concepția unui umanism universalist creștin – sporirea binelui nu trebuie să aibă limite⁶.

Slăvitul ierarh a prețuit știința profană, în care el vedea un drum spre înțelepciune, iar alături de știință a așezat și arta. Cu înțelepciunea lui de ierarh, Antim Ivireanul a ținut cont de spiritul vremii sale și a luat ceea ce era în consonanță cu doctrina creștină, adică ideea de luminare a credincioșilor prin binefacerile cărții și ale învățaturii⁷. Esența umanismului său avea la bază denunțarea exploatarei omului de către om și revolta împotriva nedreptăților sociale. De la amvon, mitropolitul Antim critică statul feudal și diagnostichează relele moravuri ale societății, propunând leacuri tămăduitoare din Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți. Extrase din contextul teologic și puse alături, aceste diagnostice dau cea mai bogată, mai variată și mai colorată frescă a epocii, asemănându-se operei pe care o dăduse Hrisostom veacului al IV-lea bizantin⁸.

¹ Ioan Avramie, *Economides*, în *Biserica Ortodoxă Română*, Anul XXXL, nr. 9-10/1994, p. 141.

² Dumitru Belu, *Predicile lui Antim Ivireanul*, în *Mitropolia Ardealului*, nr. 1-3/1963, p. 193.

³ Idem, *Cea dintâi Omiletică în limba română*, în *Mitropolia Ardealului*, Anul XXL, nr. 9-10/1963, p. 713.

⁴ Ovidiu Bădina, Angela Tomoiogă, Valeriu Șuteu, *Mic dicționar filosofic*, ediția a II-a, Editura Politică, București, 1973, p. 270.

⁵ *Ibidem*, p. 271.

⁶ Nicolae Balca, *Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul*, în *Studii Teologice*, Anul XXL, nr. 1-2/1969, p. 5.

⁷ Alexandru Ciurea, *Antim Ivireanul predicator și orator*, în *Biserica Ortodoxă Română*, Anul XXV, nr. 8-9/1956, pp. 787-797.

⁸ Teodor Cerbuleț, *Antim Ivireanul*, Editura Cartea Românească, București, 1939, p. 35.

Teologia Dogmatică – materie a *Didahiilor*

Focalizându-se pe efectele produse de învățătura *Didahiilor* sale, a cuvântărilor sale, mitropolitul Antim Ivireanul căuta să fundamenteze conținutul lor, atât din împrejurările concrete ale vieții, cât și din izvorul nesecat al teologiei, cu toate direcțiile ei: calendar bisericesc, pericopa evanghelică a duminicilor și sărbătorilor, izvoarele aghiografice, sinaxare etc. Cu toate acestea, în calitatea sa de fin observator al vieții oamenilor, al acțiunilor lor de zi cu zi, el căuta să prezinte adevărul într-o formulă ușor aplicabilă, pentru a putea fi așezat la inimă și în practica de zi cu zi a vieții creștine.

În cuprinsul *didahiilor* sale se întâlnesc câteva aspecte care-l privesc nu doar pe omul simplu, ci și pe gânditorul ortodox profund, căruia nu-i scapă cele mai de seamă interpretări ale esenței adevărilor revelate. Din acest considerent, mitropolitul Antim caută să pună în centrul învățăturilor sale manifestarea providenței în opera de mântuire, reliefând acțiunea lui Dumnezeu de a purta de grijă omului și întregii creații, motiv pentru care, în cuvântul de învățătură rostit la sărbătoarea Marelui Mucenic Dimitrie Izvorătorul de Mir, arată că *Dumnezeu iaste așa de bun și de drept, este Tatăl tuturor zidirilor și toate facerile Lui le-a născut din bunătate*⁹. De asemenea, arată gravele urmări ale păcatului protopărinților, învățând, totodată, că Dumnezeu, Creatorul a toate câte sunt, nu a voit pieirea veșnică a neamului omenesc, ci, prin bunătatea Sa nemărginită, prin înțelepciunea Sa, cu purtarea Sa de grijă și prin iubirea Sa de oameni infinită, a găsit mijlocul cel mai bun al izbăvirii de păcat și al urmărilor lui, hotărând întruparea Fiului Său pentru mântuirea lumii: *Preaînțeleptul doctor al sufletelor și al trupurilor noastre, împăratul împăraților, Hristos Dumnezeul nostru, văzând lumea că bolnăvia cu patimile necredinței și se umfla ca o rană cu înșelăciunile cele lumești spre închinăciunea îndoielilor, au socotit cu multe feluri de mijloace și au purtat de grijă pentru mântuirea oamenilor și a neamului omenesc, de vreme ce iaste acesta lucru cel dintâi al bunătății Lui, a mântuit pre omul din mâinile vrăjmașului și a-l aduce la frumusețea cea dintâi și la vrednicia de la care au căzut pentru păcatul neascultării al strămoșului Adam și nu trimite ploaie de foc spre îngrozirea lumii, nici pornește ca o oaste împotriva pământului, nici înarmează puterile stihțiilor împotriva necredinței, ci numai o supune cu blândețe și cu minuni și o trage spre dânsul cu faceri de bine și cu cuvinte cerești o prefac să se mute de pre dânsa patimile cele sufletești, ce se umblă ca o rouă*¹⁰.

O altă exprimare a gândirii ortodoxe este învățătura asupra pocăinței, expusă limpede astfel: *Cine a văzut vreodată între zidiri atâta dragoste câtă iaste aceia ce arată soarele pre pământ, că de și iaste luminătoriu mare al cerului și împărat al tuturor stelelor, iar lăsând celelalte stihii, îndrăgește și iubește mai mult pre smeritul acesta de pământ și spre dânsul are închinată toată pohta lui, pre dânsul luminează cu razele sale, pre dânsul împodobește cu toate felurile de copaci, pre dânsul încununează cu florile, pre dânsul îmbogățește cu rodurile, pre dânsul brănește cu lucrurile sale. Și pentru ca să nu se depărteze de la el niciodată, face pururea o învârtire împrejurul lui cu un umblet necontenit*¹¹.

Toate aceste lucruri îl arată pe Creator ca Marele Dumnezeu, Ziditorul și Făcătorul a toate. Atotputernicia Lui este clar reliefată: *Fără de niciun presupus se cunoaște cu socoteală dreaptă, cum că Dumnezeu iaste atotputernic, pentru căci are puterea întocmai cu voința și poate să facă câte vrea după cum zice proorocul David: Toate câte au vrut au făcut Domnul*¹².

Nenorocirile, bolile, necazurile, cutremurele care se întâmplă în lume sunt explicate de mitropolitul Antim Ivireanul ca un mijloc de fortificare a credinței și a răbdării: *Norii ce negresc văzduhul, fulgerele ce orbesc ochii, tunetele ce înfricoșează toată inima vitează, (...) neașteptatele pagube, întâmplările cele de multe feluri, înfricoșările vrășmașilor, supărările, necazurile cele grele și nesuferite, carele le lasă Dumnezeu și ne înconjoară, sunt date de Dumnezeu pentru ca să cunoască credința noastră și să ne vază răbdarea*¹³, sau ca urmare a păcatelor ce opresc mila lui Dumnezeu și nu lasă rugăciunile să ajungă înaintea scaunului dumnezeiesții mării¹⁴.

Teologia dogmatică, învățătura dreptei credințe, devine pentru mitropolitul Antim Ivireanul un mod de trăire și simțire, un reper și o cale de călăuzire a sufletelor celor care îi ascultau cuvântul. Din acest considerent, alcătuieste prin rostirea sa un fond teologic unic, exprimat printr-o serie de cuvântări care să răspundă nevoilor de cunoaștere ale celor care-l ascultau. Pentru că Taina Întrupării Fiului lui Dumnezeu necesita o profundă cunoaștere și înțelegere, mitropolitul Antim Ivireanul încearcă să explice în termenii cei mai concisi acest aspect dogmatic, pornind de la alegerea Sfintei Fecioare Maria, mai

⁹ Horia Constantinescu, *Preocupări în scrisul lui Varlaam, Antim Ivireanul și Dosoftei*, în *Glasul Bisericii*, Anul XXI, nr. 9-10/1963, p. 896.

¹⁰ *Ibidem*, p. 891.

¹¹ *Ibidem*, p. 901.

¹² Ion Popescu, *Aspecte dogmatice în Didahiile mitropolitului Antim Ivireanul*, în *Studii Teologice*, Anul LXXIV, nr. 1/1991, p. 154.

¹³ *Ibidem*, p. 158.

¹⁴ *Ibidem*, p. 174.

înainte decât toată zidirea, ca să fie lăcaș veșnic. Ea este cu adevărat cerul cel adevărat care a răsărit pe soarele dreptății și în pânțele ei a locuit ca într-un al treilea cer o față a Sfintei Troițe, Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, Iisus Hristos, Adevăratul Arhiereu care a zidit a doua oară neamul omenesc¹⁵. Cu privire la nașterea din veci a Fiului lui Dumnezeu din Tatăl, precum și la Întruparea Sa, mitropolitul afirmă: În ce chip s-a născut Fiul lui Dumnezeu, din Tată fără de mamă și cum s-au întrupat din mumă fără de tată nu trebuiește iscodă, de vreme ce iaste taină foarte mare, adâncă și peste fire și este primită prin credință¹⁶.

La întrebarea din mintea unor ascultători de ce s-a întrupat Fiul lui Dumnezeu, Antim le răspunde: Pentru ca să se lupte ca un om și să biruiască ca un Dumnezeu pe vrăjmașul firii omenesti, pe care fire o au biruit diavolul că iarăși aceia să biruiască pe diavolul, biruitul să se facă biruitorul și biruitorul să se facă biruitul¹⁷.

Întrupându-se, Iisus Hristos nu a luat firea îngerilor, așa cum credeau unii, ci a omului, dar fără de păcat, fapt explicat de mitropolit prin raportarea la patru fapte diferite: o parte dintre îngeri erau pierduți; îngerul a greșit firea cea rea neavând trup; îngerul a greșit de bună voie; îngerul era duh¹⁸. De acest aspect al firii omenesti se leagă și moartea pe cruce, act prin care Hristos a răscumpărat neamul omenesc din mâinile celui viclean, îndurând toate ocările¹⁹. Aspectul ontologic al răscumpărării și acela al îndumnezeirii firii omenesti este scos în evidență de Antim tuturor credincioșilor prin cuvintele: Jertfa lui Hristos s-a dat cu bunătate, ca să îmbrace pre omul cel nou care iaste întru sfinția și dreptatea adevărului. Prin biruirea puterilor întunericului și prin biruința reputată prin Înviere asupra morții, Hristos reînnoiește neamul omenesc și pune început împărăției Sale, căci împărăția lui Hristos, nevăzută și nepricepută iaste veșnică și nemutată, iaste nebiruită și fără de moarte, iaste cerească și sufletească, iar nu pământască și trupească²⁰.

Întruparea, patimile, răstignirea, moartea și învierea reprezintă mântuirea obiectivă realizată de Mântuitorul Hristos în trei direcții: spre Dumnezeu Tatăl – ca jertfă de ispășire prin care s-au iertat păcatele din toți vecii; spre firea umană pe care a îndumnezeit-o; spre întreg neamul omenesc pe care-l încorporează în Sine. Mântuirea subiectivă se realizează prin apropierea roadelor jertfei de pe Cruce a Domnului, în Biserică – trupul tainic al Domnului, care are drept mădulare pe toți credincioșii, iar cap e însuși Hristos. Biserica este unicul sălaș, în care se realizează treptat asimilarea credincioșilor cu Hristos cel înviat²¹.

În predica ținută la instalarea sa ca mitropolit, Antim Ivireanul enunță două adevăruri pe care le socotește că întemeiază și întăresc Biserica: credința în Dumnezeu și buna ascultare la Biserică. După învățătura ortodoxă, credința este elementul indispensabil mântuirii, iar prin Biserică se continuă lucrarea mântuitoare a Domnului Hristos. Biserica fiind păstrătoarea infailibilă a adevărilor revelate, are posibilitatea să dea credinței orientarea și conținutul precis, de unde rezultă că pentru mântuire este necesară și ascultarea de Biserică. De aceea Antim nu încetează în *Didahiile* sale să vorbească despre credință și despre Biserică.

Antim Ivireanul subliniază și rolul deosebit al ierarhiei bisericești, spunând: Porunca de a propovădui la toată făptura a fost dată numai apostolilor aleși de Mântuitorul, aceștia o transmit episcopilor și preoților aleși și hirotoniți. Creștinul poate învăța și el cuvântul lui Dumnezeu, dar trebuie să țină de învățătura dintotdeauna a Bisericii, să păzească, așadar, cele stabilite de sfintele sinoade. Cu toate acestea, puterea de a lega și dezlega nu o au fericirii din ceruri, ci o au preoții, oamenii de pe pământ²². Autorul *Didahiilor* arată larg diferența între preoția universală și cea harică, singura înzestrată de Mântuitorul cu cele trei puteri: de a sfinți, de a conduce și de a învăța²³.

Un rol deosebit în procesul mântuirii subiective este acordat de Antim Ivireanul și Sfințelor Taine instituite de Hristos și date Bisericii prin care se comunică harul divin și prin care credincioșii progresează în viața duhovnicească, făcându-se părtași dumnezeieștii firi și ajungând la statura bărbatului desăvârșit, la măsura deplinătății vârstei lui Hristos (Efesenii 4,13). Arătând rolul deosebit al Tainei Botezului, ca taină a încorporării în trupul eclezial al lui Hristos și ca renaștere la viața cea nouă, Antim spune: Din-
tre cele Șapte Taine ce se țin în Sfânta și dumnezeiasca Biserică a răsăritului, cea dintâi rânduială și mai mare dintre

¹⁵ *Ibidem*, p. 178.

¹⁶ *Ibidem*, p. 180.

¹⁷ Nicolae Chițescu, *O nouă dispută dogmatică la care au luat parte Dosîrbeii al Ierusalimului, Constantin Brâncoveanu și Antim Ivireanul, în Biserica Ortodoxă Română*, Anul LXIII, nr. 7-8/1945, p. 122.

¹⁸ *Ibidem*, p. 126.

¹⁹ *Ibidem*, p. 128.

²⁰ *Ibidem*, p. 200.

²¹ Isidor Todoran, *Teologia Dogmatică și Simbolică*, Editura Renașterea, București, 2010, p. 767.

²² Dan Horia Maziliu, *Introducere în opera lui Antim Ivireanul*, Editura Minerva, București, 1999, p. 134.

²³ *Ibidem*, p. 136.

toate este Sfântul Botez. Și fără dânsa nu poate nimeni să intre întru împărăția ceriului că așa zice Domnul Iisus Hristos la Ioan: de nu se va naște cineva creștin din apă și din duh, nu va putea intra în împărăția lui Dumnezeu²⁴. Botezul este a doua naștere, iar cei ce nu primesc Sfântul Botez sunt vrednici de plâns la fel ca ereticii, pentru că sunt despărțiți din brațele Bisericii, iar moartea pentru dânsii e veșnică²⁵.

Alături de Taina Botezului, mitropolitul pune Taina Mărturisirii sau a Pocăinței. Astfel, la Cuvântul de învățătură din Duminica Florilor el arată: *Iar eu îndrăznesc și zic cum că iaste taina pocăinței întocmai cu Sfântul Botez, în cinste și în lucrare și socotesc că nu voi greși de aceasta. Pentru ce? Pentru că darurile primite la Sfântul Botez păcatul le strică și le întină și din fericit omul se face ticălos, din sfânt, păcătos, din desăvârșit se face netrebnic și de nimic, și din fiul lui Dumnezeu se face fiul diavolului, iar pocăința iaste întocmai în cinste și în lucrare cu Sfântul Botez. Că precum acela spală păcatul cel strămoșesc și face pre om fericit, sfânt, desăvârșit și fiul lui Dumnezeu după dar, așa și Sfânta Pocăința face pre om din mort, viu, din pierdut, aflat, din necinstit, cinstit și din fiul neascultării, fiul lui Dumnezeu²⁶.*

Așadar, rezultă că învățătura doctrinară a mitropolitului Antim despre providență, soteriologie, eshatologie, Sfintele Taine, Învierea și moartea Mântuitorului are bază scripturistică și patristică și concordă întru totul cu învățătura Bisericii. În spiritul Ortodoxiei, mitropolitul arată că mântuirea, ca refacere și desăvârșire a firii umane, se obține prin credință, har și fapte bune. Astfel, într-o cuvântare rostită la sărbătoarea Sfântului Nicolae, spune: *Dară că fără credință nu iaste cu puțință să ne mântuim și că lăcașul ei este inima omului și viața ei faptele cele bune după cum zice apostolul Iacov, că precum trupul omului este mort fără de suflet, așa și credința iaste moartă fără fapte bune. Și nimeni să nu socotească în mintea lui cum că singură credința îl va mântui, de nu face și fapte bune, că va greși²⁷.*

Amintind succint de credință și dragoste, Antim va face o analiză a virtuților teologice în predica rostită la Duminica Vameșului. În cele trei virtuți, Antim vede *trei bunătăți mari pe care fiecare creștin are datorita a le ține și a le face, căci fără aceste trei bunătăți nu iaste cu puțință nici un mijloc să se mântuiască creștinul²⁸*. Nădejdea este încrederea în darul lui Dumnezeu. Dragostea este o unire a multora într-una și cale către Dumnezeu și vârful tuturor bunătăților. Dragostea poate fi dumnezeiască, adică orientată spre Dumnezeu și firească, îndreptată spre aproapele nostru. Dar mai este o dragoste, pătimitoare și rea, despre care mitropolitul se ferește să vorbească mai mult, pentru a nu sminti și pentru a respecta, atât sfântul lăcaș în care predica, cât și pudoarea ascultătorilor săi. Prin credința dreptmăritoare se află harul înaintea lui Dumnezeu. Ea se dovedește prin dragostea de Dumnezeu și prin păzirea poruncilor Lui²⁹.

Analiza celor trei virtuți teologice este prezentată de Antim și în Cazania de la sărbătoarea Sfântului Nicolae, alături de care el adaugă și smerenia, ca pe o a patra virtute. El numește smerenia ca fiind *sfârșitul, legătura și pecetea tuturor bunătăților, iar ca pildă de smerenie aduce pe însuși Fiul lui Dumnezeu, care S-a smerit până la moarte pe cruce de bună voie³⁰*.

În ceea ce privește cele șapte păcate capitale, Antim face descrierea minuțioasă și explicită a păcatelor în sine, cât și a urmărilor lor: *Păcatul cel dintâi este trufia, dintre carele se naște semeția și neascultarea; al doilea iaste zăvâstia dintre carele să naște vrășmășia și uciderea; al treilea iaste iubirea de argint, carele să numește a doua închinare la idoli, dintre carele se nasc toate rele; al patrulea iaste călcarea de lege, dintre carele să naște necredința și lepădarea de Dumnezeu; al cincilea este semănarea de vrajbă între frați și între prieteni, care păcat l-au aflat singur satana și cine are acest nărav iaste asemenea diavolului; al șaselea iaste nădejdea cea necuviincioasă ce are neștine la multa milă a lui Dumnezeu și nu se părăsește de păcate, socotind că-l va ierta dintre carele se naște netemerea de Dumnezeu și toată necurătenia; al șaptelea, cel mai de pre urmă și mai mare și mai rău decât toate, iaste ocoania, adică desnădăjduirea de mila lui Dumnezeu, socotind că nu-l va ierta nici cu un mijloc dintru carele să naște moartea cea sufletească și cea veșnică a iadului. Și cine va avea vreunul dintre aceste păcate și nu va vrea să se păzească de dânsa mai bine să nu-l fi născut mumă-să³¹.*

Mai apoi, mitropolitul explică de ce aceste păcate sunt capitale sau de moarte, pentru că prin ele omul se ridică împotriva Duhului Sfânt, iar tot cel ce greșește împotriva Duhului Sfânt, nu i se va ierta omului nici în veacul acesta, nici în cel va să vină, dacă nu se va pocăi. În legătură cu păcatul, Antim Ivi-reanul așază întotdeauna în mintea ascultătorilor săi starea de pocăință, care liberează de păcat și în-

²⁴ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cateheze baptismale*, Editura Oastea Domnului, Sibiu, 2003, p. 160.

²⁵ *Ibidem*, p. 188.

²⁶ Antim Ivireanu, *Predici*, prefață și indice de cuvinte de Petre V. Haneș, Editura Minerva, București, 1915, p. 89.

²⁷ Ilie Miniș, *Predici la Postul Mare și la diferite trebuințe*, Editura Anastasia, 2004, p. 89.

²⁸ *Ibidem*, p. 91.

²⁹ *Ibidem*, p. 93.

³⁰ Antim Ivireanu, *Predici*, p. 43.

³¹ *Ibidem*, p. 128.

dreaptă spre răscumpărare prin fapte bune: *Ea este un dar, rânduit doar pentru oameni și în care se descoperă dragostea cea multă ce arată Dumnezeu spre noi creștinii și pohta ce are ca să ne vază mântuiți*³².

Apelul la o viață curată și la fapte bune este asemenea unui fir roșu care străbate de la un capăt la altul *Didahiile* mitropolitului Antim. În cuvântul său de învățătură la bogoiavlenie îndeamnă: *Să ne păzim mintea de cugetele cele viclene și trupurile noastre să le ferim de toate spurcăciunile. Să avem dragoste cătră toți, să facem milostenie la săraci, să iubim pre cei străini, să căutăm pre cei bolnavi și pre cei din [în]chisori să-i cercetăm. Să facem bine vrăjmașilor noștri, după cum ne învață Hristos. Să avem răbdare la nevoi și la scârbe, să ne supunem celor mai mari, domnilor și stăpânilor noștri. Să ascultăm și să cinștim pre părinții noștri. Să ne cucerim cu cuvîntă duhovnicilor noștri și preoților și călugărilor, că așa place lui Dumnezeu*³³.

Prin predica sa, mitropolitul Antim Ivireanul a urmărit întotdeauna nu numai luminarea minții, ci și mișcarea inimii, sau înduplecarea hotărâtă a voii pentru săvârșirea faptelor bune, fapt ce reiese din cuvântul de învățătură rostit la Duminica Lăsatului Sec de Brînză: *Vă poftesc ca să vă deschideți urechile inimilor voastre și să ascultați cuvintele ce voui să grăesc, pentru ca să vă folosiți voi cu ascultarea și eu cu zisele. Că zice Pavel Apostolul: „Fericiți cei ce grăesc în urechile celor ce ascultă”; și apoi trebuie să faceți roadă suflați din cele ce veți auzi, pentru ca să nu vă fie ascultarea și osteneala în deșert, că arătându-vă ca pomii cei fără-de roadă și ca vițele cele sterpe, ce folos veți avea de ascultarea voastră și de osteneala ce ați făcut?*³⁴.

Antim Ivireanul a fost monah și egumen, apoi arhiereu și, în cele din urmă, mitropolit, dar așa cum întreaga lui viață și activitate s-au îndreptat spre mulțimile de credincioși, tot așa și concepția lui despre rugăciune se referă în chip special la rugăciunea făcută în obște, de către obște, în unitatea duhului credincioșilor. Mitropolitul Antim spunea că *se cuvine că precum iaste răutatea și întâmplarea de obște, să fie rugăciunea de obște. Toți să ne rugăm, toți să cerem ajutor precum au făcut apostolii în corabie, de au strigat toți cu o gură și cu o inimă: „Doamne, mântuiește-ne că pierim”. Iară nu unul să se roage și altul nici să gândească. Zice Hristos la Matei în 18 capete: „De să vor tocmi doi dintre voi pre pământ de tot lucrul carele ar cere, fi-va lor, de la tatăl mieu cel din ceruri”. Deci dară, când doi, uniți, să vor ruga, câștigă mila, cu cât mai vartos vor câștiga când tot norodul și toată mulțimea cu un glas și cu o gură și cu o inimă vor cere de la Dumnezeu ajutoriu*³⁵.

La toate aceste manifestări de iubiri și de purtări de grijă ale lui Dumnezeu pentru mântuirea și împărtășirea de viața cea veșnică, Antim adaugă preocuparea sa pentru dreptatea socială, ca rezultat al concepției creștine despre crearea lumii și a preceptelor evanghelice oglindite în sfaturile pe care Antim le-a adresat domnitorului Ștefan Cantacuzino: *Să iubești pe supuși, pe toți, să iubești deopotrivă, atât pe străini, cât și pe localnici, să nu faci distincție, să ai ca fii ai cetății pe cei pașnici, să ardă nenorocii în țările necredincioșilor din cauza impozitelor multe, sarcini și munci, vezi-i cum muncesc și ca un părinte fii-le îndurător. Prin trei lucruri bune se cunoaște de toți guvernarea bine condusă, dacă se găsește pâine cu îmbelșugare în piață, justiție luminată în tot locul și dacă siguranța există pretutindeni*³⁶.

Concluzii

Atmosfera degajată de predicile mitropolitului nu este una de tristețe, de resemnare și descurajare, ci de puternică și neclintită încredere în biruința forțelor pozitive cuprinse, atât în învățătura propovăduită, cât și-n ființa păstoriților. Autorul valorifică mult partea de lumină, de seninătate, de suflu optimist a învățăturii creștine. Ca preot, nu poate ignora forța distructivă a păcatului care îmbracă atâtea forme și consumă din capitalul de energie al păstoriților. În fiecare cuvântare el scoate la lumină acele laturi ale învățăturii creștine care sporesc nădejdea și încrederea, puterea și iubirea, dreptatea și bucuria, curățirea și înțelepciunea, smerenia și curajul, virtuți menite să reconforteze, să însuflețească și să înalțe³⁷.

Prin particularitatea de a pune accentul pe partea de lumină, de seninătate, de elevație a învățăturii creștine, *Didahiile* primesc atributul de a fi actuale și în contextul societății contemporane. Ele sunt, de fapt, o înaltă lecție de exegeză ce demonstrează legătura indisolubilă dintre Dumnezeu și om³⁸.

³² *Ibidem*, p. 202.

³³ Antim Ivireanul, *Predici*, ediție critică, studiu introductiv și glosar de G. Ștrempel, Editura Academiei RPR, București, 1962, p. 142.

³⁴ *Ibidem*, p. 167.

³⁵ *Ibidem*, p. 230.

³⁶ Constantin Erbiceanu, *Maximele și sentințele lui Antim Ivireanul*, în *Biserica Ortodoxă Română*, Anul CXXIII, nr. 5-6/1980, pp. 333-335.

³⁷ *Ibidem*, p. 517.

³⁸ Eugen Negrici, *Antim, logos și personalitate*, Editura Minerva, București, 1997, p. 93.

Delia Muntean, *Poezia de lângă noi*

Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2021, 160 p.

Dr. Zenovie CÂRLUGEA

Târgu-Jiu

Noi „incursiuni” în lumea cărților – de astă dată numai de poezie –, prilejuind comentariul a nu mai puțin de treizeci de autori lirici de azi, realizează prof. dr. Delia Muntean (n. 19 mai 1964) în culegerea de articole *Poezia de lângă noi* (Editura Grinta, 2021, 160 p.), carte dedicată memoriei unor regretați scriitori maramureșeni (Augustin Cozmuța, Vasile Radu Ghenceanu, Ion M. Mihai), foști redactori ai mensualului *Nord literar*, al cărei secretar literar este. Avem a face, precizează într-un „Cuvânt-înainte” autoarea, cu o ofertă editorială recentă, mai exact cu „aproape treizeci de creatori contemporani și tot atâtea moduri de a trăi în literatură, de a opera cu energiile întemeietoare ale Cuvântului”, deopotrivă „consacrați” și „debutanți” sau „mai puțin cunoscuți dincolo de spațiul cultural căruia îi aparțin”. Rod al intervalului temporal 2018-2021, cuprinsul reproduce articole publicate în periodice literare axate în mare parte pe comentariul producției literare actuale (*Acolada*, *Actualitatea literară*, *Mișcarea literară*, *Nord literar*, *Portal-Măiastra*, *Boema*, *Hyperion*, *Poesis* ș.a.). Să observăm de la bun început că, fiind vorba, în general, de valori literare afirmate în ultima vreme, autorii respectivi nu se pot găsi în ierarhiile „oficiale”, bunăoară pe faimoasa „listă a lui Manolescu”, unele dintre numele de față fiind, desigur, îndreptățite la o completare a „canonizării” în chestiune în plan paradigmatic diacronic (ne gândim imediat la Horia Bădescu, Simona-Grația Dima, Vasile Morar, George Vulturescu etc.).

„Însoțindu-i din când în când – se destăinuie comentatoarea – în această aventură lirică și gno-seologică, încercând să le descopăr și să le înțeleg mecanismele interioare, motivațiile, tensiunile, am simțit, nu o dată, că obsesia de a fi cât mai obiectivă și mai riguroasă în exploatarea competențelor exegetice (fără a transforma, desigur, însemnările în sterile fișe clinice), orgoliul dibuirii sensurilor ultime și al pronunțării imbatabilului verdict îmi văduveau demersul de însăși plăcerea lecturii, a degustării unor opere vii, create de oameni vii, cu toate ale lor. Iar textul pe care-l scriam/îl pregăteam în minte mă pedepsea. Se răzvrătea...”. Căci, nu-i așa, – vorba lui Walt Whitman, citat – „nu-i doar o carte asta: cine-o atinge a atins un om”.

Acestea zise, criticul literar în cauză observa, totodată, că, pe măsură ce se apropia de text, realiza că are a face cu un artist „care se expune” la judecarea publicului, „a Celuilalt”; prin urmare, autorul respectiv așteaptă din partea lectorului specializat „să se deschidă și afectiv, să se lase vrăjit de ritualul poemului”: „Să privească prin ochii poetului jocul perfid-rafinat al vieții și morții, inepuizabilele forme de exprimare ale universului și, mai ales, ceea ce încă este simplu și pur atât de aproape de noi”. Căci „aici, lângă noi, se află și poezia”, poezia „pe lângă care adesea trecem”, câteodată „nepăsători”, însă care „strigă, ne cheamă, ne stârnește, își cere drepturile”. Oricât ar fi de „fragilă și puternică în egală măsură”, poezia aceasta de lângă noi „vrea să se facă văzută, ascultată, dorită”, ba chiar „vrea să ne vindece”...

Astfel de propoziții sunt, desigur, în plan *pro domo*, expresia unei conștiințe critice *empathic*, ba a unei „complicități” subtile, denumită „mod de a trăi laolaltă clipa unică dată, de exersare a libertății de a fi și de a crea prin confecționarea unei lumi (poate) mai coerente, mai bune și cu mai mult miez”, criticul literar și eseistul Delia Muntean dezvăluindu-și, astfel, strategia demersului lectural, atitudinea față de

textul situat în orizontul viziunii sale interpretative, opțiunea metodologică, bucuria participativă în analiza textelor și revelarea specificității și diferențierii acestora într-un peisaj literar plin de toate promisiunile unui postmodernism fără margini. Așadar, nu fixarea dintru început pe axiologic este ținta autoarei (însăși alegerea cărților prezidând comentariul analitic), ci pătrunderea în interiorul operei, în care citește varii aspecte tematice, motivice, imagini structurante ale imaginarului poetic și, desigur, formularea acestuia în artisticitatea limbajului. Pe scurt zis, acea lovinesciană „diferență specifică”, de unde impresia generală că gustul critic operează în acest sens, un fel de „impresionism” metodologic relevând varii virtuți ale textului, tematice, ideatice, artistice, în totul ascunzându-se bine un didacticism nu atât cartezian, cât deschis și vibratil la noutăți în explorarea imaginarului liric („al universului imaginar creat de autor”, care „se deschide sieși din perspectiva ființei lirice” – îndimenticabil semn „că poezia lucrează” în sens biunivoc, deci fără echivoc și univocitate).

Din cei douăzeci și opt de scriitori abordați, doisprezece aparțin Maramureșului, „topos unde se desfășoară o consistentă mișcare poetică”. Să precizăm că în volumul precedent de *Incursiuni în lumea cărților* (2018), prof. Delia Muntean a comentat pe maramureșenii George Achim, Gheorghe Pop, Nicolae Scheianu, Echim Vancea, urmând – după cum precizează într-o notă – ca în lucrările viitoare „să mă ocup și de alți reprezentanți ai liricii din acest spațiu cultural”. Altfel zis, intenția de „panoramare” a literaturii maramureșene de azi (întreprinsă de cei trei regretați autori menționați, cărora le dedică lucrarea de față) este una programatică. Suntem siguri că autoarea nu se va dezminți de la acest program, dar tot atât de importantă este și literatura comentată provenind din alte spații geografice, ceea ce nu-i conferă Deliei Muntean statutul de critic așa-zis „regional”. Este lăudabilă perseverența de a aduce în marele tablou național de valori „însemnele” literar-artistice ale Maramureșului pitoresc și istoric (vezi teoria „geografiei literare”/ *géographie littéraire*, în sensul în care era lansată în Franța secolului trecut de André Ferré sau Lionel Dupuy, iar la noi, mai recent, de criticul Cornel Ungureanu ș.a.).

O astfel de comunicare „afectivă” cu cititorii, care se pot „împărtăși din aventura existențială” a autorilor, o realizează poezia lui **Horia Bădescu** (e vorba de antologia de sonete și ronsete apărută în colecția Editurii Academiei, *O sută și una de poezii*, în 2020, cu prefața lui C. Cubleşan, „Clasicismul modern”), centrată pe „privirea dintâi”, „spre sinele cel mai profund”, pentru a se potoli „din nou întru tăcerea de pe urmă”, mai exact *cântarea* și *încântarea* exprimate de sonetele și ronsetele bădesciene, sesizate fiind o serie de „mante” plasate strategic în text, inoculând cu un fel de vrajă, de incantații miraculoase sensuri esențiale, morigeratorii, reconciliind, la modul superior, *comunicarea* și *cuminecarea* (Horia Bădescu – *Limba uitată a poeziei*).

Alt poet, care a așteptat nu mai puțin de 47 de ani până la debutul editorial din 1998, este **Gheorghe Mihai Bârlea**, autor al unor „poeme străbătute de aceeași sinceritate a trăirii și a expresiei, cu adevărat purificatoare pentru cititor”, prin „lumină”, „iubire” și „credință”, stare de spirit „tânjind mereu către puritatea privirii primordiale” și conducând la „împlinirea ființei lirice” (*Stă în puterea ta să rostești*). Mai tânărul **Daniel Bozga**, poet, prozator și artist plastic, sincretism care dezvăluie un univers imaginar încheșat, un „ansamblu figurativ”, remarcabilă fiind viziunea proprie asupra „condiției creatorului”, „maniera sa de a trăi în poezie și în pictură”, pe scurt zis, este un „scriitor cu har, a cărui devenire artistică va constitui, cu siguranță, obiectul atenției noastre” (*În infernul minții*).

Sumarul, ordonat alfabetic, al articolelor continuă cu **Rodica Braga** și ea editată în amintita colecție a Editurii Academiei *O sută și una de poezii*, cu o prefață semnată de mirabilul critic literar Mircea Tomuș și o postfață de Liliana Danciu, intitulată „Ce vede Orfeu când întoarce privirea?” (2019) – *Lumina din umbra cuvântului*. Apoi, poeta francofonă **Emanuela Bușoi** din Drobeta-Turnu Severin, „o sentimentală care nu cade în sentimentalism”, mereu „în tendințe”, cultivând, într-un acut postmodernism supravegheat, ludicul, teribilisme grafice, umorul, ironia, hibridizarea limbajelor, intertextualismul, livrescul, complicitatea cu lectorul, eliberarea din „corsetul semnelor de punctuație”, este, pe scurt zis, o „poetă rafinată, care știe să se plimbe cu grație prin oferta culturală din mai multe spații geografice” (*Leandri, aburi de cafea la nisip și „comori dernier cri”*). Urmează mai tânără băimăreancă **Elena Cărașan** (*Lied de toamnă rebelă*), apoi **Gabriel Cojocaru** al cărui volum *Poeme pentru Esmeralda* din 2020 este, grație condiției grafice, considerat „carte ca obiect cultural” (*Cântec de mulțășteptare*), **Simona-Grația Dima** cu poezia ei „gravă, martoră a unor tensiuni ce spintecă, atât lumea dinăuntru, cât și cea din afară” (*Citește-mă-n toamnă*), **Rodica Dragomir**, „voce distinctă în lirica feminină actuală”, autoare de haikuuri esențializând viziuni și percepții senzoriale (*Semne pe pietre de hotar*), mehedințeanul **Dumitru Drinceanu** (*Amur-*

gurile unui poet de la Dunăre), sălăjeanul **Ioan Hada** (*Un cavaler pierdut în mileniul trei*), sigheteanca **Nina Hoza** (*Mai am de săpat în mine o bucată de cer*), albaulianul **Dumitru Mălin** (*În Țara de piatră a lui Dumitru Mălin*), poetul și gazetarul **Mihai Merticaru**, sibian cu origini nemțene, autorul unor admirabile sonete cu virtuți artistice și ideatice (*Sonetele le las pe toate vouă*), mureșeanca „lunatică” **Emilia Poenaru Moldovan** (*Rosignol de mes amours*), maramureșeanul **Vasile Morar**, căruia Delia Muntean i-a prefăcut antologia *O sută și una de poezii* apărută în 2020 la Editura Academiei (*În surtucul plin de păsări*), scriitorul, actorul, scenaristul și regizorul brașovean de largă marjă culturală și cu „portofoliu consistent”, **Adrian Munteanu** (*Între spaimă și risipă*), sigheteanul **Vasile Muste** (*Epistole către Luana*), munteanca **Adela Naghiu** (*Singur, printre oameni*), băimăreanul **George Nicoară** (*Cuvântul din vârf de privire*), deseșteanul cunoscut prin renumitul Festival din Maramureș, **Gheorghe Pârja** (*Poeme din inima pietrei*), doljeanul **Constantin Romulus Preda**, fiul celui numit de noi „un Făt-Frumos al postmodernismului”, Constantin Preda (*Lepădările de sine ale poetului*), clujeanca din Săcuieu Țării de piatră, **Georgeta Minodora Resteman**, căreia și noi i-am dedicat câteva comentarii relevându-i harul unei sensibilități modelând idei esențiale (*Îmblânzitoarea de vânt*), lugojeanul **Nicolae Silade**, talentat poet și jurnalist, arhitectul mensualului *Actualitatea literară*, „un nomad perpetuu (...), în continuă tensiune”, care, „născut din cuvânt”, scrie „frumos, elegant, cu o sinceritate tulburătoare, parcă în răspăr cu vremurile în care trăiește” (*Învățăturile Poetului către sine însuși*), maramureșeanca din Borșa, **Ioana Ileana Ștețco**, autoare a unor *Poeme necerute de nimeni* (*Insomniile păsării de piatră*), constănțeanul adamclisean **Virgil Nistru Țigănuș** (*Frânturi de rugăciune*), sibianul de „înclinații saturniene” **Ioan Radu Văcărescu**, cu universul liric amprentat de biografeme și însemne ale locului (*Tăceri cu arome de cimbriu sălbatic*), în sfârșit, sătmăreanul **George Vulturescu**, „un poet al Nordului” trăind dureros miracolul Poeziei, căruia Delia Muntean i-a realizat prefata recentei antologii *O sută și una de poezii*, de la Editura Academiei (*Arză-te focul, poezie...*).

Acesta este, deocamdată, tabloul liric propus de criticul și eseistul Delia Muntean, care se apropie de cărțile comentate cu o protocolară empatie, lăsându-ne să înțelegem că îi cunoaște, urmărindu-le, când e cazul, scrisul, încercând să surprindă „figura spiritului creator”, ca să ne exprimăm cu o binecunoscută sintagmă critică. Recenzenta alunecă pe firul unei lecturi empatice, lăsându-se atrasă în lumea interioară a operei, unde „citește” însemnele lirismului, specificitatea ce dă sonurile dominante, relevând anumite idei, obsesii, teme, atitudini, motive și laitmotive, în general „arhitectura” operei și sensul spiritului creator de lumi noi, de viață și mod de gândire durabil și esențial. Făcând relaționări, când e cazul, cu relief ideatic și alte structuri din volumele precedente, criticul dovedește o bună orientare în universurile lirice comentate, arătându-se, iarăși când e cazul, destul de receptivă la noile promoții, chiar promițând că va urmări evoluția mai tinerilor confrăți.

Oricum, interesul și pasiunea lecturii rezultă de peste tot, deopotrivă cu o onestă aplecare asupra textelor, cu o răbdare oarecum meticuloasă, încercând să surprindă în propoziții definitorii ceea ce este caracteristic fiecărui poet în parte și mai puțin nerealizările, aproximările, cuvintele fără acoperire artistică. De fapt, dintr-o atitudine atât de receptiv-înțelegătoare și empatică nu pot ieși texte ale incertitudinii și negării, ci comentarii de gust sigur, de un impresionism efectiv venind în întâmpinarea ființei poetice din texte, de unde o anume siguranță de sine a criticului prezent, în rubrica de revistă, la întâlnirea cu cititorii și, mai apoi, cu autorul comentat.

Delia Muntean este un eseist și critic literar în plină afirmare, o voce critică autentică de mai largi disponibilități creatoare, anunțând, iată, un program de lucru pe care, cu siguranță, îl va duce la bun sfârșit, contribuind astfel la completarea *Tabloului național de valori* cu promovarea pe criterii estetice a literaturii din Maramureșul zilelor noastre, în care, neîndoios, și acolo – vorba cronicarului – „nasc oameni!”

Diana Dobrița Bîlea, *Însetatele prigorii*

Titi DAMIAN

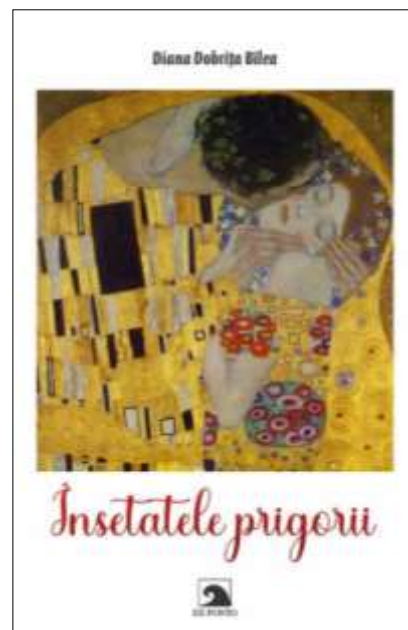
Urziceni

Diana Dobrița Bîlea „recidivează”, dar recidivează frumos în romane pe o temă eternă a literaturii române și universale, Iubirea. La începutul începutului, desigur, ca orice scriitoare care dorește să-și câștige un solid statut scriitoricesc, își dă seama de responsabilitatea abordării acestei teme, dezvoltând-o în viziune sisifică, *Iubirea urcă muntele* (2015), apoi în următorul roman își pune personajele să se întrebe: *De ce iubim?* (2015). A urmat, la scurt timp, *Dragoste și război* (2016), al cărui titlu vorbește de la sine, apoi *Îngerul Lînei* (2016). Începând cu *Omul dintre două lumi* (2017) și continuând cu *Fântână în cer* (2019), își canalizează observațiile spre zona irealului, imaginarului și a fantasticului mitologic. Dintr-o dată se luminează motivul literar central al tuturor romanelor sale, căutarea labirintică, având ca finalitate atingerea absolutului în dragoste, pornind de la un model de soliditate a cuplului din lumea păsărilor, prigoriile, pe care-l transformă în motiv literar dominant. De observat că Diana Dobrița Bîlea și-a încercat talentul cu succes și în zona cronicilor de întâmpinare, dând la iveală volumul bine primit de critică, *Impresii de călătorie în lumea cărților* (2018). Totodată, susține cu hărnicie și profesionalism de câțiva ani și breviarul din revista de prestigiu *Pro Saeculum* din Focșani.

Ne întoarcem la volumul *Omul dintre cele două lumi*, unde găsim povestea prigoriilor. Mai întâi, Călin îi explică Ilenei comportamentul prigoriilor: „Numele lor vine de la a prigori/prigorit, adică a pârjoli/pârjolit. Te gândești la arșiță, la foc sau la soare puternic. De altfel, sunt mari iubitoare de căldură. Și inima lor e plină de căldură. Le vezi cum zboară numai în perechi? Sunt fidele și, deși sunt sociabile și trăiesc în colonii, le place intimitatea căminului”. Câteva pagini mai încolo, o conduce pe Ileana în intimitatea căminului păsărilor: „Înțelese, totuși, că însoțise perechea de prigorii până în camera dragostei și că asistă la partea a doua a ritualului de împerechere. Micile păsări îndrăgostite nu se grăbeau să cunoască paroxismul ori să ajungă la vreun liman. Se priveau adâncindu-și ființa una în ochii celeilalte, hrănindu-se reciproc cu mierea simțămintelor, contaminându-se una pe alta cu propria fericire. Abia când ajunseră la capătul acestei bucurii, trupurile lor se cutremurară și aripile lor se întâlniră scurt într-o mângâiere apăsată și grea. Capul ei se lipi de al lui, gâturile lor se împletiră din ce în ce mai înalt și ciocurile scăpărară de câteva ori în sărutări care luminau întregul jur-împrejur” (p. 177 și urm.). În toate romanele ei, este vizibil faptul că autoarea se detașează de calea străbătută de atâtea opere care sunt construite pe legenda platoniciană a celor două jumătăți despărțite de Zeus și care se tot caută, alegând această poveste a prigoriilor pe care, cu știință, în pagini excelente de descrieri, o transformă în legendă, fiecare roman aducând un plus de nuanță, un pas până la mitizare.

Odată cu noul roman, *Însetatele prigorii* (Editura Ex Ponto, Constanța, 2021, 304 p.), aria de analiză se lărgeste, încercând și o zonă foarte sensibilă, cea psihologică, imaginându-și protagoniștii, Pavelina Deleanu și Andrei Istrian, în plină criză erotică.

Romanul debutează cu descrierea unei lansări de carte de poezii a chirurgului-poet Andrei Istrian care, recitându-și versurile, vrăjește sala, dar și pe Pavelina Deleanu, profesoară de matematică: „Fascina sala cu privirea, cu tonalitatea confesivă a vocii, cu gesturile naturale nestudiate... Transfigurat, chipul poetului avea o frumusețe răvășitoare” (p. 13). Întâlnirea, *coup de foudre*, se petrece în timpul sesiunii de autografe: „Îmblânzindu-și repede privirea, își duse palma sub bărbie și așteptă ca tânăra să-i ofere mai mult decât profilul înghețat, nefiresc, în așteptarea unei fotografii excepționale”. Reacția admiratoarei: „Pavelina se întoarse, în sfârșit, îl mângâie cu ochii ei mari, negri, din care răzbătura până la el lumini neînțelese” (p. 14). Hipnotizată parcă, fata răstoarnă un teanc de cărți și, odată cu el, și o vază cu flori, prilej minunat pentru comunicarea verbală, bineînțeles, din inițiativa bărbatului: „Hei, zâmbet trist, îți ofer ocazia să te scuzi!... Bine, ne vedem mâine la șapte dimineața pe malul mării, la «Modern». Îți voi scrie o

poezie în noaptea asta!”. Răspunsul fetei este tot nonverbal: „Păduri întunecate și răscolite de furtună erau ochii ei”. Replica bărbatului: „Bărbatul se afundă în noaptea lor și simți că ar fi vrut să se piardă o vreme în adâncurile ce i se înfățișau greu de pătruns și anevoie de cercetat”(p. 15). După o noapte de frământări, Pavelina hotărăște să se ducă la întâlnire și descoperă un alt fel de Andrei: „Avea în acele momente un chip neomenesc. Pavelina îl privi ca fermecată de un duh marin, mirată că poetul nu mai semăna cu acel Andrei Istrien pe care îl știa de la lecturile publice. Pavelinei i se năzări că aveau de străbătut un drum împreună. Niște lumini dulci i se încălecară în jurul inimii și se unduiău într-un fel de zbulc, asemenea șerpilor la auzul tânguirii unui fluier”. Obține doar admirația bărbatului: „Ochii ei frumoși i se părură, preț de o secundă, mai mari și mai negri decât toată apa eulină” (p. 25).

De la această întâlnire se scurseră șapte ani și părea că totul s-a potolit. Poetul căuta pe enigmatică Pavelina, dar n-o mai găsea. O transformă în muză și îi dedică o carte: „Pavelinei mele!”. Este momentul care declanșează criza erotică, implicit starea dilematică. Pavelina este o femeie căsătorită cu ofițerul Matei Deleanu, luptător în Afganistan, cu care are o fetiță, Victoria. La rândul ei, și Andrei Istrien este căsătorit, dar fiind infertil, crește copilul altui „armăsar”. Ajuns în țară pe neașteptate, Matei află de această dedicație, bineînțeles că au loc explicațiile de rigoare, îl contactează și pe Andrei Istrien. Generos, dar brutal în comportamentul sexual, îi va reda libertatea Pavelinei, motivând și o legătură (imaginară, cum se va afla mai târziu) cu o „jandarmeriță”: „Nu sunt sigur că ne va fi mai bine, dar îmi doresc să ne despărțim”, îi dă replica Matei după ce ea îi reproșează că armata l-a sălbăticit.

De fapt, criza erotică a lui Andrei are rădăcini mult mai adânci, cu zeci de ani în urmă: „Ochii tăi sunt mai adânci și mai triști decât acum șapte ani, decât acum 20 de ani, decât acum vreo 30 și ceva de ani, de când te-am văzut în satul bunicilor noștri. De atunci am început să te zidesc în cărțile mele. Te voi zidi până la sfârșit. Te vei lăsa zidită, pentru că nu este o altă cale”. Pe Andrei îl vizitează Pavelina, în imaginație, chiar în timpul celor mai complicate operații pe cord deschis: „În timpul preparării arterei femurale drepte, gândurile se buluceau totuși înspre ea și chiar le chema înapoi și le închidea mai departe într-un ungher al minții, ca să le scoată de acolo când avea să găsească timpul potrivit pentru ele, acestea străpungeau poarta de fier a voinței și năvăleau afară cu o și mai mare dorință de a ajunge acolo unde le era locul... Paralizia mușchiului inimii, așa-numita cardioplegie, nu-l opri. Continua să vorbească acelei inimi despre propria lui dragoste pentru Pavelina... Ostiile coronare se lăsară decupate și dansul firelor prin inelul aortic și prin valvă reîncepu” (p. 38 și urm.). Femeia trăiește și drama opțiunii în momentul primei lor întâlniri secrete: „Îi fu imposibil să renunțe la atitudinea unui arici aflat în primejdie. Îi era bine și rău deopotrivă. Ar fi vrut să fugă și să rămână. Să se tânguie și să-și strige bucuria. Acea bucurie care o mângâia și o biciuia continuu. Nu găsea nicio cale de ieșire din această dilemă. Simțea că pierde în fața lui, că în curând n-avea să mai fie deloc ea... Dorința de a i se opune se topise. În locul acesteia, un sentiment de tot mai profundă desfătare îi lua în stăpânire mintea, sufletul și trupul, făcându-i zadarnice încercările de a gestiona cu demnitate situația. Apoi se lăsa pradă minunii... Îmbrățișarea îi contopise în una și aceeași faptură” (p. 63).

Se părea că s-a ajuns la perechea prigoii, dar n-a fost decât iluzia fericirii de-o clipă. De aici încolo, căutarea de sine, căci destinul avea s-o caute și el. Matei este rănit într-o misiune în Afganistan. Pavelina ajunge la soțul său, este prinsă și ea într-o ambuscadă împreună cu patrula, dar, în urma incidentului, se alege cu un băiat, Mehran, lăsat de mama afgană, pe moarte, în grija ei. Întoarsă în țară, îl înfiază împreună cu Istrien. Este obosită psihic: „Am obosit să iubesc, ca și cum n-aș iubi” (p. 126). De fapt, femeia se află în căutarea iubirii absolute, dar se redescoperă urmând un curs de pictură și își dă seama că are talent. Acolo îl cunoaște pe manechinul foarte bogat, Damian Florescu, pe care și-l face amant. Momentul când pictează este un bun prilej pentru autoare să-și dezvăluie talentul descriptiv, care strălucește și uimește prin finețea detaliilor: „Când picta, ochii ei vedeau formele și culorile înainte să le pună pe pânză și inima ei participa bucuroasă la fiecare mișcare a penelului. În atelier, modelul nu era din carne și oase, ci din esențe. Își dorea ca oamenii, privindu-i tablourile, să simtă, nu să vadă. Să empatizeze. Să simtă în sufletul lor iubirea sau frica, ura sau durerea, tristețea, bucuria, disperarea, fericirea, dumnezeirea” (p. 154). Pictura devine terapie: „Ea venea însetată de iubirea pentru pictură și înfometată de lumina din carnea și oasele lui: Eu nu știu să iubesc. Iubirea mea e suferință” (p. 256). Această terapie nu va mai dura, pentru că va fi violată în atelier de trei mascați (probabil trimiși din invidie de către „prietenă” ei, pictorița Ionela). Rămâne paralizată, nu i se dă nicio șansă, dar rugăciunile din timpul maslului realizat de către 49 de preoți provoacă minunea. Femeia se ridică singură din căruciorul cu roțile...

De aici încolo, cartea pare să primească și o altă coloratură. Acțiunea se precipită. Realul este umplut de imaginar. Există o frază care îl avertizează pe cititor în acest sens: „Iubirile lor nu reușeau să se întâlnească în concretul vieții, ci doar într-un sublim al acesteia” (p. 168). Se retrage să picteze pe Insula Bucuriei din Oceanul Atlantic. Are un succes neașteptat cu picturile ei, care ajung la marile case de licitații din America,

făcând-o celebră și bogată. Ajunsese tăcută și liniștită uneori, dar inima îi zvâcnește și gândul face chemări peste chemări spre Andrei: „Alteori, zbătându-se ca un șarpe ori vuind ca o apă scăpată din matcă după ce și-a rupt toate zăgazurile, această dragoste rămâne să-i țină de urât, s-o mângâie sau s-o asuprească” (p. 241). Era mulțumită, încerca să nu mai tânjească după o himeră ca Istrian: sănătate, doi copii care crescuseră frumos (Victoria și Mehran, după studii strălucite în America, se vor căsători), o casă, o profesie (fusesse profesoară de matematică), o pasiune din care scotea mai mulți bani decât îi trebuiau. Totuși, Andrei îi dă târcoale nu numai în imaginație, ci se pomeneste cu el la poartă, într-o ipostază jalnică: „La început crezu că visează, că are năluciri, dar își dădu seama că ochii n-o înșelaseră: era chiar Andrei Istrian, cu părul de nea aprinsă, lung până la umeri, cum obișnuia să-l țină odinioară. Cărlionții îi stăteau într-o totală neorânduială. Nici hainele de pe el nu arătau prea bine. Era desculț și sângera la un picior. Venea direct din România. Părea sfârșit de oboseală. Îi zâmbea printre două vergele de fier ale porții și se uita la ea, de parcă nu se mai văzuseră de ieri: „Deschide-mi, Pavelină, că mă ard hainele de pe mine. Îmbracă-mă în răsuflarea ta, să regăsesc lumină!” (p. 269). Avea impresia că venise să n-o lase să trăiască în liniște, în singurătatea cu care era împăcată pe deplin. Replica femeii închide povestea: „Nu puteai să mai aștepti puțin și să ne întâlnim în Rai?”. „Și dacă eu voi fi repartizat în Iad după tot răul pe care ți l-am pricinuit, Pavelină?”. Finalul aduce aminte de dansul ritualic al prigorilor. Pavelina și Andrei dansau fericiți, în admirația celor doi copii, Victoria și Mehran. Femeia se îndreptă către brațele bărbatului „ca o prigorie ce urma să-și primească tainul de dragoste” (p. 275). Se pregătesc de nuntă. Se oficiază și căsătoria. Oboseala vârstei își spune cuvântul. Andrei face un accident vascular cerebral fatal și moare în brațele Pavelinei: „Două însetate prigorii în arșița lumii”. Titlul ultimului tablou pictat de ea se numește, desigur, „Însetatele prigorii”.

Până aici a fost povestea. De aici încolo, urmează talentul autoarei, care excelează la toate nivelurile, adică: stilul, având o limpezime de cristal, stăpânește excelent proprietatea termenilor din domenii diferite (medical, artistic-pictural și teologic), dialogurile exacte și concise. Descrierile sunt realizate cu acuratețe de chirurg. Amintim scena din sala de operații, a întâlnirii cu femeia afgană aflată în pragul sinuciderii, cea a maslului. Aflată în fața șevaletului, la marginea oceanului, Pavelina reușește să dea viață, prin culori, legendei corsarului îndrăgostit de o sirenă și transformată în stâncă, povestită de George James: „Stânca aceea voia s-o surprindă Pavelina pe pânză. Dar nu doar piatra, așa cum arăta ea, ca două fințe îmbrățișate, ci povestea. Iar ea avea această stare de spirit, această dorință, acest preaplin în inima ei pentru a pune totul pe pânză” (p. 228). „Picta într-o stare de beatitudine, valurile, linia ce despărțea oceanul de cer, norii, pescărușii ori albatrozii mângâind cu zborul lor pieptul nesfârșit al oceanului, ori împletind, în ritualuri numai de ei înțelese, razele sprintare ale soarelui” (p. 218).

O altă scenă provocând emoții sublimе, care beneficiază de o amplă documentare din partea autoarei, este aceea a maslului, dovedind că stăpânește magistral ritualul, cu toată terminologia religioasă: „Rugăciunea începu să reverse bucurie asupra tuturor și să învăluie, vindecător și sfințitor, sufletul Pavelinei în harul și în iubirea față de Dumnezeu. Fiecare preot lua cartea, citea și se ruga pentru profesoară. Și unii dintre ei lăcrimau când îi ungeau fruntea și încheieturile mâinilor cu untdelemn. Lăcrima și Pavelina de o bucurie nemaiîncercată”. Momentul sublim al minunii: „Toți își îndreptară privirile spre bolnavă și așteptară în tăcere ca ea să-și adune forțele și să dea glas celei mai mari dintre rugăciuni. Simțind atâtea priviri asupra sa, dregându-și vocea pentru a o rosti mai clar, să audă și să vadă toți cei de față, cuprinsă de importanța momentului, Pavelina se ridică pe cele două picioare ale sale și începu tare și limpede, ca la școală: «Tatăl nostru care ești în Ceruri»... Nu înțelegea Pavelina de ce toți se uitau uluiți la ea, de ce le răsărise câte un soare în priviri și de ce plângeau cu toții. Abia când îi văzu dând slavă lui Dumnezeu, atât de frumos, unii în genunchi, alții închinându-se cu ochii la cer, își dădu seama că era în picioare” (p. 266).

Izbânda romanului vine și din altă direcție, și anume dimensiunea psihologică pe care autoarea o imprimă căutării sufletești. Frământările protagoniștilor sunt, totuși, inegale. Asta pentru că nimeni nu poate surprinde sufletul femeii în abisurile sale decât sufletul unei femei: „Am îmbătrânit și eu tot mă mai gândesc la Istrian. Când o să-mi treacă, Doamne, foamea de el? Ce am făcut, Doamne, atât de grav, încât să nu-l merit? Sau ce n-am făcut? Te superi că mă mai gândesc la el, deși e un bărbat căsătorit? Dar la fericirea lui, te-ai gândit, Doamne? Poate că, la sfârșit, o să-l uit și o să mă uit și pe mine, pentru că trebuie să mă iert” (p. 215).

Diana Dobrița Bîlea are talent înăscut de povestitor, dublat de o imaginație distributivă și debordantă, menită să se adapteze din mers labirintului sufletesc creat. Romanele ei de până acum sunt ca niște râuri care se tot adună spre un fluviu, care să se adune în Mare, Marea capodoperă.

Fiecare dintre romanele sale este menită să susțină un soclu pe care se așază, desigur, simbolic, această reprezentantă de seamă a prozei românești contemporane, în buna tradiție a unor înaintașe precum Cella Serghi, Ioana Postelnicu ori Hortensia Papadat-Bengescu.

Lectura, plăcere sau angajare socială?

Ofelia MARIAN

Baia Mare

Este o dilemă, mai ales pentru noi, cei care am trăit în comunism, când orice era verificat, în detaliu, înainte de a merge către publicul larg. Au fost multe frustrări, mai ales pentru cititorii împătimiți și cugetele mai liberale. Am căutat, cu freneză, mai ales în deceniul 8 al secolului XX, cărți subversive care oglindeau realitatea adevărată, făcând mereu eforturi de a înțelege ce înseamnă cu adevărat literatura angajată.

După 1990, în România postcomunistă s-a publicat mult, lipsa cenzurii (și mai ales a autocenzurii ce ține de bunul-simț) lăsând frâu liber imaginației și subiectelor tabu până în 1989. Dacă e bine sau rău va spune istoria, peste câțiva ani. Cert este că, indiferent de perioada în care au fost scrise, cărțile „nu ne pot salva de la moarte, dar ele ne pot ajuta să trăim și, mai ales, să trăim cu speranță...”¹, așa cum bine observă Azar Nafisi în cea mai recentă carte a sa.

Născută în Iran, la 1 decembrie 1948, Azar Nafisi este fiica lui Ahmad Nafisi, fost primar al Teheranului și a Nezhatei Nafisi, una dintre primele femei care au fost alese în parlamentul iranian. La vârsta de 13 ani a fost trimisă să-și urmeze studiile în Lancaster, Anglia. Ultimul an de liceu l-a făcut în S.U.A., unde a obținut și titlul de doctor în domeniul literaturii engleze și americane la Universitatea din Oklahoma. S-a întors în Iran, în 1979, unde a fost profesoară de literatură engleză la Universitatea din Teheran, dar după doi ani este înlăturată pentru că a refuzat să poarte vâl. Este repusă în drepturi în 1987. Viața sa, plină de frustrări (asistase, la un moment dat, la arestarea tatălui său, fusese marginalizată în carieră), nu a descurajat-o însă. Renunță la activitatea didactică publică, dar, în schimb, colaborează cu șapte dintre cele mai bune studențe ale sale, în secret, la întâlniri regulate la ea acasă. Ele au studiat împreună opere literare considerate controversate sau „periculoase” de către cercurile conducătoare fundamentaliste iraniene. Printre ele sunt romanele: *Lolita*, *Doamna Bovary*, *Marele Gatsby*, precum și cele scrise de Henry James și Jane Austen, încercând să le înțeleagă și să le interpreteze dintr-o perspectivă iraniană modernă. În 1997 s-a reîntors în S.U.A., unde era deja recunoscută pentru apărarea intelectualilor iranieni, a tineretului și, în special, a tinerelor femei confruntate cu măsurile de reprimare de sub regimul ayatollahilor. Odată cu stabilirea definitivă în S.U.A., vocea ei se face tot mai auzită prin cărțile sale,

trei dintre ele fiind traduse și în România: *Citind Lolita în Teheran*, *Lucruri nespuse* și *Citește periculos: puterea subversivă a literaturii în vremuri tulburi*.

Apărută recent la Editura Polirom din Iași, *Citește periculos: puterea subversivă a literaturii în vremuri tulburi* este un ansamblu de 5 scrisori imaginare adresate tatălui (mort în 2004) și un *Apendice. Scrisoarea tatălui meu către Lyndon B. Johnson*, acesta din urmă fiind un adevărat îndreptar pentru un politician onest, adresat, fără menajamente și într-un spirit justițiar admirabil, atât politicianului oriental, cât și celui occidental.

Scrisă cu elan, dar și cu suferință, cartea, departe de a condamna, dă exemple de autori al

cărora țel nu pare a fi popularitatea, ci, mai degrabă, atitudinea socială. Ei sunt: Salman Rushdie, Platon, Ray Bradbury, Zora Neale Hurston, Toni Morrison, David Grossman, Elliot Ackerman, Elias Khoury, Margaret Atwood, James Baldwin și Ta-Nehisi Coates.

¹ Nafisi, Azar, *Citește periculos: puterea subversivă a literaturii în vremuri tulburi*, Iași, Editura Polirom, 2022, p. 215.

Lectura cărții, deloc comodă, „vorbește” despre adevăratul mesaj al *Versetelor satanice*, al cunoscutului scriitor britanic de origine indiană, despre curajul întrebării stârnite în *Republica* lui Platon: este întotdeauna mai bine să fii drept decât nedrept? Dilema generează o serie de comentarii și divagații pe marginea situației politice și economice din S.U.A. din timpul președinției lui Donald Trump, omul care a căutat să-și „amețească” poporul cu sloganuri populiste. Citind considerațiile asupra perioadei trumpiste, gândul ne duce către scriitorul american Ray Bradbury, care, în cunoscutul roman distopic *Fahrenheit 451*, descrie o societate în care valorile sunt răsturnate: statul interzice cititul și legiferează arderea cărților, iar cetățenii trăiesc într-o totală ignoranță indusă de droguri și de știrile din mass-media, fiind distruși, astfel, prin metodele cele mai perfide.

„Navigând” în areale geografice diferite, odată cu autorii prezenți, Azar Nafisi propune dezbatere pe tema emancipării femeii (Margaret Atwood – Canada), a rasismului (Zora Neale Hurston, Toni Morrison, James Baldwin, Ta-Nehisi Coates – S.U.A.) sau a tulburării provocate de moartea celor dragi în războaie (cazul scriitorului israelian David Grossman, care și-a pierdut fiul în conflictul israelo-palestinian). Nu mai puțin emoționante par a fi lecturile din scriitorul libanez Elias Khoury, cel care a dat o nouă dimensiune momentului modernist și a cărui pledoarie pentru drepturile palestinienilor trebuie amintită mereu, sau ale scriitorului american Elliot Ackerman, care, la un moment dat, participând la diverse misiuni militare în Irak și Afganistan (deci la războaie care nu s-au desfășurat pe teritoriul S.U.A.) a fost pradă unui adevărat conflict interior cauzat de situația în care ești obligat să participi la război și dilema dintre a-ți face meseria și a-ți servi țara.

Nume mai mult sau mai puțin sonore în rândul publicului larg, alegerea lor a fost făcută mai degrabă pentru mesajul transmis decât pentru efectele stilistice ale cărților, cu argumentul că „lectura nu duce neapărat la acțiune politică directă, dar încurajează o mentalitate în care îți pui întrebări și te îndoiiești, care nu se mulțumește cu establishmentul sau cu cele consacrate”². Alegându-și cu grijă autorii despre care consideră că are ceva important de spus, autoarea pledează, în primul rând, pentru ideea de democrație și iubirea de țară, pentru stăpînire frustrărilor de orice fel. Convinsă fiind că dezbaterea pe marginea acestor cărți va da rod, înfățișează cititorului subiecte stringente propuse cu multă patimă, chiar dacă e conștientă că un scriitor poate tulbura pacea semenilor săi.

Scrise la bucurie sau deprimare, într-o țară în care goana după consum robotizează oamenii, dar cu amintirea țării natale în suflet, scrisorile nu sunt altceva decât imagini existențiale a două lumi diferite, care demonstrează că tot ce e omenesc nu e *perfect*, ci *perfectibil* și că „mecanismele opresiunii sunt, în esență, aceleași, cu toate că diferă mult în ceea ce privește gradul și forma: victima este definită ca fiind o persoană diferită și străină și, prin urmare, periculoasă”³.

Citind cartea acum, în plină libertate, la anii maturității, realizez cât e de important să nu ne lăsăm pradă ignoranței, ci să avem curajul, chiar în clipele de relaxare, să încercăm să pătrundem, prin cărți, în lumi în care realitatea nu e doar un vis frumos și de fapt irealizabil, căci realitatea nu poate fi înlocuită de vise și minciuni (oricât am vrea să o cosmetizăm) ca să trăim liniștiți. Parcurgând cu atenție, filă cu filă, volumul, mi-am dat seama cât de multă dreptate are autoarea când afirmă, în concluzii: „Când vine vorba despre libertate, scriitorii și cititorii se reunesc într-un singur glas, deoarece libertatea unuia o garantează pe a celui alt”⁴. Trăirea empatiei face, cu siguranță, actul de lectură plăcut, în ciuda tuturor episoadelor incomode și triste ale multor cărți, ceea ce poate genera o anume relație, optimistă, dintre cititori și scriitorii care nu scriu pentru succese efemere.

Așadar, chiar dacă îndemnul de a citi literatură angajată, în România, pe unii cititori mai tineri îi poate plictisi, pentru că nu cunosc niște lucruri din comunism și din alte dictaturi, fiind fascinați doar de mirajul Occidentului, iar pe unii cititori mai vârstnici, cărora le-a priit comunismul fără să-i observe părțile urâte, nu-i interesează ce se întâmplă dincolo de propria ogradă, îi îndemn, și pe unii și pe ceilalți, să aibă încredința și răbdarea de a citi această carte pentru că aici vor găsi, pe lângă ideile enunțate mai sus, gânduri din ciudata pandemie de Coronavirus, despre S.U.A. trumpistă și intolerantă față de negri, despre Iranul care, din splendoarea vechii Persii, a ajuns o țară în care conservatorismul islamic face ravagii.

² *Ibidem*, p. 17.

³ *Ibidem*, p. 185.

⁴ *Ibidem*, p. 217.

Ion Dinvale și poezia interspațiilor

Dr. Mihai BOTEZ-STÎNCARU

Piatra-Neamț

Ceea ce surprinde la lectura poemelor scriitorului buhusean Ion Dinvale și îi conferă identitate inconfundabilă este anvergura inspirației, una realmente insolită. Toate cele șapte volume de versuri de până acum, de factură, atât clasică, în diverse registre prozodice, cât și modernistă, în alternanțe dictate de scheme metrice adecvate temelor convocate și ilustrate poetic, ne aduc în prezență un univers și un imaginar poetic de largă respirație. Autorul, cu o pregătire profesională de filosof, extrapolează în poezie reverberații din sfera de preocupări ale omului de cultură care privește și analizează lumea și omul situat într-un observator elevat, ceea ce îi permite proiecții pe spații largi, atât geografice, istorice, cât, mai cu seamă, sapiențiale. Fruntariile astfel dezgrădite îi permit să scruteze arii largi de investigație pe sfera a cel puțin două continente, cele care au dat culturii mondiale roadele cele mai reprezentative.

De la înfocata Ninive orientală și anticele cetăți Sodoma și Gomora, până la austeră abație jansenistă de la Port-Royal des Champs (cea pe care Ludovic al XIV-lea a poruncit să fie rasă de pe fața pământului pentru a i se pulveriza la propriu spiritul radicalizat teologic, dar și avântat cultural, care a făcut posibilă ivirea miraculoasă a unui Pascal și a unui Racine, precum și a altor savanți și gânditori de marcă), privirea interogativă a celui ce revizitează locuri și efecte reverberante mai puțin dezvăluite în mersul civilizației umane înseși călătorește iscoditoare sau poposește cu diligența albinei ce-și caută nutrimenul în cele mai nebanuite flori. Din acest punct de vedere, aș îndrăzni să-l alătur pe condeierul moldovean dintr-un loc aproape eclipsat de pe Terra cu marele călător planetar (la propriu) și care i-a celebrat în imne poetice cu falduri largi și ceremonioase mărețiile polivalente: Saint-John Perse. Numai că o precizare se impune pentru a stabili și diferențierile de rigoare, autorul român manifestându-se mai curând ca un reflexiv febricitat, zăbovind în popasurile sale terestre, mitice sau istorice, pentru a interoga în stanțe ideatice o problematică perenă a umanului. Expedițiile sale pe arii extinse, cu intersecții de genul celor einsteiniene (timp/spațiu, cristalizate în *evenimente*, în cazul de față *poeme*), nu-l îndepărtează și de propriul sine, ci, dimpotrivă, fiecare ieșire „anabazică” cuprinde în ea proiectul „catabazic” corespunzător, ca să mă folosesc de termenii poetului francez menționat.

În cele ce urmează, mă voi ocupa succint de ultimul volum de poezii ieșit pe piața literară: *La apa Vavilonului*, Bacău, Editura „Ateneul scriitorilor”, 2021, cu o prefață de poetul Th. George Calcan. În prelungirea celor menționate mai sus, vedem cum încă din lexicul din care se alcătuieste titlul, poetul campează unul din „exotismele” sale cu care ne-a obișnuit din precedentele scrieri. Referința nu este atât una geografică, cât una intertextuală și simbolică totodată, făcând trimitere la o jelanie consemnată psaltic în Vechiul Testament ebraic și amintind de robia unei nații întregi de parte de hotarele patriei și suspinând după starea de libertate pierdută și cu nădejdea că Dumnezeu îi va slobozi pe toți cei îndurerați, robiți și surghiuniți și-i va restaura în vechile lor fruntarii de baștină. Cum se cunoaște din referatul biblic, Dumnezeu îngăduise această silnicie, precum și cea precedentă, faraonică, pentru a înmuia cerbicia neamului ales, dar „îndărătnic” și prea ușor dispus a nu se achita de poruncile primite prin profetul Moise... Convocând *in absentia* această stare, poetul se folosește de parangonul referențial pentru a insti-

tui un cadru dezvoltărilor sale poematice, dar și motivația de a pune într-o paralelă starea actuală a trăitorilor unui popor contemporan, nu mai puțin afectat de aflicțiuni similare, împilat atât în propria țară, cât și silit a-și lua de nevoie lumea-n cap pe la porți străine, dintre care el însuși se erijează ca reprezentant și „sămădău”.

Din gentilețe față de cititor, el nu va arbora toga cernită a jelaniilor, nici alura ieremiadică, ci caută să facă și „haz de necaz/nehaz”, cum îi stă bine românului hârșit de năcăfalele istoriei naționale. Încă din poemul-uvertură, intitulat *Întâmpinare*, anticipând că cititorii săi vor fi proveniți tot din tagma scriitoricească, el îi pofteste, pe un ton villonesc, la un festin de austeritate (*Nu-s icre moi, nici băuturi alese,/ Ci totul e pe sponci... după buget!*), însă care are măcar contraponderea în a fi „bio/fără arsenic, plumb sau crom ca aditivi!...”. Însă, în afara unor note șugubețe, cu scopul de a mai șterge din cătrăneala situației în care se privește și ne privește, domină abordarea sobră, meditativă, dar și stoică a stării general aprehendate. „Vavilonul” național nu e doar unul de circumstanță, martor acvatic al unei suferințe de genul unei penitențe cu sfârșit fericit, ci unul mult mai grav, de durată și probabil fără puțința unei izbăviri la termen fixat de vreo pronie cerească:

*De mii de ani șezum și plânsum
Pe malurile-acestui râu
Cu apă neagră, putred curgătoare
De zeci de veacuri, multele blesteme
Făcut-au să exalte din adâncuri
Miasme grele, bolgii cătrănite...
— tărâm, loc de supliciu și coșmar,
de silnicii și disperări cu pecefi întărite —
Întunecata undă târăște în aval
Cu veșnicu-i cinism, și cruci, și oseminte...
Și-un lung probod, un plâns încremenit,
Zăgăzuiesc lumina aducerii aminte...*

O viziune apocaliptică tinde a se cuibări în imaginarul său, proiectându-l coșmaresc spre anti-pozi, loc al extincției violente, *chu d'un désastre obscur*¹, cum spunea Mallarmé:

*Genunea, de-astă dată, i-aici la „purtător”,
Iar marelui sinistru și clipelor nebune
În van încerci să afli răspuns lămuritor...
În jur frământ, abis, sfărâmaturi, vâltoare...
De-a pururi prăpădite sextant, busole, hărți;
Aproape-i naufragiul!... („Pe undeva, în largul întinsei Patagonii”).*

În această lume debusolată, în care pare a se consuma divorțul final dintre ea și neamul omenesc, poetul își caută repere între semnele de hotar culturale, spirite resimțite ca afine întru simțire și moduri de reacție față de perturbațiile ce precipită totul spre un iminent sfârșit, indiferent de felul în care este receptat sau metaforizat. Uneori această ipostază pare sugerată de o parabolă a lui José Saramago, *Eseu despre orbire*, pe urmele celebrei alegorii descrise de Bruegel cel Bătrân:

*Nimic nu ni se-arată, ci totul ni se-ascunde!...
Strângând cu disperare pulpana celuiilalt,
Venim de nicăieri și mergem spre niciunde
Sub crunta nepăsare a Cerului Înalt...
Mai băjbăim în stânga, mai băjbăim în dreapta,
Pururi flămânzi, desculți, cu tălpile crăpate,
Străbatem în tăcere și din eternitate
Înfernul disperării concentrice-i cercuri... („Noi, orbii, noi cortegiul lui Bruegel cel Bătrân”).*

Mișcării care-l poartă cu sprinteneală spre locurile fierbinți ale începutului de sfârșit îi succed înțepeniri în alte puncte critice din care, în momente când timpul pare a încremeni, poetul nu face altceva decât să „ia act cu detașare”:

*Vecinătăți, contururi tăcute, estompate,
Înțelenesc sub lună, sub rațele-i fanate,*

¹ Căzut dintr-un obscur dezastru (fr.).

*Și-acest neverosimil și straniu peisaj
 Arar se înfioară de-al timpului siaj. (...)
 În șah etern, cu mat, în ultimele runde,
 De-o resemnare blândă fînța-mi se pătrunde
 Și sub a ei povară, conced să mă înclin:
 A dăinui ca tremur, ca freamăt, ca suspin. („Iau act cu detașare”).*

Căutării de sensuri, care în vălmășagul lumii își pierd puterea identificatoare de realități și deslășirea de incertitudini, poetul le contrapune prospecțiuni în moștenirea de noime din care ni-s alcătuite, cultural, capacitatea de orientare și discernerea necesară clarificărilor și situării în ceva dătător de teme și de semnificație. Dar și acolo, în tainița minții, s-a insinuat eroziunea, discontinuitatea:

*Pe-a minții pânză, vechi hieroglîfe,
 Aproape șterse, abia se mai străvăd;
 Poncifuri multe, multe apocrife
 Scăpate, prin minune, de-al timpului prăpăd
 Penumbra sunt!... („Penumbra sunt”).*

Peisajului mental încețoșat îi corespunde, în planul lumii socotite reale, o indistinție de același ordin, în care reperele fie au dispărut cu totul, fie se joacă de-a baba-oarba cu nevoia umană, acută, de cartografiere certă a noimelor:

*Peste tot se ițește, se întretaie
 Un spectru de linii obscur,
 Nedeslășite urme, făgașe lungi de ploaie...
 Trudit și contrariat, te oprești, te repliezi,
 Și, amuțit pe buze, cuvântul sângerează... („Cu răsuflarea întretăiată...”).*

Într-o astfel de lume supusă dărpănării, înaintării doar spre propria-i disoluție, doar *flash-uri* nostalgice mai consună cu oftatul, de eminesciană pomenire, după o luminoasă, dar apusă epocă aurită de stenice prezențe mitice:

***Trecut-au anii** peste noi, bătrâne lector,
 Și nu mai dăm precum Abile și cu Hector,
 Sub zidurile Troiei încrâncenate lupte:
 Ni-s scuturile sparte și săbiile rupte.
 Din **norii lungi** ce își târăsc **pe șesuri** trena,
 Nu mai descind Apollo, cu Ares și Athena,
 Triumviratul volnic să-nceapă și să-ncheie,
 Cu-augusta lor prezență, măreața epopee... („**Trecut-au anii...**”).*

Doar butaforic poetul se mai imaginează învăscut cu *armura grea, cu sulita și spada/ Și coiful de temut al altor vremuri*, pe care le-ar dori resuscitate din pulberile arhaice spre a propune un parangon stenic de-căderii epocii sale. Doar cu închipuirea și cu nefirești proiecții de suflet își mai inaugurează el o „anastazie” pe măsura aspirațiilor scăpate din hamurile strepezitei realități în care îi e dat să viețuiască:

*În seri târzii de toamnă, când timpul stând la pândă,
 Anticipează, cinic, haîna lui izbândă;
 Exultă, jubilează și îmi rânjește-n față,
 Că într-o-ndepărtată, într-o străină viață,
 Cuvântului, visam mult preasmerit, cucernic,
 Ori sacerdot să-i fiu, ori mare vistiernic... („Sunt seri târzii de toamnă...”).*

Prezentul volum de poezii, care ar merita cu prisosință un loc printre cărțile de referință ale genului și ale anului său de apariție editorială, este unul generos în teme și idei nu doar literare, ci și culturale în sensul elevat al termenului, și ar necesita o explorare mai extinsă în articulațiile sale polivalente. Sper ca alte priviri analitice să le evidentieze și să le aducă la cunoștința publicului iubitor de noutăți poetice vrednice de luat în seamă. Cartea se citește cu plăcere și se recitește cu încântare, fiind o reușită și matură perindare artistică în tovărășia cuvântului slujit cu talent și măiestrie. Cu acest „echipament” poetic viguros, Ion Dinvala a mai urcat o treaptă spre culmi din care vizibilitatea sa devine una de neocolit.

Basarabia și Eminescu în viziunea lui Adrian Dinu Rachieru

Dr. Tudor NEDELCEA

Craiova

Mărturisesc: de multă vreme voiam să scriu despre Adrian Dinu Rachieru, o personalitate marcantă a culturii contemporane, un autor de cărți profunde, dar și un mare caracter, calitate tot mai rară în zilele pe care le trăim cu stoicism. El face parte din acea categorie de intelectuali rasați (Theodor Codreanu, Mircea Popa, Zenovie Cârlogea, Viorel Dinescu etc.) care „tac și fac”, îmbogățind cultura română cu lucrări fundamentale. Dacă nu-i vedem în prim-planul vieții culturale (la TV sau presa literară centrală) se datorează doar faptului că sunt trăitori în provincie; în București, într-adevăr, soarele răsare pentru toți românii de pretutindeni, dar între aceștia sunt și mulți mediocri și agresivi.

Bucovinean de sorginte (satul Soloneț, județul Suceava), Adrian Dinu Rachieru s-a născut la 15 septembrie 1949 în familia învățătorilor Felicia și Ioan. În satul natal începe școala primară, la Suceava termină Liceul „Ștefan cel Mare”, iar la Universitatea din București urmează Facultatea de Filosofie, Secția sociologie, unde-și susține și doctoratul în sociologie cu teza *Postmodernism românesc și circulația elitelor în context postdecembrist* (1999), sub coordonarea prof. I. Mihăilescu. Stabilat la Timișoara, activează ca sociolog, cercetător științific, inspector-șef la Inspectoratul pentru Cultură, consilier editorial la Editura Augusta și prodecan și profesor universitar la Facultatea de Jurnalistică a Universității „Tibiscus” (din 1995). A debutat revuistic în 1973 (la *Viitorul social*) și editorial cu volumul *Orizontul lecturii* (1983). Au urmat peste 30 de volume: *Vocația sintezei. Eseuri asupra spiritualității românești* (1985); *Pe urmele lui Liviu Rebreanu* (1986); *Cele două Români?* (1993); *Scritorul și umbra. Esen despre proza lui Sorin Titel* (1995); *Marin Preda. Omul utopic* (1996); *Liviu Rebreanu. Utopia erotică* (1997); *Elitism și postmodernism* (1999); *Bătălia pentru Basarabia* (două cărți, 2000, 2002); *Alternativa Marino* (2002); *Legea conservării scaunului* (vol. 1-2, 2002, 2004); *Globalizare și cultura media* (2003); *Nichita Stănescu – un idol fals?* (2006); *Mc Lumea și cultura publicitară* (2008); *Eminescu după Eminescu. Texte și contexte* (2009); *Despărțirea de Eminescu?* (2012); *Ion Creangă. Spectacolul disimulării* (2012); *13 prozători de ieri* (2013); *Con-vietuirea cu Eminescu* (2013); *O întâlnire mirabilă* (2013); *Literatură și ideologie* (2013); *Generația orfelină* (2014); *Elemente de antropologie socială* (2015); *Romanul politic și pactul național* (vol. 1-2, 2015, 2018); *Polemici de tranziție* (2019); *Cercul doclinian* (2020); *Politică și canon literar* (vol. 1-2, 2020, 2021) și *Voci din exil* (sub tipar).

A făcut/face parte din colegii redacționale sau a colaborat/colaborează la reviste de prestigiu: *Convorbiri literare*, *Bucovina literară*, *Rostirea românească*, *Limba română* și *Metaliteratură* (Chișinău), *Glasul Bucovinei*, *Oglinda literară*, *Tibiscus*, *Contemporanul*, *Luceafărul*, *Astra*, *Orizont*, *Tribuna*, *Suplimentul literar al Scânteii tineretului*, *Ateneu*, *Viața românească*, *Adevărul literar și artistic* etc.

A fost primit în Uniunea Scriitorilor Români, filiala Bacău, în 2009, după 14 cărți publicate (!), după o tentativă nereușită la filiala Iași a USR, pentru că filiala timișoreană a USR nu l-a vrut, așa cum s-a întâmplat și la alte case.

Prodigioasa sa activitate literară a fost distinsă cu Ordinul Național în grad de Cavaler (2002), dar și cu numeroase premii ale revistelor *Luceafărul* (1982), *Lumina* (2007), premiul pentru critică (2002, Franța), premiul „Toamna Bacoviană” (2016), „G. Bacovia” (2021) etc. Basarabia l-a onorat pe merit, cu premiile „Nichita Stănescu” (2006), premiul Uniunii Scriitorilor din R. Moldova (2012), „Gr. Vieru” (2013), medalia „Eminescu” (2016, 2021), medalia „D. Cantemir” a Academiei de Științe (2012), Academia Română acordându-i premiul „Titu Maiorescu” pentru volumul *Generația orfelină* (2014) etc.

Îmbinând benefic sociologia cu știința literaturii, Adrian Dinu Rachieru demonstrează, cu argumente irefutabile, că relația dintre *Politică și canon literar* (cum își intitulează recenta carte) este dintotdeauna „tensionată și vicioasă”; în condițiile în care „nu suportă violul ideologic al unor regimuri totalitare, cu rol castrator, împiedicând o evoluție naturală și o respirație normală, îmbracă, inevitabil, un caracter antagonic, latent sau manifest, de la servilism la o poziție fătășă, de la creația oportunistă, șablonardă, «de comandă», cu notorietăți gonflate, la cea neaservită, repliată într-o imanență sieși suficientă”.

Om al cetății, Adrian Dinu Rachieru își exprimă opiniile deschis și pertinent în probleme care vizează societatea românească contemporană. Iată, de pildă, cum comentează „aglomerația din decembrie '89” (Mircea Dinescu), speranța și efectele ei postdecembriste: „Ca toată lumea, am avut mari speranțe,

drogându-ne cu iluzii. Și cu o euforie temătoare, fără a bănuî, totuși, jaful național; sau că vom deveni, cu o «viteză istorică», o biată colonie la periferia estică a Europei, acceptând iresponsabil acest statut».

Așijderea, „problema basarabească” rămâne foarte delicată și sensibilă; ca bucovinean, cunoscând în profunzime realitățile acestei provincii românești, care și-a luat numele de la celebra familie oltenească a Basarabilor (vezi G. Coșbuc, *Din Țara Basarabilor*, București, 1901; „Fericită ești, tu, Oltenie, Țară a Basarabilor. [...] În pământul tău a căzut din stejarul Romei cea mai sănătoasă ghindă și din aceasta a ieșit stejarul Basarabilor, care și-a întins ramurile cu încetul peste întreaga țară românească”). Despre acest ținut istoric, zbu-ciumat de istorie, Adrian Dinu Rachieru a scris numeroase cărți (vezi bibliografia scrierilor sale), s-a pronunțat cu diverse prilejuri. Problema/problematica basarabească este analizată într-un context geopolitic vitreg, sesizând „nepragmatismul” decidenților politici de la București și Chișinău, o strategie duplicitară, doar „spațiul cultural comun” părând rezonabil și realizabil, chiar realizat prin noua școală basarabească (Grigore Vieru, N. Dabija, Leonida Lari, Eugen Coșeriu, D. Matcovschi etc., dulcea povară a românismului rămânând doar pe umerii lui Mihai Cimpoi, Valeriu Matei și Eugen Doga).

Ideea Unirii (reîntregirii) Basarabiei și Bucovinei cu Țara Mamă, adică repetarea mărețului act din 1918, este firească, ca și în cazul Germaniei, „îndreptând un rapt istoric”, idee îndelung mocnită care frământă toată suflarea românească și care „a căpătat chiar o turnură polemică”. Autorul le cere acestor decidenți de pe ambele maluri ale Prutului „înțelepciunea politică”, atât „unioniștilor imediați”, cât celor „moderați”. Un alt adevăr scoate la iveală A.D. Rachieru: „Lumea nu cunoaște adevărul despre Basarabia” sau îl cunoaște contorsionat, deformat, lacunar sau chiar inexact în cazul românofobiei. Pericolul pentru adevăr nu este minciuna, care poate fi ușor demontată cu argumente, ci *plauzibilul*. E plauzibil ca locuitorii acelei provincii românești înstrăinate să nu-și dorească reîntregirea; e posibil ca românii din Țară să nu-i primească cu brațele deschise; e plauzibil ca românii basarabeni să fie atrași mai mult de Moscova decât de București etc. Plauzibilitatea „prelungeste o confuzie tragică, hrănind o conștiință schizoidă”, zice autorul.

Limba „moldovenească”, poporul „moldovenesc” sunt o invenție stalinistă (vezi V. Bahnaru, *Calvarul limbii române în timpul dominației sovietice*, Chișinău, 2015) și ea stăruie încă în mentalul colectiv al basarabenilor și bucovinenilor. Este o armă politică spre a-i diviza pe români (în Serbia s-a inventat limba „vlahă”(?)).

Adrian Dinu Rachieru elaborează nu numai o radiografie obiectivă a *Bătăliei pentru Basarabia*, ci oferă și soluții realiste, pragmatice, sociologul întâlnindu-se pe acest teren cu istoricul și criticul literar. Plecând de la constatarea că existența unei Moldove independente este „o aberație istorică”, unirea (reîntregirea) este „inevitabilă, dar cere răbdare și pregătire prin reîntregirea culturală și economică”, iar dacă „România va oferi o alternativă (lepădându-se, întâi, de cirul politic și marasmul moral), ea va deveni atractivă”, cu o condiție juridică: „reîntregirea, știe oricine, trebuie cerută la Chișinău”. Într-o incitantă convorbire cu Mihai Cimpoi, A.D. Rachieru reiterează această idee: „Românizarea Basarabiei, după o îndelungată navetă istorică (fiind, pe rând, moldovenească, rusească, românească, sovietică și «independentă») mi se pare posibilă”. Și aici se cere o condiție: „Doamne, românește-i pe români!”, cum grăit-a, la doar patru ani, nepoata marelui basarabean-oltean Adrian Păunescu, Alexandra Păunescu-Șerban, fiica Anei Maria Păunescu.

Adrian Dinu Rachieru are un aliat de nădejde: pe „românul absolut” (Petre Țuțea) Mihai Eminescu, cu care, ne sfătuia C. Noica, trebuie să „con-viețuim”, adică „să ne așezăm în răspundere”. A.D. Rachieru i-a ascultat sfatul și a scris, în 2013, *Con-viețuirea cu Eminescu*, după ce anterior publicase *Eminescu după Eminescu: texte și contexte* (2009) și *Despărțirea de Eminescu* (2012).

„Teoreticianul prin excelență al naționalismului românesc” (Mircea Eliade), Eminescu a fost nu numai Poetul Național (sintagmă care supără pe unii *corecți politici*), dar și un mare istoric, cum l-a numit N. Iorga („stăpâna cu desăvârșire cunoștința trecutului românesc și era perfect inițiat în istoria universală; ni-meni din generația lui n-a avut în acest grad instinctul adevăratului înțeles al istoriei”¹). În sensul intuit de N. Iorga, Eminescu a acordat problematicei Basarabiei o importanță deosebită, elaborând un studiu științific în adevăratul sens al cuvântului, intitulat *Basarabia*, publicat în ziarul *Timpul* în 3-14 martie 1878.

A.D. Rachieru scrie tranșant: „Regăsirea națională a românilor basarabeni a fost posibilă prin Eminescu”, întrucât „pentru Eminescu, Basarabia însemna un nume care «țipă sub condeiele rusești»”, de aici și protestul vehement, dar argumentat al Poetului Național (care n-a găsit sprijinul necesar suficient al patronilor ziarului), cu „documentele în mână”, demonstrând dreptul nostru istoric asupra acestei provincii, întrucât „e bucată din patria noastră străveche”, e pământ „cucerit cu plugul”, ceea ce înseamnă „misiunea noastră istorică”.

În studiul „Eminescu și Basarabia” din volumul *Bătălia pentru Basarabia*, A.D. Rachieru sesizează corect că Eminescu a fost trimis la Florești (Gorj), în vara anului 1878, nu într-o vacanță, ci pentru că devenise

¹ Vezi Tudor Nedelcea, *Eminescu*, Editura Academiei Române, București, 2020.

periculos chiar și printre conservatori. Într-un articol prea puțin citit și citat, Eminescu își exprimă clar opțiunea politică: „Credem că destul am vorbit despre liberalismul nostru adevărat și sincer. [...] Suntem deci liberali în puterea cuvântului, dar nu înțelegem ca cineva, exploatând idei liberale, amăgind mulțimea, promițându-i munți de aur și râuri de lapte fără muncă, să ajungă în fine a exploata acea mulțime chiar și a o conduce din rău în mai rău” (*Timpul*, IV, nr. 5, 9 ianuarie 1879, p. 1; vezi și Alexandra Olivia Nedelcea, *Eminescu, economistul*, Craiova, Fundația Scrisul românesc, 2000). Adevăr care a străbătut anii până azi.

Ideea de a-l studia pe Eminescu doar ca poet a fost creionată de controversatul Gr. Ventura chiar la înmormântarea lui Eminescu și ea a străbătut ca un fir negru întreg spațiul românesc până în zilele noastre, până la N. Manolescu (poate nu știa că și Eminescu era liberal!?) și la *dilematici*. Eminescu este deosebit de periculos și azi, spre disperarea incorecților politici: „Dreptul de a fi numai poet cenzurează nepermis un continent mirabil, aneantizând proză și, îndeosebi proza politică (gazetăria)”, afirmă cu deplin temei A.D. Rachieru, care interpretează obiectiv rolul Eminescului în „regăsirea ontologică”, cum se exprima M. Cimpoi, a românismului basarabean. Moldovenismul, curent promovat și stimulat de Moscova, a găsit, cu asupra de măsură, în replică „certitudinea identității tocmai în eminescianism”, întrucât „pentru spațiul basarabean, eminescianismul a însemnat chiar românismul salvator”.

Eminescu și Ștefan cel Mare deveniseră pentru românul basarabean aflat în *turbinca* lui Ivan, cum sugerează Ion Creangă, icoane sfinte, păstrătoare de tradiții și speranțe îndreptățite. Tocmai de aceea, Grigore Vieru cerea elitei românești de la București să nu-i mai critice (până la desființare) pe acești stâlpi ai credinței strămoșești și românismului, pentru că asemenea texte inepte sunt preluate de anumite ziare și reviste din Chișinău și redată ca poziție oficială a „oficialilor” bucureșteni. Antieminescianismul are o notă pur politică, care este vehiculată în vremuri tulburi (europarlamentarul Cristian Preda a scris, dar n-a demonstrat, că Eminescu este „nul”, iar H.-R. Patapievici că este „cadavrul din debara” de care trebuie să ne lepădăm; nu întâmplător acest „filosof” a primit recent premiul „Petőfi”).

„Din păcate, scrie A.D. Rachieru, România ca «țară dilematică», fără aderența la tendința eminesciană întârzie să facă din Eminescu un «mit lucrător»”. Autorul studiului „Eminescu și Basarabia” („avangarda românismului cultural”), „ne învață, ca o somație istorică, să uităm umilința și ploconirea pentru a ne rosti în deplinătate ființa națională”, destinul Basarabiei fiind „misia noastră istorică”. Multă dreptate are Adrian Dinu Rachieru în analiza raportului indestructibil Eminescu-Basarabia.

Din același volum, *Bătălia pentru Basarabia*, remarcăm studiul „Mihai Eminescu – doctrina naționalismului organic”, o reală contribuție eminescologică. Citând iluștri intelectuali români (Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Rădulescu-Motru, Ștefan Zeletin, Eugen Simion, Nichita Stănescu, Andrei Pleșu, Constantin Noica, Mihai Ungheanu, Ilie Bădescu, Constantin Cubleşan etc.), A.D. Rachieru sintetizează idei de maximă importanță pentru istoria și cultura română: „Iradierea ideologică n-a împiedicat regenerarea românismului” (adevărat miracol basarabean); „Cei pierduți în diaspora se leapădă grabnic de românitate (sunt, desigur și excepții)”, ajungându-se chiar la cultivarea antiromânismului, la pierderea identității; „Ideea Eminescu (pentru care pleda Blaga) este chiar ideea națională. Un legitimism de ordin divin, transfigurând matricea noastră stilistică”, un „românism sublimat” în opoziție cu „românismul caricat” reprezentat de I.L. Caragiale, autorul remarcând că „s-ar părea că îl iubim creștinește pe Eminescu și îl urmărim cu voioșie pe Caragiale” etc., etc.

Pertinent observator al vieții literare din cele două provincii românești înstrăinate, criticul literar A.D. Rachieru publică două valoroase și necesare volume: *Poeți din Bucovina* (1996, 546 p.): G. Antonescu, I. Beldeanu, Gr. C. Bostan, Eusebiu Camilar, Paul Celan, L. Costin, I. Cozmei, G. Damian, Nichita Danilov, I. Drăgușeanu, Ion Filipciuc, Lorin Fortuna, Eugen Frunză, Simion Gociu, Șt. Gruia, Șt. Hostiuc, C. Hrobar, N. Labiș, V. Levițchi, Mircea Lutic, Modest Morariu, Lucia Olaru Nenati, Platon Pardău, V. Pânzărariu, V. Postecă, N. Prelipceanu, C. Pricop, Petru Rezuș, Cornelia Maria Savu, Victor Săhleanu, N. Spătaru, Mircea Streinu, Arcadie Suceveanu, El. Ștefoi, V. Tărățeanu, N. Tăutu, Șt. Tcaciuc, I. Vatamanu, Dragoș Vicol, Matei Vișniec, G. Voevidca, Ilie Zegrea etc. Adică scriitori din arealul bucovinean, indiferent de granițele staliniste, sârma ghimpată trecând prin ulița mare a satului, cum e cazul localității lui V. Tărățeanu, Sinăuții.

Al doilea volum antologic, *Poeți din Basarabia* (2010, 678 p.), este structurat (aidoma celebrei cărți a lui M. Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*) în capitole sugestive: *Oamenii începutului de veac* (Alexei Mateevici, Pan Halippa, I. Buzdugan); *În aradia interbelică* (Liviu Deleanu, Em. Bucov, N.F. Costenco, G. Meniuc, Olga Vrabie, Liuba Dimitriu, Magda Isanos etc.); *Altă tranzație. Poeți vs. Dinozauri proletcultiști* (Andrei Lupan, Petru Zadnipru, Eug. Coșeriu, V. Levițchi, Agnesa Roșca etc.); *Momentul resurecției. Valul șaișecist* (Vl. Beșleagă, Emil Loteanu, Gr. Vieru, Arhip Cibotaru, Victor Teleucă, I. Vatamanu, Gh. Vodă, Petru Cărare, Anatol Codru, Spiridon Vangheli, D. Matcovschi, Liviu Damian, A. Strâmbeanu, I. Gheorghită etc.); *Promoția «ochiului al treilea». Schimbarea la față a poeziei* (N. Dabija, Leonida Lari, A. Ciocanu, N. Esinencu, Iuli-

an Filip, Vlad Zbârciog, Leo Butnaru, I. Hadârcă, A. Țurcanu etc.); *Reformarea paradigmei* (A. Suceveanu, Leonard Tuchilatu, Nina Josu, Ion Galaicu-Păun, Aura Christi, N. Spătaru, D. Crudu, Gh. Calamanciuc, N. Leahu etc.); *Cei care vin* (Luminița Dumbrăveanu, Steliana Grama, Aurelia Borzin, Doina Dabija etc.). Comentariile și textele sunt precedate de un *Argument* (*Cum citim literatura basarabeană?*) și de un avertisment.

O adevărată istorie a literaturii române din cele două provincii românești, scriitori de notorietate, majoritatea necunoscuți, prea puțini cunoscuți în Țară sau pur și simplu ignorați în „istoriile literaturii române” publicate la București în epoca postdecembristă, de aceea meritul lui Adrian Dinu Rachieru în expunerea acestor scriitori, a evoluției literaturii în acest spațiu („exilul interior”, cum l-a numit M. Cimpoi) este incontestabil și substanțial.

La acuzația unor intelectuali români *corecți politic*, cum că Eminescu era un conservator închistat, îndemnând la întoarcerea la feudalism, îi contrazicem cu însăși vorbele Poetului: „Două serii de idei sunt chemate a agita adânc opinia publică din țară; 1) organizarea muncii agricole; 2) crearea și apărarea muncii industriale; amândouă de o valoare egală chemate a asigura existența națională a statului nostru în contra primejdiilor politice ce pot veni din nord-estul Europei, a cotropirii economice ce poate veni din Apus”. Da, într-adevăr, periculos de actual este Eminescu!

Concluzia lui A.D. Rachieru asupra doctrinei naționalismului organic eminescian este clară: „cinstindu-ne valorile, nu trebuie să vedem în prezența Poetului, întors în sine însuși, un mit tiranic, ci o funcție modelatoare”, pentru că „un popor se definește nu atât prin oamenii săi mari, ci, mai ales, prin felul în care îi recunoaște”.

În celebra colecție a editurii ieșene Junimea, Adrian Dinu Rachieru publică, în 2013, *Con-viețuirea cu Eminescu*, o carte remarcabilă, o contribuție reală la eminescologie. Pus sub un motto semnificativ din Theodor Codreanu: „Despărțirea de Eminescu poate fi treaba personală a fiecărui creator, dar nu a culturii române”, A.D. Rachieru propune o „reîntoarcere la Eminescu”, o „despărțire” fiind imposibilă. El lămurește sintagme precum „centralitatea lui Eminescu” (deranjantă mai ales azi), funcția modelatoare a „ideii Eminescu”, „problema Eminescu” care a creat un război imagologic în cultura română, „asumarea” și „asimilarea”, „monumentalitatea” sa. „Disputat cu febrilitate, așadar, răstălmăcit, recitat, sărbătorit, redus la clișeu, falsificat (conjunctural, de regulă) Eminescu, suportând varii «jocuri de imagine», a fost, de fapt, o victimă”, remarcă autorul. Adulț și contestat de la canonicul Grama până la anonimii de la *Dilema*, Eminescu e un mit lucrător, lucrează în noi și pentru noi; de fapt, cum observă Nichita Stănescu, noi „suntem ai lui”.

Amprenta bucovineană a lui Eminescu este analizată cu armele istoricului literar, punând în discuție aproape toate opiniile pe această temă, iar „dualismul eminescian” (poet-gazetar) duce la unitatea personalității sale, ziaristica fiind „profesiunea potrivită cu structura personalității sale” (D. Vatamaniuc), oferindu-i oportunitatea de a se exprima public în varii domenii: religie, istorie, cultură, limbă, filosofie, sociologie, economie etc., toate aceste preocupări subsumându-se ideii românismului creator.

Este poemul „Luceafărul” o autobiografie, întreabă autorul. Analizând cercul „strâmt” și „sfera hyperionică”, înlăturând „scenariul” lui Brătescu-Voinești, A.D. Rachieru conchide că poemul, deși este și expresia unor experimente nefericite sentimentale, dincolo de cheia alegorică, este unul filosofic („nefericirea generalului de a nu putea prinde ființă aievea” – C. Noica), bazat pe conflictul geniu-lume, geniul fiind „o lume în lume”, cu un cifru nedescifrat, de care „se împiedică” chiar Creatorul.

Pagini însemnate sunt consacrate „cabalei antieminesciene”, din 28 iunie 1883, romanului epistolar Eminescu-Veronica Micle („iubirea poezilor”, „cuplul imposibil”), în urma descoperirii și publicării tezaurului epistolar, în 2000, *Dulcea mea Doamnă/Eminul meu iubit*, corespondența inedită aflată în arhiva familiei Grazziali și Vasile Grigorcea (ediție de Christiana Zarifopol-Illias). Un ultim capitol este consacrat *Rostului arbei*, adică Eminescu și canonul literar românesc, iar la addenda, sub titlul *Încă puțină eminescologie*, Adrian Dinu Rachieru pune în discuție „critica textelor și tehnica edițiilor” (Demostene Russo), remarcând eforturile Doinei Rizea și ale lui Nicolae Georgescu de a realiza ediții Eminescu în ton cu presupusa vrere a lui Eminescu.

Prin prodigioasa sa activitate literară, mai ales prin cărțile despre autorul poeziei *Odă. În metru antic*, Adrian Dinu Rachieru ne-a demonstrat că despărțirea de Eminescu nu este doar contraproductivă, ci și imposibilă, amintind mustrarea lui Nicolae Iorga: pe Eminescu „îl pomenesc mulți, îl studiază câțiva și nu-l urmează nimeni”. Adrian Dinu Rachieru îl considera pe autorul *Scrisorilor* drept mentorul său, iar prin scrierile sale se dovedește, în consens cu C. Noica, demn de Eminescu.

Din cer au căzut trei mere

Editura Humanitas Fiction, București, 2021, 258 p.

Diana FILIP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Citiți acest roman. Este balsam pentru suflet sunt vorbele pe care ni le adresează Ludmila Ulițkaia, una dintre cele mai importante voci ale literaturii contemporane. Nu exagerează cu nimic atât timp cât cartea de față, încă de la prima sa apariție, în anul 2015, la Editura Astrel Imprint, St. Petersburg, Rusia, cu un tiraj de 160.000 de exemplare, a primit Premiul literar „Aleksandr Grin”. Acest succes răsunător a făcut ca un an mai târziu să primească și celebrul premiu literar din Rusia totală, „Iasnaia Poliana”, fondat de către Leo Tolstoi Museum Estate și Samsung Electronics.

În martie 2020, romanul a fost tradus în limba engleză (*Three Apples Fell from the Sky*) de Lisa C. Hayden și publicat la Oneworld Publications, unde a avut un ecou pozitiv. În același an, cotidianul *The Guardian* o includea pe autoarea lui, Narine Abgarian, pe lista celor mai buni șase autori contemporani. Editura Humanitas Fiction a fost cea care, în anul 2021, ne-a făcut cunoscută această operă narativă în proză, incluzând-o în colecția „Raftul Denisei”, coordonată de Denisa Comănescu, acolo unde sunt cuprinse cele mai frumoase ficțiuni ale literaturii lumii. Traducerea din limba rusă în limba română a cărții a fost făcută de Luana Schidu, iar grafica ei de însuși directorul artistic al editurii, Angela Rotaru.

Din cer au căzut trei mere este povestea locuitorilor dintr-un sat armean cocoțat pe un vârf de munte, unde războiul și dezastrele naturale au zdruncinat pacea fragilă din zonă. În Maran, denumirea fictivă a satului, toată lumea se cunoaște, trăiesc cu toții ca o mare familie, se ajută la nevoie și acceptă viața așa cum este, cu toate greutățile. „Fiecare locuitor al Maranului își cunoștea consătenii pe toate fețele, se știau unii pe alții ca-n palmă – cu toate necazurile, tristețile, bolile și bucuriile lor rare, dar atât de mult așteptate. Se purtau unii cu alții cu simpatie și bunăvoință, care însemnau doar bună vecinătate și nimic mai mult” (p. 7).

Acest sătuc, cu doar douăzeci și trei de familii, pare neatins de tehnologia modernă, iar singura legătură a localnicilor cu lumea exterioară, cu civilizația, este un fir telegrafic străvechi și un drum de munte periculos pe care chiar și caprele se chinuie să-l străbată. „Singura mașină ce venea în sat a rămas ambulanța, pe care trebuia să o chemi trimițând o telegramă” (p. 48). Hilar e și faptul că aici până și preotul sosește rar, o dată pe lună.

Dar toate acestea nu reprezintă o problemă majoră pentru săteni. Ei nu se întristează niciodată pentru felul în care stau lucrurile, deși, poate, nu e chiar un paradis. „Așa este” reprezintă sintagma preferată a celor din această comunitate umană, unde suferințele și nenorocirile sunt răscumpărate prin prietenii și comunicare. Există o conexiune necondiționată a maranienilor cu semenii lor: „La urma urmelor, cerul e albastru peste tot și vântul bate la fel ca în ținutul unde ai avut norocul să te naști” (p. 23).

Se poate spune că lumea Maranului ne amintește de simplitatea vieții de la țară, de bunătatea țăranilor de altădată, îndemnându-ne să privim cu seninătate la vremurile care vor urma. Doar umanitatea și toleranța fiecăruia dintre noi ar fi atributele care să ne scoată din șiretele „conforturi” cotidiene, care ne înstrăinează tot mai mult unii de alții.

Nu întâmplător, autoarea Narine Abgarian și-a intitulat romanul atât de sugestiv: *Din cer au căzut trei mere*. De fapt, aceste vorbe reprezintă esența unei zicale clasice armenesti: „Un măr pentru cel care a văzut, altul pentru cel care a spus povestea, iar un al treilea pentru cel care a ascultat”.

De asemenea, structura romanului este alcătuită din trei părți. Partea I, intitulată *Pentru cel care a văzut*, debutează cu prezentarea celui mai tânăr locuitor al satului Maran, care e și protagonistul romanului, Anatolia, în vârstă de 58 de ani. Din primele pagini ale cărții, autoarea ne descrie sănătatea fragilă a unei bibliotecare, văduvă, care își așteaptă resemnată moartea. În urma unei hemoragii abundente datorate unei dereglări a ciclului menstrual, aceasta se teme că își trăiește ultimele zile de viață, o chestiune de ore, crede

ea, până când va elimina și ultima picătură de sânge din corp. Resemnată, își face curățenie în casă, udă grădina de legume, le asigură hrana animalelor până vor fi descoperite de cineva după moartea ei și își pregătește hainele cu care dorește să fie înmormântată. Se întinde, apoi, cu mâinile împreunate, așteptând să moară în somn. „Hotărâse să moară păstrându-și demnitatea și calmul, în liniște și pace, între pereții casei în care-și dusesese viața grea și zadarnică” (p. 9).

Dar moartea nu vine atunci când te aștepți, am spune noi. În cea de-a doua zi de agonie, primește vizita fierarului Vasili, vădov ca ea, cu gânduri „curate”, de curtare, puse la cale de Yasaman și Ovanes, cuplul cel mai longeviv și mai simpatic din sat. Acesta, rușinat când vede starea femeii, se intimidează și spune că a venit să îi aducă o coasă nouă și, iritat de propria-i nehotărâre, adaugă: „Și voiam să te cer de nevastă”. Surprinzător, Anatolia schițează un zâmbet și înclină, afirmativ, din cap. După plecarea lui Vasili, femeia pare să uite de moartea care o pândește deunăzi, se spală, se îmbracă și pleacă în vizită la vecinii ei, cuplul hazliu amintit anterior. Aceștia văzând-o slăbită îi oferă un ceai de sunătoare și o bucată de fagure cu miere. Așadar, Anatolia nu mai moare, își revine, după care reintră în viața socială a satului, făcându-ne să luăm cunoștință și de alte personaje, destul de hazlii, fiecare cu farmecul său aparte.

În partea a doua a romanului, intitulată *Pentru cel care a povestit*, protagoniștii sunt Vano și soția sa Valinka. Cei doi aveau un păun alb care impresiona cu frumusețea lui, până în ziua în care nora lor, singura rudă rămasă în viață, dădu naștere unui copil foarte mititel. Mama se prăpădește la naștere, iar de creșterea copilului urmează să se ocupe bunica. Încă din clipa nașterii sale, păunul nu se mai mișcă de la căpătâiul copilășului, pe nume Tigran. Dar pe zi ce trece, pasărea își pierde din frumoasele-i pene, pe care Valinka le strânge într-un săculeț, cu gândul să-i facă băiețelului, bolnăvior și slăbit, o pernă. Între timp, păunului îi cresc altele, argintii, dar și starea de sănătate a băiatului se îmbunătățește vizibil. Văzând strânsa legătură de prietenie dintre nepoțel și păun, dar și unele coincidențe, precum venirea lui în casă exact când au primit vestea că vor avea un nepoțel, cei doi bunici îl vor îngriji și mai bine, aducându-i chiar și o consoartă, o păuniță. Timpul trece și băiatul ajunge să fie extrem de studios, îndrăgostindu-se de cărțile din biblioteca unde lucrează Anatolia, astfel încât părăsește casa bunicilor, pentru a-și continua studiile, venind acasă doar de două ori pe an. După școală, se înscrie la academia militară, avansând la un grad înalt, dar neapucând să se însoare, deoarece a început războiul. Exact în ziua în care făcea treizeci și cinci de ani de când fusese adus în casa bătrânilor, păunul scoase un țipăt înfiorător, până la sfârșitul zilei urmând să-și ia zborul spre eternitate, în brațele iubitului său prieten, Tigran, reîntors exact în acel moment de pe front, plin de răni și extrem de slăbit. Acesta luă hotărârea să nu mai părăsească casa bunicilor și să se căsătorească cu Nastasia, pentru ca peste un timp să fie binecuvântați cu nașterea unui fiu.

Pentru cel care a ascultat reprezintă titlul celei de-a treia părți, în care sunt împletite destinele celor două povești, amintite în părțile anterioare. Aici găsim detalii despre căsnicia Anatoliei cu Vasili, precum și respectul duios pe care și-l manifestă unul altuia. „Ea, zâmbind, se gândea cât de multe chipuri poate să aibă fericirea omenească, cât de multe chipuri și cât de multă generozitate – în fiecare dintre manifestările ei” (p. 204). Între timp, starea de sănătate a femeii deveni tot mai precară, se simți tot mai slăbită, spre disperarea soțului, care nu mai știa cui să se adreseze. În cele din urmă, acesta solicită, prin telegraf, ambulanța, care după două ore o duse pe Anatolia la spital. În urma unei investigații, la vârsta de cincizeci și opt de ani fiind, aceasta primește nesperata veste că este însărcinată, în luna a cincea.

Știrea reprezintă o binecuvântare pentru toți sătenii, care nu conțin cu strânsul celor mai bune alimente pe care să le trimită femeii la spital. Dată fiind vârsta înaintată a femeii însărcinate, doctorii decid să o țină internată, sub stricta lor monitorizare până va da naștere acelei miraculoase făpturi. Vasili era speriat, gândurile că soția sa nu va putea duce la bun sfârșit sarcina obsedându-l neconținut. Asemeni unui paradox, vestea minunată era umbrită de spaima că s-ar putea să nu se materializeze.

Dorind să-i fie cât mai aproape soției, Vasili se mută la un hotel din orașul în care ea era internată, plătind cazarea cu banii trimiși de Tigran și soția lui, cu tot sufletul, fără cea mai mică urmă de îndoială. De altfel, toți sătenii sunt bucuroși să contribuie la bucuria care s-a abătut asupra acestui cuplu în vârstă.

Pe 23 decembrie, Anatolia a dat naștere unei fetițe frumoase și sănătoase, pe care a numit-o Voske. Cea de aur, în amintirea bunicii ei.

Povestea miracolului acestei femei, de a trece de la starea și gândul morții la miracolul nașterii unui copil, ne amintește permanent, fiecăruia dintre noi, că viața poate să ia cele mai nebanuite căi. Asupra moralei romanului cititorul va medita mult timp după parcurgerea lui. Va fi precum o temă de meditație la ceea ce înseamnă să fii bun cu semenii tăi, dar și cu ființele care te înconjoară, la faptul că există iubire dincolo de orice vârstă, orice suferință și în oricare moment al vieții. Iată de ce e bine să citești acest superb roman, acum mai mult decât oricând, deoarece „omenirea are nevoie de speranță, de povești despre bine” – (Narine Abgarian).

Radu Sergiu Ruba, *Semnătura indiană*

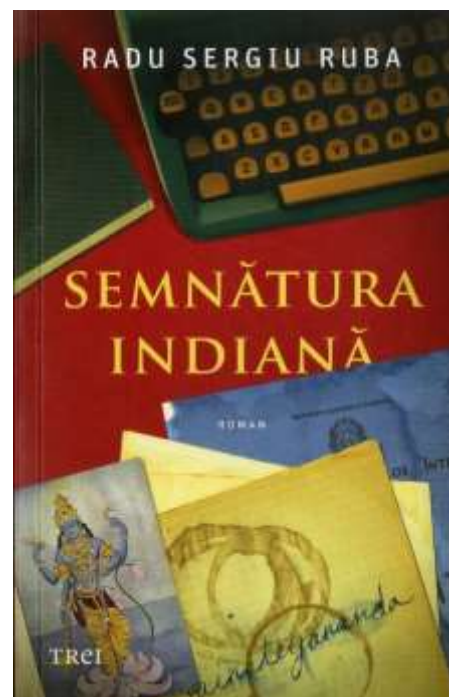
Dr. Monica D. CÂNDEA

Baia Mare

Cel mai proaspăt roman semnat de Radu Sergiu Ruba a apărut în 2021 la Editura Trei și a fost deja distins cu premiul pentru proză al revistei *Observator cultural*. Adevărată epopee a devenirii personale a lui Ruby, alter ego al autorului și personaj-narator al romanului, *Semnătura indiană* este una dintre acele cărți definitorii, sinteză a unei epoci, a unui orizont uman și social, amprentat de cadrul mai larg, fantomatic și distopic al ideologiei politice. Aș putea spune că literatura română contemporană a avut realmente nevoie de o astfel de carte și că eu, cititorul, avid de istorii derulate în lumea românească a celei de a doua jumătăți a secolului al XX-lea, am visat-o și am așteptat-o, inconștient, cu mare aviditate. Am primit-o cu bucurie și curiozitate și am parcurs-o pe îndelete, savurând fiecare episod, fiecare etapă a devenirii acestui personaj, oglindă fidelă a omului și intelectualului Radu Sergiu Ruba, căci nimic nu este mai profitabil pentru un cititor de proză decât implicarea, trăirea împreună cu personajele, atenția la detalii, la modul dibace în care autorul știe să își dozeze procedeele și stilul în care concepe povestea pentru a trezi suspansul și interesul.

Nu doar literatura contemporană, ci însăși conștiința identitară românească are de câștigat masiv prin existența acestei cărți autobiografice, care poate concura cu succes, atât marile romane ale inițierii adolescente în tainele vieții, cât și marile romane politice, scrise la noi în ultimele decenii de comunism, sau marile romane de spionaj. Având dimensiunile romanelor realiste clasice, *Semnătura* ne amintește *volens, nolens*, de *Adolescentul* lui Dostoievski, cu diferența că Ruby caută zadarnic, nu întâlnirea cu tatăl absent, ci pe cea cu anchetatorul cel blând din decembrie 1971, într-un gest justificat de reconstituire a adevărului despre propriul său dosar din arhivele Securității, generat de un act de rebeliune tipică adolescenței – intenția de a trimite o scrisoare la Europa Liberă, semnată Vainateyananda, prin care să denunțe regimul auster al existenței tinerilor sub comunism, cauzat de cenzura permanentă a formelor de expresie neconforme cu directivele oficiale.

Istoria anchetei și apoi a reabilitării lui Ruby, elev al școlii de nevăzători din Cluj, de pe strada Budai Nagy Antal, se convertește într-un fir roșu al întregii narațiuni, care surprinde anii cei mai importanți ai formării personale și profesionale a lui Radu Sergiu Ruba, transformând cartea într-un veritabil *bildungsroman*, în care se împletesc, într-o personalitate puternică, dar și foarte sensibilă la stimulii externi, atât determinantele exterioare, cât și cele personale, psihologice, familiale. Condiția de nevăzător a protagonistului derivă veridic din cea a autorului, dar se convertește și într-o metaforă a existenței individuale în regimul totalitar, căci insul trebuie să fie mereu în gardă, trăind halucinant într-o permanentă ceață a deciziilor și evenimentelor sociale, într-o permanentă suspiciune și necesitate de adaptare la necunoscut. Strategiile disimulării și ale falsificării trebuie să fie la fel de bine stăpânite de omul de rând precum sunt implementate prin politica oficială, deoarece, altfel, firavul echilibru al cotidianului poate fi aspru tulburat. Securitatea, cu ochii ei vigilenți, răspândiți peste tot, în spatele unor chipuri nebănuite, urmărește toate mișcările care ar putea submina autoritatea supremă a conducătorului, a partidului unic, a statului, în general.

Absurdul acestei lumi pe dos, a suspiciunii și falsificării omniprezente, este accentuat și prin reacțiile disproporționate ale autorităților față de orice schiță de atitudine individuală sau colectivă care ar contraveni ordinii de stat, principiilor și directivelor totalitare, care sunt urmate apoi de procedeele reeducării socialiste. Destinul protagonistului este un triumf în acest context, căci, deși este supus anchetelor și amenințărilor, mai ales privitoare la dreptul de a-și finaliza studiile liceale și apoi de a le începe pe cele universitare, pare a fi un privilegiat al providenței, salvându-se atunci când cei din jur cred că se află în cea mai mare dizgrație. O mătușă, plecată de mulți ani la București, îl ajută să treacă cu bine de admiterea la facultate, care apoi îi va facilita accesul în *high-life*-ul intelectual al vremii (presă, diplomație), postură din care va încerca să afle adevărul despre mecanismele prin care Securitatea a reușit să ajungă la toate secretele vieții sale de licean și la identificarea sa ca autor al scrisorii semnate cu pseudonimul indian.

Viziunea despre realitate este puternic marcată de absența vederii fizice, a percepției vizuale a lumii, pe care Ruby o pierde în jurul vârstei de 11 ani, dar din care mai păstrase vagi ecouri cromatice, luminoase sau ale formelor. Prin compensație, simțul tactil și cel auditiv devin proeminente, astfel încât cititorul însuși poate percepe, într-un mod mult mai intim, organic realitatea învăluită în tenebre, la propriu, dar și la figurat. Inteligența ascuțită, preferințele culturale și intelectuale ale adolescentului depășesc media generației sale, a colegilor de școală și de internat, cu care are totuși relații firești, dinamice, bazate pe năzdrăvăniile specifice vârstei, pe șicanele colegiale, pe concurențialitate și dominație, dar și pe o camaraderie sinceră.

Peripețiile liceanului rebel, pentru care adevărul, cunoașterea, valorile morale și estetice sunt niște imperative de preț, sunt pigmentate de elanurile biologiei, de fiorii erotismului, de primele tentative de intimitate care zugrăvesc adolescentul în toată complexitatea dezvoltării sale. Poezia se naște firesc din tot acest cumul de factori biografici și sociali și îl aduce pe Ruby în atenția tuturor colegilor, dar și a externilor de la cenaclul Blaga. Suplețea și abilitatea cu care mânuiește cuvintele îl transformă pe licean într-un posibil adversar al regimului, deoarece denotă o înțelegere foarte pertinentă a jocurilor politice subversive ale regimului. Deși nu are niciodată certitudinile visate privitoare la modul în care a acționat Securitatea pentru a-l descoperi ca autor al scrisorii către Europa Liberă, Ruby are intuiția clară a logicii acestui joc meschin al minciunii și falsificării, fapt care îl face să se adapteze instantaneu și să nu se dezechilibreze în relațiile cu această forță, pentru el de-a dreptul ocultă, deoarece nu poate să vadă nici chipurile anchetatorilor, ale călăilor, nici locurile în care este dus pentru interogatorii.

Pentru a-și acoperi absențele securistice în fața colegilor, Ruby este conștient că are nevoie de o istorie inventată, după aceleași criterii și cu aceleași mize ca cele propovăduite de Secu, dovedind încă o dată faptul că povestea, cuvântul scris sau spus e un surrogat de existență și chiar un fel de antirealitate, un antidot pentru adevărul incomod, neconvenabil. Cu detașare și luciditate, ca un martor atent al propriei istorii, protagonistul constată retrospectiv: „Iată, gândeam exact ca Securitatea, aceeași temă, același program! (...) minciuna digerabilă pe care s-o debitez. Tezele din șapte a șaptea șaptesunu îmi erau de folos. Firește că nu le citisem, dar le cunoșteam pentru că le înduram efectul pe pielea mea și, mai exact, pe meningele devenit dureros” (p. 267).

Revolta adolescentului vine dintr-o comprehensiune foarte clară, de tip radiografic, a realității în care trăiește și în care adevăratele valori sunt date sistematic la o parte pentru a face loc unor noi idoli de carton, goi de orice semnificație, dar avizi de putere și de control. Radioul și magnetofonul, cărțile în Braille și discuțiile cu colegii preocupați ca el de muzica și literatura de calitate, venite din lumea occidentală liberă, sunt porțile prin care tânărul are acces la o viziune autentică despre lume, stabilă, de bun-simț. Spiritul critic, ironia mușcătoare, aluziile subversive și satirice sunt doar efectele acestui mod de afirmare a libertății interioare.

Deși își are rădăcinile într-o lume absurdă, perturbată până în cele mai intime zone ale existenței sale, cartea de față lasă o dărmă intensă de lumină în urma ei, prin optimismul contagios, prin încrederea în importanța majoră a oricărui gest care denunță falsitatea și mersul aberant al lucrurilor, prin descoperirea celui imens potențial de umanitate care zace latent în ființa oricărui individ, fie el supus fără voie mecanismelor istoriei. Vasile Adamescu, elevul cel mai afectat de deficiențele fizice (nevăzător și complet surd), care credea în atotputernicia lui Ceaușescu asemenea unui bigot în zeul său suprem, devine vocea cea mai puternică în apărarea lui Ruba, în momentul decisiv al dezbaterii UTC privitoare la excluderea sa din partid și din toate liceele din țară. Ca un părinte bun, Vasile îl convinge pe Ruby să-i

scrie conducătorului suprem un mesaj de iertare, iar prin vocea însoțitoare sale le transmite tuturor că va semna orice petiție în favoarea menținerii acuzatului în rândurile liceenilor din școala lui.

Vasile se transformă astfel, fără voie, într-un fel de Mesia al școlarii cu deficiențe, o minivedetă din lumea comunistă, care dă, miraculos, un curs nebănuit evenimentelor. Dezastrul care amenința să distrugă viitorul eminentului elev Radu Sergiu Ruba devine o providențială eliberare din demnitățile ierarhice ale sistemului de partid: „Cel mai mult îmi plăcea sintagma *eliberare din funcție*. Era (...) o dezrobire dintr-o obligație pe care nu mi-o dorisem. O căpătaseam după obiceiurile vremii. Nu era nevoie să crezi în comunism, chiar se știa că e imposibil să crezi ca om în toate mințile, dar, pentru că învățai bine, pentru că la locul de muncă erai vrednic, și se dădeau celebrele sarcini”. În inocența sa, crezând *ad litteram* în sloganele comuniste, Vasile se transformă, dintr-un supus tipic al regimului, capabil să devină torționar în numele idealurilor sale, într-un benign apărător al omului viu. Lumina nu apune nici în cea mai profundă obscuritate – acesta ar fi sensul profund al mesajului de fundal pe care îl transmite întreaga confesiune.

Romanul lui Radu Sergiu Ruba este dinamic, antrenant, plin de suspans, presărat cu capcane în înțelegerea întâmplărilor, dar și a semnificațiilor, de trimiteri livrești sau de referințe culturale specifice anilor șaptezeci, precum și de expresii idiomatice care frizează trivialitatea și argoul, în încercarea de a evoca, în toată senzorialitatea ei, o lume trăită pe propria piele. Titlul însuși sugerează împletirea dintre realitate și mit, ca formă de salvagardare a ființei, care are nebănuite resurse și resorturi interioare pentru a se adapta în cele mai vitrege contexte, pentru a ieși la lumină din labirintul tenebros al infernului social.

La Radu Sergiu Ruba universul distopic al comunismului românesc din anii formării sale este privit ca o provocare, o probă a sorții, trecută cu brio prin concurența mai multor atuuri: inteligența ascuțită, intuiția subtilă, vocația prieteniei și încrederea în sensul ascendent, pozitiv al vieții, dincolo de orice limitare impusă de precaritatea biologiei sau de obtuzitatea unei ideologii. Pilde pentru cei care vin din urmă, narațiunile de acest fel sunt mărturii despre derapajele potențiale ale mentalității colective, dar și despre soluțiile individuale de salvare. Parcurgând-o, la puțină vreme după ce am vizionat documentarul artistic Tipografic Majuscul, romanul mi-a oferit paliativul pentru o veche frustrare – aceea de a nu fi întâlnit cartea care să îmi ofere accesul spre intimitatea vieții tinerilor în comunism.

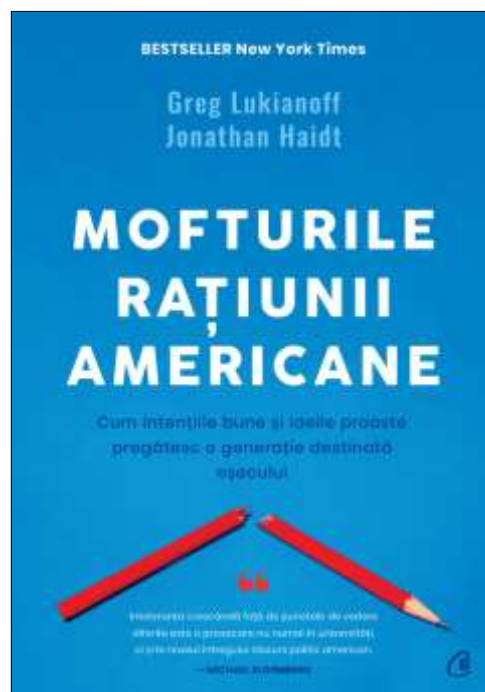
***Mofturile rațiunii americane: cum intențiile bune și ideile proaste pregătesc o generație destinată eșecului*¹**

Ștefan-Adrian BĂRBULESCU
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Cu un asemenea titlu, îmi pare imposibil să nu-ți vină s-o răsfoiești măcar și, până s-o cumperi, ai și citit pe nerăsuflăte primele vreo 30 de pagini, aflând cu mirare că programul librăriei stă să se încheie și ai uitat de mult de toate. Sau, la fel de bine poți să vii la bibliotecă, o avem și noi la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, dar tot așa, asigură-te mai întâi că n-ai nimic altceva vital de făcut în viitorul apropiat, căci te așteaptă o lectură incredibil de captivantă și uimitoare tot pe-atâta.

Genul acesta de literatură (de specialitate) poate fi considerat un univers de sine stătător și poate fi abordat în nenumărate feluri, chiar și pentru a începe o minimală descriere a oricărei cărți pe care o conține. Biblioteconomic vorbind, acest volum, care urmează a fi dezbătut în rândurile de mai jos, a fost încadrat la *comportament/psihologie socială*, deci nu e greșit să-l considerăm un titlu care are ca subiect sociopsihologia, doar că, din fericire, e cu mult mai mult de-atât. Eu personal am fost atras de titlu, asta *primo*, iar *secundo*, de faptul că, printre altele, tratează un subiect care-și păstrează prospețimea (adică actualitatea), importanța și, implicit, gravitatea. Acesta a mai fost în multe rânduri dezbătut, chiar și în alte articole deosebit de competent scrise, apărute în *Bibliotheca septentrionalis*, încât aproape că te-ai întreba dacă mai e nevoie de o revizitare a subiectului. Și, din păcate, răspunsul este un decisiv „da”. Subiectul la care fac referire este **corectitudinea politică**. De la o nevoie reală de reajustare și recalibrare a unor valori, pentru a rezona cu un mai actualizat spirit al timpurilor (*zeitgeist*), până la o modă (sau trend) social și „intelectual”, această tendință a ajuns cu prea mare ușurință și rapiditate să cunoască niște derapaje cel puțin curioase, în primă instanță, dar și îngrijorătoare, nu cu mult mai târziu. Iar dacă întreg fenomenul și-ar fi păstrat *excentricitatea de nișă*, lucrurile nici n-ar fi stat într-atât de rău, dar o parte a acestei corectitudini politice și-a cam autoasumat niște roluri mai degrabă suspecte, vina sistemului fiindcă *buruiiana* nu a fost identificată și extirpată la timp, crescând, astfel, mare, sănătoasă și frumoasă... Dar mătrăguna poate părea inofensivă ca aspect, ori chiar posedând o oarecare estetică și atractivitate, dar nimic din toate acestea nu-i anulează caracterul, intenționalitatea și finalitatea maleficelor ei planuri. Cam așa și cu *situația fenomen*, în care **George Carlin** (umorist american) definea corectitudinea politică drept „fascism cu maniere”. Repet, ar fi aproape sau spre amuzant dacă nu ar fi, de fapt, grav.

Mai toate intențiile (și invențiile) omenеști au avut un start timid, inocent și au fost pornite doar din dorința de a face bine, de a îmbunătăți anumite condiții etc. Continuarea, în schimb, pare să fie, de cele mai multe ori, tocmai cea diametral opusă. De la praful de pușcă și dinamită până la atâtea și-atâtea idei, născoceli și aplicații ale altor idei, toate vor să ne facă viața mai bună, mai ușoară, mai universal *trăibilă*, pentru toți. Dar înainte, cu mult înainte de a realiza aceste deziderate universale, se constată, cu surprindere uneori, dar sigur cu amărăciune, că undeva pe parcurs bunele intenții au fost date la o parte și ce – sau mai degrabă sau corect spus *cine* – a rămas la luptă, pe un front rece și străin, este un merce-

¹ Greg Lukianoff, Jonathan Haidt, *Mofturile rațiunii americane : cum intențiile bune și ideile proaste pregătesc o generație destinată eșecului*, traducere din engleză de Ioana Pătrășcanu, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2021, 471 p.

nar într-atât de transformat prin abrutizare, încât n-ai mai recunoaște pionierul plin de vise, năzuințe și idealuri care voia doar să schimbe lumea, s-o facă un loc mai bun pentru fiecare dintre noi.

Dacă la origini corectitudinea politică va fi vrut binele general, dar mai ales al celor intenționat și prea multă vreme marginalizați pe nedrept, acum, când aceștia au căpătat o voce și o reprezentare cu asupra de măsură, ea riscă să cadă în extrema cealaltă, a discriminării celor situați în sfera „normalității”. Curios este că vocile cele mai răsunătoare în sensul instaurării dictaturii așa-zisei corectitudini politice au tendința de a proveni nu neapărat sau întotdeauna din rândurile nedreptățiților, ci ale unor erijați, autoasumați *avocați* ai unei „minorități” care, chiar și dacă va fi cerut ajutorul, e sigur că nu în felul în care se acordă acum. Și tot cu siguranță că nu-și vor fi dorit ca apelurile la sens, dreptate, echitate, echilibru, justiție (socială) și incluziune să fie făcute în cheia și nota instigării la ură și a răzbunării sau a adâncirii prin „supra-subliniere” a diferențelor.

Iar acesta este doar un aspect, unul din prea multe. Căci, general vorbind, corectitudinea politică aproape că va fi ajuns de la o modă, la o (pseudo)filosofie și nu mai puțin decât la un mod de viață. A fi activist în apărarea marginalizaților a devenit o rațiune (de a fi). Dar care „rațiune” ajunge să se dovedească nu doar o dată, generalizându-se, un moft. Sau cu valențe de. Dar, în același timp, pentru a treia oară, mă văd nevoit să repet: lipsa măsurii face ca fenomenul să nu fie doar o aberație nevinovată, de nișă și lipsit de pericolitate, el având în realitate accente și tendințe de a se transforma într-o pandemie globală de ordin sociocultural, din care iese deja șifonată (și încă deloc neglijabil) umanitatea, despuiață forțat de atributele care-i confereau noblețea: decența, bunul-simț, civilitatea. Virtuți care încep să devină tot mai mult nu atât nonvalori, cât *antivalori*, în noile discursuri care atacă, nicicum altfel decât fățiș, ceea ce altădată ar fi fost considerate embleme sacrosante și definitorii ale naturii umane evaluate, cultivate, moderne.

Despre toate acestea și multe altele, presărate cu o miriadă de studii de caz cel puțin șocante, autorii, care au depus eforturi inimaginabile în a concentra o cantitate uriașă de informații într-un număr relativ mic de pagini (471, inclusiv bibliografia și indicele, plus 2 anexe), oferă publicului larg o situație de o gravitate și amploare cu greu bănuite, dar care mai *promite* ceva, chiar și *mai* periculos. Astfel, chiar dacă aflăm și din titlu, din cauza aberațiilor la care e supus sistemul de învățământ american, mai ales cel superior (în special cel din SUA, dar cu tendințe ascendente, bineînțeles și, din păcate, negative, cât se poate de îngrijorătoare și în Canada, o țară mai puțin polarizată), emanate din *înfrișătoarea* agendă neo-liberală cu accente vădit stângiste, avem motive reale să ne temem că, întocmai ca un virus, *derapajele rațiunii* își fac vajnice loc și în inima europeană, în centru, mai exact, acolo unde asemenea idei și-au găsit cu mare ușurință teren fertil.

Cartea *Mofturile rațiunii americane* este structurată în 4 părți și 13 capitole, respectiv o concluzie, care, prin însuși titlul ei – *Societăți mai înțelepte* – aduce o notă de optimism în spectrul apocaliptic al derapajului social descris și prezis în primele două părți: *Trei idei nocive* și *Ideile nocive în acțiune*. Partea a treia este cea în care autorii, Greg Lukianoff și Jonathan Haidt, își pun – în mod justificat, evident – întrebarea: *Cum am ajuns aici?*, iar cea de a patra ne invită și ne arată cum se poate face *Trezirea la înțelepciune*, prin cele două capitole ale sale (12 – *Copii mai înțelepți* și 13 – *Universități mai înțelepte*) plus concluzia.

Aflăm din carte cum studențimea europeană, gândirea cu accente străvechi iluministe (și liberal[ist]e) au îmbrățișat cu entuziasm alarmant ceea ce, iată, la prima vedere, nu pare să promită și să ofere decât lucruri bune și frumoase **pentru toată lumea!** Asta până afli că *știi, de fapt, „privilegiile” tale de alb, creștin, conservator nu prea se mai potrivesc deloc și de mult cu valorile pe care noi le promovăm și le-am adoptat deja...*

Tendințele de tip *pro-woke* (și *cancel culture*), SJW, LGBTQ, BLM, „acțiunea afirmativă” și „discriminarea pozitivă” etc. sunt toate bife necesare în CV-ul de viață și activitate al oricărui tânăr neo-liberal, dacă acesta mai are pretenția și își dorește să nu ajungă un marginalizat și un ostracizat, dar, atenție!, nu de felul celor de acum, care, paradoxal, datorită unui fenomen cu evidentă tentă orwelliană, au fost cândva și nu mai sunt, devenind vârful de lance al noilor mișcări de afirmare ale și mai noilor identități, căci noul viitor proaspăt ostracizat este vechiul și fostul aparținător al acelei(ași) deja vechi ordini – nu vă temeți dacă nu înțelegeți nimic, căci puțini o fac cu adevărat; e ca și fizica cuantică sau dialectica marxistă, cum se spune: dacă te lauzi că stăpânești prea multe din domeniu, ești ori prea idealist, ori rudă directă cu Pinocchio și cu limbajul din același material ca păpușa lui Gepeto.

Corectitudinea politică este ruda intelectuală a marxismului, care se baza, mai degrabă, pe lupta de clasă, în timp ce *neo-marxismul liberal* este acel cumul de idei pus în practică prin această corectitudine

politică – termen al noii limbi de lemn, căci, în fapt, nu avem nici corectitudine, nici nimic politic sau prea puțin se vrea sau se reușește a fi (astfel). Iar dacă totul ar fi fost și ar fi rămas pe frontul dialectic, al bătăliilor de și între idei, și tot ar fi fost bine. Dar au fost și vor mai fi victime, inocenți sacrificați, cariere distruse și generații din ce în ce mai debusolate, dar care poate pentru prima dată în istoria umanității par să fie chitite să ardă absolut fiecare pod în urmă-le, pentru ca, la sfârșitul sfârșitului, Apocalipsa să fie mai ușor de îndurat, de vreme ce nu va mai avea tare multe de sfârșit.

Căci urmașii urmașilor noștri vor fi finalizat ceea ce s-a început cu bune intenții, pas cu pas, de la Epoca Luminilor încoace, cu gânditori ca Rousseau, Voltaire, trecând și pe la Jung, Nietzsche și Freud, adăpându-ne serios din balta de idei nu tocmai curată și neinfestată a lui Marx, ucigând nazismul, dar pentru a face asta, dându-i și netăindu-i mai apoi la timp aripile comunismului, socialismului (utopia pusă dezastruos în practică), umanismului (liberalism am avut dintotdeauna în inimile înflăcărate), dar după cele două războaie mondiale și eșecurile în care am refuzat să credem, chiar dacă Pol Pot încă sperie generații și mai avem supraviețuitori (sau nu?, dar măcar dovezi) ai Marelui Salt Înainte, ai Revoluției Culturale, ai Gulagului sovietic; câte să mai înșirăm: *Holodomor*, Holocaust, genocidul armean (sau cel bosniac), Criza Rachetelor Cubaneze, imperialism, Indochina, Coreea, Vietnam (și restul) și după toate acestea vine pacea, dar nu *de și peste tot*, dar mai vin și revoltele, un „mai '68”, studenții gândesc, se revoltă și comunismul (socialismul sau marxismul?) reînvie, de data asta cultural, existențialmente îi avem pe Sartre, Camus, Foucault și Derrida (pe lângă toată așa-numita *Școală de la Frankfurt*). Avem segregatii (de la intrările secundare în diverse clădiri publice numai pentru persoanele de culoare din SUA, până la apartheidul instituționalizat din Africa de Sud), India, ca perlă, „cade” de pe o anumită coroană, Africa se eliberează, se rup lanțuri, Martin Luther King Jr. moare subit, cu-un vis neîmplinit, America se re-deșteaptă, școlile și campusurile mai iau o dată foc (intelectual), generațiile se perindă și de la *boomers* la *zoomers* **lumea merge mai departe**.

Rățiunea își ia concediu, parcă tot mai des, avertismentele se tot repetă, de la refugiații vechi la cei noi, de la crearea Europei Unite la Brexit, de la Siria la războiul ruso-ucrainean de lângă noi; știți, toate se leagă, suspect de tare, de strâns, de bine și (ne)obișnuit. Prea multă informație strică, prea puțină te aruncă în derivă, dar o carte care ne vorbește deschis de pericolele de lângă noi, de permisivitățile care, de prea permissive ce sunt, au ajuns – sau au fost lăsate să ajungă – să nu mai poată opri tăvălugul istoriei.

Adevărul nu este niciodată (perfect) *alb* sau (în totalitate) *negru*, ci totul tinde să fie în nuanțe de *gri*, adică relativ, în funcție de context. Aspect care este evidențiat în mod elocvent în subcapitolul „Solidaritate sau diversitate?”, astfel: „Solidaritatea este nemaipomenită pentru un grup care trebuie să muncască la unison sau să mășăluiască spre un câmp de luptă. Solidaritatea aduce încredere, muncă în echipă și ajutor reciproc. Însă ea poate să alimenteze gândirea de turmă, ortodoxismul și o frică paralizantă de a sfida colectivul. Solidaritatea poate interveni în eforturile grupului de a găsi adevărul, și căutarea adevărului poate interveni în solidaritatea grupului. Istoricul grec Tucidide a văzut acest principiu în acțiune cu peste două mii de ani în urmă. Scriind despre o perioadă de războaie și revoluții din secolul al V-lea î.H., el a notat că «abilitatea unui individ de a înțelege o problemă din toate părțile îl face total nepotrivit pentru acțiune»” (pp. 176-177).

Nimic nu e întâmplător, totul este – sau măcar poate fi (sau ar trebui să fie) – un avertisment, iar Lukianoff și Haidt se achită onorabil de sarcina asumată cu acest volum **semnal de alarmă** care ne privește pe noi toți, chiar dacă nu (vrem să) credem sau nu vedem asta evident, *încă*. Nici vorbă de sfârșit, totuși, dar așa cum se poate și se vede că se poate de vreme ce exact asta se întâmplă și cum altfel și din păcate decât *mai rău* – tot așa se poate și *cu mult mai bine*. Bineînțeles! Dar nu gratis sau fără efort...

Dacă ar fi trebuit să mă rezum la doar 8 cuvinte pentru a fi concis în ceea ce privește toată această carte, aș fi folosit citatul (preluat din înțelepciunea populară) pe care l-au folosit și autorii, opt geniale cuvinte care împreună puse reprezintă o filosofie (și o lume) întreagă:

***Pregătește copilul pentru drum,
nu drumul pentru copil.***

Comuna Petrova

Liana SILAGHI

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

1411 Petrowa

1451 Pethrowa

1460 Peterman, Petermanfalva

1471 Petherwa (Bélay 179)

1828, 1851 Petrova (Nagy I 196; Fényes)

(cf. **Suciu Coriolan**, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, Editura Academiei, 1967-1968, vol. 2, p. 41).

Comuna Petrova este formată numai din satul de reședință cu același nume și este situată în Depresiunea Maramureșului, în zona dealurilor înalte, cunoscute sub numele de Culmea Vișeuului sau Dealurile Maramureșului.

Cadru geografic și istoric

Localitatea Petrova este situată pe malul stâng al râului Vișeu, la poalele Herei, la 100 kilometri de Baia Mare, municipiu reședință de județ, 35 kilometri distanță față de orașul Sighetul Marmăției și la 24 kilometri față de orașul Vișeu de Sus.

Terenul este variat, datorită prezenței luncii și a teraselor râului Vișeu. Versanții au înălțimi care coboară de la nord spre sud: Vârful Arșiței, cu 892 m la limita nordică și Vârful Gorui, cu 739 m la limita sudică a comunei Petrova.

Conform recensământului efectuat în 2011, populația comunei Petrova se ridică la 2.525 de locuitori, în scădere față de recensământul anterior, din 2002, când se înregistraseră 2.693 de locuitori. Majoritatea sunt de naționalitate română (95,6%). Pentru 2,97% din populație apartenența etnică nu este cunoscută, iar 1,43% aparțin altor etnii. Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt ortodocși (93,98%), 2,94% sunt catolici, iar 3,08% aparțin altor religii. Principala îndeletnicire a locuitorilor este agricultura, sub toate aspectele sale.

Petrova Maramureșului este o străveche vatră de cultură și civilizație, fapt dovedit de descoperirile arheologice din timpurile preistoriei, adică cu urme din neolitic, epoca bronzului, a fierului și de consemnările din documente începând cu veacul al XIV-lea. Aici au fost descoperite obiecte din bronz, deosebit de valoroase, obiecte romane (o săgeată și o medalie cu inscripția „Via Traiana”), dar și dovezi arheologice medievale de mare importanță pentru istorie. Legenda spune că doisprezece copii au venit din Dolha, de dincolo de Tisa, în Maramureș și au înființat douăsprezece sate nemeșești. Pe cel care a înființat Petrova îl chema Pătru.

Răsfoind colecția de manuscrise a bibliotecii fostului gimnaziu calvin din Cluj, filologul român dr. Gheorghe Alexici a găsit un manuscris, pe care l-a numit *Codicele de Petrova*. Acest codice conține cântece istorice cavalierești maghiare din secolele XVI-XVII, scrise în limba română, cu caractere latine și ortografie maghiară, o poezie de dragoste, rugăciunea *Tatăl nostru* și un fragment de poezie populară

românească. Pe una dintre pagini se găsește o însemnare care datează textul: oct. 1672, Petrova. Alte însemnări l-au amintit, ca autor, pe Nicolaus Petrovay.

Textele românești din *Codicele de Petrova* sunt importante pentru istoria literaturii române, ele reprezentând una dintre primele consemnări de poezie populară și totodată fiind unele dintre primele texte în limba română scrise cu alfabet latin.

Obiective eclesiastice și turistice

Primele date despre parohia Petrova le avem din anul 1774, iar cele mai vechi acte ale parohiei sunt matricolele din anul 1810.

În anul 1857, biserica a fost mistuită de un incendiu, ceea ce a condus la construirea actualei biserici între anii 1864 și 1873 în stil neogotic, de zid, de dimensiuni impresionante: 30 m lungime, 13 m lățime, 40 m înălțime. Este înzestrată cu mobilier, iconostas și o frumoasă pictură bizantină, fiind printre primele biserici pictate din zonă. Biserica poartă hramul „**Adormirea Maicii Domnului**”.

În anul 2008 s-a pus piatra de temelie pentru o nouă biserică, cu hramul „**Nașterea Sf. Ioan Botezătorul**”, pentru sătenii din zona de jos a satului, care erau nevoiți să parcurgă între 2 și 5 km până la lăcașul de cult.

Mănăstirea „Izvorul tămăduirii”, stareț Agaton Oprișan, are o obște monahală în formare, deoarece este o mănăstire nouă, construită din zid în anul 2001. Aici se poate primi serviciul religios în limbile română și ucraineană, credincioșii care o frecventează aparținând celor două etnii, la fel și monahii de aici. Din acest motiv P.S. Justinian Chira Maramureșeanul a numit lăcașul de cult ca fiind unul al „ecumenismului etnic”.

Aflată pe drumul național 18, care leagă Maramureșul de Bucovina și având gară CFR, localitatea oferă diverse oportunități turistice. Din Petrova pot fi organizate drumeții, excursii de o zi sau mai multe, de-a lungul Văii Frumușaua, până în Munții Maramureșului, munți cu un farmec specific și multe trasee marcate. De oriunde din Petrova poate începe un alt traseu turistic care să abordeze interfluviul văilor Vișeu și Iza, deschizând ochiului priveliști mirifice, situri istorice, floră și faună atrăgătoare.

Un alt traseu ar putea avea în vedere malul drept al râului Vișeu, cu dealurile Vivodin, Hrihoret și Haiushi, Oloha, Nosa, Ilinca, unde pot fi reperate ape minerale tămăduitoare, stațiunea arheologică (După Oloha), unde au fost descoperite obiecte de bronz de o valoare istorică deosebită. Toate aceste obiective turistice pot fi cunoscute prin intermediul punctului de informare turistică din cadrul Căminului Cultural, aici găsindu-se pliante, cărți și alte materiale promoționale privind întreaga zonă, precum și informații privind viața locuitorilor, nenumărate momente de bucurie colectivă la care turistul poate lua parte (nuntă, botez, sărbătorile Crăciunului, alte sărbători, jocuri, aprinderea focului viu la stână) ș.a.

Activitate culturală

Cenaclul de cultură și artă „Mihai Eminescu” a luat ființă în 1967, fondatorul fiind prof. Ion Petrovai. Funcționarul public George Savu, preotul Leonid Vulpe și învățătorul Gheorghe Diaconu sunt câțiva regretați membri, iar Alexandru Bogdan Petrovai, Alina Hodor, Felicia Mihalca sunt laureați ai concursurilor literare din România. Cenaclul este alcătuit din oameni de vârste și profesii diverse, care au abordat cu pasiune literatura, pictura, dansul, muzica și teatrul. Sub egida cenaclului se organizează, de două ori pe an, în ianuarie și în iunie, din anul 1977, „Manifestările Eminescu”, iar din 1985 „Convorbiri culturale”, manifestări de comemorare și omagiere a poetului Mihai Eminescu, la care participă invitați de seamă din țară, dar și din străinătate.

La Petrova își desfășoară activitatea **Editura „Țara Maramureșului”**, unde Alexandru Bogdan Petrovai a realizat prima lucrare monografică despre poetul de origine maramureșeană Ion Iuga.

© Foto: Mircea Rares Tetcu

Revista de cultură, informație și educație intitulată „**Hera**” este editată de elevi și profesori ai Liceului Tehnologic „Alexandru Filipașcu” din comuna Petrova, coordonați de prof. de istorie Dumitru Borda. Primul număr al revistei a apărut în anul 2006. Articolele sunt dedicate activității școlare, vieții creștine, activității Cenuțului „Mihai Eminescu”, noutăților științifice din istoriografia comunei, activității istoriografice a lui Alexandru Filipașcu, patronul spiritual al școlii, prezentării de personalități, aspectelor legate de gospodărirea localității și altele. Ilustrația revistei este bogată, sugestivă și atractivă.

În anul 2014 a avut loc, la Petrova, a doua **tabără de arhitectură VERNADOC**. Echipa a fost formată din 16 participanți, trei generații de arhitecți și studenți arhitecți din Finlanda, Thailanda, China, Franța, România, coordonați de arh. Laura Zaharia din Baia Mare. În cadrul taberei au fost documentate patru gospodării și o poartă: *casa Mihalca*, datată la sfârșitul secolului al XVIII-lea, înscrisă pe lista monumentelor istorice; *casa Petrovai*, din anii '60; *casa Zvunca*, datată la sfârșit de secol XIX; *casa Filipciuc-Găboreanu*, casă boierească construită în anii '30; *poarta casei Zernic*, construită în anii '70.

Dansul local „Bărbătescu”, jucat de tinerii petroveni, prin dinamismul său, prin costumele tinerilor și numărul mare de dansatori a impresionat un numeros public de la Baia Mare, Zalău și București. **Obiceiul local „Teleaga”** stârnește an de an atenția și aprecierile participanților la Festivalul de datini și obiceiuri de iarnă din Sighetul Marmăției. Obiceiul constă în împodobirea unei căruțe (teleagă) pentru a umbla la peșit.

Societatea Ecologistă din Maramureș are preocupări pentru conservarea capitalului natural și al patrimoniului cultural din zona Munților Maramureșului. În acest sens se desfășoară acțiuni de informare și conștientizare a populației asupra importanței ocrotirii florei, faunei sălbatice, peisajului natural și păstrării comorilor culturale, cu obiceiuri, datini și meșteșuguri specifice muntelui. Astfel, la Petrova se desfășoară anual **Festivalul „Bulbucilor”** (*Trollius europaeus*), plantă protejată, specifică zonei. În anul 2004 a avut loc prima ediție a acestui festival.

Tradițiile, portul și obiceiurile sunt păstrate în mare măsură de locuitorii comunei. Turiștii sunt atrași de arta populară a porților cu însemne solare, de covoarele colorate vegetale, de casele cu o geometrie simplă însuflețite de căldura și ospitalitatea oamenilor locului.

Monumente

Casa Petrova este un monument de arhitectură populară aflat azi în Muzeul Satului din Baia Mare. În această casă și-a trăit o parte din viață părintele stomatologiei românești, Gheorghe Bilașcu. Casa și găbănașul au fost descoperite de muzeograful Sabin Șainelic în anul 1971 și transferate în Baia Mare în 1974. A fost datat aproximativ la mijlocul secolului al XIX-lea (1830-1850). Casa are două încăperi pentru locuință, tindă și două cămări, iar prispa înconjoară trei laturi ale casei. Are fundație de piatră de carieră și zidărie din pământ. Stâlpii și arcadele prispei sunt decorați cu motivul dintelui de fărâștrău. Acoperișul este în patru ape, cu corni din brad și învelitoarea din draniță bătută cu două rânduri. Atât istoricul construcției, cât și materialele și tehnicile folosite la ridicarea ei au făcut din ea monument ce merită a fi prezent într-un muzeu al satului.

Bustul lui Gheorghe Bilașcu, ctitorul stomatologiei românești, a fost ridicat în anul 2018, la 91 de ani de la moartea personalității, de către Fundația Bilașcu, în fața Școlii Confesionale din Petrova, școală pe care profesorul a urmat-o. Bustul este realizat din bronz de artistul Ioan Marchiș.

Personalități

Poetul **Bilașcu Gavrilă** s-a născut la 15 septembrie 1967, în localitatea Petrova. După Școala Postliceală de Biblioteconomie, a urmat Facultatea de Sociologie-Psihologie din cadrul Universității „Spiru Haret” din București. A fost bibliotecar și director al Centrului Cultural „Adrian Dohotaru” din Petrova. A debutat literar în anul 1985 în revista *Flacăra*, iar editorial la Editura Echim din Sighetul Marmăției, în anul 1998. A colaborat la revistele: *Luceafărul*, *România km 0*, *Exod*, *Arcadia*, *Memoria Ethnologica*, presa locală și altele. A înființat, pe plan local, grupul satiric „Ultimii șapte”; a editat gazeta incomodă *Nu să prespuie*; revista lunară *Cronica petrovenă* și placheta-antologie *Vitrării*. Lucrări publicate: *Șansa învinsului* (1998), *Însingurări* (2001). A încetat din viață la 2 mai 2016.

Generația Unirii de la 1 Decembrie 1918 a dat neamului românesc iluștri bărbați, printre care se numără și profesorul universitar doctor docent în medicină **Gheorghe Bilașcu**, întemeietorul învățământului stomatologic universitar din România. S-a născut în Petrova, la 27 aprilie 1863. Studiile primare le face în cadrul școlii confesionale a comunității petrovene, liceul la Sighetul Marmăției și Facultatea de Medicină la Budapesta. Și-a luat doctoratul în medicină în anul 1889. A avut o frumoasă carieră profesională la Budapesta, dar, oferindu-i-se o catedră la Universitatea din Cluj (1919), părăsește Budapesta și întemeiază învățământul stomatologic superior din România, în cadrul Clinicii Stomatologice din capitala Ardealului. A fost și deputat în primul parlament al României Mari, reprezentând Cercul Petrova-Bârsana, iar în 1920 devine senator în Circumscripția Sighet. A părăsit scena politică, dedicându-se profesiei și școlii medicale. A organizat primul Congres al Medicilor Dentişti din România, iar în 1923 a constituit Asociația Medicilor Stomatologi din România, pe baza rodniciei sale activități fondând *Revista de stomatologie*, prima publicație de această factură din România. A încetat din viață la 22 iulie 1926.

Dumitru Borda și-a închinat toată viața învățământului de la țară. S-a născut în 27 septembrie 1947, în Beica de Sus, județul Mureș. A absolvit Facultatea de Istorie-Filosofie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj. Din anul 1971 este titular la școala din Petrova, pe catedra de istorie. Este un profesor cu preocupări multiple, organizator de activități cultural-educative și artistice, activități cu caracter evocativ și omagial. A cercetat și a pus în valoare unele elemente de istorie locală. Prima revistă școlară (*Hera*) din Petrova a fost redactată și editată de el. A organizat parteneriate cu unități școlare din apropiere și cu Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș.

Adrian Dohotaru s-a născut la 2 aprilie 1939, la Oradea. Este absolvent al Facultății de Istorie-Filosofie din Cluj. A fost poet, dramaturg, ziarist, ministru secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe, Locotenent Mare Maestru al Marii Loji Naționale din România. Din anul 1990 este membru al Uniunii Scriitorilor din România. A încetat din viață la 1 septembrie 1995. Fiind petrovean după tată (Nuțu Dohotaru – inginer la CFR), a fost considerat un bun fiu al satului, iar la aniversarea a 70 de ani de la nașterea ilustruului cărturar și diplomat, în 2009, s-a hotărât ca numele de „Adrian Dohotaru” să fie atribuit Căminului Cultural din localitate.

Știrbu Efrem s-a născut la 25 decembrie 1912 în satul Puhoi, azi în Republica Moldova. A făcut școala pedagogică la Chișinău și Facultatea de Filologie la București. În perioada 1940-1944 a fost concentrat în război, apoi a căzut prizonier, fiind trimis în Siberia până în 1948. Nu a dorit să predea specialitatea lui în teritorii românești ocupate de ruși, ci a venit în Maramureș, predând la Vișeu de Jos, Săcel și apoi la Petrova. Aici, în comunitatea petrovană, și-a descoperit ca pasiuni pictura și pescuitul. Având o afecțiune la ficat a studiat și s-a tratat naturist, tratându-i mai apoi și pe alții. Profesorul a încetat din viață la 12 februarie 1993 și se odihnește în cimitirul din Petrova. A scris cartea *Deportați în Donetk*, care a apărut în 2010, la Editura Scriptorium, la 17 ani de la moartea sa. Volumul cuprinde amintiri din perioada de prizonierat, subliniind dramele acestor nefericiți, până la eliberarea supraviețuitorilor, fiind și el unul dintre ei. Petrovanii i-au păstrat acestui dascăl o amintire vie.

Alexandru Filipașcu s-a născut la 20 aprilie 1902, în comuna Petrova. În iunie 1920 a absolvit Liceul „Samuil Vulcan” din Beiuș și devine bursier la Seminarul Pontifical Roman Lateranum, unde studiază teologia și filosofia. A obținut titlul de doctor în filosofie în anul 1922 și doctor în teologie în anul 1928. Este hirotonit preot în anul 1929 la Mănăstirea Moisei de către episcopul Gherlei, Iuliu Hosu, iar din 1930 este numit preot-profesor de religie la Liceul de Fete „Domnița Ileana” din Sighetul Marmăției. În perioada 1933-1937 a fost numit primar al municipiului Sighet. În acest timp a pus bazele unei fabrici de cherestea și a construit o linie ferată îngustă pe valea Vaserului. În 1939 a fost numit protopop. A mai fost profesor la Alba Iulia, Sibiu, Cluj. În august 1952 a fost arestat pe motive politice, ajungând în lagărul Galeș, apoi Peninsula. A încetat din viață în detenție, în anul 1952. A fost premiat de Academia Română pentru lucrarea *Istoria Maramureșului*.

Gheorghe Filipciuc s-a născut la 5 iulie 1951, în Petrova. A absolvit Facultatea de Medicină Veterinară și Zootehnie din cadrul Institutului Agronomic din Timișoara. A urmat cursuri postuniversitare la Metz, Franța. A fost inginer zootehnist. S-a implicat și în viața politică, fiind președinte PNȚCD, organizația municipală Sighet (1990-1992), și vicepreședinte al PNȚCD, organizația județeană Maramureș. În perioada 1992-1995 a fost primar al municipiului Sighetul Marmăției, iar în perioada 1997-2001 a fost director general al Direcției Generale pentru Agricultură Maramureș.

Vasile Filipciuc, jurist, om politic, publicist. S-a născut la 10 martie 1885, în Petrova. A făcut

studii juridice la Universitatea din Budapesta și Viena, după care și-a dat doctoratul la Universitatea din Budapesta. A început practica avocațială la Budapesta și a continuat-o în Maramureș, însă pasiunea sa a rămas, toată viața, gazetăria. A colaborat cu texte de toate genurile jurnalisticii la aproape toate publicațiile românești din Ardeal: *Familia* (Oradea), *Gazeta Transilvaniei* (Brașov), *Tribuna* (Sibiu), *Unirea* (Blaj). Orientarea sa politică a fost spre Partidul Național Român din Ardeal, devenind deputat între 1928 și 1931. În această calitate a susținut cauzele țărănimii și pe ale Maramureșului. A murit subit la 8 iulie 1932, la 47 de ani, în plină putere de creație ca ziarist, cunoscut fiind ca om politic și personalitate de excepție a Țării Maramureșului și Transilvaniei.

Ilie Gherheș, născut în Petrova, la 1 ianuarie 1962, este licențiat al Facultății de Istorie-Filosofie din București, specialitatea istorie-filosofie (1986-1991). A obținut titlul de doctor în științe istorice la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași în anul 2001. A fost profesor metodist (istorie) la Inspectoratul Școlar Maramureș. În perioada 1990-1992 a fost director al Căminului Cultural din Petrova, apoi muzeograf la Muzeul Național al Bucovinei din Suceava, referent de specialitate la Direcția Județeană Maramureș a Arhivelor Naționale, lector universitar doctor la Filiala Baia Mare a Universității de Vest „Vasile Goldiș” Arad. În prezent este cercetător II, șef de secție la Muzeul de Etnografie și Artă Populară Maramureș. În anul Centenarului Marii Uniri a lansat o carte-eveniment, la Editura Gutinul, cu titlul *Maramureșenii și Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, în care a dezvăluit detalii despre evenimentul care a marcat formarea României moderne. A publicat și două monografii ale localităților din zona Fisculaș: *Fisculaș – amprente monografice: Baia-Sprie, Căvnic, Dumbrăvița, Șișești* (2012) și *Bistra: Comuna Bistra – monografie* (coautor, 2011).

Grigore Hontău s-a născut la 8 aprilie 1939, în comuna Petrova. A absolvit Institutul Pedagogic din Baia Mare, apoi Facultatea de Limba și Literatura Română. A fost învățător și director al Casei de Cultură din Petrova, apoi director al casei Orășenești de Cultură, președinte al Consiliului Popular Orășenesc Vișeu de Sus, primar al orașului Vișeu de Sus și Petrova. A încetat din viață la 17 mai 2008.

Bogdan Alexandru Petrovai s-a născut în localitatea Petrova, la 13 martie 1979. A urmat cursurile Universității de Nord Baia Mare, Facultatea de Litere, Secția română-franceză. În anul 2010 a obținut titlul de doctor în filologie la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca cu teza *Forme ale satirei în literatura secolului al XIX-lea*. Este profesor la Liceul Tehnologic „Alexandru Filipașcu” din Petrova. A publicat poezii, studii și articole în ziare și reviste de cultură din Maramureș și din țară. Volume publicate: *Ion Iuga – studiu monografic* (2003), *Ion Iuga – cel mai frumos bărbat din Nord* (2010), *Eminescu în școală – portofoliu didactic* (2011), *Ana Blandiana – portofoliu didactic* (2014).

Ion Petrovai, poet și om de cultură. S-a născut la 29 martie 1949, în localitatea Petrova. A absolvit Facultatea de Filologie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Secția română-rusă (1976). A obținut titlul de doctor în filologie (2005), la aceeași instituție de învățământ superior, cu teza *Valori culturale ucrainene în contextul spiritual al Țării Maramureșului*. A debutat în 1968, în *Luceafărul*, revistă a Liceului „Mihai Eminescu” din Satu Mare, cu un grupaj de versuri. Este profesor la Liceul Tehnologic „Alexandru Filipașcu” din Petrova. Este inițiatorul Cenaclului de Cultură și Artă „Mihai Eminescu” din Petrova, al „Manifestărilor Eminescu” și „Convorbirilor culturale”, desfășurate anual. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Cluj. A scris volumele *Păsărea cu ochii-n lună* (1996), *Multiculturalism în Țara Maramureșului*. *Valori culturale ucrainene* (2007), *Glasul rădăcinii* (2010) etc.

Bibliografie selectivă

Bîrsan, Gabriel, *Recital în limbile română, franceză, engleză și germană : La colocviile Mihai Eminescu din Petrova*, „Glasul Maramureșului”, 7, nr. 2059, 17 ian. 2004, p. 3.

Bologa, Vasile, *Poezia populară din Codicele de Petrova*, „Acta Musei Maramorosiensis”, 1, nr. 1, 2002, pp. 403-404.

Buciuta, Ștefan, *Petrova o comună maramureșeană unde se face și cultură*, „Curierul ucrainean”, nr. 143-144, mai 2009, p. 3.

Buda-Țețu, Ioan, „Socăcițele” din Petrova au prezentat rețetele în versuri : *La Seminarul de gastronomie tradițională*, „Glasul Maramureșului”, 6, nr. 1671, 30 sept. 2002, p. 3.

Bude, Mihaela, *Ion Petrovai – Voievodul stelar*, „Nord literar”, 19, nr. 5 (216), mai 2021, p. 4.

Ciuban, Gavril, *Eminescu la Petrova*, „Graiul Maramureșului”, 27, nr. 7552, 21 ian. 2015, p. 9.

Dindiligan, Anca, *Referitor la zona parcului natural „Munții Maramureșului”, elevii Grupului Școlar din Petrova au participat la discuții pe teme ecologice*, „Informația zilei de Maramureș”, 6, nr. 1400, 6-7 mai 2006, p. 6.

Fărcaș, Andrei, *Pelerinaj în colțul de rai al Mănăstirii din Petrova*, „Graiul Maramureșului”, 21, nr. 5957, 19 oct. 2009, pp. 1, 4.

Fărcaș, Andrei, *A fost târnosit paraclisul Mănăstirii Petrova*, „Graiul Maramureșului”, 29, nr. 8293, 19 iul. 2017, p. 9.

Gherheș, Ilie, *Petrova : cum s-a făcut colectivizarea forțată a unui sat (4 martie 1962)*, „eMaramureș”, 1, nr. 14, 19-25 iul. 2013, p. 8.

Gherheș, Ilie, *La Petrova – Manifestările Eminescu 2020, ediția a XLIV-a*, „Gazeta de Maramureș”, 19, nr. 865, 1-7 febr. 2020, p. 18.

Gherheș, Ilie, *Istoricul martir dr. Alexandru Filipașcu – un aristocrat sublim al propriului destin*, „Gazeta de Maramureș”, 19, nr. 891, 19-24 sept. 2020, pp. 8-9.

Gherheș, Ilie, *La Petrova, Convorbiri culturale 2020, ediția a XXXIV-a*, „Gazeta de Maramureș”, 19, nr. 892, 25 sept.-2 oct. 2020, p. 8.

Ghilezan, Aurel, *Oameni de seamă ai Maramureșului – prof. dr. Ion Petrovai*, „Graiul Maramureșului”, 31, nr. 8803, 1 apr. 2019, p. 6.

Horvat, Săluc, *Ion Petrovai – un pasionat eminescolog*, „Nord Literar”, 17, nr. 3 (190), mart. 2019, p. 9.

Ilea, Marian, *Despre „Codicele de la Petrova”, ca fapt de cultură al secolului XVII în Maramureșul istoric*, „Glasul Maramureșului”, 20, nr. 6226, 4 nov. 2017, p. 3.

Ilea, Marian, *Comunele Maramureșului istoric acum 79 de ani*, „Glasul Maramureșului”, 20, nr. 6329, 10 mart. 2018, p. 3.

Ilea, Marian, *Petrova are mănăstire*, „Glasul Maramureșului”, 23, nr. 6663, 18 apr. 2019, p. 3.

Moldovan, Sorina, *La Petrova s-a inaugurat Centrul de Informare și Documentare*, „Informația zilei de Maramureș”, 7, nr. 1727, 2-3 iun. 2007, p. 7.

More, Ioana, *Petrova, locul tămăduirii sufletești și trupesti*, „Informația zilei de Maramureș”, 11, nr. 3154, 4 febr. 2012, p. 13.

Năsui, Florentin, *Ecouri la „Centenar Petrovean” : spicuri din mesaje și alocuțiuni*, „Graiul Maramureșului”, 30, nr. 8714, 11 dec. 2018, p. 8.

Năsui, Lazăr, *Biserica de piatră a Petrovei, 140 de ani*, „Graiul Maramureșului”, 30, nr. 8480, 5 mart. 2018, p. 6.

Pașca, Marius, *Ieri a fost lansat un caiet biobibliografic dedicat scriitorului Ion Petrovai*, „Informația zilei de Maramureș”, 9, nr. 2285, 28-29 mart. 2009, p. 9.

Pârja, Gheorghe, *Multiculturalism în Țara Maramureșului*, „Graiul Maramureșului”, 20, nr. 5447, 18 febr. 2008, p. 3.

Popa, Mircea, *Ion Petrovai sau Maramureșul etnografic*, „Familia”, 49 (149), nr. 6 (571), iun. 2013, pp. 92-94.

Portase, Alec, *Râul Vișeu a furat Petrovei 80 de hectare de teren. Prefectul s-a întâlnit cu petrovenii*, „Graiul Maramureșului”, 14, nr. 3858, 6 dec. 2002, p. 1.

Portase, Alec, *„Festivalul Bulbucilor”, la Petrova : Plante simbol pentru Bistra, Petrova, Repedea, Poienile de Sub Munte și Vișeu de Sus*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4308, 3 iun. 2004, p. 9.

Portase, Alec, *Tabără de urbanism în Petrova : Inițiativă lăudabilă a Administrației Parcului Natural Munții Maramureșului*, „Graiul Maramureșului”, 20, nr. 5570, 12-13 iul. 2008, pp. 1, 4.

Ruja, Alexandru, *Valea Neagră de pe muntele Hera a devenit Valea Luminată : După construirea schitului Izvorul Tămăduirii*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1395, 31 oct. 2001, p. 3.

- Ruja, Alexandru**, *Primarul Petrovai, cetățean de onoare în Ungaria*, „Glasul Maramureșului”, 23, nr. 6806, 11 oct. 2006, p. 16.
- Ruja, Alexandru**, *Răzmeriță în Petrova comunistă a anului 1989*, „Glasul Maramureșului”, 12, nr. 3398, 11 iun. 2008, p. 9.
- Ruja, Alexandru**, *Casele tradiționale, „rearhitecturate” : La Petrova*, „Glasul Maramureșului”, 17, nr. 5243, 19 iul. 2014, p. 5.
- Surdu, Alexandru**, *Petrova și Leordina*, „Contemporanul – ideea europeană”, 31, nr. 9 (822), sept. 2020, p. 6.
- Șiman, Liviu**, „*Protocolul de la Petrova*” : Sărbătoare dedicată Marii Uniri de la 1918, „Glasul Maramureșului”, 9, nr. 2626, 19 nov. 2005, p. 3.
- Talpoș, Alina**, *Bibliotecarul comunei cunoscut ca poet în SUA : La Petrova*, „Glasul Maramureșului”, 9, nr. 2435, 8 apr. 2005, p. 2.
- Țineghe, Cătălin**, *Bustul lui Bilașcu a fost dezvelit : Petrova*, „Glasul Maramureșului”, 22, nr. 6444, 30 iul. 2018, p. 20.
- Vezenan, Ioan**, *Poetul Ion Petrovai ne prezintă Cenaclul literar din comună : Petrova*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1058, 24 mart. 2005, p. 5.
- Vezenan, Ioan**, *În schitul de pe muntele Hera conviețuiesc călugări ucraineni și români*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1065, 1 apr. 2005, p. 7.
- Vezenan, Ioan**, *Întâlnirea fiilor satului de la Petrova*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1134, 23 iun. 2005, p. 5.
- Vezenan, Ioan**, *Scriitorul Ion Petrovai din Petrova și-a susținut teza de doctorat*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1152, 14 iul. 2005, p. 5.
- Vezenan, Ioan**, *Muzică și voie bună la Zilele comunei Petrova*, „Informația zilei de Maramureș”, 8, nr. 2138, 1 oct. 2008, p. 20.

FILE DIN CRONICA LOCALITĂȚII PETROVA

5.500-2.500 î.Hr. – La Petrova, Leordina și pe Valea Vișeului s-au descoperit unelte de piatră șlefuită, ceea ce indică faptul că omul din epoca neolitică de pe acest teritoriu se îndeletnicea cu extragerea sării.

Sec I î.Hr. – Au fost descoperite monede romane, ceea ce indică existența contactelor dintre această zonă și mediul provincial roman. Sunt monede republicane și imperiale.

1411 – Este atestată documentar așezarea Petrova (Petrova).

1467, 14-15 dec. – Are loc lupta de la Baia dintre Ștefan cel Mare și Matei Corvin. Oastea ungărească este înfrântă și regele ei grav rănit. În vijelia luptei regele este salvat de către o ceată de luptători nobili români din Maramureș, printre care și Mihail din Petrova.

1481 – sunt înnobite, de către regele Matei Corvin, mai multe familii din Budești, Petrova, Bârsana, Ferești, Oncești și altele.

Sec. XVII – Învățătură maghiară Petru Bod a remarcat faptul că românii au mănăstiri multe și cei ce știu citi învăță acolo de la călugări sau monahi. Aceste mănăstiri desfășoară o bogată activitate culturală. O astfel de mănăstire se află și la Petrova.

1640 – Privind schimbul dintre oraș și sat, dintre mărfurile produselor meșteșugărești și produsele agricultorilor, schimb desfășurat pe piața Băii Mari, ne putem da seama de numărul mare de sate, printre care și satul Petrova, din care sunt înregistrați țărani sau micii negustori ce făceau comerț.

1643, 2 iun. – Din protocolul Congregației comitatense maramureșene reiese că în satul Petrova, pe „câmpul de lângă râul Bistra”, a existat o mănăstire ortodoxă română căreia „întreaga familie de Petrovai” i-a dăruit pe veci, în acest an, câmpul amintit cu toate apartenențele, cu păduri, iazuri, ape, drepturi de pescuit ș.a. și că dacă cineva din membrii familiei Petrovai ar voi să încalce această danie, ar fi obligat să plătească 100 de galbeni.

1657 – Este pomenit Ioan de Petrova, legător de cărți bisericești.

1667 – Căpitanul castrului Tokay era George Petrovay, descendent din familia română din Petrova.

1670 – Se zidește biserică de lemn în Petrova.

1671, apr. – 1672, ian. – Nicolae Petrovay a copiat, cu litere latine și ortografie maghiară, Codițele ce-i poartă numele. Manuscrisul cuprinde și poezii populare românești, publicate de Alexici în *Revista de istorie și filologie*, București, 1913.

1711, sept? – Este numit episcop al Maramureșului Serafim, fostul protopop Ștefan din Petrova. El a fost ales episcop de sf. Sobor și recunoscut de Congregația comitatului. Din activitatea episcopului Serafim se știe că el a hirotonit diaconi ortodocși veniți din Ardeal și din dieceza Muncaciului. Avea reședința la Petrova.

1713 – Vlădica Serafim, pentru a-și asigura scaunul episcopal, se duce la Blaj, unde, în fața episcopului unit Atanasie, a declarat că va propaga unirea Maramureșului cu biserica Romei.

1770 – Pentru biserica din Petrova s-a cumpărat un „Antologhion” de Râmnic.

1770-1775 – La gimnaziul latino-catolic din Bistrița frecventau mai mulți fii de *nobilis valachus* din satele maramureșene: Budești, Oncești, Petrova ș.a.

1787 – La recensământul copiilor de vârstă școlară, între 7 și 14 ani, la Petrova s-au înregistrat un număr de 50 de băieți și 43 de fete, care învățau în școli încadrate cu învățători-cantori, care, prin contracte cu comunitățile parohiale locale, erau obligați să-și facă pregătirea de dascăli la Școala Normală din Oradea, iar din 1791 la cea din Carei.

1810 – Se introduc matricole bisericești.

1856 – Arde biserica de lemn, construită în anul 1670.

1863, 27 apr. – Se naște Gheorghe Bilașcu, cel care va întemeia școala românească de stomatologie.

1876 – Se construiește biserică de piatră.

1878 – Se sfințește biserica de piatră.

1881 – Se construiește școală de piatră.

1885, 10 mart. – S-a născut dr. Vasile Filipciuc.

1889 – În lista doctorilor în medicină și chirurgie din Budapesta îl găsim și pe Gheorghe Bilașcu, unul dintre cei mai vestiți stomatologi de aici.

1902, 20 apr. – Se naște istoricul Alexandru I. Filipașcu, autor al unor lucrări de interes local și național.

1910 – Populația localității Petrova aparținând actualului județ Maramureș era de 4.229 locuitori.

1913, ian. – Se înființează banca populară „Petrovana”.

1914 – Petrova – Comună mică cu parohie veche. Biserică de zid cu hramul Înălțarea Preacuvioasei Maria, edificată în 1876. Casa parohială de zid, edificatele economice de lemn. Școala de zid. Matricole din 1810. Școlari de toate zilele 260, repetiție 80, în școală comunală sau alta 150. Paroh: Darius Vlad. Cantor-învățător: Elie Doroș. Exista sinagogă iudaică. Populația după religie: 2.280 greco-catolici, 2 unitarieni și 700 izraeliți.

1915 – Înainte de a pleca pe frontul din Italia, Gheorghe Bilașcu, medicul stomatolog originar din Petrova, își scrie la Budapesta testamentul: „Las toată averea mea mobilă și imobilă veneratului Capitu de la Alba Iulia și Făgăraș din Blaj pentru susținerea unei școli cu limba de predare românească, în comuna mea natală Petrova, și pentru stipendii la tinerii lipsiți de mijloace, pentru orice carieră. Întâietate să se dea la fiii de țărani, economi de pământ, pentru că ei sunt pătura sănătoasă, izvorul nesecat din care, cu vremea, trebuie să răsară puterea și mărirea neamului românesc. Condiția minimă, pentru a fi cineva împărțit din fundația mea, este să fie tânăr român, cu purtare bună, având toate semnele că se va alege din el om străduitor și de caracter, fiindcă noi, românii, în primul rând, avem nevoie de bărbai cu inimă nobilă și de caracter sobru”.

NOTĂ: Selecție din *File de cronică. Ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș și Maramureș. Vol. 1: din paleolitic până în 1918* / Laura Temian, Lazăr Temian, Valentin Băntan ; coordonator științific: prof. dr. Teodor Ardelean. Baia Mare: Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, 2016, pp. 1, 7, 56, 78, 83, 142, 174, 178, 187, 201, 205, 241-242, 282, 309, 329, 378, 394, 419, 424, 428, 441, 448, 493, 525, 541, 566, 570.

Omagiu unei prietenii exemplare – Iudita Călușer (1949-2016) și Constantin Mălinaș (1943-2010)

Rozalia BARTA (DEACONU)

Oradea

Întâlnim uneori în viață semeni care, prin felul lor de a trăi, ne rămân mereu în amintire, ne influențează viața și ne ajută să ne dorim să fim mai buni și mai puternici. Astfel de oameni au fost și regretații colaboratori, Iudita Călușer și Constantin Mălinaș¹, pasionatul bibliotecar și conferențiar al universității orădene.

Iudita Călușer s-a născut la Beiuș într-o familie distinsă, la 29 septembrie 1949, ca fiică a lui Mihai Turcu, colonel, și a mamei Elena, funcționară. A fost absolventă a Liceului „Samuil Vulcan” din Beiuș, promoția 1967, urmând apoi cursurile Facultății de Istorie-Filosofie „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. După absolvire, în 1973, a revenit în Bihor, fiind încadrată la Direcția Județeană Bihor a Arhivelor Statului din Oradea, unde a activat până în 1989. A făcut parte din prestigiosul colectiv al instituției, participând la editarea a două volume de documente: *1918. Bihorul în epopeea Unirii. Documente*, Oradea, 1978 și *Bihor. Permanențe ale luptei naționale românești. 1892-1900. Documente*, București, 1988. Prima lucrare amintită a fost apreciată de Academia Română, fiind distinsă cu premiul „Nicolae Iorga”.

Iudita Călușer

În 1990, după căderea regimului comunist, s-a integrat cu succes în colectivul de istorici ai Muzeului Țării Crișurilor din Oradea în primii ani ca muzeograf la secția de istorie și apoi cercetător științific. În 1999 a obținut titlul de doctor în istorie la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, cu o lucrare dedicată Episcopiei Greco-Catolice de Oradea. Fostul profesor din liceu, distinsul istoric Blaga Mihoc, devenit peste ani coleg la aceeași instituție cu Iudita Călușer la Oradea, spunea că poate fi considerată „o specialistă de elită în istoria modernă și contemporană”². Activitatea sa științifică a fost rodnică, materializându-se prin numeroase studii și articole publicate, participări la sesiuni științifice, organizări de expoziții în țară și străinătate. Dintre expozițiile care au rămas memorabile bihorenilor menționăm *Primăvara reîntregirii*, inaugurată și deschisă publicului în aprilie 2009 la Muzeul „Aurel Lazăr” din Oradea.

Ca rod al colaborării cu pasionatul cercetător Constantin Mălinaș, care i-a fost un „prieten și colaborator constant [...] timp de aproape trei decenii”³, au văzut lumina tiparului la Oradea două lucrări monografice valoroase: *Episcopia greco-catolică de Oradea. Contribuții monografice*, apărută în anul 2000, iar peste șase ani *Biblioteca gimnaziului greco-catolic de băieți din Beiuș*. În anul 2011, Iudita Călușer a publicat monografia *Liceului Român Unit de Fete din Beiuș 1896-1948*, care a fost prefăcută de regretatul ei colaborator Constantin Mălinaș. Lansarea cărții s-a bucurat de prezența a numeroși invitați și a Preasfinției Sale dr. Virgil Bercea, episcopul Episcopiei Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, de Oradea, care a oferit sprijinul financiar pentru editarea volumului. Prezentarea cărții a fost făcută de profesorul orădean Corneliu Crăciun, cunoscut critic și istoric literar, care a trecut în veșnicie la scurt timp după eveniment.

Pe dr. Iudita Călușer am avut privilegiul să o cunosc în după-amiaza zilei de 22 decembrie 2009, într-o situație mai puțin obișnuită. Ne aflam în vizită, alături de alți prieteni, la Constantin Mălinaș, internat de urgență în Spitalul de Oncologie din Oradea, în urma agravării maladiei de care suferea.

¹ Rozalia Barta, *In memoriam: Constantin Mălinaș (1943-2010)*, în *Biblioteca*, București, An LXVI, serie nouă, An XXV, nr. 4, 2014, p. 126.

² Blaga Mihoc, *În memoria și inimile noastre*, în *Jurnal biborean*, 28 decembrie 2016, p. 11.

³ Dr. Iudita Călușer, *Îndrumări testamentare*, în *Familia română*, An 11, nr. 2 (37), iulie 2010, p. 57.

Cu toate că au trecut mai mult de zece ani de la acel moment emoționant, unele secvențe au rămas vii în memoria mea. În zilele de 18-23 decembrie 2009, mi-a atras atenția tăria profesorului Mălinaș, în încercarea de a-și păstra fermitatea, demnitatea și speranța că lucrurile se vor așeza în ordine în urma sa. I-am fost alături în acele zile având nevoie de ajutor, cu atât mai mult, cu cât i-a fost afectată vederea. În seara zilei de 18 decembrie, după ce a fost internat în spital de către un fost coleg, Constantin Mălinaș m-a rugat telefonic să-l vizitez cât mai repede ca să-l ajut „într-o problemă foarte urgentă și cea mai importantă”, subliniind să aduc cu mine „mai multe coli albe și câteva pixuri”. În următoarea zi, sâmbătă, a reușit să-mi dicteze cu multă stăpânire de sine un text având titlul *Îndrumări testamentare* în care și-a exprimat ultimele dorințe. Pe buna sa colaboratoare, regretata Iudita Călușer, a menționat-o expres de mai multe ori.

O mențiune care are legătură cu evocarea de față a fost dorința lui Constantin Mălinaș ca cercetătoarea Iudita Călușer să-i publice un manuscris pe care l-a primit de la preotul greco-catolic Ioan Lucăcel. Poate că destinul a făcut ca și eu să cunosc manuscrisul original.

Constantin Mălinaș mă rugase în decembrie 2009 să culeg textul și apoi să-l transmit colaboratoarei Iudita Călușer.

În urmă cu câțiva ani, după compararea cu manuscrisul original, am reprimis textul de la Iudita Călușer însoțit de o notiță în vederea publicării. Din păcate, cercetătoarea dr. Iudita Călușer s-a stins din viață pe 24 decembrie 2016. A fost învinsă de aceeași boală nemiloasă, nereușind să-și ducă la bun sfârșit nobila misiune. Prietenia exemplară bazată „doar pe respect și ajutorare reciprocă”, cum a fost cea dintre Iudita Călușer și Constantin Mălinaș, se poate întâlni tot mai rar în zilele noastre, oamenii fiind prea prinși cu grijile vieții de zi cu zi. Această prietenie a fost învinsă, dacă putem spune așa, doar de moarte și poate că, totuși, aceasta din urmă a fost biruită, la rândul ei, de memorie, prin pagini ca cele de față. Publicarea manuscrisului însoțit de notița cercetătoarei Iudita Călușer poate împlini un gând și o dorință pe care Constantin Mălinaș le-a purtat cu sine până la sfârșit. Ele reprezintă omagiul pe care Mălinaș vroia să-l aducă preotului greco-catolic Ioan Lucăcel, dar este, în egală măsură, și omagiul nostru adus preotului Ioan Lucăcel (trecut la cele veșnice în 7 noiembrie 2008, la vârsta de 97 de ani), autorul textului evocativ și, implicit, Iuditei Călușer, autoarea notiței de mai jos, care mi-a fost transmisă, poate, tot ca o ultimă dorință:

„În decembrie 2009, aflându-mă la domiciliul regretatului meu prieten și colaborator dr. Constantin Mălinaș și lucrând la selectarea materialelor pe care dorea să le doneze Muzeului Țării Crișurilor, pentru constituirea unui fond documentar, care urma să-i poarte numele, am descoperit și dosarul care cuprindea autobiografia și câteva amintiri ale părintelui greco-catolic Ioan Lucăcel. Mălinaș s-a bucurat, deoarece, între timp, a rătăcit dosarul, dar acum dorea să-l dea publicității și astfel urma să se țină de cuvânt față de părintele care decedase între timp. Textul mi-a parvenit prin bunăvoința doamnei Deaconu Rozalia. Respectând dorința scrisă a prietenului meu decedat, ofer publicității manuscrisul părintelui paroh greco-catolic Ioan Lucăcel. Documentul original are 18 pagini, format A4, redactat cu un scris îngrijit, cu text pe față și verso.

Dr. Iudita Călușer
Muzeul Țării Crișurilor Oradea”

Oradea, 15 sept. 1996

Preot Ioan Lucăcel
Zile trăite
Autobiografie

Mă numesc Ioan Lucăcel, preot și profesor. Sunt născut în anul 1911, februarie 8, în localitatea Jibou, județul Sălaj, din părinții Ioan Lucăcel și Maria Lucăcel, născută Cristoreanu – țărani.

Studii: școala primară la Zalău – liceul la „Mihai Eminescu” din Satu Mare.

Constantin Mălinaș

Absolvent al Academiei Teologice Române Unite (gr. cat.) Oradea – licențiat în teologie la Academia Teologică Greco-Catolică Blaj. Absolvent al Seminarului Pedagogic de pe lângă Universitatea din Cluj – specialitatea religie greco-catolică, calificativul „excepțional” (9⁵⁵).

La terminarea studiilor, în anii 1935/1936, cu învoirea episcopului meu diecezan, am funcționat ca director de internat la Liceul „Vasile Lucaci” din Carei, după care între anii 1936-1938 am fost rechemat la Episcopie și numit în cadrul Cancelariei impiegat contabil și pe urmă contabil-șef.

La 16 octombrie 1938, în catedrala noastră din Oradea a avut loc cununia mea religioasă cu Iuliana Chiș. Căsătoria ne-a fost binecuvântată de Dumnezeu cu două fiice: Terezia și Lucia.

La 30 octombrie același an, a urmat hirotonirea mea de preot la Beiuș, săvârșită de către Excelența Sa (așa se spunea atunci) dr. Valeriu Traian Frențiu, episcopul nostru diecezan. După hirotonire, la scurtă vreme, a urmat numirea mea de preot la Parohia Derna-Sacalasău – județul Bihor. Menționez, ca preot profesor am funcționat între anii 1950-1953, la o școală medie bisericească, până ce a venit desființarea ei.

Instalarea mea ca preot la Derna-Sacalasău a avut loc la data de 4 decembrie 1938, dată la care a început, efectiv, activitatea mea pastorală.

*

Aflându-mă destul de înaintat în vârstă, la 86 de ani, printre puținii martori ai unei vremi trecute, la solicitarea domnului Constantin Mălinaș, veche și bună cunoștință, consilier la Comitetul de Cultură al județului Bihor, am acceptat cu plăcere să-i istorisesc momente și episoade din viața mea trecută de sacerdot valah din parohiile Derna-Sacalasău și Ciutelec între anii 1938-1945.

Fiu de țăran, am iubit toată viața pe țărani și am dorit să lucrez în mijlocul lor. Drept aceea, am lăsat un loc confortabil de la oraș, fiind contabil-șef la Episcopie, pentru un modest și uitat post de preot undeva în județul Bihor. Providența divină, care lucrează prin aleșii săi, m-a trimis la Derna-Sacalasău; era la sfârșitul anului 1938. Aveam să activez într-o atmosferă sănătoasă și curată, de sat ardelean. Prima bucurie: Crăciunul anului 1938, colinzi, colinzi, multe colinzi și datini (Irozi, Steaua și Turca) – copii, tineret și chiar bătrâni.

Mă număr printre preoții cărora le-a plăcut cartea. Plecând la parohie, mi-am întocmit o bibliotecă cu minimum de cărți necesare pentru viața pastorală. Am adăus la acestea, abonamente la ziare centrale și mi-am procurat (deși foarte scump) și un aparat de radio cu baterii. Eram singurul în comună care aveam așa ceva. Înmarmat cu astfel de arme, am pornit la drum.

Ca preot de Derna – aveam în grijă și răspunderea mea și o filială apropiată la 3 km, Sacalasău – unde aveam o biserică de lemn ce purta o dată pe ea – 1737 – monument istoric, lucrată în bârne mari de stejar, cu un turn destul de înalt, cu ferestre mici și în altar o masă de stejar sprijinită pe un trunchi puternic, tot de stejar. Cariile vremurilor nu le-au ros. În strană, cărți vechi, în cirile.

Sacalasăul era curat românesc cu o singură religie, cea greco-catolică. Serviciile religioase le officiam în proporție de 2/3 la parohia matcă și o treime la filie – la Sacalasău – se înțelege aici serviciile de duminică și de sărbători. În rest se făceau, la zi – de câte ori nevoia cerea. Voi aminti că atât în parohia matcă, cât și în filie, stăpâna o morală sănătoasă, ce a adus un spor frumos de copii, de școală și de tineret.

Atât într-o parte, cât și în cealaltă, având o lume de copii, mă duceam cu mult drag în mijlocul lor la orele de catehizare, spre a-i învăța elementele de credință. Notez aici că în Parohia Derna – unde aveam și copii maghiari, precum și slovaci – toți veneau la mine, la catehizare.

Eram preotul tuturor! Frecvența credincioșilor la biserică a fost foarte bună. De asemenea și a copiilor și a tinerilor. Așa se face că, la Crăciunul anului 1938, a II-a zi, la filia Sacalasău – biserică a fost neîncăpătoare. Credincioșii, mulți stăteau pe la geamuri. Era un obicei aici, păstrat din străbuni, ca a II-a zi de Crăciun să se spovedească și să se împărtășească tot natul. Deci, înainte de a începe Sfânta Liturghie, am spovedit în biserică timp de 4 ceasuri. Afară sufla un vânt rece, zăpada era mare și se așezase un ger crâncen. Printre bârnele mari ale bisericii, vântul sufla, aproape ca și afară.

Stând, nemișcat, pe scaun în biserică, mi-au degerat amândouă picioarele și am rămas cu o amintire care m-a însoțit și pe care am simțit-o toată viața. A dăinuit, în schimb, în sufletul meu, vie, amintirea credincioșilor mei dragi: copii nevinovați, tineret mândru și frumos (fete și feciori) și bătrâni, albiți de ani, adunați într-o icoană scumpă pe care am purtat-o la inimă, pe drumurile vieții.

Și acum să mă întorc la parohia matcă – Derna. Odată cu trecerea sărbătorilor de Crăciun, ne-am văzut intrați în noul an 1939. Nori grei și amenințatori se arătau pe firmamentul Europei. Stăpânirea germană se arăta amenințătoare. Vești din ce în ce mai alarmante veneau din toate părțile, rând pe rând au căzut sub cizma germană state puternice ca: Franța, Belgia, Olanda. Cade zdrobită și Polonia.

Războiul bătea și la porțile noastre: se fac concentrări masive, mișcări de trupe și mobilizări parțiale. Bărbații sunt chemați sub arme. Au rămas femeile cu grija gospodăriilor. Statul s-a îngrijit cu ajutoare pentru

famiile celor concentrați. Ca preot, am ajuns președintele „Comitetului de Ajutorare” pentru cei concentrați, pentru cei în lipsă și cei bolnavi.

Să amintesc aici că la Derna exista un centru minier și o fabrică de prelucrare a bitumului – unde majoritatea minerilor și conducătorilor erau maghiari și slovaci – până și la Notariatul comunal era un notar maghiar și funcționari de același neam. Colaboram activ cu autoritățile administrative și cu cele din fabrică ori de câte ori o cereau nevoile populației. Între noi existau relații foarte bune. La sărbătorile noastre naționale, cei din administrație și din fabrică coborau în comună și luau parte în număr frumos la „Tedeumurile” ce se oficiau la biserica noastră. Îi primeam cu drag și la terminare îi invitam pe la casa parohială la o mică agapă. Între noi n-au existat disensiuni, eram toți una. Ne respectam și ne prețuim unii pe alții.

Fabrica mergea greu. Uneori se lucra, alteori, ba. Minerii, așa cum am spus-o, în cea mai mare parte erau maghiari și slovaci, cu familii grele și o duceau greu cu traiul. Îi cercetam, îi cunoșteam.

Ca președinte al „Comitetului de Ajutorare”, de acord cu autoritățile, am dirijat de multe ori ajutoarele venite pentru comună, spre fabrică – pentru a ajuta acolo nevoile stringente. Fiindcă n-au avut nici preoți, eu le-am fost și preot, atât pentru maghiari, cât și pentru slovaci: eu îi botezam, eu îi înmormântam, eu le îngrijeam bolnavii muribunzi. Și toate serviciile au fost gratuite, căci i-am văzut în suferințe. Toți îmi ziceau „preotul nostru”. Și pentru toate a rămas să-mi plătească Dumnezeu! Și Dumnezeu mi-a plătit cu vârf și îndesat, până în ceasul de acum, când scriu rândurile acestea, dându-mi bucuria de a putea lucra și astăzi pentru Biserica mea încercată și astăzi și neamul meu la răscruce de vremuri.

Și a venit și anul de mari încercări pentru țara noastră – anul de tristă aducere aminte, 1940. La rășărit și apus se sfărmau granițele țării noastre dragi. Frații părăseau, de voie și de nevoie, pământurile natale. Curgeau multe, multe lacrimi. Acest 1940 m-a găsit la Derna. Mă întorceam de la Sacalasău de la o înmormântare, când am auzit vestindu-se cedarea Ardealului de Nord către Ungaria. Trecând spre casă, flăcări și fetele satului jucau într-o șură din sat. Le-am adus la cunoștință trista veste și i-am rugat să se ducă spre casă – căci e o mare durere pentru întreg neamul nostru românesc. Tinerii m-au ascultat.

A urmat – după programul stabilit – ocuparea. Așa a sosit și la Derna, fiind centru minier și cu o fabrică, un pluton militar sub comanda unui locotenent, spre a-i face pază militară. De unde și până unde, într-o dimineață mă pomenesc la casa parohială cu un grup de jandarmi cu pene de cocoș, care m-au luat sub baionete și așa m-au dus până în fabrică, la sediul comandamentului militar. Aici m-a așteptat un plutonier din armată, care a procedat îndată la anchetarea mea. Eram acuzat că:

1. Am smuls de pe pieptul unui tânăr o cocardă cu tricolorul unguresc.
2. Că am rupt steagul unguresc care ne-a fost adus la biserică.
3. Că ziua de cedare – e o zi de doliu pentru noi.

Nimic din acuzele aduse nu era adevărat.

Nu am smuls nicio cocardă, nu am rupt niciun steag și nici n-a fost vorba de doliu.

În timp ce eram anchetat a apărut locotenentul comandant.

Comandantul întreabă ce se întâmplă?

Plutonierul anchetator răspunde – la care domnul locotenent, disprețuitor, declară: „Ijen embernek két gojó és vége van vele” (pentru un astfel de om, două gloanțe și am terminat cu el)! Dați-i drumul acasă și mâine dimineață îl trimitem, din post în post, la comandamentul nostru militar de la Marghita (reședința de plasă).

Întorcându-mă acasă, la Notariat m-a văzut pe geam notarul Iuliu Boros, același notar maghiar din vremea românească. Surprins, mă întreabă ce s-a întâmplat? Calm, îi răspund că am fost acuzat de niște lucruri pe care nu le-am făcut. Mai adaug spusele anchetatorilor, că dacă sunt persoană „non grata” granițele țării mele sunt deschise și am plecat.

Notarul, care deja era prieten bun cu comandantul, a intervenit. Întors, îmi spune: am pledat pentru tine cu toată tăria. Le-am spus textual: acest om în regimul românesc a fost îngerul nostru păzitor pentru toată maghiarimea din fabrică (de la vâldică până la opincă). I-a lăsat pe ai lui și ne-a ajutat pe noi. Acest om ne-a iubit. Și dacă ne-a iubit, cum puteți fi împotriva lui? Maghiarii de aici s-ar revolta. Noi cerem ca acest om să rămână între noi. I-a mai spus și altele.

După această pledoarie – locotenentul și-a cerut scuze și i-a zis: spune-i Părintelui că îmi cer scuze pentru cele întâmplate – spune-i să rămână între noi și-l asigur că nimeni nu-i va face niciun rău. A doua zi, am întâlnit pe plutonierul anchetator, de departe zâmbind, m-a salutat și i-am răspuns și eu tot zâmbind.

Să amintesc aci că – rămânând în teritoriul cedat – vreme de aproape un an, guvernul maghiar nu ne-a dat salariul convenit de la stat, în timp ce preoțimea maghiară era răsplătită cum se putea mai bine! Măsura era luată ca să plece cât mai mulți preoți români.

Cuvântul de ordine, venit de la episcopul nostru, era: fiecare rămâne la locul lui! Și, spre cinstea ei, preoțimea greco-catolică a rămas la datorie. Și n-au plecat decât cei expulzați.

În anul 1941, subsemnatul am cerut transferarea la Parohia Ciutelec – protopopiatul Marghita – unde aveam o casă parohială, cu mult mai bună ca la Derna – o grădină frumoasă cu mulți pomi, așezăminte gospodărești, de asemenea foarte bune. Transferarea mi-a fost aprobată. Am păstorit deci – în Ciutelec – de la începutul anului 1941 până în 1945, când a trebuit să cedez locul fostului părinte Demetriu Hălmăgian, care a fost expulzat din parohie și, deci, în drept să se reîntoarcă.

În general, preoțimea română era urmărită îndeaproape, în toate mișcările ei, de către jandarmii cu pene de cocoș, fie în activitatea noastră pastorală, fie în deplasările noastre la ședințe preoțești sau la piața din Marghita. Am trăit la Ciutelec ororile războiului din 1941-1944, cu multe momente dramatice.

Intrarea trupelor rusești în sat – după ce trupele germane și maghiare au opus o dârză rezistență la periferia satului dinspre Popești, o noapte întreagă și o zi întreagă. Luptele s-au intensificat în măsura în care venea grosul trupelor rusești. Trupele germane și maghiare erau puține la număr. La un moment dat, totul părea un adevărat iad deasupra satului. Ardeau multe gospodării – au fost și 4 morți dintre săteni. Spre seară, la un semnal tras peste sat, trupele germane și maghiare s-au retras peste colinele Ciutelecului spre Abram și Margine, urmărite îndeaproape de trupele rusești.

Intrând în sat, rușii s-au purtat așa cum știm: cu jaf și violarea femeilor. Am scăpat ca prin minune din fața unui ofițer rus beat, care scoțându-și revolverul voia să tragă în mine. Înțelegând ce avea să se întâmple, doi soldați apropiați l-au oprit, spunându-i că-l cheamă la telefon generalul. Întorcându-se spre telefon, cei doi soldați m-au luat de mână și mi-au dat drumul afară. Dumnezeu m-a ocrotit!

Simțind primejdia și luându-mi familia, am fugit noaptea de acasă și m-am refugiat la casa unui credincios dintre vii. Am stat acolo aproape două săptămâni. La întoarcere, n-am mai găsit nimic în casă, doar puțină mobilă și păduchi destul! Totul era ruină.

Să mai amintesc că, înainte de a sosi războiul pe la noi, în primăvara anului 1944, într-o zi, autoritățile maghiare ne-au strâns pe toți preoții români: greco-catolici și ortodocși – precum și vârfurile intelectuale și sătești în gară la Marghita – pentru a fi transportați la Oradea și de acolo într-un lagăr de concentrare politică. La auzul acestui fapt, autoritățile din România au procedat la fel, strângând și ei pe preoții maghiari, drept retorsiune. Sub pază militară, cei din gara Marghita am fost duși la Oradea. Am ajuns acolo seara și ne-au ținut în fața Primăriei până la 12 noaptea, când românii, eliberând pe preoții maghiari, ne-au eliberat și ei pe noi.

Voi mai consemna încă un episod din viața mea, tot în timpul stăpânirii maghiare. În locul numit „Rara”, aveam o parte din sesiunea parohială. Era vară. Într-o noapte, câțiva țigani s-au dus la crucile de grâu ce erau acolo, și au îmblătit câteva cruci ca să aibă și ei grâu. Prinși, țiganii au venit la mine să ne împăcăm pentru paguba făcută; ca să nu mai mergem pe la jandarmii maghiari, am acceptat ca să plătească paguba. Era vorba de 300 kg de grâu, a 29 pengő, preț oficial. Auzind de acest aranjament, jandarmii m-au citat la Primărie și, nici una, nici alta, n-au găsit vinovați pe țigani pentru furt, ci pe mine – încadrându-mă în lege pentru șantaj. Tribunalul din Oradea îmi trimite o adresă ca să hotărâsc ce vreau cu țiganii. Răspund, rugându-i să stingă procesul, lăsându-mă de pagubă pentru banii confiscați de la mine. Tribunalul nu stinge cauza, ci o menține pe rol și așa mă pomenesc la judecată cu țiganii. La dezbateri apar singur, fără vinovați. Judecata-hotărârea: sunt condamnat la 3 ani închisoare cu suspendarea pedepsei. Așa se împărțea justiția pentru români în vremea regimului maghiar.

Dar, ce să vezi? În toamna anului 1946, mă pomenesc cu o citație de la Tribunalul din Oradea. Ce era? Tribunalul, revizuiind multe procese și sentințe date în timpul ocupației maghiare, a găsit-o și pe a mea nedreaptă și a dispus anularea ei și reabilitarea mea.

Ar mai fi de spus multe șicane și mizerii mărunte, de care am avut parte din partea acelor care se ziceau că sunt cu legea în mână. Ocupația maghiară a fost un vis urât.

Dumnezeu a fost de partea noastră și ne-a ajutat în recăștigarea Ardealului.

Acum este al nostru – să învățăm din trecut!

15.IX.1996

Preot. prof. Ioan. Lucăcel

Adaus la „Zile trăite” 18.IX.1996

Odinioară, ca și azi, viața cea de toate zilele, în satele noastre, se desfășura în jurul Bisericii, în jurul Școlii și, în chestiuni de viață socială, în jurul primăriilor sau a notariatelor. Pentru un cronicar care vrea să prindă anumite aspecte din viața satelor noastre, interesează, desigur: viața bisericească, viața din școală și poate, într-o măsură mai redusă, viața publică sau cetățenească.

Păstorind, ca preot, între anii 1941-1945, în Parohia Greco-Catolică Ciutelec, voi încerca să schițez, în câteva rânduri, aspecte din cele amintite mai sus.

a) Din viața bisericească.

Parohia Greco-Catolică Ciutelec se află așezată pe valea Bistrei și este încadrată astăzi în Protopopia-tul Greco-Catolic de Marghita – odinioară acest protopopiat s-a numit Districtul Lunca – cu sediul la Popești; îl găsim și la Ghenetea. Distanța de sediul protopopesec aproximativ 14 km.

Ca parohie greco-catolică a fost înființată în anul 1842. Biserica din piatră și cărămidă ridicată și terminată în anul 1895. Hramul bisericii: Sfinții Apostoli Petru și Pavel, care se sărbătoresc la 29 iunie în fiecare an. Trebuie că înaintea acestei biserici a existat altă biserică, mai mult ca sigur din lemn, de vreme ce, aici la Ciutelec – în perioada 1556-1727 – este pomenit un preot care și-a primit hirotonirea (este impropriu spus, căci calvinii nu au hirotonire; ei nu recunosc hirotonirea cu taină) de la superintendentul calvin maghiar, care se afla la Oradea, puternic centru calvin – alături de Debrețin.

Și, ca o curiozitate istorică, vom aminti aci că au mai fost și alte sate românești, cu preoți români, în aceeași situație. Amintim printre cele mai apropiate de Ciutelec: Popești, Spurcani, Păulești, Sărsig, Chiraleu, Ciuhoi etc. Și, ca o încoronare a acestui fapt, amintim că românii din Bihor au avut chiar un superintendent calvin – în persoana unui preot, zis Avram, din parohia modestă Burda de lângă Beiuș. Prin privilegii date se încerca atragerea preoților români la calvinismul maghiar și, prin aceasta, la maghiarizare. Acțiunea nu a reușit. Dar, odată cu venirea în 1940 a regimului maghiar, s-a încercat, din nou, atragerea elementelor românești la calvinism. Ciutelecul avea familii maghiare calvine. Deci era un teren potrivit pentru așa ceva. Înțelegând primejdia – am făcut totul să o previn și am reușit. În cei 4 ani de stăpânire maghiară nu am avut nicio defecțiune de la credință.

Am fost atent și la starea civilă. La Primărie – recte la Notariat – toate înregistrările de: botez, cununie, înmormântare, se făceau, desigur, în limba oficială – cea maghiară. Numele credincioșilor erau scrise în ortografie ungurească. Ca alternativă, matricolele la parohie le scriam cu denumirile românești. Și pe această cale am încercat să ne apărăm cauza.

Și – tot pe linie bisericească – preoții români, și mai ales noi, greco-catolici, care eram cei mai mulți, ne-am strâns rândurile. Am dat mâna frățeste fraților preoți ortodocși. În fața primejdiei comune am fost cu toții una. Ne făceam vizite unii altora și la praznice cu întreaga familie ne cercetam – cu mult drag, unii cu alții. Au fost momente neuitate în viața noastră bisericească.

Am avut și eu, ca buni prieteni, preoți ortodocși pe părintele Ioan Dan, din Spurcani, pe părintele Ioan Pop, din Varviz, care era decanul de vârstă între preoții români, ca să amintesc și pe preoții din Margine și Satu – Barbă și alții.

Tot pe linie bisericească, preoțimea greco-catolică aveam întâlniri periodice din parohie în parohie, cu program religios, dar și didactic. Se oficia liturghie cu spovedanii și împărtășanii pentru credincioși, cu o predică adecvată și la urmă o lecție deschisă, de religie, după toate regulile pedagogice cerute. Totul se desfășura într-o ambianță de mare sărbătoare, cu o participare bogată de credincioși.

Actuala casă parohială este zidită din piatră și cărămidă – după unii în anul 1905, după alții în 1910. Vechea casă parohială se află așezată în incinta celor două castele: Wartemstein și Rocild și datează din anul 1864 – folosită multă vreme ca poștă. Cel care a lucrat mai mult la zidirea noii case parohiale a fost preotul de atunci Mihail Mărcuțiu, care s-a aflat în relații apropiate, chiar prietenești, cu stăpânul Domeniului de la Ciutelec – Wartemstein – evreu maghiarizat.

În fața bisericii – care s-a ridicat tot sub pastorația acestui brav preot – se află monumentul lui, frumos îngrijit. † Preot Mihail Mărcuțiu de Călinești mort la 21 ian. 1919 la vârsta de 87 ani. Călinești – în Țara Oașului, probabil titlu de nobil, cum erau multe familii din Maramureș și Țara Oașului / Matricole, la parohie, de la 1845. Parohia are două filii: Bogeiu și Tăuteu. Bogeiu cu 86 suflete greco-catolice la 3 km distanță, restul în mare parte ortodocși, și Tăuteu – cu 128 suflete la 5 km depărtare cu o „colonie” de maramureșeni zisă „Moara de Rături” – toți greco-catolici. Restul reformați calvini. Aceștia au adus cu ei toate datinile românești din Maramureș, păzite cu sfințenie. Serviciile bisericești la filii se făceau la a 3-a duminică și la a 4-a duminică, în rest de câte ori era nevoie.

În Ciutelec, puține familii maghiare se aflau la vatra satului, cea mai mare parte dintre ele erau răspândite printre vii și erau de religie calvină. Se trăia în pace.

În timpul ocupației maghiare, toată viața românească s-a concentrat în jurul bisericii. Din biserică s-a susținut și răspândirea presei noastre românești, atât cât am avut-o în Ardeal. Și a fost o presă bună. Să mai amintesc grija noastră pastorală deosebită pentru elevii de școală, pentru tineret, grupați într-o organizație paramilitară – „Levente”.

Îmi cunoșteam foarte bine credincioșii, le cunoșteam și bucuriile și necazurile. Frecvența la biserică era foarte bună. Duminica, biserica îmi era neîncăpătoare. Se cânta în biserică cu multă căldură și însuflețire. Timpuri de mare satisfacție sufletească!

b) Din viața școlii.

Clădirea școlii era destul de bună, ridicată de credincioși în timpurile maghiare și a fost școală primară (elementară), confesională greco-catolică, destul de bine dotată.

Aflăm, dintr-o conscripție școlară, că în anul 1909 aici funcționa – un „cantor docens” (cantor învățător) cu diplomă de învățător din vechea noastră „Preparandie” din Oradea. Se numea Mihail Bruchenthal. Avea în școală 71 elevi, dintre care 33 băieți și 38 fete. Un număr frumos de elevi, având în vedere că în vremea aceea parohia număra doar 410 suflete greco-catolice. Odată cu instaurarea regimului maghiar, în toamna anului 1940, la școala din Ciutelec a apărut, ca director-învățător, un dascăl venit din Secuime, de la Sf. Gheorghe, cam la 60 de ani. Nu știm dacă prezentarea lui a fost voluntară, mânat de sentimente patriotice maghiare, sau a fost comandată.

În cursul anului 1941, au mai apărut aici încă două tinere fete învățătoare cu pregătire făcută în grabă (cursuri reduse de 6 luni), venite din Țara-mamă, Ungaria.

Cu acest corp didactic s-a lucrat până în anul 1944, când a avut loc retrocedarea Ardealului. Din toamna anului 1944 și cu instaurarea regimului românesc, prin dispoziții venite de sus și din lipsă de cadre, școala am preluat-o subsemnatul, ca director, având în subordine pe soția care a făcut pe învățătoarea. Așa a mers până în toamna anului 1945, când subsemnatul am fost transferat de aici la Parohia Nojorid, lângă Oradea.

În vremea aceasta, am avut la școală o frecvență foarte bună. S-a lucrat greu în școală, fiindcă nici învățătorii nu știau românește și nici elevii nu cunoșteau limba maghiară.

Școala, în regimul maghiar, avea o misiune foarte importantă și guvernul maghiar i-a dat toată atențiunea cuvenită. S-au transmis cunoștințe – dar altceva nu s-a putut face.

c) Din viața publică și socială.

Nevoile publice – sociale ale credincioșilor au fost deservite de primăria locală – care avea în fruntea comunei un primar ungur, în vârstă, Nyilas János, și un notariat comunal – care a fost condus, la început, de un notar Husti, originar din Ciutelec, și pe urmă de un alt membru al familiei Husti, Jedlicska Tibor, venit din Banatul nostru românesc. Amândoi notarii cunoșteau foarte bine limba română și populația românească n-a avut de suferit din cauza lor. Tangența populației cu aceste instituții avea loc doar atunci când credincioșii trebuiau să meargă să facă înregistrări de nașteri, cununii, înmormântări etc. Se mai întâlneau și la aniversări naționale oficiale.

Considerând trecutul, așa cum a fost el, cu sușuri și coborâri nedorite, vom spune fără patimă că administrația maghiară locală a fost corectă și exemplară, drept pentru care și semnăm această mărturie.

Oradea, 18 sept. 1996

Preot. prof. Ioan Lucăcel

P.S.

Dintre preoții arestați și duși la Oradea în 1944:

1. Preot Ioan Pop – Varviz – ortodox
2. Preot Gheorghe Gavriș – Popești – gr. cat.
3. Preot Ioan Dan – Spurcani – ortodox
4. Preot Petru Cepleu – Voivozi – ortodox
5. Preot Coriolan Man – Abrămuți – gr. cat.
6. Preot Florian Moisa – Abram – ortodox
7. Preot Alexandru Nistor – protopop – Marghita – gr. cat.
8. Preot Ioan Lucăcel – Ciutelec – gr. cat. și alții”.

***Jurnalul Annei Frank* – analiză comparativă documentar-cinematografică**

Mihai COTEA
Sibiu

Memorialistica privind cel de-al Doilea Război Mondial a înregistrat numeroase volume și mărturii cu privire la evenimentele, percepția asupra acestora și condițiile de război. Dintre toate, *Jurnalul Annei Frank* e, poate, cel mai ilustrativ exemplu de carte care întrunește, laolaltă, o serie de calități. Este un document istoric, o analiză detaliată a unui real experiment antropologic, o radiografie socioistorică și un jurnal de război cu tente literare.

Arhicunoscut de-a lungul deceniilor de la prima sa apariție, în 1947, *Jurnalul Annei Frank*, în original *Het Achterhuis* („Anexa secretă”), reunește multiplele mărturii ale unei tinere adolescente de origine iudaică cu privire la perioada de clandestinitate, trăită de aceasta și membrii a două familii evreiești în anexa fabricii de condimente și pectină Opekta din Amsterdam, pe perioada a doi ani, 1942-1944. Ce iese în evidență din jurnalul Annei Frank nu e neapărat scenografia din spatele acestei tragedii la nivel familial sau contribuția ei la *Shoah*, ci întreaga suită de elemente care fac din volumul de memorialistică o adevărată frescă a epocii sale, pornind, cum nu se poate mai natural, de la o microistorie personală.

Conform editurii care a publicat varianta românească integrală a jurnalului, consultată pentru această analiză, prima traducere în limba română a operei a avut loc în anul 1959. De-atunci, jurnalul a fost republicat, revizuit și adăugit în 2011, 2016 și 2021, acest fapt datorându-se descoperirii a cinci file necunoscute față de varianta originală, la finele anilor '90. Dincolo de aceste adaptări livrești, jurnalul a avut parte de o serie de alte adaptări cinematografice, mai ales, dar și teatrale, muzicale, benzi desenate și filme de animație.

Volumul în sine, văzut la nivel istoriografic, redă și confirmă anumite fapte istorice din perioada avută în vedere (capitularea lui Mussolini, debarcarea în Normandia etc.), pe fondul parcursului Olandei în război, ca țară aflată sub ocupație nazistă. Pe lângă simpla redare sau amintire a acestor fapte, jurnalul prezintă și felul în care rezidenții Anexei se raportau la ele ori care erau opiniile lor cu privire la cel de-al Doilea Război Mondial. Ca autopsie evenimentială, jurnalul Annei Frank transgresează de la simplele note ale unei tinere care notează cronologia zilelor de război, depășind formatul unui simplu jurnal istoric ce imprimă în filele sale secvențe și tușe cu iz personal, pe alocuri chiar idei filosofice. O seamă de jurnale de asemenea factură au văzut lumina tiparului de-a lungul perioadei postbelice, știindu-se faptul că tinerii și copiii, mai ales, sunt cei mai sinceri observatori ai lumii din jur. Ceea ce face ca jurnalul de față, în particular, să aibă un succes atât de răsunător este, cel mai probabil, nu atât contextul socioistoric, cât maniera în care a fost redat acest context, prin intermediul unei captivități autoimpuse ca formă de adaptare în vederea supraviețuirii.

Notele redactate de Anne Frank încep cu puțin înaintea mutării în Anexă, la scurt timp după ce-a de-a treisprezecea aniversare a tinerei, care a avut loc pe 12 iunie 1942, când primește jurnalul, ca dar aniversar din partea părinților. Anne știuse de acest dar dinaintea aniversării, după cum ea însăși declară în jurnal, dar alege să rememoreze și să redea, ca punct de început în scrierile sale, momentul în care vede jurnalul pe masa destinată cadourilor sale, deci când devine o certitudine că acest dar frumos îi va deveni un real și intim companion. Așadar, notarea începe încă din locuința familiei Frank din Merwedeplein și continuă astfel timp de aproape o lună, până pe 9 iulie 1942, când Anne, împreună cu familia sa, se vor muta în Anexa Secretă a Opekta, alarmați în urma unui ordin de recrutare venit pe numele lui Margot, sora mai mare a Annei. Perioada aceasta de o lună de „normalitate” redă aspecte din viața unei tinere dezinvolve, vorbărețe, sociale, un spirit cu o capacitate critică ce denotă reale calități ale unui bun scriitor. Sigur că Anne Frank descoperă abia târziu că menirea ei e cea scriitoricească, însă înainte de această revelație, ca majoritatea adolescentelor de factura sa, Anne visează să devină artistă. Temperamentul o ajută din plin în acest sens.

În definitiv, seva cărții și partea care interesează din punct de vedere documentar este cea care privește traiul comun în Anexă. Se știe că a locui în comun este o experiență destul de provocatoare, chiar și atunci când cei din jur ne sunt cunoscuți sau chiar membri ai familiei, și cu atât mai mult când acest fapt are loc în prezența unor străini. Peste toate, condițiile de trai, prin ele însele, cu valoarea lor restrictivă absolut necesară, reprezintă un act de stoicism. Dificultatea regăsirii intimității, pe toate scările acesteia, pornind de la nevoile de bază, menținerea unei igiene, până la simpla și sănătoasă nevoie de a fi singur, capătă valențe cu totul aparte pentru fiecare dintre co-locatarii Anexei. Cu toate acestea și în pofida piedicilor, Anne reușește cu brio să-și mențină un jurnal intim în care nu se ferește să scrie uneori, cu naturalețe și aplomb, despre fiecare eveniment mai mult sau mai puțin condimentat din spațiul de locuit. Certurile crase ale familiei van Pels (pe care Anne îi numește van Daan, în scrierile ei) sunt încă un exemplu de situație în care intimitatea celor patru pereți își pierde totalmente valoarea.

Chiar și așa, reîntorcându-ne la valoarea intimității și la maniera în care Anne reușește să-și țină jurnalul doar pentru propriii ochi, regăsim aici o adevărată înțelegere tacită a membrilor Anexei, prin care niciunul nu se atinge de caietul adolescentei, știindu-se faptul că, la nivel de convenție socială, există un soi de intimitate sacră a unui individ, ca o intimitate tabu, de care cei din jur nu se ating nicicând.

Un alt fapt absolut remarcabil la jurnalul Annei este maniera în care ceilalți, constrânși de mediu, își schimbă sau își rafinează, mai bine zis, anumite însușiri comportamentale. Recte, fina analiză a Celuilalt. Când o sumă de indivizi se află adunați împreună dintr-un interes comun, deci se elimină din start o anumită doză de imprevizibilitate, se oferă șansa dezvoltării caracterului Celuilalt în mod absolut firesc; ba, mai mult, prin aportul Celuilalt. Se creează un soi de melanj comportamental cât se poate de interesant. Pe de o parte, individul se comportă cât se poate de natural în condițiile date, pentru confortul psihologic propriu, dar, implicit, pe de altă parte, nu se poate elimina complet o certă doză de alteritate impusă de prezența Celuilalt, și-atunci individul se vede obligat să joace un anumit rol, să pozeze. Nu și Anne. Bazându-ne pe propriile autocaracterizări, dar și pe caracterizările indirecte, rezultate involuntar în urma descrierii anumitor episoade petrecute în locuință, Anne Frank și-a menținut spiritul autentic în cea mai mare parte a timpului. Nu numai atât, ci, mizând pe calitățile sale de analiză psihologică, ea devine o fină observatoare a Celuilalt, mai mult decât oricine din Anexa Secretă. Fără calitățile sale native, firește, adaptările și punerile în scenă ale jurnalului s-ar fi confruntat cu varii dificultăți scenaristice și regizorale.

În analiza personală a multiplelor ecranizări ale *Jurnalului Annei Frank* am avut în vedere trei producții de origini diferite:

- „The diary of Anne Frank” (1959, SUA, regia George Stevens);
- miniseria BBC „The diary of Anne Frank” (2009, Marea Britanie, regia Jon Jones);
- lungmetrajul nemțesc „Das Tagebuch der Anne Frank” (2016, Germania, regia Hans Steinbichler).

Pornind de la ecranizarea clasică a *Jurnalului Annei Frank* și, poate, cea mai cunoscută publicului, varianta americană din 1959 a Jurnalului este o producție hollywoodiană prin excelență. Aș dori să subliniez, prin aceasta, din capul locului, că filmul a fost adaptat rigorilor studiourilor de la Hollywood, cel mai probabil, astfel că a suferit anumite discordanțe în raport cu volumul original. Se cunoaște faptul că, atât atunci, cât și acum, studiourile de producție americane sunt adevărate foruri decizionale când vine vorba de realizarea unei pelicule cinematografice. Or, acest lucru ar putea să explice anumite alegeri scenaristice sau de casting. În primul rând, în „**The diary of Anne Frank**” (1959) regăsim o Anne Frank de o frumusețe aparte (vezi foto), ceea ce duce cu gândul la Vivien Leigh, în rolul care a consacrat-o. Conform anumitor informații din diverse surse, pare-se că Millie Perkins a fost strict alegerea regizorului, care i-a văzut fotografia și a încercat să o convingă pe Perkins să interpreteze rolul Annei Frank. Millie Perkins nu studiase actoria anterior și nici nu dorea în mod deosebit să devină actriță, ci făcuse modeling până la primul său rol.

Millie Perkins (Anne Frank) și Joseph Schildkraut (Otto Frank) pe platourile de filmare a peliculei „The diary of Anne Frank”(1959)

Simpla alegere a unui model în rolul Annei Frank – care nu se considera a fi o fată cu certe calități fizice remarcabile, după cum dezvăluie cartea și fotografiile ei, ci o fată normală – îndepărtează deja destul de mult gradul de autenticitate a peliculei în raport cu cartea. Trecând peste acest aspect, producția cincizecistă dezvăluie o Anne mai copilăroasă decât descrie jurnalul, scenele cu Peter van Daan păcătuind chiar cu o certă doză de ridicol care ne duc cu gândul la genul american al *sitcom*-ului, scene menite să redea incongruența și disparitatea dintre cele două personaje, abia creionată, de fapt, în jurnalul original. Anne din *Jurnal* nu stăruie pe aceste aspecte, deoarece, cum era de așteptat, greutatea noutăților din jur o copleșește. Dorul aproape sufocant de pisica ei, Moortje, sentimentul de neînțeles al ipostazei de apatrid impus de naziști evreilor (familia Frank fiind, la origine, o familie de evrei de etnie germană), eșalonarea porțiilor de mâncare ori modul în care ceilalți o percep, nu doar membrii familiei van Daan, ci și mama sa, care o mustră cu aproape orice ocazie pentru ieșirile sale incongruente cu norma socială, sunt adevăratele aspecte care o preocupă pe Anne, cea din *Jurnal*, încă din primele luni petrecute în Anexă. „Îmi vine să explodez de furie, dar nu pot s-o arăt, aș vrea să bat din picior, să țip, s-o scutur pe mama bine de tot, să plâng și încă multe altele, din pricina vorbelor răutăcioase, a privirilor batjocoritoare, a învinuirilor care mă străpung în fiecare zi iar și iar, ca niște săgeți trase dintr-un arc bine încordat și care sunt greu de scos din corpul meu. Aș vrea să le strig mamei, lui Margot, lui van Daan, lui Dussel, dar și tatei: Lăsați-mă în pace, lăsați-mă să dorm în sfârșit o noapte fără ca perna să mi se umple de lacrimi, fără să simt că-mi ard ochii și că-mi pocnește capul de durere. Lăsați-mă să plec, să las totul în urmă, să ies din lume!” (p. 100)⁴. Toate aceste stări, tot acest tumult interior al Annei au fost extrem de slab exploatate, atât în producția americană, cât și în celelalte două, care ne prezintă o Anne puternică, stoică, cu foarte puține ieșiri de slăbiciune. De asemenea, se cuvine a menționa că discursul narativ al Annei reale este net superior și mult mai matur decât cel din producția americană.

Poate cea mai bombastică ecranizare a *Jurnalului*, pelicula hollywoodiană din 1959 stăruie destul de mult pe povestea de dragoste înfiripată între o Anne ajunsă deja la pubertate, și Peter, fiul familiei Van Daan. Evenimentul în sine permite o speculare cinematografică absolut promițătoare, însă, pentru a respecta adevărul istoric, Anne nu i-a dat atâta importanță pe cât i-au dat scenariștii filmului în cauză. Scenele ajung la un grad de romantism de budoar, mergând până într-acolo încât se inventează anumite întâlniri sau se inserează în contextul unor bombardamente, mereu înfricoșătoare pentru cei din casă, cu titlu de *contre-emploi*. De la întâlnirile absolut stângace de la începutul filmului, ajungem, cumva, la un grad ireal de afinități între cei doi. Idee pe care se merge și în cazul redării feminismului Annei, totul pe fondul acțiunii galopante de prezentare a narațiunii, menite cumva să bifeze cât mai multe aspecte transpuse din carte în film, o amalgamare care duce, și așa, la o durată a filmului peste medie, de trei ore.

În portretizarea filmului analizat, găsim o doamnă Van Daan aproape îmblânzită, cu un aer simpatice chiar, în contrapondere cu soțul acesteia și în totală discordanță cu realitatea *Jurnalului*. Shelley Winters, cea care o interpretează pe Petronella Van Daan și care reușește să-și adjudece un Oscar cu acest rol, imprimă personajului său o doză de umanism destul de greu de regăsit la joviala, triviala și materialista sa variantă din *Jurnal*. Până și discuțiile în contradictoriu sunt imprimate de bunăcuviința filmelor decadei cincizeci (a șasea) a secolului trecut. Pe de altă parte, rămânând în zona portretizării familiei Van Daan, apare aici, pe finalul filmului, obstinția cu care spectatorul e forțat să urmărească un episod căruia i se dă o importanță exagerat de mare – momentul prinderii în fapt a domnului Van Daan, pe când fura mâncare din rația familiei Frank, expus până la paroxism în film, în condițiile în care toți sunt la curent cu practica asemănătoare a doctorului Dussel, care dozește alimente în sertarul de sub patul său și, cu toate acestea, toți împart cu el mâncarea, chiar de ziua sa, episod redat de Anne în *Jurnal*.

În continuare să ne oprim puțin la lungmetrajul nemțesc din 2016, „*Das Tagebuch der Anne Frank*”, care duce încă și mai departe adaptarea *Jurnalului Annei Frank*. Se cuvine menționată aici chiar una dintre scenele de la începutul filmului, cea în care Anne (rol interpretat de actrița Lea van Acken) și o parte dintre prietenele sale ies la plajă și, mai apoi, intră în apă, încalcând întrucâtva una dintre legile antievreiești, aplicate din 1940, care susținea că evreii nu au dreptul să meargă la piscină, cu toate că alegerea exterioarelor scenei cu pricina indică evident către una dintre plajele din jurul Amsterdamului. Dincolo de acest scenariu inexistent în *Jurnal*, are loc și o întâlnire nefericită a fetelor cu câțiva exponenți ai Tineretului Hitlerist (Hitlerjugend), care le somează pe fete să iasă din apă. O seamă de invecti-

⁴ *Jurnalul Annei Frank*, ediția a 4-a, versiune definitivă editată de Mirjam Pressler și autorizată de Anne Frank Fonds; traducere din neerlandeză și note de Gheorghe Nicolaescu, Editura Humanitas, București, 2021.

ve antisemite ale acestor tineri doresc să expună, dacă mai era nevoie, atmosfera tensionată dintre cele două părți. Curios cum regizorul Hans Steinbichler a ales să inventeze această scenă în detrimentul altora, cât se poate de interesante, prezentate de Anne Frank în *Jurnal*, și anume întâlnirile ei cu Hello Silberg, vărul uneia dintre prietenele Annei.

Însă în „Das Tagebuch der Anne Frank” se mai înaintează o supoziție și, totodată, se inventează aspecte ale unui personaj episodic – filonazistul și antisemitul magazioner de la Opekta, care își dezvăluie convingerile încă de la primele scene ale filmului, printr-un scurt discurs dinaintea intrării în tură. Ulterior, acesta mai apare abia într-un moment, dar unul cheie, cel în care Anne ar fi căzut de pe scară pe când aducea o porție de cartofi din pod. Magazionerul aude zgomotul produs de căzătura Annei și, chiar dacă finalitatea observării ei nu e redată explicit, mergându-se pe premisa trădării, ni se dă de înțeles că acesta a alertat Gestapoul cu privire la rezidența clandestină a celor din Anexă, fapt rămas nedovedit. O altă alegere cel puțin curioasă a regizorului este ilustrarea plecării familiei Frank spre ascunzătoarea din Opekta încărcăți cu valize, în flagrantă contradicție cu rândurile Annei: „Joi, 9 iulie 1942. Dragă Kitty, și-am mers așa, prin ploaia torențială tata, mama și cu mine, fiecare cu câte un ghiozdan și o sacoșă de piață pline ochi cu diverse lucruri (...), de luni de zile cărasem din casă mobilier și haine cât se putuse” (p. 35).

Actrița Lea van Acken, care a jucat rolul Annei Frank în filmul german „Das Tagebuch der Anne Frank”, într-o zi de filmare, la Amsterdam

În continuarea alegerilor exotice din film, ar fi utilă de menționat tușa de burlesc cu care este imprimat personajul Petronellei Van Daan. Portretizarea sa devine aproape caricaturizată, la fel ca alegerea distribuției personajului Margot Frank, a cărei frumusețe e menționată adeseori în filele jurnalului și care aici pălește în comparație cu cea a Annei, pe care regizorul se simte îndatorat să o înfrumusețeze mai mult decât e cazul prin prisma faptului că ocupă rolul principal al poveștii. Totodată, Anne a filmului nemțesc nu e doar un chip frumos (vezi foto), ci apare drept o puștoaică vanitoasă, chiar obraznică prin replicile sale mai mult decât ironice.

Voi finaliza trecerea în revistă a caracteristicilor aparte ale acestui film printr-o altă secvență imaginată de scenaristul Fred Breinersdorfer, care se petrece în afara *Jurnalului*, și anume momentul sosirii doamnelor și domnișoarelor din Anexă la Auschwitz-Birkenau, după evacuare. Alt neadevăr istoric, știindu-se faptul că acolo au ajuns doar Edith Frank, Auguste van Pels (van Daan), Otto Frank (singurul supraviețuitor), Peter și Hermann van Pels (van Daan) și Fritz Pfeffer (Albert Dussel), în primă fază. De fapt, după evacuare, Anne și Margot ajung la Bergen-Belsen, unde se vor sfârși din cauza tifosului. De asemenea, viziunea regizorală redă și momentul umilitor, dar ritualic, al tunderii femeilor, la Auschwitz-Birkenau, ultima scenă stăruind pe privirea goală a Annei.

În totală contrapondere cu filmele prezentate mai sus se află miniseria britanică „The diary of Anne Frank” din 2009, împărțită în cinci episoade a treizeci de minute, totalizând, prin unire, un lungmetraj de două ore și jumătate. În regia lui Jon Jones, miniseria marca BBC este o producție care rămâne fidelă cu desăvârșire *Jurnalului Annei Frank*.

Filmul debutează cu momentul în care Anne primește faimosul jurnal cu ocazia aniversării sale. Pornind de la portretul fizic, regăsim o Anne mult mai fidelă celei din jurnal și fotografiilor existente, cu o frumusețe ascunsă, aproape modelată, în interpretarea lui Ellie Kendrick (vezi foto), aflată la primul ei rol de protagonistă. O portretizare bine dozată, la fel și-n cazul relațiilor pe care Anne le are cu alți exponenți ai Anexei, importanți pentru personaj. De menționat aici legătura bine temperată dintre ea și Peter, dar și lipsa de simpatie vădită dintre Anne și doctorul Dussel, alt personaj bine reprezentat, la polul opus celui din filmul hollywoodian, unde Dussel conținea o doză puternică de umor involuntar datorat aspectului său rizibil.

Ellie Kendrick, interpreta Annei Frank în miniseria BBC „The diary of Anne Frank” (2009)

Câteva amendamente se cer menționate și-n cazul acestei producții. În primul rând, apariția bibliotecii care maschează intrarea în anexă, ce se produce ulterior mutării locatarilor acolo, în varianta televizată. Mai apoi, starea aproape catatonică în care se regăsește mama Annei, în majoritatea scenelor, inexplicabilă atâta timp cât urmărim firul descrierilor din *Jurnal*: „mănâncă sănătos, vorbește cu însușește” (p. 149), și în incongruența unor ieșiri isterice, în anumite situații ale miniseriei. La polul opus se află doamna Van Daan, în cea mai digerabilă versiune a sa, chiar comică, pe alocuri, care fură toate scenele în care apare alături de mama Annei, fidelă descrierilor autoarei: „Dacă aș ști s-o desenez, tare mi-ar fi plăcut s-o surprind exact cu atitudinea asta, așa de comică era muierușca asta proastă și țițnită!” (p. 62).

Una peste alta, modestă ca abordare și estetică, miniseria britanică redă, poate, cel mai umanist viziunea asupra membrilor din anexa Opekta. Apar și episoade frumoase, necesare, preluate acurat din jurnalul Annei, precum cel al nenumăratelor lăzi de căpșuni procurate de herr Kugler sau cel al îmbăierii și găsirii locului de îmbăiere potrivit pentru fiecare dintre colocatari, laolaltă cu preluarea anumitor citate din jurnal mot à mot. Toate aceste lucruri imprimă un dram de respect pentru opera care stă la baza ecranizării și nu poate decât să mulțumească pe fiecare cititor al *Jurnalului Annei Frank*.

Pe finalul acestei analize vom deschide o falsă paranteză, referindu-ne în continuare la o producție de altă factură, și anume un film documentar. Realizat în anul 2019, „**#AnneFrank: Parallel Stories**” duce mai departe mesajul Annei din jurnalul său. Producția, regizată de Sabina Fedeli și Anna Migotto, are ca punct de pornire *Jurnalul Annei Frank*, însă nu se rezumă doar la a nara din carte și a reaminti povestea tinerei simbol a Shoah-ului, ci merge la braț cu alte povești ale câtorva supraviețuitoare ale Holocaustului care, la vremea respectivă, aveau vârste apropiate de cea a Annei. Documentarul italian avut în vedere este cât se poate de bine ancorat în vremurile noastre, fapt dovedit încă din maniera în care producătorii (Didi Gnocchi, Franco di Saro, Veronica Bottanelli) au ales să redea titlul peliculei, încadrând numele Annei Frank într-un hashtag, resimbolizându-l astfel și adaptându-l unui limbaj contemporan ce tinde să devină tot mai grafic.

Poveștile reale ale Annei Frank și ale celor cinci supraviețuitoare ale Holocaustului (Arianna Szörenyi, Sarah Lichtsztejn-Montard, Helga Weiss, Andra și Tatiana Bucci) sunt urmărite și văzute prin ochii unei tinere adolescente, o personificare a generației tinere. Aceasta pornește într-un periplu investigativ pentru a afla ce a însemnat Holocaustul și cum a fost perceput el de tineri și tinerele de vârsta sa în acei ani. Katarina Kat, cum au ales să o numească producătorii pe tânăra adolescentă, călătorește de-a lungul Europei, făcând popasuri în locurile de proveniență ale celor cinci supraviețuitoare, dar și-n lagărele unde ele au trăit câțiva ani (Bergen-Belsen, Westerbork, Drancy, Terezín). În urma fiecărui popas, prin intermediul iPhone-ului său, Katarina postează pe contul de Instagram mici interogații mai mult sau mai puțin filosofice, terminate mereu cu un hashtag ce aglutinează, cumva, anumite idei esențiale (spre exemplu #annihilation, #persecution, #resistance). Alegerea de a uni poveștile supraviețuitoarelor și inserțiile din jurnalul Annei Frank, recitate de actrița Hellen Mirren, nu este tocmai una fericită, deoarece personajul Katarina Kat, în coroborare cu banalitatea imprimată de ideea hashtagului, pare uneori falsă și acest fapt transpare de câteva ori dincolo de ecran. Cadrele colorate, în high-definition, unde urmărim o Katarina ce vizitează rămășițele lagărelor sau anumite muzee și Casa memorială Anne Frank și își pune întrebări pe care le trimite apoi pe rețeaua de socializare, încadrările hashtag, incapabile să redea limpede stările copleșitoare, greu de pus în cuvinte la vederea locurilor respective, toate acestea conferă producției o doză de superficialitate.

În ciuda acestui mic neajuns, „**#AnneFrank: Paralell Stories**” are un mare merit, acela de a aduce în atenția publicului de azi, pe una dintre cele mai mari platforme de *streaming* din lume la ora actuală, Netflix, memoria victimelor unuia dintre cele mai cumplite genociduri din istoria umanității. Și nu numai atât, documentarul italian, folosind mijloace actuale, discută cu urmașii ultimelor supraviețuitoare ale Holocaustului modul prin care aceștia înțeleg istoria și zestrea familiei lor și felul în care se raportează la ea. Unii dintre ei traduc această moștenire prin artă, alții aleg să și-o comunice detașat sau s-o poarte la vedere sub formă de tatuaj, precum Lorenzo Giovanella, nepotul Ariannei Szörenyi, care a supraviețuit șederii în patru lagăre de concentrare.

Totodată, în documentar apare și povestea mai puțin mediatizată a artistei Helga Weiss (Helga Hošková-Weissová, pe numele său real). Helga, o Anne Frank a Republicii Cehe, și-a documentat șederea la Terezín (orașul-fortăreață sau „orașul dăruit copiilor”, cum era portretizat de propaganda nazistă) într-un jurnal. Născută în același an cu Anne Frank, Helga Weiss, inspirându-se din viața de zi cu zi în

lagărul unde și-a petrecut trei ani din adolescență, dar și din notările pe care și le făcea în propriul jurnal, a relatat anumite evenimente de la Terezín prin intermediul desenelor, la sfatul tatălui său. Toate desenele și memoriile Helgăi au fost reunite într-un volum denumit *Helga's Diary: A Young Girl's Account of Life in a Concentration Camp* (*Jurnalul Helgăi: Relatarea vieții unei tinere dintr-un lagăr de concentrare*). Volumul a fost publicat recent, în anul 2013, de către o editură americană. Helga Weiss (vezi foto) trăiește și astăzi și locuiește la Praga.

Felul în care tinerii zilelor noastre descoperă realitățile și istoria Holocaustului, într-o epocă în care antisemitismul tinde să crească la cote alarmante, în zone ale Europei unde formațiunile extremiste câștigă simpatii populare tot mai mari, într-o obsesivă persistență a negaționismului și-n fața prezenței incontestabile a neonazismului, sub diferite forme, toate reprezintă motive îndeajuns de puternice pentru reaplecarea spre trecutul istoric. Totodată, acesta e și punctul forte al existenței și mesajului documentarului „#AnneFrank: Parallel Stories”.

Fie că vorbim de aspecte egale sau inegale, coerente sau nu cu volumul care a stat la temelia fiecărei ecranizări dintre cele menționate în articolul de față, puse cap la cap, aceste trei versiuni, laolaltă cu celelalte variante și adaptări ale volumului de referință, întregesc, cumva, această scriere eclectică, curajoasă, originală și edificatoare. Cum este cazul oricărei adaptări sau puneri în scenă, există un grad mai mare sau mai mic al viziunii regizorale și scenaristice, fără de care nu se poate aduce o contribuție la propria transpunere a operei. În situația unui document cu valoare istorică, acest aport este precum o sabie cu două tăișuri: pe de o parte avem viziunea nouă sau aparte, cel puțin, a adaptatorului, pe de altă parte, ca punct de referință, există adevărul istoric, care prevalează sau ar trebui s-o facă, cel puțin, într-o operă de asemenea factură.

Jurnalul Annei Frank a fost și rămâne o confesiune-etalon în rândul memorialisticii despre Holocaust. Mesajul cărții transcende timpul și e singurul care nu poate și nu va putea fi modificat de nimeni. Așa cum Anne scria, într-o clipă aproape premonitoare: „Îmi este absolut imposibil să construiesc totul pe baza morții, mizeriei și confuziei. Văd cum încet lumea se transformă din ce în ce mai mult într-un deșert, aud tot mai tare tunetul care se apropie și ne va omori și pe noi, simt suferința milioaneilor de oameni și, totuși, dacă privesc cerul, mă gândesc că toate astea vor lua iarăși o întorsătură bună, că și cruzimea asta se va sfârși, că pacea și liniștea vor reveni în ordinea lumii. Între timp, trebuie să-mi țin concepțiile la adăpost, cine știe, poate își vor găsi, totuși, vreo aplicare în timpurile ce vin! A ta, Anne M. Frank” (p. 377).

Helga Weiss, într-o fotografie din anul 2015, aflându-se în Cimitirul Evreiesc Volary, la mormântul unei foste supraviețuitoare a Holocaustului, Judyta Hochberger

Camerun, de la modelul african la criza anglofonă

Ancuța GRIGORESCU

Masterand la Vrije Universiteit Brussels

Situat la Golful Guineei, la granița dintre Africa Occidentală și Africa Centrală, Camerunul este un stat african cu o istorie remarcabilă, care s-a făcut cunoscut la nivel internațional la începutul anilor '80, grație rezultatelor remarcabile obținute la Campionatul Mondial de fotbal, de o generație deosebită, care i-a cuprins pe Thomas N'Kono, Roger Milla, Emmanuel Kunde ș.a.

Camerun a fost citat multă vreme drept un model de succes în lumea africană francofonă, alături de Senegal și Cote d'Ivoire, grație relativei dezvoltări economice și îndeosebi stabilității politice. În realitate, din perioada anilor '70 și până în prezent, această istorie se distinge prin ceea ce a ajuns să fie cunoscută la nivel internațional sub numele de „Problema/criza anglofonă”, manifestată îndeosebi după anul 2016. Rezumativ, această criză a fost declanșată de contestarea teritorială a vestului Camerunului, format din teritoriile de nord-vest și de sud-vest, provincii care au fost în perioada secolului trecut colonii ale Regatului Unit și care până în prezent păstrează moștenirea Commonwealth-ului, distinctiv de restul Camerunului, condus după un sistem politic asemănător cu cel al fostei sale puteri coloniale, Franța. Principalele elemente care au stârnit și care alimentează acest conflict sunt legate, atât de natura istorică a regiunilor, cât și de existența unei cantități importante de resurse naturale, locația geografică strategică și o populație însemnată, acestea fiind instrumente-cheie prin care separatiștii consideră că pot obține și menține statutul unei națiuni independente. Această criză vizează nord-vestul și sud-vestul Camerunului, ca spații teritoriale contestate, pe care separatiștii din acea regiune luptă să le transforme într-un stat independent numit „Ambazonia”¹.

Istoria unui Camerun divizat începe de la începutul secolului XX, când, în urma Primului Război Mondial, protectoratul german *Kamerun* a fost împărțit între Franța și Marea Britanie, sub auspiciile Societății Națiunilor. Astfel, vestul Camerunului a devenit parte a Nigeriei conduse de britanici, în timp ce estul Camerunului a intrat sub autoritatea franceză. Sub conducerea britanicilor, fosta provincie germană a fost divizată într-o parte de sud și una de nord, în urma independenței fiecare având un drum diferit. Astfel, nordul a devenit parte a Nigeriei la 1 iunie 1961, în timp ce Camerunul de Sud britanic a fost atașat în 1 octombrie 1961 la ceea ce devenise la 1 ianuarie 1960 Camerunul independent. La acea vreme, din cauza fragmentării din interiorul Camerunului, liderii Națiunilor Unite au propus organizarea unui referendum pentru a stabili destinul acestor teritorii aflate sub tutela britanică, însă s-au confruntat cu opoziție puternică din partea statelor recent independente în ceea ce privește crearea unui nou stat, motivul invocat fiind faptul că această acțiune ar încuraja mișcările secesioniste de pe continentul african. Astfel, ONU a ajuns în final să propună două variante, fie aderarea la Nigeria, fie reunirea cu Camerunul francez. Modalitatea prin care Camerunul a fost divizat este considerată a fi controversată până în zilele noastre, din cauza faptului că, potrivit activiștilor anglofoni, Camerunul englez nu a dispus de o alegere reală, întrucât reunificarea cu Camerunul francez nu a fost o opțiune populară, dar a fost aleasă pe baza respingerii opțiunii privind aderarea la Nigeria. Chiar și cu această alegere, anglofonii sperau la o autonomie instituțională în raport cu guvernul central, la multipartidism, la un sistem educațional și la unul juridic în conformitate cu sistemul britanic².

În urma referendumului, a fost menținut un guvern federal, care deținea, în frunte cu președintele, majoritatea puterilor, în detrimentul guvernelor regionale. Președinte din 1960 (până în 1982), Ahmadou Babatoura Ahidjo a organizat la 20 mai 1972 alt referendum, de data aceasta național, cu obiec-

¹ Ekah Robert Ekah, *The Anglophone Crisis in Cameroon: A Geopolitical Analysis*. In *European Scientific Journal*, December 2019, Vol. 15, No. 35, pp. 141-143. Vezi https://www.academia.edu/41475004/The_Anglophone_Crisis_in_Cameroon_A_Geopolitical_Analysis.

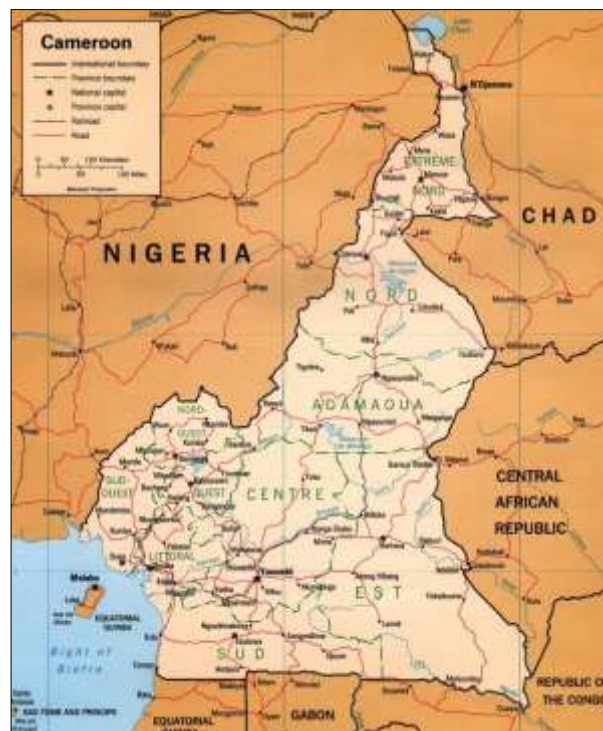
² Vezi cronologia evenimentelor pe <http://www.worldstatesmen.org/Cameroon.html>.

tivul de a crea o „Republică Unită” și de a renunța la sistemul federal de conducere. Cu 99,7% din voturi, Camerunul a renunțat la sistemul federal și a devenit Republica Unită a Camerunului, sub conducerea lui Ahidjo, succedat, din 1982 și până astăzi, de președintele Paul Biya. După referendum, engleza și franceza, moșteniri ale dominației coloniale, au devenit limbile oficiale ale țării și a fost adoptată o nouă Constituție care a înlocuit statul federal cu un stat unitar, anulând autonomia zonei anglofone³. Camerunul a resimțit mai multe schimbări sub președintele Biya, care conduce de patru decenii țara. Printre cele mai semnificative se numără cea a numelui, din Republica Unită a Camerunului în Republica Camerun, schimbarea drapelului național de la designul cu două stele (simbol al reunirii părților francofone și anglofone) la o singură stea și adoptarea unei noi Constituții în 1996, care a transformat Camerunul într-un stat unitar descentralizat. Aceste schimbări sunt motivele pentru care mulți anglofoni care protestează consideră că unicitatea lor culturală și istorică a fost afectată de „unire”.

Un aspect important de menționat este legat de situația geopolitică a Africii Centrale, o regiune tulburată de-a lungul istoriei și până în prezent de conflicte de natură secesionistă, etnică, religioasă etc. Astfel, este dovedit statistic că dacă o țară se învecinează cu un vecin beligerant, probabilitatea ca acea țară să fie atrasă într-un conflict este de trei ori mai mare decât în cazul altor țări, iar această probabilitate crește semnificativ în cazul în care țara în discuție este un mozaic din punct de vedere al etniilor, limbilor, religiilor, culturilor, istoriei etc. Camerun este un exemplu concludent în acest sens, având în vedere atât diversitatea ce caracterizează populația sa, cât și faptul că se învecinează cu Nigeria, Ciad, Africa Centrală, Guineea Ecuatorială și Republica Populară Congo, state caracterizate de conflicte rezultate din instabilitate politică, terorism, încălcarea drepturilor minorităților etc.⁴, doar Gabonul fiind un vecin relativ liniștit.

Manifestarea dorinței pentru separarea sud-vestului și nord-vestului de Republica Camerun a apărut încă din a doua jumătate a secolului XX. După 1985, au început să fie constituite mai multe instituții și organizații autonomiste, precum Consiliul Național al Camerunului de Sud, Guvernul Interimar Ambazonian, Consiliul de Guvernare Ambazonian, toate fiind create cu obiectivul de a „restitui independența regiunii”. Separatiștii își numesc regiunea fie „Republica Federală Democrată a Camerunului de Sud”, fie „Republica Federală Ambazonia”, fiind promovată la nivel internațional ca o construcție teritorială la 1 octombrie 2017, în momentul în care diaspora anglofonă, sub conducerea guvernului interimar al Ambazoniei și a liderului său, Sisiku Ayuk Julius Tabe, a admis unilateral independența țării numite Ambazonia⁵.

Escaladarea crizei într-un adevărat conflict este o consecință a răspunsului guvernului de la Yaounde, care a prezentat, în repetate rânduri, o atitudine de desconsiderare, intimidare, represiune și negare a identității comunității anglofone din Camerun. Din această cauză, populația anglofonă a început treptat să se distanțeze și să își piardă încrederea în guvernul central, sentimentele de frustrare și de izolare accentuându-se și alimentând dorința comunității de a reveni la federalism sau chiar de a lua în calcul o posibilă secesiune ca unice mijloace de rezolvare. Criza cu care Camerunul se confruntă în prezent s-a manifestat inițial în octombrie 2016, la Bamenda, în momentul în care avocații din nord-vest și sud-vest au intrat în grevă. Solicitățile lor, ignorate până atunci de Ministerul Justiției, erau legate de neutili-

³ *Cameroon Conflict Insight*. Vol. 1, March 2020. Institute for Peace & Security Studies, Addis Abeba University, p. 4. Vezi <https://media.africaportal.org/documents/Cameroon-Conflict-Insights-vol-1.pdf>.

⁴ Jean-Marc Balencie, Arnaud de la Grange, *Mondes rebelles. Guerres civiles et violences politiques*. Editions Michalon, Paris, 1999, pp. 464-470.

⁵ Ekah Robert Ekah, *op. cit.*, p. 144.

zarea dreptului comun de către sistemul de justiție în cele două regiuni. Aceștia au criticat „francofonizarea” jurisdicțiilor de drept comun, fiind împotriva numirii în funcție în regiunile anglofone a unor magistrați francofoni, care nu vorbeau engleză. Avocații au fost urmați în proteste de către profesori, nemulțumiți de încălcarea caracterului anglo-saxon al mediului educațional din zona anglofonă, de numărul scăzut de profesori anglofoni și de numirea în funcție a unor profesori francofoni, care nu vorbeau limba engleză. Alături de profesori și avocați, mii de oameni au mărșăluit pentru a-și exprima susținerea față de aceștia și pentru a trage un semnal de alarmă cu privire la marginalizarea anglofonilor în raport cu restul populației Camerunului. Ceea ce inițial se manifesta ca un protest liniștit condus de avocați și profesori anglofoni, s-a transformat treptat într-o insurgență armată. Principalul motiv invocat de protestatari este sentimentul de a fi exploatat de statul dominat de conducătorii francofoni. De exemplu, din punct de vedere politic, comunitatea anglofonă este izolată de funcțiile importante ale guvernului, având în vedere că, dintre cei 67 de membri ai guvernului, doar 3 anglofoni ocupă funcții la nivel înalt în cabinet⁶. Nu este mai puțin adevărat însă că, din 1992 până în prezent, toți premierii Camerunului au fost anglofoni, și anume: Simon Achidi Achu, Peter Mafany Musonge, Ephraim Inoni, Philemon Yang și Joseph Dion Ngute⁷.

Răspunsul guvernului cu privire la aceste proteste a fost dispunerea în stradă a mijloacelor militare pentru a dispersa protestatarii. Protestele au continuat, însă guvernul a impus o represiune violentă împotriva protestatarilor și arestarea liderilor lor. În consecință, au apărut grupuri secesioniste insurgente în iarna anului 2018, care au început să răspundă în același mod violent împotriva guvernului, având ca obiectiv independența regiunilor anglofone. Din 2018, confruntările violente dintre secesioniști și armata guvernului camerunez continuă până în prezent. Fiecare parte beligerantă susține vinovăția celeilalte, însă populația de rând este cea care resimte consecințele crizei. Secesioniștii acuză armata de lansarea unor atacuri asupra școlilor, lăcașelor religioase și spitalelor, precum și de incendierea caselor din regiunile anglofone. Nivelul de neîncredere în forțele naționale de securitate a crescut brusc în regiunile anglofone începând cu 2015, de la 22% la 62%.

Camerun este una dintre țările africane cele mai diversificate și mai bogate în resurse. Reunește pe teritoriul său aproximativ 250 de grupuri etnice din vechile regate tribale din vest și pigmeii din sud, până la musulmanii pastoralni din nord. Criza în care Camerunul se află în prezent este consecința unui cumul de factori. Astfel, conflictul dintre Camerun și Nigeria asupra Peninsulei Bakassi, instabilitatea politică, crizele de securitate din Africa Centrală, pirateria din golful Guineei și insecuritatea teroristă din regiune (provocată de gruparea Boko Haram) au contribuit la agravarea situației, alături de contrarietatea anglofonilor din nord-vestul și sud-vestul Camerunului împotriva guvernului de la Yaounde⁸.

O amenințare serioasă la adresa securității Camerunului provine dinspre Boko Haram, care literalmente se traduce prin „educația occidentală este interzisă”, și reprezintă un grup terorist jihadist cu sediul în nord-estul Nigeriei, care luptă pentru a înființa un stat islamic fundamentalist. Acțiunile violente săvârșite de Boko Haram – creat în statul Borno din nord-estul Nigeriei, în 2009 – s-au răspândit în țările vecine, din regiunea Lacului Ciad. Din 2013, Camerunul a început lupta împotriva Boko Haram, a cărei stabilire în Camerun a fost facilitată de legăturile socioculturale, lingvistice și religioase pe care nordul Camerunului le are în comun cu nordul Nigeriei. După Nigeria, Camerunul este a doua cea mai mare victimă a atacurilor Boko Haram, ceea ce a determinat o nesiguranță în ceea ce privește securitatea, un exod semnificativ de refugiați și o situație umanitară precară⁹.

Pericolul de escaladare a crizei provine din faptul că în comunitatea cameruneză anglofonă există o serie de grupuri armate care susțin secesiunea regiunilor de nord-vest și sud-vest de restul Camerunului. Curajul grupurilor secesioniste este alimentat de diaspora cameruneză, care menține sprijinul logistic și ideologic al acestora. Datorită susținerii externe, grupurile secesioniste au reușit să creeze în 2017 Forțele de Apărare Ambazonia, fiind unul dintre cele mai proeminente și active grupuri militante secesioniste din cele două regiuni anglofone ale Camerunului. Forțele de Apărare Ambazonia constituie aripa militară oficială a mișcării separatiste ambazoniene și forța militară a autodeclaratei Ambazonia, cu

⁶ *Cameroon Conflict Insight*, Vol. 1, p. 4.

⁷ Vezi <http://www.worldstatesmen.org/Cameroon.html>.

⁸ *Cameroon Conflict Insight*, Vol. 1, p. 3.

⁹ *Ibidem*, p. 8.

aproximativ 400 de militari sub comanda sa¹⁰.

Timp de 30 de ani de la independență, până la înființarea Universității din Buea, în 1992, nu exista posibilitatea de a urma studii superioare în limba engleză, iar discriminarea încă persistă în prezent. În anumite funcții importante din guvern, precum sectorul public, armata sau poliția, posturile pot fi ocupate doar de francofoni și chiar și ambasadorii sau consuli numiți să reprezinte Camerun în țările vorbitoare de limbă engleză precum Nigeria, SUA și Marea Britanie sunt francofoni. Populația anglofonă luptă, de fapt, pentru a-și prezerva, atât limba oficială, cât și tradițiile anglo-saxone de administrație publică, drept și educație.

Urmările crizei asupra Camerunului sunt deja vizibile, având în vedere ruptura comerțului trans-frontalier cu Nigeria, aflusul de refugiați, instabilitatea politică crescută și instigarea conflictului militar de către guvernul central, închiderea Telcar Cocoa (o companie privată, lider pe piața de cacao din Camerun) etc. Pe lângă problemele de natură economică, Camerunul se confruntă și cu dificultăți de natură socială, precum traumele psihologice, strămutarea internă, sărăcia, violența, șomajul ridicat în special în rândul tinerilor, dezvoltarea slabă a infrastructurii, accesul limitat la serviciile de bază etc.¹¹.

Dificultățile în ceea ce privește rezolvarea conflictului se datorează faptului că mulți actori interni și externi sunt implicați, de aceea există o probabilitate semnificativă în ceea ce privește prelungirea conflictului în următorii ani. Încrederea comunității anglofone în guvernul de la Yaounde și în capacitatea acestuia de a răspunde nevoilor sale este în permanentă scădere, astfel că responsabilitatea rămâne asupra comunității internaționale, de a face presiuni asupra actorilor implicați, pentru posibile concesii care să prevină escaladarea situației într-un război civil. Cu toate acestea, comunitatea internațională este, la rândul său, divizată în ceea ce privește modalitatea corectă de soluționare a crizei din Camerun. Franța, Rusia și China sunt susținătoare directe ale regimului Biya, ceea ce îi permite acestuia să rămână în continuare la putere și să ignore orice altă intervenție externă. Camerunul este astfel protejat în Consiliul de Securitate al ONU prin triplu veto: francez, rus și chinez¹². Implicarea actorilor naționali, regionali și internaționali este esențială pentru încetarea imediată a conflictului, urmată de un dialog care să includă toate părțile responsabile, inclusiv reprezentanți ai comunităților afectate de conflict, și care să aibă în vedere o pace durabilă și o redresare a coeziunii sociale grav afectate de criza anglofonă¹³.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ <https://kujenga-amani.ssrc.org/2022/02/02/grassroots-perspectives-on-building-sustainable-peace-in-the-north-west-and-south-west-regions-of-cameroon/>

¹² https://redib.org/Record/oai_articulo3139336-international-implications-anglophone-crisis-cameroon

¹³ <https://kujenga-amani.ssrc.org/2022/02/02/grassroots-perspectives-on-building-sustainable-peace-in-the-north-west-and-south-west-regions-of-cameroon/>

Seminarul Centrului de informare și documentare „Martirii Crezului” – Baia-Spie

Dr. Ioan GOGOTA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În data de 20 mai 2022, în zona fostului Depozit de Dinamită al Exploatării Miniere din Baia-Spie (Puțul 5), în organizarea Primăriei Baia Sprie¹, a Consiliului Județean Maramureș, a Asociației Foștilor Deținuți Politici din România, a Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, a Asociației „Pro Activ Memoria” Baia-Spie, a Asociației „Om pentru Om” Baia Mare, a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, a Școlii Naționale de Pregătire a Agenților de Penitenciare Târgu-Ocna și a Asociației Centrului de Studii Regionale și Pluraliste „Transilvania” Târgu-Mureș, a avut loc ediția a doua a seminarului Centrului de informare și documentare „Martirii Crezului”, eveniment dedicat foștilor deținuți politici din coloniile de muncă din Baia-Spie, Căvnic, Nistru, precum și luptătorilor din Rezistența Armată Anticomunistă.

Această manifestare este considerată un promotor activ al celor care și-au dedicat viața cercetării deținuților politici în perioada de tristă amintire, în coloniile sau lagărele de muncă comuniste și în special a lui Ioan Chertiție, cel a cărui viață este inspirată din maxima latină: „Nicio zi fără o linie” (*Nulla dies sine linea*), fiind omul care și-a cerut public iertare pentru condițiile de detenție la care au fost expuși deținuții în locațiile în care acesta avea atribuții de gardian.

Au fost prezente personalități de frunte din instituțiile sus-aminte printre care: Radu Trufan, vicepreședintele Consiliului Județean Maramureș; prof. dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare; Constantin Buchet, președintele Colegiului CNSAS; Silviu Moldovan, membru al CNSAS; Klara Guseth și dr. Marius Uglea, din cadrul Arhivelor Naționale Române, filiala Maramureș; primarul orașului Baia-Spie Sebastian Alin Borda; profesorul Delia Cora; inginerii Sașa Nicolici, Nicolae Bud, Teodor Bene și alți participanți de la fosta mină Baia-Spie. La manifestare au fost invitați, printre alții, și fiica lui Ioan Chertiție împreună cu soțul său, care și-au întâmpinat oaspeții cu pâine și sare la intrarea în mină.

Ioan Chertiție

Moderatorul evenimentului a fost Silviu Moldovan, cel care a prezentat programul seminarului, lista de invitați cu comunicări științifice, precum și două materiale de cercetare științifică: *Cazul Pașca*, luptător din Rezistența Armată Anticomunistă din arealul localităților Moisei și Vișeu — autor Diana Sprinceană, luptător identificat pe baza cercetărilor întreprinse de Ioan Chertiție, și *Dicționarul personalului cultic închis în lagărele de muncă de la minele din Maramureș*, autor dr. Adrian Nicolae Petcu — aflat sub tipar (ambii absentând din motive obiective).

În cuvântul de deschidere a lucrărilor, Sebastian Alin Borda a vorbit despre importanța acestei acțiuni derulate în Baia-Spie și despre lista celor 1.600 de deținuți politici chinuți și exterminați de regimul comunist în perimetrul orașului Baia-Spie.

Radu Trufan a vorbit despre faptul că trebuie să onorăm memoria celor care au apărut cu viața crezul lor, dorința de libertate [...]. La final, a amintit că, în opinia sa, noi toți trebuie să continuăm să ne clădim viața pe libertate și democrație, pentru a ne bucura de dreptul la libera exprimare și la posibilitatea de a ne alege conștient drumul în viață.

¹ Baia-Spie este un fost oraș minier, fiind primul din județul Maramureș care găzduiește un muzeu al mineritului.

Cu deosebit interes a fost așteptat cuvântul prof. dr. Teodor Ardelean, care și-a canalizat discursul pe două teme importante. În prima parte, a făcut o elogioasă descriere a importanței seminarului Centrului de informare și documentare „Martirii Crezului” (titlul îi aparține, fiind stabilit de comun acord cu Ioan Chertiție), iar ulterior, în memoria celui care a fost Ioan Chertiție, a făcut o amplă prezentare a acțiunilor și activităților desfășurate de acesta (din momentul în care l-a cunoscut prin intermediul unui prieten comun până la decesul său, în anul 2021), descriindu-l ca fiind un „activ luptător pentru dreptate și adevăr din lagărele comuniste pentru identificarea luptătorilor din rezistența armată anticomunistă din arealul Maramureșului și nu numai, și reșezarea lor firească în istorie”. Pentru a trăi într-o societate liberă și respectând criteriul adevărului, Ioan Chertiție a înțeles pe deplin rostul și menirea lui, pentru că istoria este trecutul, iar povestea despre trecut este rodul fanteziei, oamenii trebuind să reconstituie trecutul pe bază de documente.

În această ordine de idei, vorbitorul și-a canalizat discursul pe cercetările întreprinse de Ioan Chertiție la diverse instituții de interes și penitenciare din țară, între care și cel de la Penitenciarul Târgu-Ocna (la care l-a însoțit) și despre ideile și eforturile întreprinse de fostul gardian pentru a-și materializa rezultatele obținute în lucrări publicate sau aflate în curs de publicare (unele dintre ele cu sprijinul bibliotecii), fapt pentru care a propus ca următorul seminar să fie dedicat în totalitate lui Ioan Chertiție, iar lucrările prezentate să fie cuprinse într-un volum omagial „In Memoriam Ioan Chertiție”.

Ioan Chertiție a fost, de asemenea, subiectul discursului lui Constantin Buchet, originar din orașul Baia-Sprie, care a evidențiat curajul și abnegația cu care cel în cauză (imediat după ieșirea la pensie, în anul 1992) a desfășurat în domeniul istoriografiei cercetări documentare în arhivele CNSAS, pentru a descoperi eventualii martiri, actuali și foști deținuți politici din coloniile de muncă Baia-Sprie, Cavnic, Nistru etc.

Despre mărturii documentare și memorialistice, precum și despre condițiile de muncă ale deținuților politici de la Exploatarea Minieră Baia-Sprie a vorbit dr. Marius Uglea, care a evidențiat statistic numărul deținuților politici care au fost cuprinși în coloniile de muncă din Baia-Sprie, Cavnic, Nistru etc., etapizat în comparație: coloniile din anii 1950 (cu condiții restrictive) cu cele din anii 1980 (cu condiții mai permissive) și până când acestea au fost închise și lichidate (în perioada anilor 1990).

Prof. Delia Cora, din județul Bihor, a vorbit despre Alexandru Baliș, inginerul transformat în miner, care a fost transferat prin mai multe lagăre de muncă și care a fost nevoit să suporte condițiile vitrege de muncă și lipsa de asistență medicală.

Pentru întregirea evenimentului cu material documentar, inclusiv despre Ioan Chertiție, bibliotecarele Camelia Finteușan și Lucia Pop din cadrul Bibliotecii Orășenești Baia-Sprie, precum și Maria Georgina Filip din partea Asociației Foștilor Deținuți Politici, au organizat o expoziție editorială bogată pe care au expus-o pe culoarele de acces din interiorul puțului și a fost prezentat un film documentar cu „iertarea” (monolog) celui care a fost Ioan Chertiție, lucrător în sistemul penitenciar.

În încheiere, ing. Sașa Nicolici² (unul dintre organizatori) a implicat în programul evenimentului Corala „Armonia”, fapt care a creat puternice emoții cu adânci rezonanțe în inimile și sufletele celor prezenți și bucuria unui lucru frumos care nu se uită niciodată. Corala „Armonia”, la al cărei pupitru dirijoral s-a aflat prof. Adrian Iercoșan, este, întâi de toate, o stare de spirit, un remarcabil colectiv care valorifică talentul și eforturile participanților în manifestări, iar partiturile programului prezentat au avut, în principal, lucrări din sfera muzicală maramureșeană sau cu bogate influențe religioase de factură biblică.

Concluzia care poate fi desprinsă din participarea la seminarul Centrului de informare și documentare „Martirii Crezului” este aceea că amintirea trecutului este esențială pentru simțul nostru de identitate, iar călăuzele în definirea rostului nostru pe pământ sunt exercițiile de memorie, pentru ca cei care au muncit, au suferit și s-au jertfit pentru un ideal, o cauză, un gând sau o idee să rămână pururea în sufletele și inimile noastre.

Pentru generațiile viitoare, Ioan Chertiție va rămâne cel care s-a informat, a căutat și a înțeles că adevărul a fost denaturat prin propagandă, iar menirea lui pe pământ a fost să cunoască și să dezvăluie sau să confirme tot ceea ce a fost, iar pentru ce a făcut, și-a cerut public iertare.

² Deține deja un depozit al fostei mine locale, unde a reușit să adune mai multe utilaje și unelte folosite de mineri.

S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului *Pentru socialism*)

Lavinia ARDELEAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Duminică 9 ianuarie 1972 – Planeta – bibliotecă

Anul în care am pășit de câteva zile este Anul Internațional al Cărții. Un an în care UNESCO invită la cooperarea tuturor culturilor naționale. Un an care deschide o imensă bibliotecă. Unde vor avea fișe de cititori zeci și sute de milioane de oameni. Unde se vor întâlni în fața rafturilor fețe omenești de toate culorile. Unde se vor vorbi toate limbile. Fiindcă biblioteca asta va fi chiar planeta noastră. Pământul – bibliotecă. Planeta care a cunoscut atâtea pârjoale, a suferit atâtea răni, a înghițit atâtea lacrimi, vrem să devină bibliotecă. O bibliotecă unde să stea alături, în bună vecinătate, cărți scrise în toate limbile Pământului. Cărți despre năzuințele și ezităările, despre bucuriile și frământările, despre trudirile și poticnirile, despre fericirile și necazurile, despre urcușurile anevoioase și seninele piscuri ale omenirii. Cărți pe care să le avem la îndemână cu toții. Toți oamenii Pământului. Să le mângâiem copertile. Și să le semănăm în mințile noastre pentru ca să încolțească în lumea asta cât mai multă bucurie, cât mai multă bunătate, cât mai multă cinste, prietenie, dragoste, cât mai multă pricepere.

UNESCO propune ca în acest an cartea să stea în serviciul educației, al înțelegerii internaționale și cooperării pacifice.

Duminică 9 ianuarie 1972 – Vasile Cornea – vrednic înaintaș maramureșean al medicinei veterinare din țara noastră

Cunoscut și cu prenumele latinizat de „Basiliu”, Vasile Cornea a fost unul dintre puținii truditori din trecut pe tărâmul prevenirii și combaterii bolilor la animale, care, deși a murit de tânăr, a scris o pagină nepieritoare în istoria medicinei veterinare române. Asupra scurtei sale existențe deținem prea puține date pentru a-i alcătui o biografie cuprinzătoare, istoriografii din trecut neacordându-i atenția cuvenită, deși o merită cu prisosință. Când și unde s-a născut, când și unde a murit rămâne încă de cercetat.

Se știe, însă, că a absolvit în anul 1868 cursurile Școlii Medico-Chirurgicale din Cluj. Întemeiată în 1775, această școală a fost prima instituție cu acest profil din țara noastră, unde s-au predat noțiuni de medicină veterinară, dar nu independent, ci împreună cu cursuri de medicină umană.

După absolvire (1868), îl aflăm în comuna maramureșeană Vișeu de Sus, unde, cu titlul de „magistru de chirurgie, obstetrie și veterinar”, scrie cartea al cărui titlu complet este *Veterinariul de casă* pentru cai, vite cornute, oi, capre și rămături, cu privire la istoria naturală, împărțirea în rase, descrierea raselor cunoscute, hotărârea bătrâneții, cunoașterea înșelăciunilor, prășirea animalelor domestice, alegerea lor la prășire, modul de nutriție și tratarea cu ele. [...]

Joi 20 ianuarie 1972 – Vitrina editorială: „Bibliografia literară ilustrată (1944-1970)”

Apărută sub auspiciile Editurii „Eminescu”, lucrarea reține în primul rând atenția prin diversitatea cuprinsului său, adresându-se, precumpănitor, elevilor din ultima clasă de liceu. Cartea este un real mijloc de informare, de întregire și adâncire a cunoștințelor de istorie literară. Coordonatele generale care stau la baza acestui volum depășesc programa analitică de predare a istoriei literaturii în liceu, dar, ținând seama de maturitatea intelectuală a unor elevi, de necesitatea sporită de cunoaștere a fenomenului literar, au fost incluși o seamă de scriitori neconsemnați în programă, dar care completează tabloul real al literaturii noastre contemporane. Lucrarea reflectă fenomenul literar în perioada 1944-1970 și încearcă să sintetizeze cele mai semnificative pagini din literatură noastră nouă. Împărțită pe capitole, ea corespunde intenției colectivului de a-și orândui materialul în conformitate cu evoluția cronologică a evenimentelor literare. [...]

Vineri 21 ianuarie 1972 – O nouă revistă: *România pitorească*

A apărut primul număr al revistei *România pitorească* (publicație editată de Ministerul Turismului), menită să prezinte frumusețea meleagurilor românești, pitorescul naturii și armonia realităților cu care ne identificăm și al căror bun renume a depășit hotarele țării, devenind subiect de elogi și atracție internațională. Revista, bogat ilustrată, își asumă și răspunderea de a fi ghidul cel mai apropiat în universul turistic național. Concepția ei depășește aria strict a propagării turistice și se înscrie, după cum e firesc, în ansamblul mijloacelor prin care presa de partid, publicațiile social-culturale ale țării conlucrează la formarea conștiinței socialiste, patriotice, a maselor largi ale oamenilor muncii.

Apariția acestei publicații, după mai bine de trei decenii, într-o serie nouă, cu alt profil și mijloace de expresie evolute, pe un nou inel al spiralei și la o altă etapă a destinului românesc, reînnoadă o tradiție de prestigiu, slujită de mari cărturari și având adeziunea celui mai larg public.

Primul număr al revistei, care și-a înscris cu cinste pe frontispiciu ilustrul titlu al volumului antologic de drumeție al lui Vlahuță, are un sumar bogat și deosebit de variat. [...]

Sâmbătă 22 ianuarie 1972 – Un volum de versuri în neerlandeză semnat de Mihail Steriade

Într-un număr trecut al ziarului nostru anunțăm apariția la Editura „Minerva” din București a volumului de *Poeme*, semnat de Mihail Steriade. Cu acest prilej făceam și o succintă trecere în revistă a activității neobositului nostru compatriot din Belgia, atât pe tărâmul creației proprii, cât și pe acela al popularizării poeziei românești peste hotare.

O recentă corespondență ne informează în legătură cu o nouă apariție editorială a lui Mihail Steriade. E vorba de volumul *Mijn roemeens hart in België* (*Inima mea românească în Belgia*). Tipărit la editura proprie „Soveja” din Louvain, volumul – prefațat de poetul Karel Jonckheere, de două ori laureat al premiului național de poezie – cuprinde versuri în limba neerlandeză.

Cât privește reușita și semnificația acestei întreprinderi, să dăm cuvântul semnatarului Prefetei: „Înțeleg pe Mihail Steriade, român de origine, care locuiește de ani buni în patria noastră, să întreprindă tot ceea ce poate spre a face cunoscut aici, limba și poezia țării sale, punându-și în același timp inima zălogă.

Îl înțeleg, fiindcă și eu sunt îndrăgostit de România.

Cu ocazia celei de-a 100-a aniversări a dramaturgului român Caragiale, celebrată în satul său natal, am scris cu toată convingerea: «Ma dernière manie c'est la Roumanie»”. [...]

Miercuri 26 ianuarie 1972 – 120 de ani de la nașterea marelui patriot: Ideea desăvârșirii naționale la Vasile Lucaciu

S-au împlinit, zilele acestea, 120 de ani de la nașterea lui Vasile Lucaciu, cărturar distins și luptător de frunte pentru drepturile românilor și Unirea Transilvaniei cu România. Aducându-i cu acest prilej modestul nostru omagiu, recunoștința noastră se îndreaptă spre toți cei care au luptat și s-au jertfit pentru desăvârșirea unității noastre naționale.

Născut la 22 ianuarie 1852 într-o familie de descendență iobăgească, Vasile Lucaciu avea să cunoască de timpuriu situația grea a populației românești de pe aceste meleaguri, supuse unei duble opri-mări: socială și națională. Mai târziu, ca om și intelectual cu strălucite studii în țară și în străinătate (își face doctoratul în filosofie la Roma, cu „Magna cum laude”), cu o vastă cultură filosofică și umanistă, întreaga sa viață și activitate va fi străbătută ca un fir roșu de lupta pentru eliberarea socială și desăvârșirea statului național român unitar.

Prin atitudinea sa fermă, justă și curajoasă, Vasile Lucaciu se impune repede în mișcarea naționa-lă din Transilvania, printr-o serie de articole și studii publicate în *Gazeta Transilvaniei*, *Românul*, *Tribuna* etc., precum și prin cuvântările ținute la diferite întruniri.

A fost membru fondator al ASTREI și ales de mai multe ori directorul Despărțământului Satu Mare și Baia Mare din cadrul asociației. În această calitate desfășoară o amplă activitate pentru emanci-parea socială și culturală a poporului român, militând pentru înființarea unor școli și biblioteci sătești. [...]

Duminică 30 ianuarie 1972 – I. L. Caragiale și lumea eroilor săi

Se împlinesc 120 de ani de când, în satul Haimanale de lângă Ploiești, în familia unui fost actor, vedea lumina zilei acel care, alături de Mihai Eminescu și Ion Creangă, avea să devină una din[tre] gloriile scrisului românesc din toate timpurile – Ion Luca Caragiale. Autor al unor opere de o vitalitate și o profunzime deosebită, caracterizată prin înalta conștiință artistică a scriitorului, creator de tipuri care prin puterea lor de generalizare îl situează alături de marii realiști ai epocii moderne, Caragiale ne-a lăsat – fără îndoială – cea mai strălucită mărturie artistică a vremii în care a trăit. Mărturia unei lumi egoiste și stupide, populată de Vete și Zițe, de „comersanți” și „aproprietari”, de „bampiri” și „moftangii”, cu mo-ravurile lor ipocrite, a unei lumi, care, cu cât se depărtează în trecut, cu cât noi înaintăm în viitor, cu atât ni se pare mai ridicolă, stârnindu-ne râsul, invitându-ne să ne batem joc de ea, s-o urâm alături de autor, să exclamăm dimpreună cu personajele sale: „Ce lume! Ce lume!”.

Născut la 4 ani după Revoluția din 1848, intrat la Școala Domnească din Ploiești în anul Unirii, mort la câțiva ani după răscola de la 1907, în preajma declanșării războiului balcanic, „nemilosul obser-vator Caragiale” – cum îl caracteriza într-o împrejurare Titu Maiorescu – trăiește epoca trădării vechilor aspirații democratice și a deformării principiilor revoluționare prin interesele liberalilor de la 1870, a complotului reacționar din februarie 1866, încheiat cu detronarea lui Al. I. Cuza. [...]

Vineri 4 februarie 1972 – Festivitatea inaugurării olimpiadei albe

A 11-a ediție a Jocurilor Olimpice de iarnă, prima din istoria competiției care se desfășoară într-o țară asiatică, a fost inaugurată, joi la prânz, pe magnificul stadion de gheață de la Makomanai din Sapporo, în prezența împăratului Hirohito al Japoniei, a membrilor Comitetului Internațional Olimpic, a numeroase oficialități nipone și de peste hotare.

Peste 55.000 de spectatori se aflau în tribunele stadionului când drapelele celor 35 de țări parti-cipante la jocuri au fost înălțate în sunetele „Uverturii olimpice”. După zilele de viscol și ninsoare, tim-pul frumos a revenit la Sapporo și în dimineața deschiderii Jocurilor Olimpice cerul se luminase, iar ză-pezile scânteiau pe vârfurile Munților Eniwa și Teina, gazdele probelor de schi și bob ale Olimpiadei albe.

La ora 11 (ora locală) a început parada delegațiilor participante la jocuri, având în frunte, potrivit tradiției, echipa Greciei – țara de origine a olimpiadelor. Coloana sportivă, în care a fost remarcată și delegația României, alcătuită din boberi, biatloniști, schiori alpini și un patinator, a fost încheiată de reprezentanții Japoniei. [...]

Marti 8 februarie 1972 – Vitrina editorială: „Biblioteca pentru toți” – cea mai populară colecție de literatură în peisajul nostru cultural

În primăvara anului 1895, mai precis la sfârșitul lunii martie, apare la București primul volum al unei colecții de literatură română și universală, care avea să devină cea mai populară în peisajul nostru cultural – „Biblioteca pentru toți”. Inițierea unei astfel de colecții se fundamenta pe ideea editării de volume ieftine care să contribuie la popularizarea și răspândirea în masele de cititori a marilor valori literare.

Prin mijlocirea ei, marea masă a cititorilor noștri a ajuns în contact cu cea mai valoroasă literatură română și universală. „Mai mult decât școala primară – spunea scriitorul Vasile Demetrius, viitorul director literar al acestei populare colecții – ea a creat gustul de citire, a cultivat, a cizelat neamul românesc la orașe și a răzbătut până la căminele satești”.

Timp de peste 50 de ani, vechea serie a colecției a adus o mare contribuție la răspândirea literaturii în rândurile unor categorii foarte largi de cititori, „marcând astfel unul dintre momentele cele mai importante din trecutul editurii românești”.

După o scurtă întrerupere, în martie 1950, „Biblioteca pentru toți” este reluată, într-o serie nouă, de către E.S.P.L.A., care, aproape 10 ani (până la sfârșitul anului 1959), va tipări, în tiraje de masă, peste 270 de titluri, inclusiv reeditările. Această serie, nenumerotată, a „Bibliotecii pentru toți” va fi inaugurată cu volumul antologic din creația poetică a lui George Coșbuc: *Pentru libertate*.

De la 1 aprilie 1959 ia ființă la E.S.P.L.A. redacția „Biblioteca pentru toți”, care va pregăti apariția, săptămânal, începând din 9 ianuarie 1960, a noii serii numerotate, într-o ținută grafică elegantă. Primul volum al celei de-a treia serii a „Bibliotecii pentru toți” va fi consacrat creației poetice eminesciene (M. Eminescu – *Poezii*). [...]

Vineri 25 februarie 1972 – Petre Dulfu: pedagog și scriitor

În susul Văii Someșului, spre podul de la Ulmeni, la capătul unui lung șir de case noi, se află un modest obelisc de piatră, ridicat cu ani în urmă de localnici în cinstea marelui povestitor de snoave, autor de manuale școlare – pedagogul și scriitorul Petre Dulfu.

Deși o figură modestă și tăcută, uneori nebagat în seamă de oficialități, într-un fel continuator al lui Anton Pann, Petre Dulfu încheie șirul lung în cultura și literatura românească al pedagogilor-literați, din rândul cărora am putea aminti pe Al. I. Odobescu și I. Slavici, educați după specificul secolului trecut.

Critica de specialitate consemnează, fără rezerve, că „Petre Dulfu a fost, poate, scriitorul nostru cel mai popular, în sensul materialului folcloric folosit, și apoi prin adeziunea cititorilor, care găseau în cărțile lui pe eroii basmelor c[ar]le le vrăjiseră copilăria”. La aceasta a contribuit, desigur, faptul că literatura cultivată de Petre Dulfu s-a plămădit ca o fericită completare a preocupărilor sale școlare, așa cum s-au plămădit, de altfel, și unele dintre povestirile lui Ion Creangă.

Petre Dulfu se naște la data de 10 martie 1856, în satul Tohat. A început să învețe carte românească în satul natal, de la un frate al mamei sale, învățătorul Grigore Bran. Tot aici, mai întâi în casa părintească, apoi pe la târgurile din apropiere, Petre Dulfu ia cunoștință de eroii povestirilor sale de mai târziu, de Gruia lui Novac și vestitul Păcală, de zicalele, proverbele și snoavele populare.

Clasele primare și șase clase de liceu le termină în orașul Baia Mare, iar clasele a VII-a și a VIII-a la liceu, la Cluj. La Baia Mare găsește o atmosferă favorabilă preocupărilor pentru munca literară, în sensul că, sub conducerea profesorului de limba română, Ion Pop, un grup de elevi români de la gimna-

ziul din oraș înființează, în 1869, „Societatea de bibliotecă”. Petre Dulfu, alături de alți tineri, a fost unul dintre cei mai activi membri ai societății, făcând o bună ucenicie pentru activitatea literară de viitor.

Studiile superioare le urmează la universitatea maghiară din Cluj, unde este remarcat, încă de la început, de către profesorul de literatură română Grigore Silași, un folclorist recunoscut al vremii și animator al acțiunilor studențești. Animat de dorințe mai vechi, Petre Dulfu ascultă un curs de folclor și se instruieste în privința metodelor științifice de cercetare și interpretare a folclorului. Tot aici, la Cluj, în 1881, își ia doctoratul, în filosofie, cu lucrarea *Activitatea lui Vasile Alecsandri în literatura română*, studiu care se și publică în același an, în limba maghiară, contribuind astfel la popularizarea scriitorilor români în rândurile populației maghiare. [...]

Sâmbătă 15 aprilie 1972 – Ceremonia dezvelirii unei plăci comemorative la casa locuită de George Enescu

În prezența marelui violonist Yehudi Menuhin, la Meudon, în apropierea Parisului, a avut loc ceremonia dezvelirii unei plăci comemorative la casa locuită de George Enescu între anii 1925-1955, în perioadele în care se afla în Franța.

Cuvinte de înaltă apreciere la adresa compozitorului român au rostit Tony Aubin, membru al Institutului Franței, președintele Asociației „Prietenii lui Enescu” și Joseph Hure, președintele Comitetului de păstrare a monumentelor din Meudon.

Yehudi Menuhin a evocat momente din viața și activitatea lui George Enescu, relevând forța și actualitatea operei acestuia.

În încheiere, asistența a ascultat Sonata a III-a de George Enescu, interpretată de doi tineri soliști francezi, în același salon în care lucra marele compozitor român.

Au fost prezenți Pompiliu Macovei, ambasadorul țării noastre pe lângă U.N.E.S.C.O., și Marcel Ghibernea, ministru consilier la Ambasada română de la Paris.

Marti 18 aprilie 1972 – „Apollo-16” în drum spre lună

Duminică, ora 12.54 (ora locală). Rampa de lansare 39 este învăluită în nori de fum și flăcări portocalii. Trenul spațial – format din cele trei trepte ale rachetei Saturn-5, înaltă cât 36 de etaje, nava cosmică „Apollo-16”, modulul lunar și turnul de salvare – se desprinde ușor de Pământ, împins spre înălțimi de reactoarele rachetei.

Sub privirile a peste un milion de turiști și localnici, adunați pe plajele din apropierea cosmodromului Cape Kennedy din Florida pentru a urmări lansarea, nava se avântă spre înălțimile albastre, punctate ici și colo de câțiva nori albi.

De la bordul navei, comandantul misiunii, John Young, raportează că „sistemele și aparatele de zbor funcționează normal”. Ele se află sub permanenta supraveghere a pilotului navei, Charles Duke, secondat de Thomas Mattingly, care este comandantul modulului lunar, numit de cosmonauți „Orion”. De la stația de urmărire a zborurilor cosmice din Houston li se răspunde: OK, felicitări. Drum bun spre Selena. [...]

Joi 27 aprilie 1972 – Calistrat Hogaș: 125 de ani de la nașterea sa

Descendent dintr-o familie de răzeși moldoveni, cu notabile atitudini patriotice – tatăl său a fost un înflăcărat luptător unionist –, Calistrat Hogaș a văzut lumina zilei la Tecuci, unde și-a petrecut primii ani ai copilăriei, până la absolvirea școlii primare. Apoi și-a continuat studiile la Academia Mihăileană

din Iași, acolo formându-se în climatul spiritual imprimat școlii de personalități cum au fost Bogdan Petriceicu Hasdeu, Titu Maiorescu, Grigore Cobălcescu ș.a. După absolvirea Facultății de Litere din Iași, participând la un concurs, a obținut numirea ca profesor la gimnaziul din Piatra-Neamț. Începea astfel cariera lui de profesor, care avea să-l poarte prin mai multe orașe ale țării – Tecuci, Alexandria, Roman –, pentru ca, în cele din urmă, după împlinirea vârstei de 50 de ani, să-l aflăm definitiv stabilit la Iași. În atmosfera intelectuală a orașului de pe Bahlui, Calistrat Hogaș avea să găsească, în sfârșit, mediul prielnic afirmării sale ca dascăl și scriitor. Printre elevii săi s-au numărat mulți dintre cei care, peste ani, aveau să aducă glorie științei și culturii românești: Traian Lalescu, Eugen Lovinescu, Dimitrie Gusti, Mihail Ralea, Nicolae Lupu, Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu, I. I. Mironescu, Demostene Botez, Iorgu

Jordan, D. I. Suchianu ș.a. Aceștia îi vor aminti cu venerație numele, ca pe al unui profesor care a știut să se apropie de ei, cucerindu-i cu calitățile pedagogice, cu farmecul personalității sale.

Ca scriitor, Calistrat Hogaș a găsit la *Viața românească* idei și concepții foarte apropiate de ale sale. Devenind colaborator al revistei conduse de Garabet Ibrăileanu, a publicat în paginile ei cele mai valoroase dintre lucrările sale. Și, dacă n-ar fi fost decât „În munții Neamțului”, acea adevărată capodoperă a literaturii noastre memorialistice, și tot ne-ar fi rămas o adevărată mărturie a scriitorului, a viabilității creației sale, sincere, optimiste, pline de culoare și poezie, de dragoste și înțelegere pentru oamenii curați sufletește și muncitori ai satelor. Dar au mai fost și „Amintiri dintr-o călătorie”, „Cucoana Marieta”, „Părintele Iovinadie”, „Florica”, „Cuconul Ioni-

ță Hrisanti” și altele care, deopotrivă, ne-au revelat pe înzestratul cântăreț al frumuseților patriei, pe călătorul atras de frumusețea morală a semenilor săi atunci când o află, dar și critic necruțător al frivolității, al snobismului, al sărăciei sufletești, care caracteriza o anumită pătură a societății în care a trăit. Îmbinând lirismul cu anecdota, tonul solemn cu grația, exprimându-se într-o limbă de o seducătoare muzicalitate și poezie, Calistrat Hogaș a adus în literatura noastră suflul robust și poetic, totodată al unei „construcții simfonice” de un adânc umanism.

Duminică 28 mai 1972 – Gânduri la un deceniu de viață universitară băimăreană

Evenimentele universitare cunosc mai întotdeauna un aer și un ritual distinct. Definitiv rămâne sobrietatea, încununare și mod de manifestare a înaltei sărbători a minții. Ca băimăreni, rostim cu mândrie: „Institutul Pedagogic a împlinit zece ani de existență”. Un eveniment! În virtutea creșterii interioare specifice, momentul se cuvenea, așadar, marcat în chip adecvat. Marca spirituală a acestei aniversări a constituit-o sesiunea de comunicări științifice care a întrunit participanți prestigioși din mai toate centrele universitare ale țării. În 11 secții de specialitate (matematică, fizică, chimie, botanică și fiziologie vegetală, zoologie și fiziologie animală, geologie-geografie, lingvistică, literatură, folclor, științe sociale, pedagogie-psihologie-metodică) au fost prezentate aproximativ 230 de comunicări, rod meritoriu de efort creator depus în perimetrul elevat al gândirii științifice. Autorii sunt profesori, conferențieri, lectori, asistenți, în dubla ipostază de cercetători și oameni ai catedrelor universitare. [...]

Sâmbătă 3 iunie 1972 – La Universitatea Columbia din New York s-au încheiat cursurile de „Civilizație românească”

La Universitatea Columbia din New York s-au încheiat cursurile de „Civilizație românească”, începute în februarie a.c. Cu această ocazie, a fost organizată o ședință festivă, în cadrul căreia conducerea universității e elogiata activitatea fructuoasă depusă de titularul catedrei, prof. dr. doc. Constantin Giurescu.

În perioada acestui semestru, când pentru prima dată în istoria Universității Columbia s-a studiat un curs de „civilizație românească”, la care au participat numeroși studenți și doctoranzi, biblioteca universității s-a îmbogățit cu sute de volume noi privind istoria, cultura, arta și limba poporului român.

Marti 20 iunie 1972 – Corul din Copalnic-Mănăstur la 70 de ani

Este emoționant să vezi modul în care un eveniment polarizează atenția și mobilizează energia oamenilor unei așezări. O asemenea desfășurare de forțe și, consecința imediată, crearea unei atmosfere de participare colectivă în jurul aceluiași moment de viață, a cunoscut duminică localitatea Copalnic-Mănăstur. Pulsul evenimentelor se resimțea pretutindeni în casele oamenilor, dar și pe străzi, în sufletele gazdelor și pe fețele oaspeților. Punctul de convergență l-a constituit Căminul Cultural, sărbătorește pregătit pentru a marca evenimentul: împlinirea a 70 de ani de existență și activitate a corului mănăsturean. Datele aniversative închideau între ele un drum în timp, o cale a îngemănării vieții cu arta, pe trepte de urcuș rememorate intim și evocate cu mândrie în fața celor prezenți.

Atmosfera de acum o rechemă pe cea de început. Entuziasmul nașterii corului, în urmă cu șapte decenii, se contopea cu satisfacția duratei lui peste ani, împlinind o misiune spirituală, de îmbogățire și înnobilare a sufletului oamenilor, de educare a gustului lor pentru frumos. Culese azi, și treptat pe tot parcursul anilor, roadele acestei munci se vor perpetua în viitor, ca mărturie a unui sat cu oameni harnici și buni gospodari, preocupați deopotrivă să-și cultive gândul și simțirea în concordanță cu dorința asigurării unui trai mai îmbelșugat. [...]

Miercuri 21 iunie 1972 – Popas în istoria unui sat: Școala din Vălenii Șomcutei a împlinit 90 de ani

Dacă vreți să cunoașteți istoria unei așezări și stilul ei de viață, trebuie neapărat să dați mai întâi pe la școală și să vedeți cine îi sunt și cine i-au fost dascăli. Altfel nu se poate.

Duminică satul Vălenii Șomcutei și-a adus aminte, cu adâncă venerație, despre începuturile școlii și cine i-au fost dascăli.

După 90 de ani – iată cât de rar se întâlnesc în amfiteatrul cetății toate generațiile în viață – satul și-a îngăduit o oră de meditație mai adâncă, un dialog cu sine însuși la acest sfârșit de an școlar.

S-au rostit cuvinte coplesite de emoție pentru cinstirea foștilor dascăli. Sânguința acestora, dar și a elevilor, care se transmite de la o generație la alta, a declanșat resorturi de voință nebănuite în sufletele vălenașilor, care au sprijinit întotdeauna școala. De la nonagenarul Ștefan Gheție și până la actualul director, Lazăr Temian, prin școală a trecut o pleiadă de entuziaști, care au oficiat cu tragere de inimă actul educației. Neîndoielnic, cea mai prodigioasă etapă din viața spirituală a satului de dinainte de ultimul război mondial, puternic intrată în conștiința oamenilor, este legată de numele lui Andrei Grobei. El a așezat aici un trainic edificiu de simțire patriotică, de întoarcere cu fața spre cultură. I-au urmat alți luminători ai satului, care s-au legat sufletește de oamenii de aici.

CUPRINS

EDITORIAL

Florian ROATIȘ / Patrie și patriotism – concepte desuete?	3
---	---

DIALOGURI PROFESIONALE

Mara POPOVICI / La ce servesc mirarea și DE CE-urile copiilor? sau Stimularea gândirii prin lecturi filosofice adaptate vârstei	5
Diana FILIP / Biblioteca – una dintre cele mai sigure surse de informare, chiar și în era digitală	7
Simona DUMUȚA / Din patrimoniul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” (7)	10
Alina ILIEȘ / Cartea, biblioteca și bibliotecarul, pilonii de bază ai cunoașterii	13
Laura ZAH / „Brotacul”, un nou covor povestitor pentru copii	15
Ștefan SELEK / Vizită de studiu și atelier de imprimare 3D la Centrul de Excelență în Tehnologia Informației și Comunicării de la București	16
Ștefan SELEK / Vizită de studiu și atelier la Centrul de Excelență în Domeniul Managementului Inovației și Colaborare în Rețea din Salonic, Grecia	17
Florina VANCIU / Artiști de renume la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, sub semnul unei întâlniri „mirabile și admirabile”	19
Florina VANCIU / O altfel de recomandare de lectură (5)	21
Maria GÂRBE / Amintiri cu biblioteci și bibliotecari	23

PAGINI CULTURALE

Mihai BOTEZ-STÎNCARU / Cine și cu ce prilej își mai amintește de Jules Renard?	26
Mihai BOTEZ-STÎNCARU / Alex Ștefănescu și „sindromul Toscanini”	31
Zenovie CÂRLUGEA / Nicolae Georgescu: o restituire autentică a gândului eminescian	34
Ana OLOS / Îngrijitorul de carte – un fel de „cenușăreasă”?	39
Raluca DONCIU / Fiecare zi e specială și merită sărbătorită. Cu o carte	41
Csilla TEMIAN / Aspecte ale vieții băimărene oglindite în presa locală a anilor 1926/1927	48
Tudor NEDELCEA / Un veac de lectură publică: Biblioteca „I.G. Bibicescu”	51
Tudor NEDELCEA / Centenarul Reîntregirii: Maria, regina naționalistă	54
Ioan DĂNILĂ / Pentru un alt centenar	60
Paula ROMAN / Personalități feminine care au marcat istoria lumii: Ștefania Mărăcineanu și Elisa Leonida Zamfirescu	62

ANIVERSARE

Rozalia BARTA / Florian Chelu – la aniversară	64
---	----

IN MEMORIAM

Mircea-Gheorghe ABRUDAN / Narcis Dorin Ion, <i>Portretul unui aristocrat al spiritului. Convorbiri cu academicianul Dan Berindei</i>	71
Ioan GOGOTA / In Memoriam – comisar-șef de poliție Gheorghe Danci	75

COMEMORARE

Antoaneta TURDA / Redescoperindu-l pe George Topîrceanu	78
---	----

PHILOSOPHIA PERENNIS

Aurel M. CAZACU / Geneza retoricii românești	82
--	----

Ștefan MUNTEANU / George Popa despre libertatea metafizică eminesciană	86
Gabriel STAN-LASCU / De ce (mai) toți vorbesc, dar (aproape) nimeni nu-l citește pe Lao Tse?	91
ISTORIE	
Doru SICOE / Ladislau I și Coloman Cărturarul – regii de la fondarea Oradiei	103
Ștefan GRIGORESCU / O cronologie a domniei lui Ștefan cel Mare	106
RELIGIE	
Vlad I. BONDRE / Fondul <i>Didabiilor</i> mitropolitului Antim Ivireanul. Teologia Dogmatică	115
RECENZII	
Zenovie CÂRLUGEA / Delia Muntean, <i>Poezia de lângă noi</i>	120
Titu DAMIAN / Diana Dobrița Bîlea, <i>Însetatele prigorii</i>	123
Ofelia MARIAN / Lectura, plăcere sau angajare socială?	126
Mihai BOTEZ-STÎNCARU / Ion Dinval și poezia interspațiilor	128
Tudor NEDELCEA / Basarabia și Eminescu în viziunea lui Adrian Dinu Rachieru	131
Diana FILIP / <i>Din cer au căzut trei mere</i>	135
Monica D. CÂNDEA / Radu Sergiu Ruba, <i>Semnătura indiană</i>	137
Ștefan BĂRBULESCU / <i>Mofturile rațiunii americane: cum intențiile bune și ideile proaste pregătesc o generație destinată eșecului</i>	140
DICȚIONARUL LOCALITĂȚILOR	
Liana SILAGHI / Comuna Petrova	143
VARIA	
Rozalia BARTA (DEACONU) / Omagiu unei prietenii exemplare – Iudita Călușer (1949-2016) și Constantin Mălinaș (1943-2010)	151
Mihai COTEA / <i>Jurnalul Annei Frank</i> – analiză comparativă documentar-cinematografică	158
Ancuța GRIGORESCU / Camerun, de la modelul african la criza anglofonă	164
Ioan GOGOTA / Seminarul Centrului de informare și documentare „Martirii Crezului” – Baia-Sprie	168
Lavinia ARDELEAN / S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului <i>Pentru socialism</i>)	170